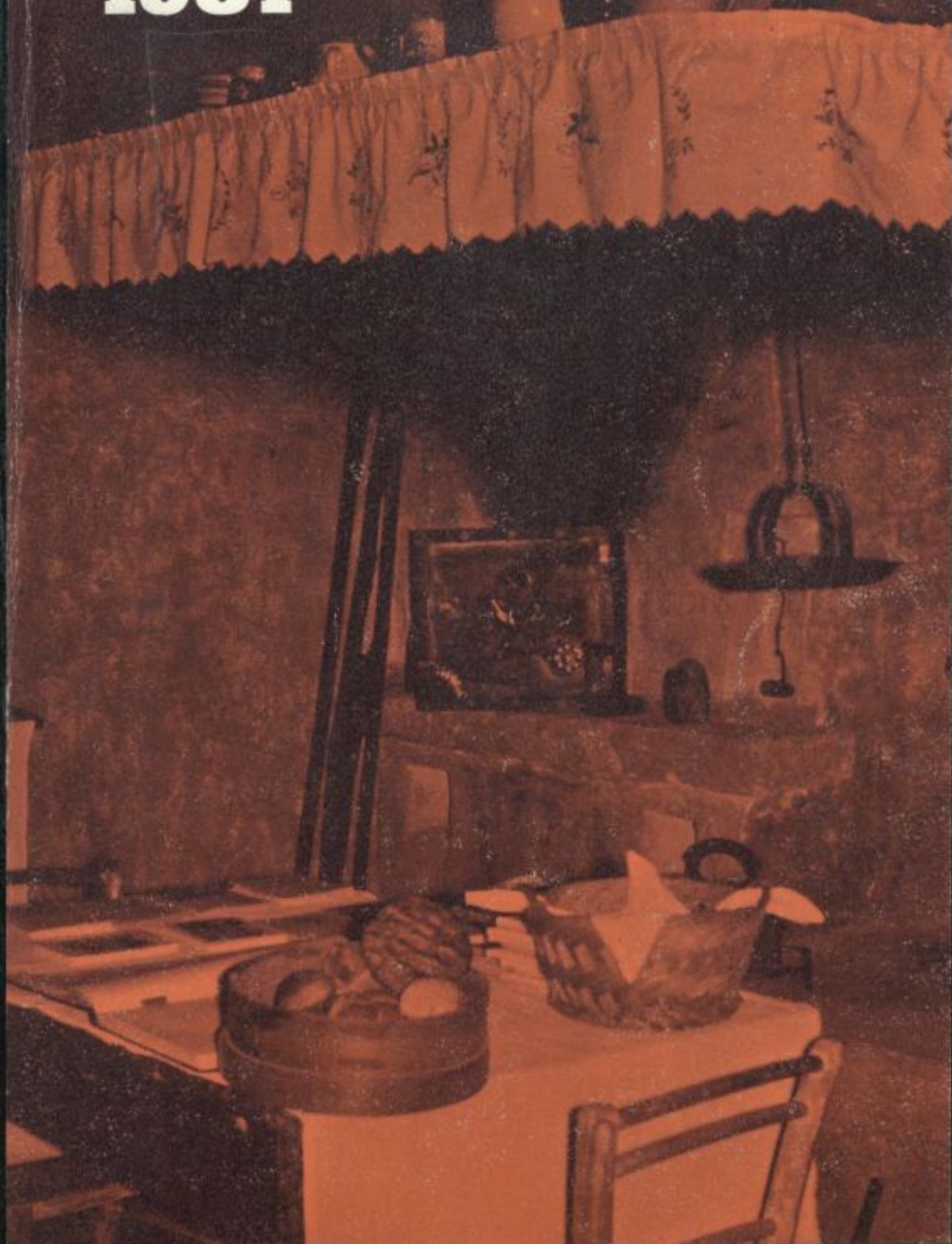


Goriška knjižnica »Franceta Bevka«  
ŠTUDIJSKI ODDELEK

Koledar

1981  
1981  
8414

ar



# KOLEDAR

---

Goriške Mohorjeve družbe

za leto

1981

4/83



---

Izdala Goriška Mohorjeva družba - Katoliško tiskovno društvo  
Gorica 1981

8414

/1981.



D 8P.840 / 1981

Koledar je uredil dr. Jože Markuža  
Znamenja za mesece je izdelal Edi Zerjal  
Slike naših domov za koledarski del in za platnico je pripravila Ivanka Furlan  
Natisnila tiskarna Budin v Gorici

# Leto 1981

je navadno leto in ima 365 dni, to je 52 tednov. Začne in konča se s četrtkom. Pomlad se prične 20. marca, poletje 21. junija, jesen 23. septembra in zima 21. decembra.

1. januar 1981 po našem — gregorijanskem koledarju je 19. december 1980 po julijanskem koledarju; po judovskem je to 25. tebeth 5741; po muslimanskem 24. sefer 1401; po koptskem 23. keihal 1697.

## LUNINA MRKA LETA 1981

- 20. januarja - delni polsenčni lunin mrk; deloma viden pri nas. Začetek poldsence ob 6,38; maksimum ob 8,50; konec poldsence ob 11,2.
- 17. julija - delni polsenčni in senčni lunin mrk; deloma viden pri nas. Začetek poldsence ob 3,7; začetek sence ob 4,25; maksimum od 5,47; konec sence ob 7,8; konec poldsence ob 8,27.

## SONČEVA MRKA LETA 1981

- 4. februarja - kolobarjasti (obročasti) sončev mrk; viden v ozkem pasu, ki gre južno od Avstralije, preko Tasmanije, južno od Nove Zelandije, skoraj do obale Peruja; mrk bo viden kot delni na jugu Tihega oceana, Avstralije, na Antarktiki in zahodnem delu Južne Amerike. Začetek delnega mrka ob 20,28; začetek kolobarjastega mrka ob 21,33; maksimum ob 23,9; konec kolobarjastega mrka ob 0,45 (5. februarja); konec delnega mrka ob 1,49 (5. februarja).
- 31. julija - popolni sončev mrk; viden v Aziji v ozkem pasu, ki gre od Črnega morja, preko Kaspijskega in Bajkalskega jezera, otoka Sahalina in se nadaljuje v Tihem oceann; mrk je viden kot delni v vzhodni Evropi, Aziji, Arktiki in severnozahodnem delu Tihega oceana. Začetek delnega mrka ob 2.11; začetek popolnega mrka ob 3,17; maksimum ob 4,46; konec popolnega mrka ob 6.14; konec delnega mrka ob 7,20.

N. B. - Mišljen je »srednjeevropski čas«; v obdobju »legalne ure« dodaj eno uro!



# JANUAR

## PROSINEC

31 DNI

1	Četrtek	Osmina Gospodovega rojstva - Marija, mati božja
2	Petek	Bazilij (Vasilij) Véliki in Gregor Nacijanški, škofa, c. uč.
3	Sobota	Genovefa, dev.; Bertila, spok.
4	Nedelja	Gospodovo razglašenje - Trije kralji; Angela, red.
5	Ponedeljek	Simeon Stilit, pušč.; Emilijana (Milena), dev.
6	Torek	Ermin, opat
7	Sreda	Rajmund Penjafortski, duhovnik; Lucijan, muč.
8	Četrtek	Severin, opat; Erhard, škof
9	Petek	Julijan in Bazilisa, muč.; Hadrijan, opat
10	Sobota	Viljem, škof; Agaton, papež; Gregor X., papež
11	Nedelja	Jezusov krst - Pavlin Oglejski, škof
12	Ponedeljek	Alfred, opat; Tatjana, muč.; Ernest, muč.
13	Torek	Hilarij (Radovan), škof, c. uč.; Veronika, dev.
14	Sreda	Oton, menih; Feliks (Srečko) Nolanski, duhovnik
15	Četrtek	Pavel puščavnik; Maver, opat
16	Petek	Marcel, papež; Berard, Oton in Peter, muč.
17	Sobota	Anton (Zvonko), opat, pušč.; Marijan, muč.
18	Nedelja	2. nav. - Marjeta Ogrska, dev.; Suzana, muč.
19	Ponedeljek	Knut, kralj; Germanik, muč.
20	Torek	Fabijan, papež; Sebastijan, muč.
21	Sreda	Neža (Janja), dev., muč.; Fruktuoz, škof, muč.
22	Četrtek	Vincenc (Vinko), diakon, muč.; Anastazij, muč.
23	Petek	Ildefonz, škof; Emerencijana, muč.
24	Sobota	Frančišek Saleski, škof, c. uč.; Felicijan, muč.
25	Nedelja	3. nav. - Spreobrnitev sv. Pavla; Ananija, muč.
26	Ponedeljek	Timotej, škof; Tit, škof; Pavla, spok.
27	Torek	Angela Merici, dev.; Vitalijan, papež; Julijan, muč.
28	Sreda	Tomaž Akvinski, c. uč.; Peter Nolasco, red.
29	Četrtek	Valerij, škof; Julijan Ubogi, spok.
30	Petek	Martina, dev., muč.; Hijacinta, dev.
31	Sobota	Janez Bosco, duhovnik.; Marcela, spok.; Ludovika, red.



Marijin dom - ul. Risorta, Trst

Ker smo torej iz vere opravičeni, imamo mir z Bogom po našem Gospodu Jezusu Kristusu, po katerem smo z vero dobili tudi dostop v to milost, v kateri stojimo, in se ponašamo z upanjem na božjo slavo.

(Rimlj 5, 1-3)

*V prosincu toplota, v svečanu mrzlota.*

*Makarij (2.) jasen in meglen, naznanja prav tako jesen.*

*Ce Vincenc (22.) s soncem na trto posveti, na Martinovo ne bo suše v kleti.*

#### LUNE

Mlaj (nova luna) 6. ob 8,24

Prvi krajec 13. ob 11,10

Sčip (polna luna) 20. ob 8,39

Zadnji krajec 28. ob 5,19

#### NEDELJSKI EVANGELIJI

1. Našli so Marijo, Jožefa in Dete... (Lk 2, 16-21)
6. Z Vzhoda smo se prišli poklonit Kralju (Mt 2, 1-12)
11. Jezus ob krstu vidi Svetega Duha (Mt 3, 13-17)
18. Jagnje božje odjemlje grehe sveta (Jan 1, 29-34)
25. Jezus izpolnjuje Izaijevo prerokbo (Mt 4, 12-23)



# FEBRUAR

SVEČAN

28 DNI

1	Nedelja	4. nav. - Brigita Irska, dev.; Sever, škof; Pionij, muč.
2	Ponedeljek	Svečnica ( Gospodovo darovanje); Simeon in Ana
3	Torek	Blaž, škof, muč.; Oskar, škof
4	Sreda	Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, duh., muč. ●
5	Četrtek	Agata, dev., muč.; Albuin, škof, muč.
6	Petek	Pavel Miki in tovariši, japonski mučenci; Teofil, muč.
7	Sobota	Rihard, kralj; Egidij od sv. Jožefa; Koleta, dev.
8	Nedelja	5. nav. - Hieronim Emilijani, red.; Janez de Matha, red.
9	Ponedeljek	Apolonija, dev., muč.; Nikefor, muč.; Sabin, škof
10	Torek	Sholastika, dev.; Viljem, puščavnik
11	Sreda	Lurška Mati božja; Saturnin, muč. 3
12	Četrtek	Evlalija, muč.; Benedikt Anianski, opat
13	Petek	Katarina de Ricci, dev.; Hermenegilda, spok.
14	Sobota	Ciril in Metod, slov. apostola; Valentin (Zdravko), muč.
15	Nedelja	6. nav. - Jordan Saški, red.; Sigfrid (Zmago), škof
16	Ponedeljek	Julijan, muč.; Onezim, škof
17	Torek	Aleš in šest tovarišev ustanov. servitov; Silvin, škof
18	Sreda	Simeon, škof, muč.; Flavijan, škof ②
19	Četrtek	Konrad, spok.; Julijan, muč.
20	Petek	Silvan, muč.; Leon, škof; Sadot, muč.
21	Sobota	Peter Damiani, škof; Maksimilijan, škof; Irena, dev.
22	Nedelja	7. nav. - Sedež sv. Petra; Marjeta Kortonska, spok.
23	Ponedeljek	Polikarp, škof; Romana, spok.
24	Torek	Sergij, muč.; Montan, muč.; Lucij, muč.
25	Sreda	Valburga, dev.; Viktorin in Viktor, muč.
26	Četrtek	Aleksander, škof; Matilda, dev.
27	Petek	Gabrijel Žalostne Matere božje, red. ④
28	Sobota	Roman, opat; Osvald, škof; Hilarij, papež



Zavod sv. Družine v Gorici

Kje je modrijan, kje pismouk, kje učenjak tega sveta? Ali ni Bog modrosti tega sveta obrnil v nespamet? Ker namreč svet ni spoznal po svoji modrosti Boga v božji modrosti, je Bog sklenil verujoče zveličati po nespameti oznanjevanja.

(1 Kor 1, 20-22)

*Ce se svečnica (2.) jasno zdani, zima še dolgo trpi.  
Februarski Valentin (14.) prinese ključ od korenin.  
Kakršno vreme na Petrovo (22.) kane, tako rado cel mesec ostane.*

#### LUNE

Mlaj 4. ob 23,14

Prvi krajec 11. ob 18,50

Ščip 18. ob 23,59

Zadnji krajec 27. ob 2,14

#### NEDELJSKI EVANGELIJI

1. Jezus oznanja, kaj prinaša blagoslov (Mt 5, 1-12a)
  8. Kristjani so sol in luč sveta (Mt 5, 13-16)
  15. Jezus daje novo postavo (Mt 5, 17-37)
  22. Kristus naroča ljubiti sovražnike (Mt 5, 38-48)
-





# MAREC

## SUŠEC

31 DNI

1	Nedelja	8. nav. - Albin, opat, škof; Antonina, muč.
2	Ponedeljek	Neža (Janja, Ines) Praška, dev.; Henrik, red.
3	Torek	Kunigunda, cesarica; Marin, muč. (Pust)
4	Sreda	P e p e l n i c a - Kazimir, poljski kraljevič; Hadrijan, m.
5	Četrtek	Hadrijan (Jadran), muč; Janez od Križa, red.
6	Petek	Fridolin (Miroslav), opat; Koleta (Nika), dev. ☉
7	Sobota	Perpetua in Felicita, muč.; Gavidioz, škof
8	Nedelja	1. postna - Janez od Boga, red.; Janez Avilski, duhov.
9	Ponedeljek	Frančiška Rimska, vdova; Gregor Niški, škof
10	Torek	40 mučencev; Makarij, škof
11	Sreda	Sofronij, škof; Evdogij, muč.; Konstantin, spok.
12	Četrtek	Doroteja, muč.; Maksimilijan iz Theveste, muč.
13	Petek	Kristina, dev., muč.; Nikefor, škof; Teodora, m. ☽
14	Sobota	Matilda, kraljica; Fiorentina, opatinja
15	Nedelja	2. postna - Klemen Dvorak, red.; Ludovika de Marillac
16	Ponedeljek	Hilarij, škof, muč.; Tacijan, diakon
17	Torek	Patricij (Patrik), škof; Jerica (Jedrt), opatinja
18	Sreda	Ciril Jeruzalemski, škof, c. uč.; Salvator, red.
19	Četrtek	Jožef, Jezusov rednik
20	Petek	Klavdija in tov., muč.; Martin, škof ☽
21	Sobota	Nikolaj iz Flüe, pušč.; Sarpion, škof
22	Nedelja	3. postna - Lea, spok.; Zaharija, papež; Katarina, spok.
23	Ponedeljek	Turibij, škof; Frumencij, muč.
24	Torek	Dionizij, muč.; Aleksander, muč.
25	Sreda	Gospodovo oznanjenje - Humbert, opat
26	Četrtek	Ludgar, škof; Evgenija, muč.
27	Petek	Rupert Salzburški, škof; Lidija, muč.
28	Sobota	Bojan, knez, muč.; Sikst III., papež ☾
29	Nedelja	4. postna - Bertold, red.; Ciril, diakon
30	Ponedeljek	Amedej (Bogo), knez; Janez Klimak, opat
31	Torek	Modest, škof; Gvido, opat; Benjamin, muč.



Finžgarjev dom na Opčinah

Ljubezen je potrpljiva, je dobrotljiva; ljubezen ni nevoščljiva, se ne ponaša, se ne napihuje; ni prešerna, ne išče svojega, se ne da razdražiti, ne misli hudega; se ne veseli krivice, veseli se pa resnice; vse opraviči, vse veruje, vse upa, vse prenaša.

(1 Kor 13, 4-8)

*Tisto leto, ko sušca grmi, lakota beži.*

*Če se na Jožefa (19.) vreme zvedri, prežene za letino kmetu skrbi.*

*Do Benjamina (31.) kar zeleno, bo osorej posušeno.*

#### LUNE

Mlaj 6. ob 11,31

Prvi krajec 13. ob 2,51

Sčip 20. ob 16,23

Zadnji krajec 28. ob 20,34

#### NEDELJSKI EVANGELIJI

1. Kristus svari pred zaskrbljenostjo (Mt 6, 24-34)
  8. Jezus se posti, hudič ga skuša (Mt 4, 1-11)
  15. Jezusov obraz se je zasvetil ko sonce (Mt 17, 1-9)
  22. Iz Kristusa izvira voda za večno življenje (Jan 4, 5-42)
  29. Jezus odpre oči sleporojenemu (Jan 9, 1-14)
-



# APRIL

## MALI TRAVEN

30 DNI

1	Sreda	Hugo, škof; Venancij, škof, muč.
2	Četrtek	Frančišek Pavelski, red.; Marija Egiptovska, spok.
3	Petek	Rihard, škof; Agapa (Ljuba), muč.
4	Sobota	Izidor Seviljski, škof, c. uč.; Benedikt Niger, red. Ⓞ
5	<b>Nedelja</b>	<b>5. postna - Vincenc Ferrer; duh.; Irena, muč.</b>
6	Ponedeljek	Viljem, opat; Marcellin, muč.
7	Torek	Janez K. La Salle, duhovnik; Herman Jožef, red.
8	Sreda	Albert, škof, muč.; Valter, škof
9	Četrtek	Tomaž Tolentinski, muč.; Marija Kleofa, žena
10	Petek	Ezekijel, prerok; Apolonij in tov., muč.
11	Sobota	Stanislav, škof; Gema Galgani, dev.; Domnij Ⓟ
12	<b>Nedelja</b>	<b>Cvetna - nedelja Gospodovega trpljenja; Zeno, škof</b>
13	Ponedeljek	Martin I., papež, muč.; Hermenegild, muč.; Ida, dev.
14	Torek	Valerijan in tov., muč.; Lambert, škof
15	Sreda	Helena (Jelka), kraljica; Anastazija, muč.
16	Četrtek	Veliki četrtek - Bernardka Lurška, dev; Benedikt
17	Petek	Veliki petek - Fortunat, muč.; Rudolf, muč.
18	Sobota	Velika sobota - Apolonij, muč.; Elevation Sirski, muč.
19	<b>Nedelja</b>	<b>Velika noč - Gospodovo vstajenje; Ema, red. Ⓠ</b>
20	Ponedeljek	Hilda, dev.; Teotim, škof; Sulpicij, muč.
21	Torek	Anzelm, škof, c. uč.; Konrad Parzham, red.
22	Sreda	Aleksander (Saša), muč.; Luka, muč.
23	Četrtek	Jurij, muč.; Adalbert (Vojko), škof, muč.
24	Petek	Fidelis iz Sigm., red.; Honorij, škof
25	<b>Sobota</b>	<b>Marko, evangelist; Ermin, škof, muč.</b>
26	<b>Nedelja</b>	<b>2. velikon. - bela; Pashazij, opat; Franka Vis., opatinja</b>
27	Ponedeljek	Hozana Kotorska, dev.; Cita, devica Ⓡ
28	Torek	Peter Chanel, duhovnik, muč.; Vital, muč.
29	Sreda	Katarina Sienska, dev., c. uč.; Peter, muč.
30	Četrtek	Pij V., papež; Jožef Cottolengo, duhovnik



Katoliški dom v Gorici

Vse pa je od Boga, ki nas je po Kristusu s seboj spravil in nam dal službo sprave; zakaj Bog je hotel svet s seboj spraviti v Kristusu s tem, da jim njih grehov ni prisojal in da je ustanovil med nami nauk sprave.

(2 Kor 5, 18-20)

*Dež malega travna je res božji dar iz nebes.  
Jurij (3.) zakuri in odpre duri.  
Kadar murva že brsti, slane več se bati ni.*

#### LUNE

Mlaj 4. ob 21,20

Prvi krajec 11. ob 12,11

Sčip 19. ob 8,59

Zadnji krajec 27. ob 11,15

#### NEDELJSKI EVANGELIJI

5. Jezus je vstajenje in življenje (Jan 11, 1-45)

12. Trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa (Mt 26 in 27)

19. Potrebno je bilo, da je Kristus vstal od mrtvih (Jan 20, 1-9)

26. Čez osem dni je prišel Jezus (Jan 20, 19-31)



# MAJ

## VELIKI TRAVEN

31 DNI

1	<b>Petek</b>	Jožef Delavec - mednarodni praznik dela
2	Sobota	Atanazij, škof, c. uč.; Mafalda, dev.
3	<b>Nedelja</b>	3. velikon. - Filip (Zdenko), in Jakob ml., apostola
4	Ponedeljek	Florijan (Cvetko), muč.; Cirijak, škof
5	Torek	Gotard, škof; Angel, muč.; Silvan, muč.
6	Sreda	Dominik Savio, dijak; Evodij, škof
7	Četrtek	Gizela, opatinja; Flavij, muč.
8	Petek	Viktor (Zmago), muč.; Dezider (Željko), škof
9	Sobota	Pahomij, opat; Herma; Beat, puščavnik
10	<b>Nedelja</b>	4. velikon. - Antonin, škof; Gordijan in Epimah, muč.
11	Ponedeljek	Sigismund (Žiga), kralj; Mamert, muč.
12	Torek	Leopld Mandić, duhovnik; Nerej in Ahilej, muč.
13	Sreda	Servacij, škof; Peter Regalati, red.
14	Četrtek	Matija, apostol; Justina, muč.
15	Petek	Izidor, kmetovalec; Zofija (Sonja), muč.
16	Sobota	Janez Nepomuk, muč.; Ubald, škof; Andrej Bobola
17	<b>Nedelja</b>	5. velikon. - Pashal Bajlon, red.; Bruno, škof; Jošt, op.
18	Ponedeljek	Janez I., papež, muč.; Venancij, muč.; Erik, muč.
19	Torek	Peter Celestin, red.; Ivo, duhovnik
20	Sreda	Bernardin Sienski, red.; Plavtila, spok.
21	Četrtek	Krispin, red.; Valens, škof; Evtihij in tov., muč.
22	Petek	Renata, spok.; Julija, dev., muč.; Rita da Cascia, red.
23	Sobota	Dezider (Željko), škof; Janez de Rossi, duhovnik
24	<b>Nedelja</b>	6. velikon. - Marija pomočnica kristjanov; Socerb, m.
25	Ponedeljek	Beda Častitljivi, duhovnik, c. uč.; Gregor VII., papež
26	Torek	Filip Neri, duhovnik; Lambert, škof; Pavlin
27	Sreda	Avguštin Canterb., škof; Julij, muč.
28	Četrtek	German Pariški, škof; Bernard, duhovnik
29	Petek	Maksim Emonski, škof; Teodozija, dev.
30	Sobota	Ivana Orleanska, dev.; Ferdinand, kralj
31	<b>Nedelja</b>	Vnebohod - Marijino obiskanje; Petronila, dev.



Marijin dom v Rojanu, Trst

Drug drugega bremena nosite in tako spolnite Kristusovo postavo. Zakaj če kdo misli, da je kaj, ko ni nič, sam sebe vara. Svoje delo naj vsak preudarja in potem bo imelo hvalo nasproti sebi in ne nasproti drugemu... Vsak bo namreč lastno breme nosil.

(Gal 6, 2-6)

*Meseca maja dosti dežja, v jeseni bo dosti vsega blaga.  
Dež ob Vnebohodu, za košnjo ni pogodu.  
Če se Urbanu (25.) sonca zahoče, bo tudi poletje suho in vroče.*

#### LUNE

Mlaj 4. ob 5,20

Prvi krajec 10. ob 23,22

Ščip 19. ob 1,4

Zadnji krajec 26. ob 22,1

#### NEDELJSKI EVANGELIJI

3. Učenca spoznata Jezusa pri lomljenju kruha (Lk 24, 13-35)
  10. Jezus je pastir in vrata k ovcam (Jan 10, 1-10)
  17. Kristus je pot, resnica in življenje (Jan 14, 1-12)
  24. Na Jezusovo prošnjo prejmemo Svetega Duha (Jan 14, 15-21)
  31. Jezus ima oblast v nebesih in na zemlji (Mt 28, 16-20)
-



# JUNIJ

## ROŽNIK

30 DNI

1	Ponedeljek	Justin, muč.; Pamfil, muč.
2	Torek	Peter, muč.; Erazem, škof, muč.; Marcellin, muč. ☉
3	Sreda	Karel Lwanga in drugi ugandski mučenci; Klotilda
4	Četrtek	Frančišek Caracciolo, red.; Kvirin, škof; Vincenca G.
5	Petek	Bonifacij, škof, muč.; Dorotej, muč.
6	Sobota	Norbert, škof; Filip, diakon; Bertrand, oglejski škof
7	<b>Nedelja</b>	<b>Binkošti - Robert, opat; Villibald, škof; Ana Garzia</b>
8	Ponedeljek	Medard, škof; Viljem (Vilko), škof; Severin, škof
9	Torek	Efrem Sirski, diakon, c. uč.; Primož in Felicijan ☽
10	Sreda	Bogumil, škof; Itamar, škof
11	Četrtek	Barnaba, apostol; Feliks (Srečko), muč.; Fortunat, muč.
12	Petek	Janez Fakundski, red.; Adelajda, dev.
13	Sobota	Anton (Zvonko) Padovanski, duhovnik, c. uč.
14	<b>Nedelja</b>	<b>Presv. Trojica - Elizej, prerok; Valerij, muč.</b>
15	Ponedeljek	Vid (Vitomir), muč.; Benilda, muč.
16	Torek	Gvido Kortonski, red.; Beno, škof
17	Sreda	Gregor Barbarigo, škof; Emilija, dev. ☽
18	Četrtek	Marcelijan, muč.; Marko, muč.; Amand (Ljubo), škof
19	Petek	Romuald, opat; Gervazij in Protazij, muč.
20	Sobota	Mihelina, spok.; Silverij I., papež, muč.
21	<b>Nedelja</b>	<b>Sv. Rešnje Telo in Kri - Alojzij (Vekoslav) Gonzaga</b>
22	Ponedeljek	Pavlin iz Nole, škof; Tomaž More in Janez Ficher, muč.
23	Torek	Agripina, dev., muč.; Jožef Cafasso, duhovnik
24	Sreda	Janez Krstnik (rojstvo); Favst, muč.
25	Četrtek	Eleonora, kraljica; Viljem, opat; Doroteja, dev. ☽
26	Petek	Jezusovo srce; Vigilij (Stojan), škof; Pelagij, muč.
27	Sobota	Brezmadežno srce Marijino; Ema Krška, kneginja
28	<b>Nedelja</b>	<b>13. nav. - Irenej (Hotimir), škof, muč.; Marcela, muč.</b>
29	Ponedeljek	Peter in Pavel, apostola, muč.; Marcel, muč.
30	Torek	Prvi rimski mučenci; Adolf, škof; Emilijana, muč.



Zupnijski dom v Štandrežu

Zivite, kakor se spodobi za poklic, v katerega ste poklicani,... kakor ste bili poklicani k enemu upanju svojega poklica: en Gospod, ena vera, en krst; en Bog in Oče vseh, ki je nad vsemi in po vseh in v vseh.

(Ef 4, 1b-2a, 4b-7)

*Kakor se Medard (8.) zdani, vreme štirideset dni drži.*

*Vid (15.) — češenj sit.*

*Dež na Ladislava (27.), poletje po vodi splava.*

#### LUNE

Mlaj 2. ob 12,32

Prvi krajec 9. ob 12,34

Sčip 17. ob 16,5

Zadnji krajec 25. ob 5,25

#### NEDELJSKI EVANGELIJI

7. Kakor me je Oče poslal, vas jaz pošljem (Jan 20, 19-23)
14. Oče je poslal Sina za rešitev sveta (Jan 3, 16-18)
21. Jezus naša hrana in pijača (Jan 6, 51-58)
28. Kristusa bomo vredni, če nosimo svoj križ (Mt 10, 37-42)





# JULIJ

## MALI SRPAN

31 DNI

1	Sreda	Estera, žena; Teobald, puščavnik	●
2	Četrtek	Oton Bamberški, škof; Vital (Živko), muč.	
3	Petek	Tomaz, apostol; Bernardin Realino, duhovnik	
4	Sobota	Urh, škof; Elizabeta Portugalska, kraljica	
5	<b>Nedelja</b>	<b>14. nav. - Ciril in Metod, slov. ap. (v slov. škofijah)</b>	
6	Ponedeljek	Marija Goretti, muč.; Bogomila, spok; Dominika, muč.	
7	Torek	Izaija, prerok; Vilibald, škof	
8	Sreda	Kilijan, muč.; Hadrijan III., papež	
9	Četrtek	Veronika Giuliani, opatinja; Brikcij, škof	☉
10	Petek	Amalija (Ljuba), red.; Rufina, muč.	
11	Sobota	Benedikt, opat; Olga Kijevska, kneginja	
12	<b>Nedelja</b>	<b>15. nav. - Mohor in Fortunat, muč.; Janez Gvalbert</b>	
13	Ponedeljek	Henrik I., kralj; Evgen, škof	
14	Torek	Kamil de Lellis, red.; Bogdan, škof	
15	Sreda	Bonaventura, škof, c. uč.; Vladimir Kijevski, knez	
16	Četrtek	Karmelska Mati božja; Evstahij, škof	
17	Petek	Aleš (Aleksej), spok.; Marcelina, dev.; Vesna	☽
18	Sobota	Friderik (Miroslav), škof; Arnold, škof; Marina, muč.	
19	<b>Nedelja</b>	<b>16. nav. - Avrea (Zlatka), dev.; Simah, papež; Arsen</b>	
20	Ponedeljek	Marjeta Antiohijska, dev., muč.; Elija, prerok	
21	Torek	Danijel (Danilo), prerok; Lovrenc iz Brindisija, red.	
22	Sreda	Marija Magdalena (Magda, Majda), spok.	
23	Četrtek	Brigida Švedska, red.; Apolinarij, škof	
24	Petek	Kristina, dev., muč.; Boris in Gleb, muč.	☾
25	Sobota	Jakob starejši, apostol; Krištof, muč.	
26	<b>Nedelja</b>	<b>17. nav. - Joahim in Ana, starša Device Marije</b>	
27	Ponedeljek	Klemen Ohridski, Gorazd in tov.; Natalija (Božena) m.	
28	Torek	Viktor I., papež; Nazarij in Celzij, muč.	
29	Sreda	Marta iz Betanije; Beatrika, muč.; Olaf, kralj, muč.	
30	Četrtek	Peter Krizolog, c. uč.; Abdon in Senen, muč.	
31	Petek	Ignacij Lojolski, red.; Helena, muč.	●



Slomškov dom v Bazovici

Kar je resnično, kar pošteno, kar pravično, kar čisto, kar ljubeznivo, kar je častno, karkoli je krepostno in karkoli hvale vredno, to imejte v mislih. Gospod je blizu.

(Flp 4, 8-9, 5b)

*Ce je na drugi dan julija lepo, tako do konca meseca bo.  
Ce na dan Marjete (20.) deži, orehov pričakovati ni.  
Ce na Jakoba (25.) dežuje, ostro zimo oznanjuje.*

#### LUNE

Mlaj 1. ob 20,4

Prvi krajec 9. ob 3,40

Sčip 17. ob 5,39

Zadnji krajec 24. ob 10,40

Mlaj 31. ob 4,52

#### NEDELJSKI EVANGELIJI

5. Jezus je krotak in ponižen (Mt 11, 25-30)

12. Sejavec seje božje seme (Mt 13, 1-23)

19. V božjem kraljestvu so dobri in slabi (Mt 13, 24-43)

26. Božje kraljestvo je vredno žrtve (Mt 13, 44-52)



# AVGUST

## VELIKI SRPAN

31 DNI

---

1	Sobota	Alfonz de Liguori, škof, c. uč.; Nada, muč.
2	Nedelja	18. nav. - Porciunkula; Evzebij iz Vercellija, škof
3	Ponedeljek	Lidija, žena; Peter Eymard, duhovnik
4	Torek	Janez Vianney, arški župnik; Tertulin, muč.
5	Sreda	Posvetitev bazilike Marije Snežne (Nives)
6	Četrtek	Jezusova spreminitev na gori Tabor
7	Petek	Kajetan, red.; Donat, škof, muč.; Sikst, papež
8	Sobota	Dominik, red.; Cirijak, Larg in Smaragd, muč.
9	Nedelja	19. nav. - Jaroslav (Verijan), muč.; Roman, muč.
10	Ponedeljek	Lovrenc, diakon, muč.; Pavla, mučenka
11	Torek	Klara (Jasna), dev.; Suzana, muč.
12	Sreda	Hilarija, muč.; Herkulan, škof
13	Četrtek	Poncijan, papež; Hipolit, duhovnik; Janez Berhmans
14	Petek	Maksimilijan Kolbe; Mitja (Demetrij)
15	Sobota	Marijino Vnebovzetje - Tarcizij, muč.
16	Nedelja	20. nav. - Stefan Ogrski, kralj; Rok, spok.
17	Ponedeljek	Hijacint, red.; Liberat, opat, muč.
18	Torek	Helena (Alenka), cesarica; Agapit, muč.
19	Sreda	Janez Eudes, red.; Boleslav, muč.
20	Četrtek	Bernard, opat, c. uč.; Samuel (Samo), prerok
21	Petek	Pij X., papež; Sidonij (Zdenko), škof
22	Sobota	Marija Kraljica; Timotej in tov., muč.
23	Nedelja	21. nav. - Roza iz Lime, dev.; Filip Benizzi, red.; Klavdij
24	Ponedeljek	Jernej (Bartolomej), apostol, muč.; Zlatka, muč.
25	Torek	Ludvik IX., kralj; Jožef Kalasanc, duhovnik
26	Sreda	Rufin, škof; Edana E. Bichier, red.
27	Četrtek	Monika, mati sv. Avgušтина; Cezarij, škof
28	Petek	Avguštin, škof, c. uč.; Hermes, muč.
29	Sobota	Mučeništvo Janeza Krstnika; Sabina, muč.
30	Nedelja	22 nav. - Feliks (Srečko), muč.; Gaudencija, muč.
31	Ponedeljek	Rajmund (Rajko) Nonat, red.; Pavlin, škof

---



Sedejev dom v Števerjanu

Ce ste torej vstali s Kristusom, iščite, kar je zgoraj, kjer je Kristus, sedeč na božji desnici. Kar je zgoraj, po tem hrepenite, ne po tem, kar je na zemlji. Zakaj umrli ste in vaše življenje je s Kristusom skrito v Bogu.

(Kol 3, 1-4)

*Ce Lovrenc (10.) lep dan dočaka, vsa jesen bo potlej taka.  
Ce na Veliki šmaren (15.) sonce sije, vino samo v sode lije.  
Po vremenu Jerneja (24.) se vsa jesen nareja.*

#### LUNE

Prvi krajec 7. ob 20,26

Ščip 15. ob 17,37

Zadnji krajec 22. ob 15,16

Mlaj 29. ob 15,44

#### NEDELJSKI EVANGELIJI

2. Jezus nasiti vso množico s kruhom (Mt 14, 13-21)
9. Jezus vabi Petra k sebi (Mt 14, 22-33)
15. Bog povišuje nizke (Lk 1, 39-56)
16. Kristus hvali vero poganske žene (Mt 15, 21-28)
23. Kristus obljublja Petru ključne nebeškega kraljestva (Mt 16, 13-20)
30. Odpoved nas privede h Kristusu (Mt 16, 21-27)



# SEPTEMBER

KIMAVEC

30 DNI

1	Torek	Egidij (Tilen), opat; Verena, dev.
2	Sreda	Maksima, muč.; Antonin, muč.; Kastor, škof
3	Četrtek	Gregor Veliki, papež, c. uč.; Doroteja, muč.
4	Petek	Ida, spok.; Roza iz Viterba, devica
5	Sobota	Lovrenc Giustiniani, škof; Viktorin, škof, muč.
6	<b>Nedelja</b>	<b>23. nav. - Petronij, škof; Favst, Makarij in tov.</b> ☞
7	Ponedeljek	Regina, dev.; Bronislava, red.; Marko Križevčan in tov.
8	Torek	Marijino rojstvo - Hadrijan, muč.; Natalija (Božena)
9	Sreda	Gorgonij, muč.; Peter Klaver, red.
10	Četrtek	Nikolaj Tolentinski, spok.; Luka, muč.
11	Petek	Emilijan (Milko, Milan) škof; Prot in Hijacint, muč.
12	Sobota	Gvido, spok.; Tacijan (Tihomil), muč.
13	<b>Nedelja</b>	<b>24. nav. - Janez Krizostom, škof, c. uč.; Amat (Ljubo)</b>
14	Ponedeljek	Povišanje sv. križa; Notburga, dev. ☹
15	Torek	Žalostna Mati božja (Dolores); Melita, muč.
16	Sreda	Kornelij, papež; Ciprijan, škof; Ljudmila, kneginja
17	Četrtek	Robert Bellarmino, škof, c. uč.; Lambert, škof, muč.
18	Petek	Jožef Kupertinski, red.; Irena (Mira), muč.
19	Sobota	Januarij, škof; Teodor (Božidar), škof
20	<b>Nedelja</b>	<b>25. nav. - Suzana, muč.; Kandida (Svetlana), muč.</b> €
21	Ponedeljek	Matej (Matevž), apostol in evangelist; Jona, prerok
22	Torek	Tomaž Villanovski, škof; Mavricij in tov., muč.
23	Sreda	Marta Perzijska, dev., muč.; Paternej, škof
24	Četrtek	Marija rešiteljica jetnikov; Gerard, škof
25	Petek	Avrelija (Zlatka), dev.; Sergej Rod.
26	Sobota	Kozma in Damijan, muč.; Nil, opat
27	<b>Nedelja</b>	<b>26. nav. - Vincencij Pavelski, duh.; Adolf in Janez, muč.</b>
28	Ponedeljek	Venceslav (Vaclav), muč.; Lioba (Ljubica), red. ☹
29	Torek	Mihael, Gabrijel, Rafael, nadangeli
30	Sreda	Hieronim, duhovnik, c. uč.; Zofija (Sonja), spok.



Zupnijski dom v Dolni

Oznanjuj besedo, vztrajaj, bodi prilično ali neprilično; prepričaj, svari, opominjaj z vsem potrpljenjem in učenjem. Zakaj pride čas, ko zdravega pouka ne bodo prenesli, temveč si bodo za čehljanje ušes kopicili učitelje po svojih željah in bodo ušesa odvrčali od resnice, obračali pa se k bajkam.

(2 Tim 4, 2-5)

*Tilen (1.) oblačen, meglen, naznanja deževno jesen.  
Kdor po mali maši kosi, za pečjo suši.  
Če se zgodaj selijo ptiči, bo huda zima o božiči.*

#### LUNE

Prvi krajec 6. ob 14,26

Sčip 14. ob 4,9

Zadnji krajec 20. ob 20,48

Mlaj 28. ob 5,8

#### NEDELJSKI EVANGELIJI

6. Brata je treba klicati k spreobrnitvi (Mt 18, 15-20)
13. Odpuščanje nima meja (Mt 18, 21-35)
20. Bog je boljši kakor človek (Mt 20, 1-16a)
27. Grešniki pridejo v božje kraljestvo (Mt 21, 28-32)

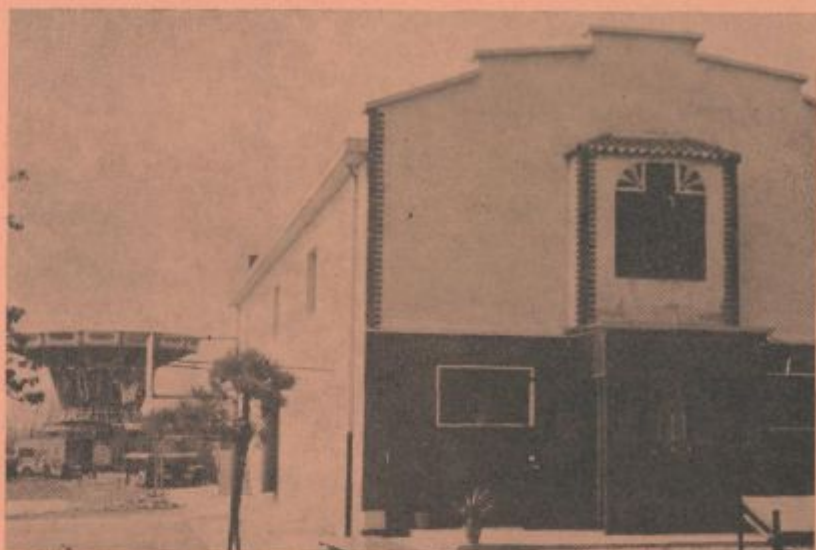


# OKTOBER

## VINOTOK

31 DNI

1	Četrtek	Terezija Deteta Jezusa, dev.; Remigij, škof
2	Petek	Angeli varuhi - Teofil (Bogomil), škof
3	Sobota	Kandid (Žarko), muč.; Gerard, opat
4	<b>Nedelja</b>	<b>27. nav. - Frančišek Asiški, red.; Petronij, škof</b>
5	Ponedeljek	Marcelin, škof; Apolinarij, škof; Flavija, muč.
6	Torek	Bruno, red.; Renato, škof; Fides, dev. ☩
7	Sreda	Rožnovenska Mati božja - Marko I., papež; Sergij, m.
8	Četrtek	Pelagija, spok.; Marcel, muč.
9	Petek	Dioniz, škof; Janez Leonardi, red.
10	Sobota	Danijel (Danilo), muč.; Frančišek Borgia, red.; Hugolin
11	<b>Nedelja</b>	<b>28. nav. - Emilijan (Milan, Milko), škof; German, škof</b>
12	Ponedeljek	Maksimilijan Celjski, škof; Edvin, kralj
13	Torek	Edvard, kralj; Koloman, muč. ☉
14	Sreda	Kalist I., papež, muč.; Gaudencij (Veselko), škof, muč.
15	Četrtek	Terezija Velika Avilska, red., c. uč.; Avrelija (Zlata), d.
16	Petek	Hedvika, red.; Marjeta Alacoque, dev.
17	Sobota	Ignacij (Igo), škof; Viktor (Zmago), škof; Rudolf, škof
18	<b>Nedelja</b>	<b>29. nav. - Luka, evangelist; Julijan, puščavnik</b>
19	Ponedeljek	Izak Jogues, duh., in tovariši, kanadski mučenci
20	Torek	Irena (Miroslava), muč.; Vendelin, opat ☽
21	Sreda	Uršula, muč.; Hilarion, opat; Celina, spok.
22	Četrtek	Bertila Moscardin, red.; Marija Saloma, žena
23	Petek	Janez Kapistran, red.; Roman, škof
24	Sobota	Anton Marija Claret, škof; Martin, opat
25	<b>Nedelja</b>	<b>30. nav. - Krizant in Darija (Darinka), muč.; Krišpin</b>
26	Ponedeljek	Lucijan, muč.; Florij, muč.; Rustik, škof
27	Torek	Sabina, muč.; Frumencij, škof; Vincenc, muč. ●
28	Sreda	Simon in Juda Tadej, apostola; Cirila, dev.
29	Četrtek	Narcizij, škof; Ermelinda, dev.; Ferucij, muč.
30	Petek	Alfonz Rodriguez, red.; Marcel, muč.
31	Sobota	Volbenk, škof; Kvintin, muč.



Zupnijski dom v Doberdobi

Zakaj razodela se je milost božja, ki prinaša zveličanje vsem ljudem; uči nas, da se odpovejmo brezbožnosti in posvetnim željam in na tem svetu trezno in pravično in popožno živimo, pričakujoč blaženega upanja in veličastnega prihoda vélikega Boga in Zveličarja, našega Jezusa Kristusa.

(Tit 2, 11-14)

*V oktobru burja, mraz — v januarju sončen čas.  
Kakor je Uršula (21.) pričela, bo zima vse izpela.  
Ako se drevje pozno obleti, huda zima sledi.*

#### LUNE

Prvi krajec 6. ob 8,45

Sčip 13. ob 13,50

Zadnji krajec 20. ob 4,41

Mlaj 27. ob 21,14

#### NEDELJSKI EVANGELIJI

- 4. Prvi izvoljeni bodo zavrženi (Mt 21, 33-43)
- 11. Vsi so povabljeni v božje kraljestvo (Mt 22, 1-14)
- 18. Imamo dolžnosti do Boga in sveta (Mt 22, 15-21)
- 25. Ljubi Boga in svojega bližnjega (Mt 22, 34-40)





# NOVEMBER

LISTOPAD

30 DNI

	Vsi sveti
1 Nedelja	
2 Ponedeljek	Spomin vseh vernih rajnih - Marcijan, muč.
3 Torek	Just, tržaški mučenec; Martin Porres, red.; Viktorin
4 Sreda	Karel (Drago) Boromejski, škof; Vital (Živko), muč.
5 Četrtek	Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krstnika ☽
6 Petek	Lenart, opat; Sever, škof; Demetrij (Mitja), škof
7 Sobota	Ernest, opat; Engelbert, škof; Vilibrord, škof
8 Nedelja	32. nav. - <b>Bogomir (Mirko), škof; Deodat (Bogdan)</b>
9 Ponedeljek	Teodor (Božidar, Darko), muč.; posv. later. bazilike
10 Torek	Leon I. Veliki, papež, c. uč.; Andrej Av., duhovnik
11 Sreda	Martin (Davorin) iz Toursa, škof ☽
12 Četrtek	Jozafat Kunčevič, škof, muč.; Emilijan, opat
13 Petek	Stanislav Kostka, red.; Didak (Diego), red.
14 Sobota	Nikolaj Tavelić, duh., muč.; Jožef Pignatelli, duh.
15 Nedelja	33. nav. - <b>Albert Veliki, škof, c. uč.; Leopold, knez</b>
16 Ponedeljek	Marjeta Škotska, kraljica; Jedert (Jerica), dev. Otmar
17 Torek	Evfemija in Tekla, trž. muč.; Elizabeta Ogrska, red.
18 Sreda	Roman, diakon, muč. ☽
19 Četrtek	Narsej, škof, muč.; Barlam, muč.
20 Petek	Feliks (Srečko), red.; Edmund, muč.
21 Sobota	Marijino darovanje - Albert, škof, muč.
22 Nedelja	<b>Kristus Kralj - Cecilija, dev., muč.; Maver, škof., muč.</b>
23 Ponedeljek	Klemen (Milko, Milivoj) I., papež, muč.
24 Torek	Flora (Cvetka), dev., muč.; Krizogon, muč.
25 Sreda	Erazem, muč.; Katarina, dev., muč.
26 Četrtek	Silvester (Silvo), opat; Konrad, škof ☽
27 Petek	Virgil, škof; Valerijan, škof
28 Sobota	Katarina Labouré, dev.; Gregor III., papež
29 Nedelja	1. adventna - <b>Saturnin, muč.; Radbod (Radivoj), škof</b>
30 Ponedeljek	Andrej, apostol; Justina, dev., muč.



**Župnijski dom v Boljuncu**

Nočemo pa, bratje, da bi bili nevedni o rajnikih, da se ne boste žalostili kakor drugi, kateri nimajo upanja. Zakaj če verujemo, da je Jezus umrl in vstal, bo Bog tako tudi tiste, ki so zaspali, po Jezusu pripeljal obenem z njim.

(1 Tes 4, 13-15)

*Deževni Vsi sveti (1.), pozimi hudi zameti.*

*Sv. Martin (11.) naj bo suh, da pozimi raste kruh.*

*Sv. Katarina (25.) nam ne laže — po sebi prosinca vreme kaže.*

LUNE

Prvi krajec 5. ob 2,9

Ščip 11. ob 23,27

Zadnji krajec 18. ob 15,54

Mlaj 26. ob 15,39

#### NEDELJSKI EVANGELIJI

1. Veliko je plačilo v nebesih (Mt 5, 1-12a)
8. Čuječnost za božji prihod (Mt 25, 1-13)
15. Zvestoba v malem bo nagrajena (Mt 25, 14-30)
22. Kristus pride soditi v slavi (Mt 25, 31-46)
29. Cujmo, ker ne vemo, kdaj pride (Mr 13, 33-37)



# DECEMBER

GRUDEN

31 DNI

- |    |            |                                                           |
|----|------------|-----------------------------------------------------------|
| 1  | Torek      | Eligij, škof; Natalija (Božena), spok.                    |
| 2  | Sreda      | Herta, dev.; Blanka, spok.; Bibijana (Vivijana, Živka)    |
| 3  | Četrtek    | Frančišek Ksaver, red.; Kasijan, muč.                     |
| 4  | Petek      | Barbara (Barica), dev., muč.; Janez Damaščan              |
| 5  | Sobota     | Saba, opat; Krispina iz Tagore, muč.                      |
| 6  | Nedelja    | 2. adventna - Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, muč.   |
| 7  | Ponedeljek | Ambrož, škof. c. uč.; Jožefa Rossello, red.               |
| 8  | Torek      | Marijino brezmadežno spočetje                             |
| 9  | Sreda      | Valerija, muč.; Peter Fourier, red.                       |
| 10 | Četrtek    | Loretska Mati božja; Melkijad, papež                      |
| 11 | Petek      | Damaz I., papež; Sabin, škof                              |
| 12 | Sobota     | Ivana Frančiška Chantal, red.; Amalija, muč.              |
| 13 | Nedelja    | 3. adventna - Lucija, dev., muč.; Otilija, dev.           |
| 14 | Ponedeljek | Janez od Križa, duh., c. uč.; Dušan, škof                 |
| 15 | Torek      | Kristina (Krista), dev.; Marija K. de Rosa, red.          |
| 16 | Sreda      | Albina, dev., muč.; Adelajda, cesarica                    |
| 17 | Četrtek    | Lazar, škof; Olimpija, red.; Vivina, dev.                 |
| 18 | Petek      | Teotim, muč.; Bazilij, muč.                               |
| 19 | Sobota     | Urban V., papež; Favsta, spok.; Tea, muč.                 |
| 20 | Nedelja    | 4. adventna - Evgen, muč.; Makarij, muč.; Dominik         |
| 21 | Ponedeljek | Peter Kanizij, duh., c. uč.; Severin, škof                |
| 22 | Torek      | Demetrij (Mitja), muč.; Frančiška Cabrini, red.           |
| 23 | Sreda      | Viktorija, dev., muč.; Janez Kancij, duhovnik             |
| 24 | Četrtek    | Sveti večer - Adam in Eva, prva starša                    |
| 25 | Petek      | Božič - Gospodovo rojstvo; Anastazija, muč.               |
| 26 | Sobota     | Štefan, prvi mučenec; Zosim, papež                        |
| 27 | Nedelja    | Sv. Družina; Janez, apostol in evangelist; Fabiola, spok. |
| 28 | Ponedeljek | Nedolžni otroci; Antonij, red.                            |
| 29 | Torek      | Tomaž (Tomislav) Becket, škof, muč.; David, kralj         |
| 30 | Sreda      | Evgen, škof; Liberij, škof                                |
| 31 | Četrtek    | Silvester, papež; Pavlina in tov., muč.                   |



Krekov dom v Borštnu

Je pa vera trdno prepričanje o tem, kar kdo upa, prepričanje o stvareh, ki se ne vidijo. Po njej so namreč stari dosegli hvalo. Po veri spoznavamo, da je bil svet urejen z božjo besedo, da je iz nevidnega nastalo, kar se vidi.

(Hebr 11, 1-4)

*Prvega tedna v adventu mraz, trajal bo ves zimski čas.*

*Božič na trati — velika noč za pečjo.*

*Ce Stefana (26.) burja prinese, vinogradniku pridelek odnese.*

#### LUNE

Prvi krajec 4. ob 17,23

Sčip 11. ob 9,42

Zadnji krajec 18. ob 6,48

Mlaj 26. ob 11,10

#### NEDELJSKI EVANGELIJI

6. Izravnajmo steze Gospodu (Mr 1, 1-8)
8. Zdrava, milosti polna, Gospod je s teboj (Lk 1, 26-38)
13. Sredi med vami stoji, a vi ga ne poznate (Jan 1, 6-8, 19-28)
20. Glej, spočela boš in rodila Sina (Lk 1, 26-38)
25. Beseda se je učlovečila (Jan 1, 1-8)
27. Dete je rastle in bilo bolj in bolj modro (Lk 2, 22-40)

# Papež na potovanjih iz ljubezni do človeka

Dne 16. oktobra 1980 sta minili dve leti, odkar je bil izvoljen za papeža krakovski kardinal Karol Wojtyła, ki si je izbral ime Janez Pavel II. Ob izvolitvi smo se vsi vpraševali, kakšne bodo značilnosti novega papeža, ki je prišel »od daleč« in je prvi papež slovanskega rodu. Po dveh letih lahko že ugotovimo nekatere značilnosti.

Prva značilnost je njegova skrb za vse Cerkve. Zdi se, da je v tem oziru še najbolj podoben apostolu Pavlu, ki je tudi dejal o sebi, da ga je skrb za vse Cerkve. V tej skrbi je apostol narodov potoval po tedanjem rimsko-grškem svetu, da bi vse pridobil za Kristusa.

Janez Pavel II. je v tem oziru res zelo podoben apostolu Pavlu. Še noben papež prid njim ni toliko potoval po svetu. V preteklem letu je opravil štiri potovanja izven Evrope: v Združene države Amerike, v Mehiko, v Afriko in v Brazilijo. V Evropi je obiskal Francijo, da ne omenjamo njegovih obiskov po Italiji (Belluno, Turin, L'Aquila, Monte Cassino, Siena in še druga). Kar težko je slediti njegovim potovanjem. On sam je pa pojasnil, čemu potuje, v govoru pred diplomati v Accri ob svojem obisku v Afriki. Izjavil je: »Ko sem prišel v Afriko na povabilo civilnih oblasti in svojih sobratov v škofovski službi, sem prišel kot poglavar katoliške Cerkve. Toda prišel sem tudi kot ponižni služabnik, ki mu je božja Previdnost zaupala neko poslanstvo do vsega človeštva in sicer poslanstvo, da razglša dostojanstvo in temeljno enakost slehernega človeka in s tem njegovo pravico, da živi v svetu pravice, miru, bratstva in solidarnosti. Namen mojega potovanja je predvsem verskega



Sveti oče med bogoslužjem v Afriki

in duhovnega značaja. Svoje sobrate škofove, duhovščino, redovne osebe in laike želim potrditi v njihovi veri v Boga Stvarnika in Očeta in v edinega Gospoda Jezusa Kristusa. Želim tudi pričati skupno vero in ljubezen, ki nas druži, veseliti se z njimi v občestvu, ki nas vse združuje v eno samo družino, v skrivnostno Telo Kristusovo.«

## UTRJEVATI V PRAVI VERI

Kar je povedal ob svojem potovanju v Afriko, velja za vsa ostala njegova potovanja: utrjevati celo Cerkev v pravi veri. Zato pa smo ga videli povsod, kako se je srečaval z verniki vseh slojev in stanov.

Posebno pozornost pa posveča škofom. V vseh deželah, ki jih je obiskal, je povsod imel kako posebno srečanje s škofi. Čemu to, je jasno povedal francoskim škofom v Parizu 1. junija 1980: »Naloga škofov je, da v naših dneh znajo prav razbirati znamenja časov, prav ločiti, kaj je v resnici napredno in novo in kaj je le prikrita laicizacija in kompromis s sistemom, ki mu ne poznamo izvora. Zaradi tega, pravi sv. oče, je naloga pastirjev, da "hranijo" zaklad verskih resnic tako, da ostanejo zvesti skrivnosti Kristusa, ki se je vpisal v skupnost človeške zgodovine, pa tudi tako, da ostanejo zvesti čudovitemu "nadnaravnemu čutu vere" celotnega božjega ljudstva... Naša učiteljska in pastirska služba (to je služba škofov) mora ostati predvsem v službi tega "čuta vernikov", kot opominja koncilska konstitucija *Lumen gentium*. Danes, ko se toliko govori o "preroških karizmih", moramo mi škofje do globin obnoviti in znova zgraditi zavest preroške karizme, ki je povezana s škofovsko službo, kot tistih, ki so učitelji vere in vodniki črede, kakor lepo prispevalja evangelijska prilika o dobrem Pastirju.«

Odkrita beseda škofom, ki so ponekod v prvih letih po koncilu res preveč popuščali raznim modernim teologom pri njih iskanju, kako prilagoditi cerkveni nauk pričakovanjem sedanjega sveta. »Vemo, da so ta pričakovanja daleč od tega, kar je učil Kristus; dovolj, da se spomnimo na priliko o kvasu in soli, da postanemo pozorni na nevarnost, postati slični temu svetu,« je dejal papež.

## RESNICA O ČLOVEKU

Med zmotami sedanjega časa je tista, ki se zdi sv. očetu najbolj nevarna: zmota o človeku. To upravičeno sklepamo iz njegovega dvoletnega nauka, saj skoro ni važnejšega govora, da bi v njem papež ne spregovoril o človeku, da bi ne opozarjal na človeške pravice, na človeško dostojanstvo, na človekovo usodo. Človeku je posvetil svojo prvo okrožnico *Divini Redemptoris*, človeku posveča vedno in povsod največjo pozornost. Človek je nekako osrednja resnica njegovih govorov in središče njegovih dušnopastirskih skrbi.

Kar čudna se na prvi videz zdi ta zaskrbljenost Janeza Pavla II. za človeka danes, ko se vsaj v razvitih deželah ni še nikoli ljudem tako dobro godilo; ko imamo toliko drugih »apostolov«, ki pravijo, da jim je najbolj pri srcu sreča in napredek delavskega stanu; ko so prepričani, da so v socializmu osrečili človeka in, če ga niso še popolnoma, ga bodo



Sv. oče govori na sedežu UNESCO

prav gotovo v prihodnje. Gre za antropologijo sedanjega papeža, ki pa ima svoje korenine v nauku zadnjega koncila in sicer v konstituciji *Gaudium et spes*.

Papež Wojtyła ta nauk dalje razpleta in pogloblja povsod, koder koli hodi po svetu. O človeku je govoril pred Organizacijo Združenih narodov v New Yorku, pred organizacijo UNESCO v Parizu, pred FAO v Rimu, pred diplomati v Vatikanu, v Afriki, v Braziliji, v Ameriki. Govoril je delavcem, koder koli se je srečal z njimi. Francoskim škofom je tudi razložil, zakaj to dela. Pojasnil je, da današnji človek odklanja Boga v imenu lastne človečnosti. To je posebno huda skušnjava z antropološkega vidika, če pomislimo, da človek nima smisla sam v sebi, temveč le kot podoba božja. Današnji človek pa jemlje samega sebe kot nekaj absolutnega. To se pravi, da človek ima sam sebe za boga. Seveda, če nad človekom ni transcendentnega presežnega Bitja oz. Boga, potem je človek sam sebi bog. Takšna je drža sodobnega človeka.

Takšno gledanje pa izvotli vsebino človeka, ker je le delno resnično. Na človeka moramo zreti v celoti, je sv. oče opozoril visokošolce v Kinšasi, glavnem mestu Zaira. Celotno gledanje na človeka pa vključuje tudi poslednje razloge njegovega bivanja, vključuje njegovo odvisnost od Boga Stvarnika, njegovo nadnaravno poklicanost za otroka božjega, njegovo večno usodo po smrti. Integralno gledanje na človeka vidi v njem ne samo bitje, ki ustvarja materialne in gospodarske dobrine, temveč še bolj bitje, ki išče resnico, pravico, ljubezen. Človek je tudi etično bitje z določenimi moralnimi zakoni, na katere ga opozarja vest. »Človek v svoji celoti istočasno živi v sferi materialnih in duhovnih vrednot,« je dejal papež v govoru pred Unescom. Spoštovanje neodtujljivih pravic človeka je temelj vsemu.

O človekovih neodtujljivih pravicah, ki gredo človeku zato, ker je človek, razpravlja papež ob najbolj različnih priložnostih. Zdaj se ustavi ob tej, zdaj ob oni pravici.

## PRAVICA DO ŽIVLJENJA

Zelo pogosto zagovarja prvo in temeljno pravico, ki je pravica do življenja. V tem oziru je nepopustljiv. Ob srečanju z delavci v Saint Denisu pri Parizu 31. maja 1980 je skoro pesniško opisal to pravico: »Dati čast materinstvu pomeni, sprejeti človeka v polnosti njegove resničnosti in njegovega dostojanstva že od prvega začetka njegovega bivanja. In začetek človeka je pod srcem njegove matere. Danes, ko poznamo skrivnostne biološke mehanizme, ki stojijo ob začetku človeškega bitja, moramo še z večjo zavzetostjo in z večjim prepričanjem razglašati začetke človeškega bivanja in sicer začetke bivanja vsakega človeka kot temeljno vrednoto in kot osnovo vseh ostalih pravic. Prva človekova pravica je pravica do življenja.« Potem nadaljuje, da imajo to pravico vsi otroci, tudi pohabljeni, prizadeti, nezaželeni.

Glede tega vprašanja je bil sv. oče še bolj jasen v Sieni 14. septembra 1980, ko je šel tja, da počasti sv. Katarino Siensko ob 600-letnici njene smrti. Na glavnem trgu Del Campo je dejal, da je evangelij poslanica o življenju in da mora zato človek sodelovati s Stvarnikom pri ustvarjanju življenja. Rodilno dostojanstvo moža in žene je v družbi nekaj osnovnega in nenadomestljivega. Življenje je treba tudi braniti od prvega trenutka spočetja, zlasti če je ogroženo od družbe, saj pomeni taka obramba zvestobo človeškemu rodu in ščiti dostojanstvo posameznega človeka. To dostojanstvo je treba upoštevati že od vsega začetka, to je od samega spočetja. Če življenje že na začetku uničujemo, ga bomo tudi kasneje le s težavo branili.

## PRAVICA DO VERSKE SVOBODE

Iz prve in osnovne pravice do življenja izhajajo vse druge neodtujljive pravice človeka. Med temi je pravica do svobode. Tudi o tej pravici papež Wojtyła velikokrat govori, znamenje, da se ta pravica danes pogosto krši. In vendar, če človeku odvzamemo ali neupravičeno omejimo svobodo, ga naredimo za sužnja, kar je velik greh zoper dostojanstvo človeške osebe. Zaradi tega je naravno, da sv. oče to pravico tako pogosto poudarja. Med omejitvami človeške svobode stavi papež na prvo mesto omejevanje verske svobode. O tem žalostnem dejstvu sedanjega človeštva je posebno jasno in odločno spregovoril diplomatom v Nairobiju (Kenia) 6. maja 1980:

»Prav zato, ker katoliška Cerkev veruje, da ne more biti svobode, da ni možna bratovska ljubezen brez ozira na Boga, ki "je ustvaril človeka po svoji podobi", prav zato ne neha braniti kot osnovno pravico vsake osebe versko svobodo in svobodo vesti. Omejevanje verske svobode posameznikov in skupnosti ni samo huda preizkušnja zanje, temveč rani samo dostojanstvo človeka ne glede na to, kakšno vero izpovedujejo ali h kakšnemu svetovnemu naziranju se prištevajo. Ker malovernost in brezverstvo moremo razumeti samo v odnosu do religije in vere, je težko sprejeti trditev, da ima samo ateizem pravico do uveljavljanja v javnem in družbenem življenju, dočim so verni državljani sistematično komaj tolerirani ali celo smatrani za državljane nižje ka-



tegorije in se jim celo, kar se je že zgodilo, odvzamejo državljsanske pravice. Zaradi tega je Cerkev brez vsakega oklevanja in dvoma prepričana, da ateistična ideologija ne more biti gonilna sila in vodnica k blagostanju posameznikov ali k pospeševanju socialne pravičnosti, če odvzame človeku svobodo, ki mu je dana od Boga, če mu odvzame njegov duhovni navdih in možnost ustrezne ljubezni do bližnjega.«

### POKLICANOST K LJUBEZNI

Prav vsled tega, ker je človek poklican tudi k ljubezni do bližnjega, Cerkev odklanja razredni boj. To je sv. oče nedvoumno povedal delavcem v Sao Paulu 3. junija 1980:

»Skupni blagor družbe, kar je novo ime za socialno pravico, ni mogoče doseči z nasiljem, ker nasilje ruši, kar hoče zgraditi, bodisi kadar želi odstraniti privilegije nekaterih bodisi kadar skuša vsiliti potrebne preosnove. Spremembe, ki jih zahteva pravičen socialni red, je treba izpeljati z vztrajnim prizadevanjem; pogosto bo to prizadevanje postopno, toda vedno uspešno. Razredni boj ni pot, ki vodi k socialnemu redu, ker ima v sebi nevarnost, da obrne vloge nasprotnikov tako, da ustvarja nove krivične položaje. Nič se ne gradi ob pomanjkanju ljubezni in še manj na sovraštvu, ki stremi za tem, da uniči druge.«

Sv. oče govori v živo, reže v probleme sedanjega sveta kakor kirurg, ki želi rešiti človeka gnilih udov. Pri tem ne gleda v obraz poslušalcem, da bi si pridobil njih naklonjenost in ploskanje, temveč samo, kaj je v dobro človeku v njegovi totalni poklicanosti: čim lepšemu življenju in



Svetega očeta  
pozdravljajo  
v Braziliji

sreči v zemskem bivanju, vendar tako, da ne bo zapravljal svoje zadnje poklicanosti za otroka božjega in dediča nebeškega kraljestva. Saj je zaradi človeka prišel na svet sam Sin božji kot Odrešenik.



Papež Janez Pavel II. pozdravlja množice v Braziliji

# Življenje je treba evangelizirati

(Besede tržaškega škofa Lovrenca Bellomija)

Vsaka človeška oseba izhaja iz srca in iz rok neskončno ljubečega nebeškega Očeta in je sad božje velikodušne ljubezni. Vsaka oseba ima nedotakljivo zavest in svobodo ter vrsto pravic in je dedič nesmrtnih usode.

Po spoštovanju človeškega življenja se meri stopnja civilizacije, nanj se opira npravna resnost družbe, na njem sloni poroštvo miru med narodi.

Cerkev pozna svojo dolžnost, da se sklicuje na Boga, prvega začetnika in skrbnega varuha človekovega življenja, nad katerim čuje s svojo ljubeznijo (1 Mojz 9, 5-6) in ga brani s svojo zapovedjo »Ne ubijaj!« (2 Mojz 20, 13; Mt 5, 21).

Zdi pa se, da ljudje ta glas malo poslušajo. Premnogim napadom proti življenju, socialnim in ekonomskim, fizičnim in moralnim se je danes pridružil še posebno poguben napad, to je zakonito priznan splav kot pravica. Razpravlja se o ženi, če še velja za »mater živih«. Ljubezen do življenja dobiva hude udarce, uničena je v svojem počelu in je prepuščena usodnemu propadanju.

Zato Cerkev kliče svoje otroke, naj združijo vse svoje napore za zaščito življenja od njegovega prvega trenutka bivanja in da delajo za povišanje človeka v vsaki njegovi rasti.

Ne moremo brezbrizno gledati na žalostno stvarnost naraščajočega razvrednotenja človeškega življenja. Tudi se ne moremo umakniti iz strahu pred nasiljem, ki ga z vedno večjo lahkoto uničuje.

Če smo v naši državi prišli do uzakonitve splava in do tega, da mnogi sprejemajo to dejstvo, ki je tako gnu-

sno in po svoji naravi krivično, to pomeni, da se je med nami zgodilo nekaj zelo resnega.

Življenje vseh je resno ogroženo. Pa ne zaradi grozeče bližine atomske vojne, marveč zaradi počasnega in vztrajnega propadanja splošnih pogojev, ki so nujno potrebni za sprejem in razvoj človeškega življenja: družina in njena varnost, materinstvo in njegova zaščita, vrednost življenja in izgledi zanj v bodočnosti.

Zlo pa je še globlje: omajani so sami temelji človeštva, to je načela in nazori o pomenu življenja in osebe, o smislu ljubezni in zakona in celo o razmerju človeka do lastne osebne usode in do bodočnosti sveta.

Če se ne bi ustavili na tej pogubni strmini, bi se napovedovala bodočnost s hudimi nesrečami, polna pogubnih prikazni, kot na primer kolektivna mrzlica naveličanosti življenja, strah pred otroki in njihovo odklanjanje kot nezaželene nadlege in neznosna bremena, lastna udobnost in sebičnost, ki postane način življenja in pravilo za družbene odnose.

Zares je treba življenje »evangelizirati«, ga napolniti z »blagovestjo«, ki jo je Bog hotel tudi za svojega Sina Jezusa, »ki je postal podoben ljudem« (Flp 2, 7), »da bi imeli življenje in ga imeli v izobilju« (Jan 10, 10).

V Bogu-Človeku doseže naše življenje najvišje dostojanstvo in največjo lepoto. Zato ga je vredno porajati, ga sprejemati in ga živeti z ljubeznijo in veseljem, z močjo in zavzetostjo kot dar, ki smo ga docela prejeli, da bi ga neprestano pomnoževali in velikodušno razdajali drugim in Bogu.



# Vera in kultura za svobodnega človeka

*Objavljamo del predavanja, ki ga je imel tržaški škof Lovrenc Bellomi v italijanščini v okviru študijskih dne »Draga '80« na vrtu Finžgarjevega doma na Opčinah 30. avgusta 1980. Predavanje zasluži vso pozornost zaradi aktualne problematike. Tekst nam je odstopilo Društvo slovenskih izobražencev v Trstu.*

## Svobodna gradnja svobodnega človeka

Prav na tej poti, da je treba izjavljati in definirati človekovo središčnost v njem samem in zato v kulturi, Janez Pavel II. prehiteva vse s svojim občudovanja vrednim zgledom. V dveh letih svojega papeževanja se je razdajal na vseh ravneh svoje pristojnosti s teoretsko jasnostjo, s filozofsko strogostjo in s konkretnimi smernicami socialne in praktične narave, da bi branil človekove pravice, prikazal njegovo pravo veličino in zahteval od vseh, naj jo spoštujejo in naj ustvarijo sredstva, da bi jo res vsi ljudje mogli doseči.

Menim, da bi zdaj že lahko z združevanjem in urejanjem nešteti papeževih dokumentov sestavili globoko in

popolno doktrinarno sintezo o resničnem bistvu človeka.

Za temo, ki jo danes obravnavamo, bo dovolj, če se omejimo na nekatere odlomke govora, ki ga je sv. oče imel 2. junija v Parizu na seji glavne skupščine Unesco. Mislim, da lahko vsebino, ki nas zanima, skrčim na dva stavka. Najprej ju podam in nato ju bom skušal poglobiti:

a) *Človek je edini subjekt in objekt kulture.*

b) *Zato je vzgoja prvenstvena in bistvena naloga kulture.*

V zvezi s prvo mislijo, da je človek izvor in cilj kulture, papež poudarja pred vsemi bistveni pomen kulture kot značilnost človeškega življenja kot takega. »Človek živi res človeško življenje s pomočjo kulture.« Jasno je, da se papež ne sklicuje samo na kulturo v šolskem pomenu besede, temveč na kulturo v širšem pomenu, »v pomenu, da je vsaka človeška civilizacija, tudi najbolj primitivna, nosilka neke lastne kulturne dediščine, katero sestavljajo



Tržaški škof Lovrenc Bellomi govori na »Dragi 1980«

pojmovanje sveta, sistem vrednot in skupek teoretskega znanja ter tehnične spretnosti, kar je vse treba postopoma obogateno predati iz generacije v generacijo» (C. Muratore v Oss. Romano 19. julija 1980).

Važno je, da postavimo osnovno misel: človek je v vidnem svetu edini subjekt kulture, edino bitje sposobno kulture. In do sem je vse jasno!

Vendar sv. oče izpopolnjuje svoje razmišljanje s trditvijo, da je človek tudi edini objekt in člen kulture. Pri tem je morda potrebno ustaviti se za trenutek, da dojamemo vzroke, vrednost in posledice take trditve.

Vzrok je tale: »kultura je to, zaradi česar človek kot tak postane bolj človek, pristopa bolj k bitnosti.«

Vrednost tega odkritja je izredne radikalnosti; človek je živo nastajanje, razumno in svobodno. Človek se more in mora načrtovati in graditi. Iz tega izhaja človekova podoba, ki ima nekaj prometejskega, vendar je to polna resnica.

Posledice so čudovite in obvezujoče: »vse človekovo imetje,« nadaljuje Janez Pavel II., »je pomembno za kulturo, je ustvarjalni dejavnik kulture samo toliko, kolikor človek preko svojega imetja more istočasno "biti" in postajati bolj polno človek, v vseh razsežnostih svojega obstoja, v vsem tem, kar karakterizira njegovo človečnost.«

Z eno besedo: »nikoli ne smemo upoštevat človeka samo kot rezultanto vseh konkretnih pogojev njegovega obstoja, kot rezultanto — da se omejimo na en sam primer — proizvodnih razmerij, ki prevladujejo v določeni dobi.«

Papež priznava, da kriterij proizvodnih razmerij predstavlja »dragocen ključ« za razumevanje človekove zgodovinskosti; vendar zaključuje, da to ni temeljni ključ. Misli, da so juridični, politični in kulturni vidiki družbe samo »nadgradnje«, osnovane na gospodarski strukturi same družbe, je isto kot priznavati najbolj surov materializem, zbrisati človekovo specifičnost in mu odvzeti vsak ugled.

Človek izstopa nad vso fizično naravo in nad vso kulturno proizvodnjo; ima večjo razsežnost, je različen in edinstven, je duhovna in snovna subjektivnost, ki more s svojim razumom in svobodo podvreči materialni element silam duha, je ustvarjalec človeške kulture.

Iz tega po logični dedukciji sledi, da je »vzgoja primarna in bistvena naloga kulture«. Zakaj? Prav zato, ker je vzgoja tisto življenjsko gibalno, zaradi katerega človek postane vedno bolj človek. Tako se poglobljamo vedno bolj v drugo papeževo misel. Vzgoja je nad kulturo. To je važno poudariti, da izpodbijemo princip, ki se še vedno preveč izvaja: da je namreč vzgoja sredstvo kulture.

Res je celo nasprotno! Ali bolje: kultura in vzgoja se istovetita v smislu, da pristna kultura predstavlja popolni človekov razvoj. Zato kultura ne more biti last redkih privilegirancev.

Moramo jo čim bolj široko posredovati kot primarno in neodtujljivo pravico vsakega človeka, ker vsi ljudje morajo živeti kot svobodna bitja.

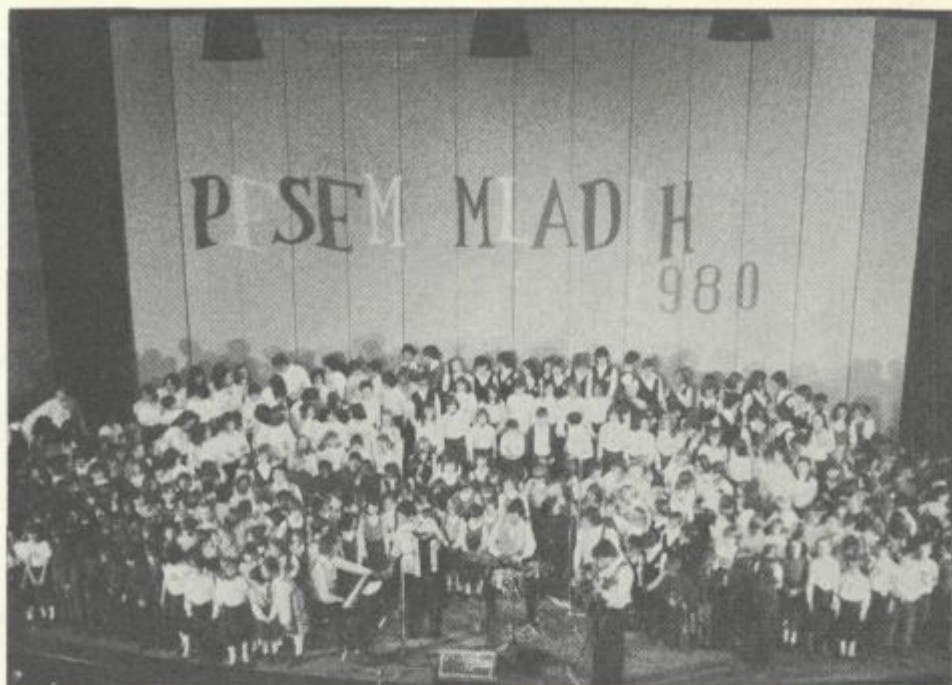
### Vera in kultura: zakaj skupaj?

Človekova rast, ki se samoupravlja v svobodi, ki jo pospešuje vzgoja in je zapisana na obzorja vedno večjega osvobajanja, je dejansko lahko samo lepa utopija. Nevarno je, da ostane samo abstraktni ideal, ki se bije z drugačno realnostjo: dramatično, hudo pogojujočo, množiteljico verig, ki ponižujejo in paralizirajo človekovo osebnost.

Papež govori o »radikalni groznji za prihodnost človeka in sveta«. Vidi jo v dejstvu, da »družba, tako kot v preteklosti, še danes izkorišča čudovite rezultate raziskav in odkritij zlasti na naravoslovnem področju za cilje, ki nimajo nič skupnega z znanostjo in celo v uničevalne namene.«

Lahko bi dopolnili ta seznam »groženj« z naštevanjem vseh sil človekovega odtujevanja, ki jih proizvaja in širi sodobna kultura.

Nad vsemi grozi smrt kot zadnja



Pesem mladih 25. marca 1980 v Kulturnem domu v Trstu. Pojejo združeni mladinski zbori

in najvišja. Pred nekaj meseci je prof. Sabino Aquaviva — v okviru posvetovanja na temo »Oče naš«, ki si v človeku«, ki ga je objavil list »Corriere della Sera« — izrecno omenjal to grožnjo, ko je dejal: »Drama sodobne družbe je v dejstvu, da kateri koli načrt... propade na ravni posameznika zaradi smrti.«

Ko je filozof Bontadini komentiral te besede, je ugotovil: »Ne bo odveč dodati, da je kateremu koli eksistencialnemu načrtu (torej tudi socialnim načrtom) usojeno spodleteti tudi na kolektivni ravni, ker družbo sestavljajo posamezniki« (Vita e Pensiero 7/8, 1980, str. 27).

Iz tega izhaja, da je »princip-upanje« vezan končno samo na vero. Nekdo je resda lahko ateist: toda v tem primeru se mora, čeprav z vsem dostojanstvom, vdati obupu.

Vse to lahko prenesemo v tragično dilemo: ali vera in kultura združeni v trajno in plodno zvezo, ali pa usoden in popoln obup. In je povsem varljivo

etiketirati obup pod imeni civilizacije in kulture: končno bo kultura neizogibno in vedno usužnjujoča in civilizacija civilizacija smrti.

Nujnost vere za človeško konstruktivno in resno kulturo, torej res osvobajajočo, je osnovana na precej očitnih motivacijah. Za vernika so to temeljne vrednote, ki jih sprejema kot kriterije sodbe in življenjske modele.

In za nevernika? Ali je možna »vera«, ki ostaja vera kljub temu, da zavrača oznako religioznosti: vera v človeške in etične vrednote osebe kot »trascendentna realnost«? »Potreba po Očetu«, o kateri govorijo tudi laični znanstveniki kot Fornari, je še vedno »spomin, ki izvira iz Boga«. Nekateri vztrajno trdijo, da je ta potreba vtisnjena v genetskem kodeksu. A to predpostavlja nekoga, ki bi bil to vtisnil...

Tistim pa, ki pravijo, da ne verujejo, lahko nasprotno postavimo vprašanja, ki so neizbežna za človeški razum, pred katerimi vsaka resna oseba



Prihod sv. Miklavža v Kulturnem domu v Trstu med nagrajevanjem najboljših literarnih in slikarskih del, ki so jih izdelali otroci ob mednarodnem Letu otroka

mora ponovno preveriti svoje misli. Kot primer vam prikažem nekatera teh vprašanj.

Danes vsi priznavajo, da znanost in znanstvena racionalnost ne nudita »globalnih« odgovorov; in že to je znak racionalnosti.

Toda v tem primeru se vprašamo, kje lahko najdemo končne in življenjske odgovore? V sanjah, v mitu, v ideologiji, torej v begu od racionalnosti, ali v dediščini višjih resnic, kot je vera, ki se ponuja svobodnemu in inteligentnemu človekovemu sprejemanju?

In še: če se evangelij sklada s človekom v sami njegovi človečnosti in Kristusovo sporočilo priteguje tudi nekristjane in celo ateiste, kako opravičiti njuno odklonitev? Če je človek, kot posebna in samostojna vrednota, nosilni subjekt transcendentne osebnosti, kje je ta transcendenca ukoreninjena, da je ne bi nihče in nikoli skušal kršiti? Če objekt ljubezni mora biti človek kot tak, kje najti absolutno poroštvo za to zunaj njegove nadotakljive povezanosti z najvišjo Ljubeznijo?

In končno, a ne kot zadnje vprašanje, kateri je človekov model, v ka-

terem se lahko čutimo »osvobojene« (na primer »obupa«)?

### Nujna naloga katoliške kulture

Ta vprašanja so namenjena predvsem nam katoličanom. In prav v zvezi s tem zadnjim vprašanjem bi rad zaključil to svoje razmišljanje s poudarkom na resni dolžnosti, ki jo ima katoliška kultura, da posreduje nujni odgovor.

»Moramo se zavedati — kot piše Bontadini — njene velike odgovornosti pred "obupom" laicističnega sveta, pred zatonom "buržajske kulture" in razkosanostjo "marksistične" (pomislimo samo na današnjih "dvajset marksističnih šol", ki jih je zasledil in opisal B. Guenther v nekem svojem nedavnem delu; pa tudi na stališče Čehoslovaka Machovca, ki meni, da marksizem ni toliko interpretacijska metoda zgodovine in socialnih realnosti, kakor bolj samo poskus znanstvenega pristopa k družbenim pojavom).«

Vera pa jasno uči, po kateri poti moremo postati ljudje. Človek obstaja ne toliko zaradi svoje naravne ali ne-

posredne biti, kakor zaradi svoje »avtoidentifikacije« (zaradi svojega »dela« v širšem pomenu) in zaradi svoje »svobode«; in te definiramo samo s priznanjem celotnega človeškega bitja — izvora, celovitosti in usode —, kar je po svoji naravi religiozna vera.

Zavzetost na tej ravni je sijajna vaja za tisto »intelektualno ljubezen«, ki

jo je Rosmini postavljajl zraven nadnaravne in materialne ljubezni kot nujno komponento popolne evangeljske ljubezni.

Samo tako lahko vera — kot se izraža filozof Di Nola — postaja »sedež življenja«. In Kristus je prišel zato: »da bi imeli življenje in ga imeli v izobilju« (Jan 10, 10).

DRAGO KLEMENČIČ

## Ob zamenjavi vrha Cerkve na Slovenskem

Leto 1980 bo zapisano v kronikah kot leto sprememb vsaj kar zadeva Cerkev na Slovenskem. Februarja je prišla iz Rima vest, da je papež Janez Pavel II. sprejel ostavko, ki jo je nadškof dr. Jožef Pogačnik v skladu s predpisi ponudil že papežu Pavlu VI. Za novega ljubljanskega nadškofa in metropolita pa je imenoval dr. Alojzija Suštarja, profesorja moralne teologije, rektorja semenišča in škofovega vikarja v Churu v Svici ter dolgoletnega tajnika sveta evropskih škofovskih konferenc, ki se je pred tremi leti vrnil v domovino.

13. marca je nadškof Suštar vpričo ljubljanskega stolnega kapitlja, kakor to zahtevajo predpisi cerkvenega prava, uradno sprejel v posest ljubljansko nadškofijo. Takrat je tudi odločil, da bo škofovsko posvečenje na belo nedeljo, 13. aprila, v ljubljanski stolnici. Glavni posvečevalec naj bi bil apostolski pronuncij v Jugoslaviji nadškof Michele Cecchini, sopusvečevalca pa Johannes Vonderach, škof iz Chura in dr. Jožef Pogačnik.

Toda človek odloča, Bog odloči. Ko je nadškof Pogačnik odložil breme vodstva škofije in metropolije, se zdi, da je v božje roke položil tudi svoje življenje, ki mu ni prizanašalo s trpljenjem in preskušnjami. Obljubil je, da bo novemu nadškofu vedno stal ob strani s svojimi molitvami, toda dobremu Bogu se je najbrž zdelo primerneje, da bo za svojo nekdanjo nadško-

fijo molil v nebesih. 25. marca dopoldne je Ljubljano in Slovenijo pretresla vest, da je nadškof Pogačnik nenadoma umrl zadet od srčne kapi. Bilo je ravno na praznik Gospodovega oznanjenja. Kakor je imel navado dolga leta, je prišel v nadškofijsko kapelo ob pol šestih zjutraj. Molil je in premišljeval ter se pripravljajl za mašo ob pol sedmih. Takrat sta s kanclerjem msgr. Francijem Vrhuncem, ki ga je na njegovi škofovski poti ves čas zvesto spremljal, pristopila k oltarju. Med mašo je za škofijske uslužbenice, v glavnem sestre, imel kratek nagovor, ki ga je začel z besedami: »Danes je velik praznik!« Najbrž ni slutil, da bo to zanj največji praznik, odhod domov. Po maši so skupaj odmolili dnevno uro iz molitvenega bogoslužja, opravil je še zahvalo po maši, nato pa odšel v svojo sobo. Sestra, ki mu je stregla, mu je prinesla zajtrk. Našla ga je z rožnim vencem v roki. Sedel je k mizi in sestra je odšla. Takrat je dobil srčni napad. Prišel je še na hodnik, pomahal z roko najbližji sestri, ki je bila pred kapelo, ter ji umrl v rokah.

Nadškof dr. Jožef Pogačnik je bil doma iz župnije Kovor na Gorenjskem. Rodil se je 28. septembra 1902. Po osnovni šoli v domačem kraju je prišel v ljubljansko Marijanišče, kjer je ostal vsa leta do mature. Bil je tih gojenec, navadno ves zatopljen v delo. Z lahkoto in velikim razumevanjem je osvajal znanje različnih predmetov. Bil



je vedno odličnjak. Pa se ni zadovoljil le s šolskimi predmeti, temveč je segal po dobrih knjigah in iz tistega časa najbrž izvira njegova velika ljubezen do lepe besede, domače in tuje. Ta beseda mu je zapela v pesmi. Objavljaj jih je v rokopisnem glasilu zavoda, pozneje v Mentorju ter Domu in svetu, Mladiki, Križu na gori. Leta 1931 jih je zbral v droben zvezek in jih pod naslovom Sinje ozare izdal pri Mohorjevi družbi v Celju. Znani slavist in literarni zgodovinar France Koblar je njegove pesmi ocenil takole:

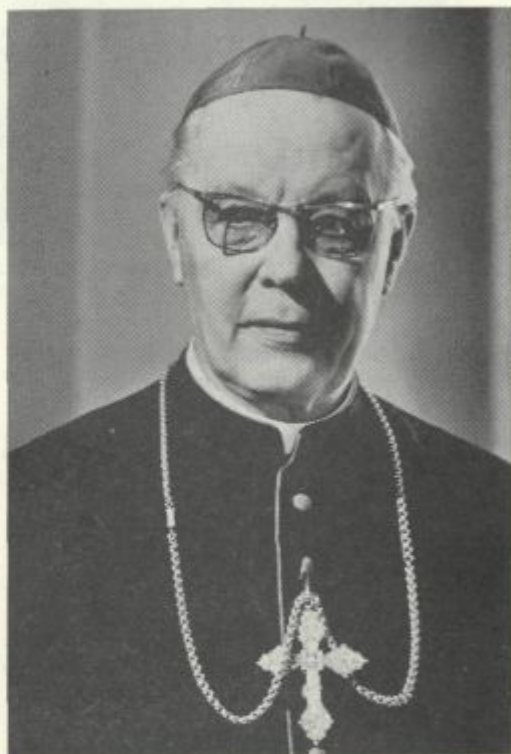
»Njegova pesem se v začetku odlikuje po žarkih religioznih motivih in eskpresionistični sproščenosti, pozneje se umiri v skoraj filozofsko skladnost med osebnim religioznim svetom in tradicionalnostjo vernega slovenskega domačijstva. Tako najde nov, moško hladen, negovan pesniški izraz in podoba religioznega človeka, ki se je iz ekstatičnih zamaknenj vrnil v razumsko naravo in jasno versko resničnost« (Slovenski biografski leksikon II, 409).

Leta 1970 je na povabilo Mohorjeve družbe pripravil novo zbirko pod naslovom Pesmi mladih let, kjer je Sinjim ozaram dodal še dvajset novih pesmi. Ko je opustil pesniško ustvarjanje, mu je še vedno ostala ljubezen do pesniškega izraza in besede, ostala mu je ljubezen do lepe knjige ter prefinjen občutek za lepoto v prozi in poeziji.

Po maturi se je odločil za bogoslovje. Kot izrazito nadarjenega študenta so ga poslali jeseni leta 1922 na slavno teološko fakulteto v Innsbruck. Tam se mu je seveda odprl nov svet, za kolege je dobil fante iz različnih evropskih držav, s pomočjo slavnih profesorjev se je poglobljal v skrivnosti sholastične filozofije in teologije. Težišče njegovega zanimanja je prešlo od lepote na resnico, od poezije na znanost. Leta 1929 je bil posvečen v duhovnika, čez dve leti pa se je že vrnil v domovino z doktoratom iz teologije.

Najprej je bil tri leta kaplan v Kranju, kjer so ga posebej vzljubili mladi. Toda pisatelj Finžgar je imel z njim

svoje načrte. Dosegel je pri škofu Jegliču, da ga je prestavil za kaplana v Trnovo v Ljubljano. Tam se je začelo njuno prijateljstvo, ki je trajalo vse do smrti. Kot ljubljanski generalni vikar je Pogačnik leta 1962 Finžgarja tudi pokopal. Takrat pa si ga je Finžgar ogledal kot svojega naslednika pri uredništvu Mladike in redne knjižne zbirke Mohorjeve družbe. Pogačnik se je z veseljem lotil dela pri tej najstarejši ugledni slovenski založbi. Ko se je leta



Pokojni ljubljanski nadškof in metropolit dr. Jožef Pogačnik

1937 Finžgar poslovil od župnije in se preselil v lastno hišo, je priporočil Pogačnika za ravnatelja Marijanišča. Tako se je nekdanji gojenec vrnil v hišo kot ravnatelj.

Marijaniška doba je bila v Pogačnikovem življenju ena najbolj ustvarjalnih. V hiši je imel za celo majhno župnijo stanovalcev od osnovnošolcev do sester in drugega osebja. Vsem je moral biti duhovni oče. Poleg tega ga

je močno zaposlovala Mohorjeva družba. Celi vrsti mladih slovenskih literatov, pisateljev in pesnikov je bil prizadeven mentor, hkrati pa je tudi sam pisal, zdaj bolj strokovne sestavke. Poleg drugega je napisal tudi dva veroučna učbenika, ki sta še danes iskano berilo.

Tam ga je zatekla vojna in povojni prehod v novi čas. Nekaj časa ga je trpljenje kalilo tudi v zaporih, nato pa se je začel strm vzpon navzgor. Leta 1945 je postal ljubljanski stolni kanonik in je vedno bolj pomagal pri vodstvu škofije. Med drugim je bil oficial cerkvenega sodišča, predaval je cerkveno pravo na teološki fakulteti, skrbel za veroučne učbenike, sodeloval pri bogoslužni prenovi. Leta 1959 je škof Anton Vovk postal rezidencialni ljubljanski škof in takoj je Pogačnika imenoval za svojega generalnega vikarja. Leta 1963 pa je postal tudi pomožni škof. Točno tri mesece za tem je nadškof Vovk umrl. Že drugi dan po smrti je bil Pogačnik imenovan za apostolskega administratorja, naslednjo pomlad pa je postal redni ljubljanski nadškof.

Zgodovina ga je vrgla v koncil. Zaživel je novo življenje in po koncilu je bila njegova glavna skrb, da bi ta veliki dogodek v zgodovini Cerkve zaživel tudi med nami. Poskrbel je za prevod vseh koncilskih listin in vsaka njegova

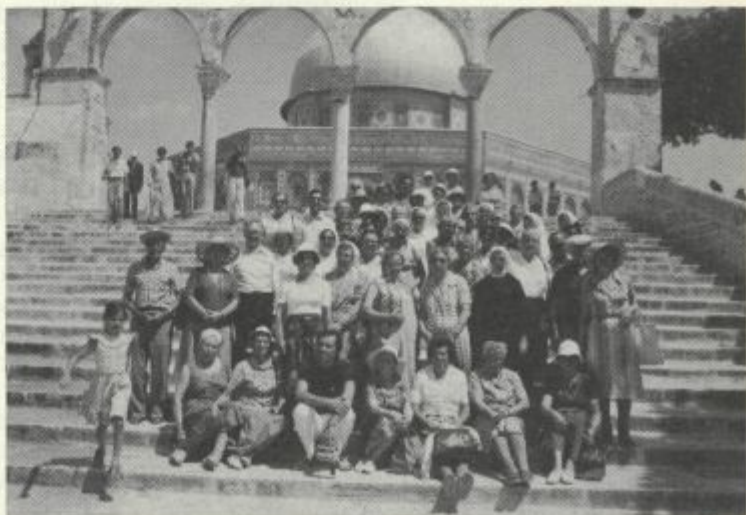
pridiga je izzvenela v zavzemanje za koncilsko prenavo. Njegova velika skrb so bila semenišča in teološka fakulteta, ki ji je bil kot vsakokratni ljubljanski nadškof tudi veliki kancler. Doživel je vrhunec duhovnih poklicev v Sloveniji, saj je sam posvetil nad 300 mladih duhovnikov.

Bil je tudi velik pastoralni delavec in oznanjevalec evangelija. Velikokrat je prepotoval vso obsežno ljubljansko nadškofijo od Zgornjesavske doline do poslednjih kočevskih fara. Povsod je oznanjal evangelij, bodril, opominjal, dvigal. Prav po besedah apostola Pavla je hotel biti vsem vse, ko si je naložil skrb za vse Cerkve.

Ko se je ob njegovi smrti od njega molče in često solznih oči poslavljalja vsa Slovenija, smo šele dojeli, kaj je ljudem pomenil nadškof Pogačnik. Dva dni in več so se vile nepregledne vrste ljudi mimo njegove krste. Tisoči so se mu hoteli še zadnjič pokloniti. Med njimi je bila mladina posebej številno zastopana, pa izobraženci in delavci, kmetje z vseh koncev Slovenije in vidni kulturni delavci.

Za pogrebno slovo ljubljanska stolnica ni mogla sprejeti vseh obiskovalcev. Ves promet na sosednji ulici je zastal, ko se je sprevod pomaknil iz nadškofijskega doma ter po cesti odšel v stolnico. Pogrebne slovesnosti je

Duhovska zveza iz Trsta je pripravila julija 1980 romanje v Sveto deželo. Na sliki skupina romarjev v Jeruzalemu pred Omarjevo mošejo



vodil pronuncij Cecchini, ob njem pa je bilo že devetnajst škofov in nadškofov iz domovine in zamejstva. Med njimi sta bila tudi goriški nadškof Cololin in tržaški škof Bellomi. Navzoči so bili tudi zastopniki drugih verskih skupnosti, ki delujejo v Sloveniji. Visoko zastopstvo je poslala tudi republika Slovenija, glavni odbor SZDL, mesto Ljubljana in Tržič, ki je rojstna občina rajnega nadškofa.

Pogreb je bil nenavadno močno pričevanje vere v vstajenje in tihe ljubezni do nadškofa Pogačnika, tega tihega moža, delavca in asketa, ljubitelja samote in moža globoke življenjske resnobe, vere in otroške pobožnosti, hkrati pa moža velike kulture in smisla za vse lepo in plemenito.

»Družina« mu je ob smrti posvetila posebno številko. Poročilu o njegovem pogrebu je dala značilen naslov »Velika noč nadškofa Pogačnika«, prav v smislu poslovenilnih besed zagrebškega nadškofa Kuharića, ko mu je ob krsti voščil veliko noč. Življenje velikega pokojnika je bilo namreč vse usmerjeno v onstranstvo, prav kakor je zapisal v svoji zadnji objavljeni pesmi:

*Srce moje le na to še čaka,  
da se čas bo v večnost mi pretil,  
v večnostni pristan  
moj čoln je naravnal.*

\* \* \*

Ko se je dr. Alojzij Suštar pred dobrimi tremi leti vrnil iz Švice, kjer je preživel skoro tri desetletja, so mnogi poklicani in nepoklicani opazovalci sodili, da bo on prihodnji ljubljanski nadškof. Ko se je zadeva vlekla tri leta, so mnogi že postali nestrpni. V resnici pa je bilo triletno pripravljano »obdobje« za novega nadškofa nadvse koristno. Od blizu je spoznal razmere, v katerih bo moral voditi slovensko Cerkev, spoznal je svoje najožje sodelavce in si ustvaril sodbo, kaj sme od njih pričakovati. Prvo leto njegovega škofovanja je zadosten dokaz koristnosti tega spoznavanja.

Novi ljubljanski nadškof se je rodil

v vasi Grmada, ki spada sedaj v župnijo Trebnje, takrat pa je bila še v župniji Dobrníč. Tako je bil krščen v dobrniški cerkvi prav pri istem krstnem kamnu, pri katerem je prejel prvi zakrament tudi svetniški škof Baraga. Rojen je bil 14. novembra 1920 kot prvorojenec Alojzija in Marije, rojene Kukenberger. Za njim je prišlo na svet še devet otrok. Suštarjevi so bili trdna kmečka družina, tesno povezani med seboj, v prvi vrsti pa je domača družina vsem njenim članom pomenila žarišče krščanskih vrednot. Vojna in bolezní so nekoliko razredčili številno Suštarjevo družino, še danes pa je živa nadškofova 85-letna mati, ki odkrito pove, da je najsrečnejša takrat, kadar jo obkrožajo štirje otroci, ki so še živi.

Ob škofovem imenovanju so časopisi veliko pisali o življenjski poti novega nadškofa, zato bi se omejil le na najosnovnejše podatke.

Po končani osnovni šoli so ga starši poslali v Zavode sv. Stanislava v Šentvid nad Ljubljano. Tudi tam se je odlikoval v znanju in tovarištvu. Njegovi nekdanji sošolci se ga še danes z veseljem spominjajo. Leta 1940 je z odliko maturiral in se še isto jesen vpisal na teološko fakulteto v Ljubljani. Ko je končal prvi letnik, ga je ljubljanski škof poslal v Rim, kjer naj bi poglobil svoje študije. Stanoval je v Germaniku, študiral pa na papeški Gregorijanski univerzi. Leta 1946 je postal duhovnik. Na praznik Vseh svetnikov je imel novo mašo. Domači niso mogli priti v Rim, pač pa so Trebanjci za ta dan slovesno okrasili svojo cerkev in praznovali novo mašo brez novomašnika.

V naslednjih letih je v Rimu dokončal licenciat in doktorat iz teologije. Po študiju je resno zbolel, zato so mu prijatelji omogočili zdravljenje v Švici. Prestal je vrsto operacij, a je le v redu okrevaj. Ker ga je Švica tako prijateljsko sprejela, je ostal kar tam. Škof mesta Chur ga je sprejel v svojo škofijo in ga najprej nastavil za kaplana v slovitem letoviškem mestu St.



Ljubljanski nadškof in metropolit  
dr. Alojzij Šuštar

Moritz. Samo dve leti je bil kaplan, nato so ga poklicali za profesorja verouka v Schwyz, kjer je ostal vse do leta 1963. Med tem časom je veliko pisal znanstvene in strokovne članke. Leta 1963 je prišel v Chur za profesorja moralne teologije v bogoslovnem semenišču. Bil je nekaj časa tudi rektor semišča. Leta 1968 je postal rektor na novo ustanovljene Visoke bogoslovne šole v Churu, škof pa ga je imenoval še za svojega vikarja. V tem času so ga pogosto vabili za predavatelja na razne teološke in druge tečaje po raznih evropskih državah.

Opravljal je še vrsto drugih služb, omembe je vredna gotovo njegova funkcija referenta za tisk pri švicarski škofovski konferenci. Urejal je tudi občutljiva razmerja med škofi in duhovniki, civilna oblast pa ga je povabila v komisijo za revizijo državnega kazenskega prava.

V mednarodnem merilu je bila gotovo njegova najvažnejša služba sode-

lovanje v Svetu evropskih škofovskih konferenc (CCEE). V letih od 1971 do 1976 je opravljal pomembno službo tajnika tega sveta. Tudi potem, ko se je vrnil v domovino, bi ga radi obdržali v tej službi. Ni je sprejel, pač pa je še naprej ostal član tajništva.

Vrnitev v domovino je za dr. Alojzija Šuštarja v marsičem pomenila življenjsko prelomnico. Kljub vsemu je zelo rad prišel domov, saj je tudi med dolgoletnim bivanjem v Švici ohranjal z domovino pristrčne vezi. Takoj po povratku se je dejansko vključil v Cerkev na Slovenskem. Nadškof Pogačnik ga je imenoval za stolnega kanonika, teološka fakulteta ga je povabila za predavatelja moralne teologije, prevzel je zastopstvo slovenskih škofov pri Zvezi višjih redovnih predstojnikov in predstojnic in še celo vrsto drugih zadolžitev.

Najbrž je posebej vredna omembe služba voditelja komisije za koordinacijo verskega tiska pri medškofijskem pastoralnem svetu. Poleg tega je veliko pisal v naše verske časopise: Družino, Cerkev v sedanjem svetu, Mladiko in drugam. Vodil je tečaje duhovnih vaj in imel celo vrsto predavanj doma in po svetu. Morda je zanimivo, da se je na predvečer, ko so objavili njegovo škofovsko imenovanje, mudil v Trstu, kjer je predaval v Društvu slovenskih izobražencev.

Njegovo imenovanje je slovenska Cerkev sprejela z navdušenjem. Tako je mogoče razumeti vse tisto zmago-slavje, veselje in ljubezen, s katero so ga obdali ob zunanji slovesnosti škofovskega posvečenja. Ljubljanska stolnica je bila seveda premajhna, zato so se organizatorji odločili za vstopnice, da bi lahko vsaka župnija poslala vsaj kakšnega zastopnika. Nad 500 duhovnikov je stopalo pred njim k oltarju, 26 škofov iz sedmih evropskih držav in Kanade, med njimi kardinal Lekai iz Madžarske. Bela nedelja, 13. aprila 1980, bo gotovo ostala s svetlimi črkami zapisana v zgodovini slovenske Cerkve.

Nadškof je ob vsem zunanjem blišču ostal skromen. Preprosto je po končani slovesnosti odmevala njegova beseda zahvale:

»Škofovsko posvečenje je vidno zakramentalno zaznamovanje in potrditev za služenje Bogu in ljudem, za označevanje evangelija in za življenjsko pričevanje. Božjo voljo spolnjevati mi bo geslo in edino veljavno merilo za vse moje vodstveno in pastoralno služenje v Cerkvi, za vse prizadevanje in delo za človeka ter za vse odnose do družbe in sveta. To pomeni zame odločenost in pripravljenost, da iskreno in skupaj z vsemi, ki so dobre volje in hočejo pomagati človeku, iščem božjo voljo tako iz evangelija in nauka Cerkve kakor in znamenj časov in potreb ljudi. Božja volja je po pričevanju evangelija življenje in resnica, pravičnost, mir in ljubezen in zato svoboda in sreča človeka.

Spolnjevati božjo voljo mi torej pomeni, da si bom z vsami močmi prizadeval

za resnico, pravičnost, mir in ljubezen, svobodo in srečo, kakor nas uči naš Gospod Jezus Kristus v svoji velikonočni skrivnosti križa, vstajenja in novega življenja. V tej velikonočni skrivnosti, ki je med nami vedno živa in navzoča, je utemeljeno naše trdno upanje ter naš vedri in jasni pogled v prihodnost.«

Prvi meseci njegove vodstvene službe so pomenili nekaj povsem novega v Cerkvi na Slovenskem. Vrstili so se delovni sestanki in dogovarjanje vseh vrst, prihajali so obiskovalci od zunaj, v prvi vrsti velja omeniti goriškega nadškofa Cocolina, tržaškega škofa Bellomija in videmskega nadškofa Battistija. Videmski nadškof je bil sedaj prvič na obisku v Sloveniji, tržaški in goriški škof pa sta stara prijatelja, ki zelo rada prihajata na obisk.

Nadškof Šuštar je kmalu po svojem posvečenju dal prvi večji intervju za »Družino«, v katerem je pojasnil svoje poglede na vrsto vprašanj. Tako je raz-



Mati Terezija pozdravlja nadškofa Alojzija Šuštarja, ki jo je povabil, naj obiše Slovenijo. Nobelova nagajenka za mir je 30. junija 1980 prispela v Ljubljano, kjer jo je pozdravila ogromna množica ljudi. Rodila se je 27. avg. 1910 v Skopju v Makedoniji in zelo mlada odšla z blagoslovom škofa Gnidovca najprej v noviciat na Irsko, od tam pa leta 1929 v Indijo

ložil, kako gleda na župnijske svete, na skupinsko delo, prenovo Cerkve na Slovenskem in še na marsikaj drugega. Urednik »Družine« ga je vprašal tudi o razmerjih med družbo in Cerkvijo ter o načelih, ki naj bi urejala ta razmerja. Nadškof je takole odgovoril:

»Ta načela so v zadnjih letih ponovno povedali zastopniki naše družbe kakor tudi katoliške Cerkve. Ne mislim jih ponavljati. Želim poudariti le tole: Odločilnega pomena se mi zdi medsebojno spoštovanje kljub različnim osebnim prepričanjem ter priznavanje in uveljavljanje svobode vsakega posameznika. Vse te svoboščine jamči naša ustava in mednje šteje tudi svoboda vernih in Cerkve. Gre za resnično in dejansko enakopravnost, ki jo na vseh področjih zagotavlja naša zakonodaja.

Važna se mi zdi tudi obojestranska pripravljenost za reševanje odprtih vprašanj v odkritem, neposrednem in stvarnem dialogu, sodelovanje vseh ljudi dobre volje za boljše, bolj človeško in srečnejše življenje, za mir in sožitje na temeljih pravičnosti, poštenosti in skrbi za človeka in skupni blagor.

Cerkev v naši družbi ne išče in ne mara nobene oblasti na svetnem področju. Ne želi si nobenih privilegijev in spoštuje avtonomijo svetne družbe. Želi le služiti človeku in svobodno oznanjati evangelij. Svojega nauka noče vsiljevati nikomur, hoče pa odkrito uveljavljati in braniti tudi pravico vsakega občana, da se svobodno odloči za krščansko prepričanje in po njem živi.

Menim pa, da razmerje med Cerkvijo in socialistično samoupravno družbo pri nas ni zgolj vprašanje načel, temveč prav tako praktičnega izvajanja teh načel v vsakdanjem življenju. Z načeli ni mogoče vsega vnaprej rešiti, čeprav so temeljnega pomena. Kjer so načela jasna in kjer sta obe strani sprejeli tudi njihovo razlago v istem smislu in duhu, tam, se mi zdi, je mogoče odkrito in v medsebojnem razumevanju reševati vsa odprta vprašanja. Glede tega sem realističen optimist in upam, da ne bom razočaran.«

Nadškofa Šuštarja gotovo čaka še veliko dela, toda ob nesebični pomoči vsega vernega občestva in ljudi dobre volje bi utegnil narediti velik korak k boljšemu jutrišnjemu dnevu slovenske Cerkve in družbe.



Med posvečenjem novega nadškofa v ljubljanski stolnici

ALBERT MIKLAVEC

### MOJA POMLAD

*Moja pomlad  
je čaša vseh nad:  
s to čašo  
darujem Ti mašo.*

*Njeno obličje je težko  
kot njiva pšenice,  
v njenih očeh  
zro drobne zenice.*

*Njene obljube  
so silne in vroče,  
sleherna njena beseda  
je živa in sončna!*

# Msgr. Alojzij Turk - prvi Slovenec na beograjskem nadškofijskem sedežu

Letos spomladi, 7. marca 1980 je vatikanski radio sporočil veselo vest, da je papež Janez Pavel II. imenoval msgr. Alojzija Turka za novega beograjskega nadškofa. Sporočilo je veselo in vzhiceno odjeknilo tudi med njegovimi prijatelji na Goriškem in Tržaškem. Novi nadškof je znan po široki pastoralni dejavnosti med katoličani v Srbiji in Makedoniji ter po veliki zavzetosti za ekumensko sodelovanje. Bil je že večkrat gost med nami v zamejstvu, v Gorici in Trstu. Udeležil se je in spremljal nekatera naša ekumenska romanja. Tako smo tudi v letu 1980 na ekumenskem romanju imeli v njem izvrstnega vodnika po srbskih samostanih. Pripravil nam je tudi sprejem pri pravoslavnem metropolitu v Ohridu (Makedonija).



Skofovski grb sedanjega beograjskega nadškofa

## Življenjska pot novega nadškofa

Msgr. Alojzij Turk se je rodil 21. novembra 1909 Antonu in Mariji Potočar v kmečki hiši v Bršljinu pri Novem mestu, v župniji Prečna. Gimnazijske študije je opravil na državni gimnaziji v

Novem mestu. Rad je študiral tuje jezike, zlasti slovanske, in deloval v raznih katoliških organizacijah. Po maturi je leta 1929 stopil v ljubljansko semenišče in opravil študije na teološki fakulteti v Ljubljani. Pod vodstvom prof. Franca Grivca in prof. Lamberta Ehrlicha se je navduševal za ekumen-



Skupina tržaških in goriških romarjev na ekumenskem potovanju 1980 z beograjskim nadškofom msgr. Alojzijem Turkom in pravoslavnim menihom pred samostanom Visoki Dečani



Msgr. Alojzij Turk (s škofovsko palico), obdan od škofov sopsosvečevalcev 20. apr. 1980 v Beogradu

sko delo. Bil je tudi na mednarodnih Ciril-Metodijskih kongresih v Velehradu. Novo mašo je daroval leta 1934 v domači župniji.

Svetniški škof Janez Gnidovec ga je povabil, naj bi mu prišel pomagat med zapuščene rojake v Makedoniji. Vabilu se je takoj odzval in odpotoval v Makedonijo. Najprej je bil duhovni pomočnik v Bitoli, nato pa potujoči misionar po Makedoniji in južni Srbiji in spet duhovni pomočnik v Skopju, kjer je bil škof Gnidovec župnik. Velikokrat je peš in s kolesom, v nevarnostih, mrazu in snegu ter vročini, v uboštvu in revščini obiskal vse oddaljene postojanke, ki niso imele rednega dušnega pastirja. Stiri leta je bil župnik v Bitoli (1938-42), pod bolgarsko zasedbo je bil generalni vikar za Makedonijo, ko je bil v Skopju nadškof Smiljan Čekada. Poldrugo leto je bil v zaporu in spet za štiri leta generalni vikar.

Leta 1952 je dobil pravico opravljati obrede tudi v vzhodnem obredu. Postal je arhierejski namestnik (generalni vikar) križevske škofije za vzhodne katoličane v Makedoniji. Prevzel je vodstvo vseh župnij okoli Strumice, kjer se je tudi naselil po odhodu iz Skopja.

Leta 1955 se je moral umakniti s svojega pastoralnega področja. Najprej je bil nekaj časa v Beogradu, nato se je vrnil v Ljubljano. Moral je ponovno v zapor, kjer je odsedel 16 mesecev do leta 1958. Prišel je na svobodo in pomagal pri Sv. Petru v Ljubljani in nato v Sentjerneju.

Takratni beograjski nadškof dr. Josip Ujčič ga je poklical v Beograd, da bi mu pomagal pri dušnem pastirstvu. Po odhodu dr. Janeza Jenka za škofa v Koper je prevzel tudi uredništvo verskega lista Blagovest, ki ga še vedno urejuje. Sv. oče ga je odlikoval najprej z naslovom monsignor in nato papeški prelat.

Msgr. Alojzij Turk je bil ves čas navdušen za ekumensko delo in znal ohraniti dobre in pristrčne stike s pravoslavnicami v Srbiji in Makedoniji. Vzdržuje tudi tesne stike s pravoslavno teološko fakulteto v Beogradu in s teološko v Ljubljani.

#### Dan škofovskega posvečenja

Škofovsko posvečenje je msgr. Al. Turk prejel 20. aprila 1980 v katoliški cerkvi sv. Antona v Beogradu. Glavni





Msgr. Alojzij Turk med otroki v Janjevu na Kosovem v Jugoslaviji ob ekumenskem potovanju avgusta 1980. Janjevo je edina katoliška župnija v tem delu Jugoslavije in je leta 1978 obhajalo 750-letnico obstoja

posvečevalec je bil apostolski pronuncij nadškof Michele Cecchini, sposvečevalca pa zagrebški nadškof Kuharič in novi ljubljanski nadškof Šuštar. Na

slovesnosti je bilo dvanajst škofov, za stopniki srbske in ruske pravoslavne Cerkve, visoki predstavniki mestnih, republikanskih in zveznih organov ter mnogobrojni člani diplomatskega zbora, ki je akreditiran pri jugoslovanski vladi. Bili so tudi zastopniki slovenskih škofij in redovnih hiš, ožji rojaki novega nadškofa in najbližji sorodniki. Slavja katoške Cerkve v Beogradu se je udeležila tudi delegacija goriških in tržaških Slovencev, članov Apostolstva sv. Cirila in Metoda.

Msgr. Alojzij Turk je v škofovski grb zapisal program za svoje nadaljnje delovanje: *Non recuso labore!* (Ne zavračam žrtve!). Nadaljeval bo pot krščanske ljubezni, vzajemnosti in ekumenskega dialoga. Z njegovim imenovanjem za nadškofa so dobili priznanje tudi vsi slovenski ekumenski delavci.

MAKS SAH

## Benediktova dediščina tudi za Slovence

### 1. Uvod

V letu 1980 praznuje zahodnoevropski krščanski svet pomembno 1500-letnico rojstva sv. Benedikta, utemeljitelja zahodnega meništvja. Evropa, politično in gospodarsko združena, kot si jo želimo danes, ni nikdar zaživela. Pač pa je Evropa dejansko živela združena v verskem in kulturnem pogledu. Taka Evropa je bila zahodnokrščanska, združena pod duhovno papeško avtoriteto, ki so jo priznavali cesarji in kralji zahodne in srednje Evrope.

Ko se je leta 476 pod zunanji barbarski pritiski in po dolgi notranji, socialni, gospodarski, zlasti pa moralni stiski zrušilo rimsko cesarstvo, je nastala v zahodni Evropi velika duhovna praznina. V to praznino se je vključila s svojim posegom in posredovanjem Cerkev, edina sposobna sila, ki ji je uspelo, da je rešila, kar je morala in mogla rešiti iz dediščine grško-rimske civilizacije in zbrala sveže, čeprav bar-

barske sile novih ljudstev, ki so na štirinajsto roko zasedla ozemlje zahodnega rimskega cesarstva.

Prizadevanja vzhodnogotskega kralja Teodorika, da bi s svojim žezlom dosegel mirno sožitje romanskega in barbarskega prebivalstva, niso rodila zaželenih uspehov. Longobardi, ki so po letu 568 zasedli Apeninski polotok, so prinesli splošno opustošenje in propad. Pod longobardskim navalom so se leta 577 zamajali zidovi znamenitega samostana Montecassino, kjer je tri desetletja prej umrl sveti samostanski predstojnik in ustanovitelj opat Benedikt iz Nursije (Norcia - 480-547). Tega je papež Pij XII. leta 1947 razglasil za »očeta Evrope«, Pavel VI. pa leta 1964 uradno za »zaščitnika Evrope«. Vse to je priznanje zaslug, ki si jih je Benediktovo meništvjo pridobilo za evangelizacijo, kot nujen pogoj za vznik evropske civilizacije novih ljudstev.

Zasluga sv. Benedikta je, da je znal

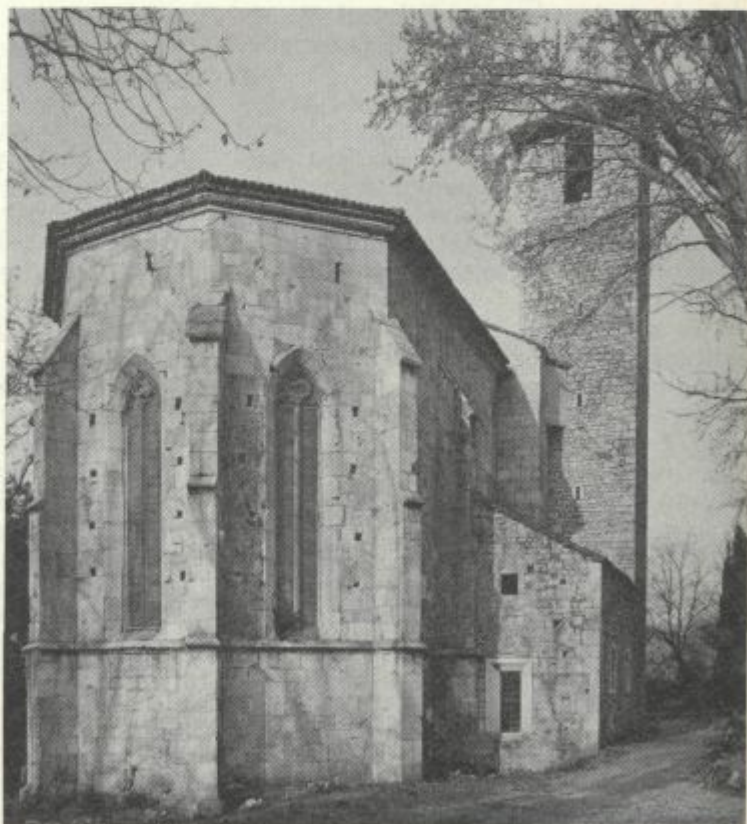
modro urediti življenje pomembnih središč civilizacije, kar so bili srednjeveški samostani.

Drugi menih, ki je postal papež Gregor Veliki (540-604) pa je dal tem samostanom misijonsko in kulturno poslanstvo. Ta papež je najprej rešil Rim pred longobarskim opustošenjem in vzpostavil trajne stike med Anglijo in Rimom. V Anglijo je poslal leta 595 skupino misijonarjev pod vodstvom Avgušтина, prvega kanterburijskega škofa, ustanovitelja angleške cerkvene hierarhije. Od 7. do 10. stoletja je Cerkev neprestano pošiljala med nova evropska ljudstva številne misijonarje. Po zaslugah in delih teh mož, ki so sredi težav in nevarnosti prepotovali obširne predele Evrope, je ob zatonu prvega tisočletja po Kristusu zahodno krščanstvo imelo že široko razpleteno mrežo številnih samostanov in škofij po skoraj vsej Evropi. Praznine so bile le še

v Španiji vsled arabskih vdorov in med nekaterimi Slovani, ki so bili potegnjeni v pravoslavje.

## 2. Benediktovo Pravilo

Po zgledu vzhodnih menihov-samotarcev se je Benedikt umaknil iz svetnega življenja v Sabinsko gorovje, kjer je prebil tri leta kot samotarpuščavnik v molitvi in mrtvičenju v votlini pri Subiacu. Kaj hitro so se mu pridružili številni učenci in ustanovili v dolini Aniene kar 12 skupnosti, katerim je dal Pravilo, po katerem je bilo urejeno vse samostansko življenje. Okoli leta 529 pa je ustanovil na višini pri Cassino, kjer je bilo nekoč Jupitrovo svetišče, še danes znameniti samostan Montecassino, zibel in središče benediktinskega reda. Tu je Benedikt kot karizmatični duhovni voditelj razvil svojo dejavnost.



Starodavna cerkev  
v Štivanu  
z absido  
iz 15. stol.

Posnemajoč vzhodno puščavniško tradicijo in lastne bogate izkušnje je po letu 534 pripravil lastno meniško ustanovo — Pravilo ali Regula —, ki je odličen in moder pedagoški priročnik duhovnosti, prilagodljivosti in organizacijske sposobnosti. To Pravilo je priročnik praktičnih vaj Kristusovega nauka tako za samostan Montecassino kot za številne druge, ki jih je ustanovil. Benediktovo Pravilo so številni papeži toplo priporočali. Benediktova misijonska gorečnost je postala dediščina njegovih učencev, katerim so se pridruževali številni iz novih narodnosti in dežel, česar Benedikt sam ni niti pričakoval. Ustvarjalna duhovna in civilizacijska moč Benediktovega Pravila je bila tolikšna, da je zajela polagoma v nekaj stoletjih ves Zahod. Še več. Celo novi redovi, ki so nastali v naslednjih stoletjih, so se ravnali v osnovi po Benediktovem Pravilu, ki zapoveduje »slavo božjo in službo božjo«. Poleg tega pa je velik poudarek na fizičnem delu in svetem branju. Od vsakega redovnika se zahteva določena izobrazba, da zna moliti in delati.

Zvest Benediktovem Pravilu je benediktinski red postal zgled kulturne dejavnosti in dobrotnik človeštva. Številne dežele so ti menihi kultivirali, dvignili kulturo prebivalstva in rešili nemalo književnih zakladov klasične antike in prvih krščanskih stoletij.

Benediktinski samostani so bili in so še vedno šola svetosti in središča kulturnega izžarevanja. Duhovna in kulturna prenova, začeta na Montecassinu, se je širila po Apeninskem polotoku, med Zahodnimi Goti v Španiji, v Galiji, Angliji, germanskim svetom in med Slovani, ki so bili vključeni v zahodno-krščansko skupnost. Nosilci plamenice Benediktovega Pravila so bili sveti Kolumban, Izidor Seviljski, Bonifacij, Alkuin, Pavel Diakon, Eginald, Raban, Peter Damian in številni drugi. Za nas Slovence pa moramo omeniti sv. Ruperta, ustanovitelja benediktinskega samostana sv. Petra v Salzburgu in prvega škofa tega mesta. Iz tega samostana so prihajali med Karantance sv. Virgilij, sv. Modest in drugi misijonarji.

Delo Benediktovih sinov, med katerimi je bilo veliko svetnikov, papežev, škofov, umetnikov, znanstvenikov, umnih kmetovalcev, zdravnikov in gradbenikov, je dobilo v 1500 letih priznanje številnih papežev. Sedanji papež Janez Pavel II. je obiskal v letu 1980 Benediktov rojstni kraj Norcio, prvi samostan Subiaco in 20. septembra najpomembnejši samostan Montecassino, kjer se je zbralo zastopstvo Benediktove družine z vsega sveta. Menihi so sprejeli papeža v veličastni baziliki z gregorijanskim petjem, lastnino benediktincev. Uradni jezik je bila latinščina, tako drag in spoštovan jezik Benediktove družine. Papež je v svojem nagovoru med drugim dejal: »Ob knjigi sv. Benedikta, ki vsebuje redovna pravila, se moramo preobraziti in iz nje prejemati moči za moralno in versko prenavo, ki jo svet tako nujno potrebuje. Bodite ponosni in sledite temu Pravilu s potrebnimi in previdnimi prilagoditvami, ki jih narekuje današnji čas...«

### 3. Slovenci in sv. Benedikt

Kar velja za benediktince po Evropi, velja tudi za Slovence, tako v širjenju krščanstva kot evropske civilizacije. Obširno ozemlje, ki so ga naši predniki naselili v 6. in 7. stoletju je bilo redko naseljeno in še pomešano s staroselci, tj. predslovanskimi prebivalci. Strnjeno slovensko ozemlje v 9. stoletju, ko je bila slovenska posest največja, cenijo objektivni zgodovinarji na 70.000 kv. km. To je ozemlje, ki je segalo od Furlanske nižine, Karnskih Alp, izvirov Drave, Visokih Tur, Dachsteina in reke Traune, na severu pa je bila meja Donava do Dunajske kotline, na vzhodu pa zahodni del Pribinove in Kocljeve kneževine ter črta, ki še danes loči Slovence od Hrvatov. V tisoč letih smo vsled neverjetnega germanskega pritiska izgubili dve tretjini tega ozemlja.

Za sprejem krščanstva naših prednikov sta odločilno prispevali dve cerkveni središči: Oglej na jugu in Salzburg na severu. Od nekdanjega krščan-

## STIVAN

(Odlomek iz poeme Slovenski rod)

*Mejnik  
davnih časov,  
kjer so dedi  
žrtvovali  
staremu Perunu.*

*Svetle vile  
ob izvirih modrih  
plele so  
nesrečno usodo  
naše zemlje.*

*Na harfi  
Bojan pevec  
je prebiral  
slavna dela.  
In dekleta zala  
v zboru so drobila  
melodijo čiste govovice.*

*Vstali Kristus  
jim je vrnil  
v krvaveča srca  
življenje večno  
polno milosti.*

*Božji hram  
je kot Ivan  
v puščavi  
prerokoval  
trpljenje  
in vstajenje  
našega rodu.*

stva na naših tleh v pred-slovenski dobi so ostala le medla izročila. Nov in pomemben je bil misijonski načrt po naselitvi Slovencev. To je načrt na področju med Donavo in Jadranom. Že cesar Karel Veliki je leta 796 določil mejo med salzburško in oglejsko Cerkvijo na Dravi. Na obeh področjih so aktivno posegali v misijonsko delo benediktinski samostani v Innichenu, Kremsmünstru, sv. Petra v Salzburgu, kasneje pa zlasti samostani na Osojah, v Admontu, Sekavi, Millstattu, Št. Pavlu in v naši bližini Štivan pri Devinu, Rožac in Možac. V osrednji Sloveniji pa Gornji grad in samostan v Kančevcih v Prekmurju.

Svoje korenine pa imajo v Benediktovem Pravilu tudi cistercijani, trapiști in kartuzijani, ki so prav tako uspešno delovali tudi na Slovenskem v Kostanjevici, Stični, Žičah, Bistri, Jurkloštru, Pleterjah, v Vetrinju na Koroškem in v Runi pri Gradcu. Vse to je najbolj uničila jožefinska reforma.

Benediktinski samostan v Štivanu pri Devinu je bil ustanovljen že v 6. stoletju. Sem so prihajali romarji in popotniki iz Furlanije, Krasa in balkanskih dežel. Pri samostanu je bila znamenita božja pot, kjer so hranili mnogo svetniških relikvij. »Na tisoče in tisoče ljudi je prihajalo . . . in premožnejše med njimi, ki so cerkvi kaj darovali, so vpisovali na rob evangelija sv. Marka . . .« (Rutar: Beneška Slovenija). Tu čitamo pristna slovenska imena npr. Beda, Želislava, Drašček, Milena, Hotimir, Kocelj in druga. Del tega evangelija je dal cesar Karel IV. prenesti v Prago, ga dal okrasiti z zlatom in dragimi kamni in zapovedal, naj se o veliki noči nosi v procesiji. Del iste knjige hranijo tudi v Benetkah, večji del rokopisa pa čuva muzej v Čedadu in je na voljo obiskovalcem.

Štivanski samostan je postal žrtev in plen ogrskih vdorov leta 902. Kar se je dalo rešiti, so prenesli v samostan Belligna pri Ogleju, kamor so po letu 1213 pridružili vse imetje štivanske benediktinske opatije, ki je po letu 1450 bila ukinjena in leta 1477 jo je turški napad ponovno uničil. Pozneje so Šti-

van opustošili Uskoki in nazadnje še vihra prve svetovne vojne. Danes je obnovljena le cerkev, ki po svoji zgradbi potrjuje svojo starost.

Za Slovence je prav tako pomemben benediktinski samostan v Rožacu, ki je v 13. stoletju dosegel največji razmah. Kasneje pa so vsled madžarskih vdorov in političnih sporov med cesarjem in Benečani benediktinci tudi ta samostan zapustili. Samostanske posesti so prešle v užitek veronskega škofa Gian

Mattea Gilbertija. V kronikah, ki jih hranijo v Vidmu (Memorie storiche Forogiuliesi) pa zasledimo zanimiv zapis: »... Posebno vprašanje pa predstavlja slovensko prebivalstvo, ki je številno v vaseh, ki pripadajo rožaški opatiji. 20. maja 1531 v Praprotnu niso dovolili vstopa v cerkev P. G. Andreju, ki ni znal slovensko. 11. maja 1534 pa so zastopniki Praprotna, Senika, Albana, Kravoreta, Skrilja, Kosbane, Verhovelj, Praprotišča ... zahtevali da župnik P. Tideo Fantiano ima kakega kaplana, ki bi znal slovensko. Posebno težak pa je bil položaj v Praprotnu. Leta 1543 je bilo namreč ukazano, naj bo vsaj ob nedeljah ena maša in P. Jožef je obljubil, da bo vzdrževal slovenskega kaplana, kajti le redki so rabili in razumeli italijansko ...«

Ta zapis nam potrjuje slovensko navzočnost v okolici Rožaca in da so prej benediktinci, ki so skrbeli za dušno pastirstvo, postregli vsemu prebivalstvu v njim razumljivem jeziku.

Samostan v Možacu je ustanovil Kocelj, koroški palatinski grof. Po njegovi smrti je oglejski patriarh Ulrik I. dal možaškemu samostanu posesti v Ziljski dolini. Pod isti samostan je spadala tudi Kanalska dolina, Rezija in Karnija. Tudi to opatijo je ob propadu oglejskega patriarhata doletela ista

usoda kot rožaško. Enako se je zgodilo s samostani v Podkloštru in na Osojah, Gornji grad pa je bil dodeljen novi ljubljanski škofiji.

Sinovi sv. Benedikta so bili veliki dobrotniki Slovencev. Poleg krščanstva, ki so nam ga posredovali, so opravili med Slovenci veliko materialno in duhovno poslanstvo.

MIRKO MAZORA

## SEDAJ IN NEKOČ

*Da mogel bi z očmi duha zazreti  
vsaj moje ožje tam ob Soči domovine  
stvari, dogodke, boje in vrline  
rodu, ki žel je tod pred tisoč leti.*

*Da mogel bi ob Beli razodeti,  
na griču ob Nadiži, vrh pečine  
v Borjani zakopane v vek spomine  
— kar pol srca bi dal, da so oteti.*

*Ne vrtaj, duh, v nemoč in se ne muči:  
Nekoč pred tabo jasno bo razkrito  
vse tajno, ko ta sanja se zaključiti.*

*Tedaj iz prošlosti ti vse očito  
ne bo več mar in vzdihneš: V Tvoji Luči,  
moj Cilj, je moje bistvo zlito!*



Škof  
dr. Janez Jenko  
med slavljem  
v Štivanu

## Dve pomembni obletnici za primorske Slovence

**60-letnica požiga Narodnega doma v Trstu  
in 50-letnica ustrelitve bazoviških junakov**

Letos sta bili dve zelo pomembni obletnici iz polpretekle zgodovine primoskih Slovencev, tj. tistega dela slovenskega naroda, ki je po prvi svetovni vojni proti svoji volji in zaradi diplomatskih spletk nam nenaklonjenih zunanjih sil prišel pod Italijo. V mislih imamo požig Narodnega doma v Trstu dne 13. julija 1920 in ustrelitev štirih zavednih slovenskih fantov ob zori 6. septembra 1930 na kraški gmajni pri Bazovici.

Razumljivo je, da zamejski Sloven-

ci in tržaški še posebno, kot neposredno prizadeti nasledniki nismo mogli brezbržno mimo teh usodnih dogodkov in smo se jih zato času in razmeram primerno, a dostojno spomnili z ustreznima proslavama. Pobudo za spominsko proslavo ob 60-letnici požiga Narodnega doma je dala in izvedla naša samostojna politična organizacija Slovenska skupnost. V popoldanskih urah 13. julija 1960 je bilo tiho srečanje pred poslopjem nekdanjega hotela Balkan s polaganjem venca in cvetja,



Narodni dom v plamenih



Pričevanje  
tržaških Slovencev  
pred nekdanjim  
Narodnim domom  
13. julija 1980

proti večeru pa je bila v strankinih prostorih v ul. Machiavelli priložnostna proslava, na kateri sta spregovorila dr. Jože Vilfan ter prof. Ubald Vrabec.

Enotna proslava ob 50-letnici ustrelitve bazoviških junakov je bila v nedeljo 7. septembra 1980 ob njihovem spomeniku na bazoviški gmajni. Slavnosti govornik je bil njihov preživel soborec dr. Dorče Sardoč.

Za boljše razumevanje obeh dogodkov se nam zdi potrebno prikazati vsaj v glavnih obrisih takratne razmere, ki so dovedle do takšnih oblik aktivnega odpora sicer potrpežljivih primorskih ljudi proti nasilni fašistični raznarodovalni politiki, ki je imela za cilj najprej uničenje vseh pojavov narodnega življenja Slovencev in Hrvatov pod Italijo in nato njihovo poitalijančenje in iztrebljenje.

Kot znano, je Italija kot pogoj za vstop v prvo vojno na strani antantnih sil zahtevala in doseglo obljubo po priključitvi naravnega ozemeljskega zaledja Trsta in Gorice ter Istre in Dalmacije z otoki. Po razpadu Avstro-Ogrske leta 1918 je tako Italija, formalno sicer v imenu antantnih sil, vojaško zasedla omenjeno ozemlje ter od vsega vačetka delala na tem, da si to ozemlje ohrani in priključi, ne glede na močno večino slovenskega oziroma hrvaškega prebivalstva.

Ker na mirovni konferenci v Parizu ni prišlo do sporazuma med tedanjimi velesilami glede državne pripadnosti tega ozemlja, so se zadevna pogajanja nadaljevala med Italijo in novonastalo državo SHS (Slovencev, Hrvatov in Srbov) leta 1920. Italijanske zasedbene oblasti pa so ravno v tem času kljub slovesnim zagotovilom in nezaključnim dvostranskim pogajanjem na vse načine onemogočale vsakršno javno delovanje slovenskih predstavnikov ter jih na stotine poslale v internacijo v notranjost Italije, zlasti še na otok Sardinijo. Med temi interniranci so bili posebno intelektualci, duhovniki, župani in celo tedanji škof na Krku, dr. Anton Mahnič.

V Trstu so politično življenje obvladovali italijanski nacionalistični krogi, ki so se brez pomislekov pridružili nastajajočemu fašističnemu gibanju, ki se je v Trstu ustanovilo že 3. avgusta 1919. Voditelj fašistične organizacije je bil zloglasni Francesco Giunta, ki je bil tudi pobudnik in izvršilec naskoka na slovenski Narodni dom.

Ko je 12. julija 1920 v Splitu prišlo do incidenta med domačim prebivalstvom in italijanskimi mornarji, so nacionalistični dnevniki v Trstu *Il Piccolo*, *Era Nuova* in *La Nazione* hujskali ljudi k represalijam proti slovenskemu prebivalstvu. Tako se je 13. julija do-

poldne zbrala na Velikem trgu množica ljudi, ki so jo razni govorniki podžigali k nasilnim dejanjem. Zborovalci so v tistem napetem vzdušju do smrti linčali nekega italijanskega delavca, ker so mislili, da je hrvaški Dalmatinec. To je še bolj razgrela ozračje, ki ga je fašistični kolovodja Francesco Giunta izkoristil za neposreden napad na slovenski Narodni dom v hotelu Balkan, proti kateremu je vodil omenjene zborovalce.

Po raznih provokacijah so vojaki, ki so stražili poslopje Balkana, začeli streljati v okna stavbe in tako omogočili demonstrantom, da so vdrli v poslopje Narodnega doma, polili prostore z bencinom in jih zažgali. Bajje je takrat zgorelo v hotelu nekaj tujih gostov, a do danes se še ne ve, koliko.

Še istega dne so demonstranti napadli še druge slovenske ustanove, zlasti nekatere denarne zavode ter tiskarno slovenskega dnevnika Edinost.

V naslednjih dneh so fašisti zažgali hrvaški Narodni dom v Pulju, tiskarno Hrvatskega tiskovnega društva v Pazinu in razne hrvatske ustanove na Reki.

Omenimo naj še, da so v naslednjih letih sledili požigi Narodnih domov v Rojanu, Barkovljah in pri Sv. Ivanu.

Primorski Slovenci so se tako zna-

šli pred dejstvom grobega fašističnega nasilja in vedno hujšega političnega in gospodarskega pritiska. Narodno zatiranje se je stopnjevalo iz leta v leto in doseglo nekakšen vrhunec z zatrtjem vseh slovenskih šol, razpustom kulturnih in gospodarskih ustanov ter izvajanjem neizprosne asimilacije na vseh področjih ter sočasno ustanovitvijo Posebnega sodišča za zaščito države.

### Ustanovitev Posebnega sodišča

Z ustanovitvijo Posebnega sodišča za zaščito države, kot se je uradno imenovalo, se začena novo obdobje preganjanja aktivnih predstavnikov slovenske in hrvaške manjšine v tedanji Juljski krajini. Iskre požiga Narodnega doma v Trstu in druga podobna dejanja so pri tedanjih starejših slovenskih voditeljih vzbujale zaskrbljenost nad nadaljnjo usodo primorskih Slovencev, pri doraščajočem mladem rodu pa so povsem občuteno in spontano zanetile plamen aktivnega narodnega odpora. Na lastno pobudo in odgovornost so se mladinci organizirali in začeli postopoma na fašistično divjanje in preganjanje odgovarjati s primernimi dejanji.

V tem pogledu je bilo zlasti prelomno leto 1927, ko so bile ukinjene vse slovenske šole, društva in druge usta-



Šopki cvetja in lepaki ob glavnem vhodu na dan 60-letnice požiga Narodnega doma





Castna straža  
skavtov in tabornikov  
ob spomeniku  
bazoviškim junakom  
na dan proslave  
50-letnice  
njihove ustrelitve

nove, prepovedan slovenski jezik in za nadaljnje ustrahovanje ustanovljeno Posebno sodišče.

Iz kroga Zveze slovenskih mladinskih društev se je izluščila skupina posebno pogumnih mladincev, ki je zasnovala ilegalno organizacijo za izvajanje demonstrativnih akcij proti fašističnemu preganjanju. Na Tržaškem se je takšna organizacija imenovala »Borba«, na Goriškem pa TIGR (po začetnicah Trst, Istra, Gorica, Reka). Člani obeh organizacij so v letih 1927-30 izvedli številne demonstrativne akcije, posebno še na šole, otroške vrtce in na fašistične rekreativne. S požigi šol in drugih podobnih ustanov v službi fašizma je hotela mladina pokazati svetu, da Slovenci pod Italijo niso pripravljene trpeti takšnega nasilja. Sola je bila prej orodje napredka in zaveznik primorskih Slovencev, sedaj pa je postala njihov glavni in najbolj zahrbtni sovražnik, tj. potujčevalnica.

Spričo vedno hujšega fašističnega zatiranja se je odbor organizacije »Borba« po skrbni preučitvi položaja odločil, da preide z akcijami v protinapad. Vekoslav Španger, eden vidnih članov tega odbora v svoji knjigi Bazoviški spomenik (Trst 1965) navaja razloge za takšne akcije: »Odbor je prepričan, da se moramo čimprej zoperstaviti zločinskim fašističnim nameram z vsemi si-

lami in z vsemi sredstvi, da bomo fašistom prikazali svojo neuklonljivo voljo, da smo pripravljene braniti svoje pravice z vsemi sredstvi, s katerimi bomo razpolagali. Tudi ostali svet moramo seznaniti z našim nevzdržnim položajem, to pa ne samo prek tiskane besede, ampak tudi s takimi akcijami, ki bodo opozorile svet na našo odločnost.« Nato Španger nadaljuje: »Po nekaj krajših intervencijah navzočih tovarišev je bil ponovno sprejet sklep, naj bodo akcije brez vsakih človeških žrtev in naj ne bodo naperjene proti kaki osebi.«

Tako je v noči med 5. in 6. januarjem 1930 počil peklenjski stroj v trupu Svetilnika zmage v Trstu v demonstrativni namen in brez žrtev.

Druga takšna demonstrativna akcija je bila postavitev peklenjskega stroja pred vrata tiskarne fašističnega dnevnika »Il popolo di Trieste«, ki je že deset let hujskal zoper Slovence. Eksplozija je močno poškodovala tiskarno in ranila štiri uslužbenke, ki so tisti dan predčasno prišli na delo. Eden od teh je nato umrl.

Atentat na fašistični dnevnik dne 10. februarja 1930 je imel velik odmev v Trstu in v Rimu. Fašistična policija več mesecev ni mogla priti na sled storilcem. Šele proti koncu aprila je v okviru obsežnih preiskav izvedla šte-

vilne aretacije, med njimi tudi najbolj aktivnih članov »Borbe«, tj. Ferdinanda Bidovca, Franja Marušiča, Zvonimirja Miloša in Alojza Valenčiča, ki jih je Posebno sodišče 5. septembra 1930 obsodilo na smrt z ustrelitvijo v hrbet. Številni drugi njihovi tovariši so bili obsojeni od 25 do dveh let ječe.

Obsodba je bila izvršena že naslednje jutro ob zori pri Bazovici, na kraju, kjer stoji danes njim v čast spomenik. Vsi so umrli pogumno. Bidovec pa se je tik pred streljanjem na stolu obrnil, ker ni hotel biti streljan v hrbet, in vzklíknil: »Živijo Jugoslavija! Smrt fašizmu!«

Tako se je končalo življenje teh štirih mladih fantov za osvoboditev slovenskega naroda na Primorskem izpod okrutnosti fašizma, katerega namen je bil iztrebljenje primorskih Slovencev.

Naj zaključim z besedami njihove-

ga soborca dr. Dorčeta Sardoča, ki je v svojem slavnostnem spominskem govoru pred večtisočglavo množico zavednih rojakov na proslavi 50-letnice njihove ustrelitve na bazoviški gmajni dne 7. septembra 1980 dejal:

»A ni preteklo mnogo časa, ko so ti štirje fantje postali ne le simbol trpljenja primorskih Slovencev med obema vojnama, ampak tudi najbolj čist simbol neomajne vdanosti v borbi proti zatiranju za človeško dostojanstvo. Z zgledom velikih idealistov so nam ti štirje fantje povedali, da nobena žrtev ni dovolj velika, ko je na kocki usoda naroda. Prižgali so baklo upora, dvignili so jo visoko in stopali pred nami po trnovi poti v boljšo bodočnost. In njen plamen ni v naših srcih ugasnil niti po 1. maju 1945. Bili so ti naši fantje čisti Slovenci, uprli so se in borili za vse Slovence in tudi umrli za vse Slovence.«

DRAGO STOKA

## Upravne volitve v Italiji

Italijanski državljani so 8. in 9. junija 1980 bili zopet poklicani na volišča. Šlo je za obnovitev občinskih, pokrajinskih in deželnih svetov, in sicer tistih z navadnim statutom. Ker preživlja Italija dokajšnjo politično krizo, so bile te volitve zelo važne. Ker so socialisti stopili v vlado skupaj z DC in PRI, so bili volilni izidi še toliko bolj pomembni, ne samo za to stranko, ampak predvsem za komuniste, ki so na vse načine skušali obdržati zavezništvo s socialisti.

Volitve so pokazale, da se državljani strinjajo z novo vladno formulo in s komunisti v opoziciji, saj so socialisti zvišali svoje glasove, medtem ko so komunisti nazadovali. Vse zgleđa, da so socialisti na novi politični poti; to je pot, ki pelje stran od komunistov v zavezništvo s tkim. laičnimi strankami, (s socialdemokrati in republikanci).

V tem hotenju se je oblikovala tudi nova Fornalijeva vlada, ki je nasledila

Cossigovo. Morda je v tej novi formuli, ki sicer ni nič drugega kot obnovljeni levi center, le rešitev za Italijo in njeno politično dogajanje.

### VOLITVE IN SLOVENCİ

Pri nas so bile volitve na celotnem deželnem območju. Na ozemlju, kjer prebivamo Slovenci, so bile povsod občinske volitve (razen za mesto Trst) ter pokrajinske (razen za goriško pokrajino).

Na slovenske volivce so se tudi tokrat obračale tri stranke, in sicer Slovenska skupnost ter Italijanska komunistična partija (PCI) in Italijanska socialistična stranka (PSI).

Iz tega volilnega boja je častno izšla Slovenska skupnost, ki je ponovno izvolila tržaškega pokrajinskega svetovalca v osebi Zorka Hareja, obdržala povsod v okoliških občinah svoje manjšinske predstavnike (po tri, in si-



Na praznik sv. Roka v Nabrežini so blagoslovili osem narodnih noš

cer v Devinu-Nabrežini, Zgoniku, Repentabru in Dolini). Razveseljiva je ponovna pridobitev tretjega svetovalca v devinsko-nabrežinski občini.

Na Goriškem smo občino Števerjan krepko obdržali v naših rokah; prav tako razveseljivi pa so rezultati v goriški občini (dva predstavnika), v doberdobski in sovodenjski občini (trije svetovalci v vsakem svetu). Uspešno je bila tudi kandidatura predstavnika Slovenske skupnosti v krminski občini.

### ZAKLJUČKI

Volitve so bile za edino slovensko stranko nedvomno uspešne, saj ji je uspelo ustaviti osip glasov, ki se je ponavljal od leta 1975, ko so se tudi nekateri naši ljudje (sicer res, da manjši odstotek!) zbegali in hiteli v objem PCI. Primerov ljudi, ki so bili svoj čas somišljeniki SSK in ki so leta 1975 tekali pod okrilje partije (iz oportunitizma ali iz bojazni, to je drugo vprašanje!), ni bilo ravno malo. Zdaj je to odpadanje, vsaj upamo, minilo in SSK lahko z zaupanjem in optimizmom zre v nove volilne boje.

Ta optimizem izhaja tudi iz vloge, ki jo Slovenska skupnost igra po volitvah. Kot je bila doslej, in to precej let, izolirana, tako je danes zopet pomembna in politično učinkovita stranka. Z nemajhnimi težavami ji je uspelo izvoliti svoje predstavnike tudi v odbore. Tako je na Goriškem, kjer je na pokrajini postala odbornica Marija Ferletič, v goriškem mestnem odboru Damjan Paulin, v Krminu pa Franc Kenda, tako na Tržaškem, kjer je v pokrajinskem odboru Zorko Harej.

Vstop v vse te odbore je za SSK velik uspeh, saj se je rešila politične osamljenosti in bo tako kot aktiven dejavnik vplivala na vsakdanje upravne in politične dogodke, kar je seveda cilj vsake stranke, posebej pa stranke, ki živi in dela za slovensko narodno skupnost v Italiji.

Če temu dodamo še dejstvo, da so ti naši odborniki edini Slovenci v imenovanih organih, potem je njih prisotnost še važnejša, poslanstvo SSK pa še globlje in značilnejše. Zaradi vsega tega so nekateri na vse načine skušali preprečiti vstop naših predstavnikov v ome-

njene odbore, a jim to ni uspelo, tudi zavoljo odločnega nastopa demokristjanov in republikancev na Goriškem, na Tržaškem pa zaradi politične nuje, saj bi drugače prišla v vlado na pokrajino Lista za Trst. Te odgovornosti pa si nihče od tkim. ustavnega loka ni hotel prevzeti.

Naj bo tako ali drugače, dejstvo je,

da je Slovenska skupnost tako ob volitvah 1980 kot v povolilnih političnih igrah dokazala, da je samostojna stranka, od nikogar odvisna, razen od svojih ljudi, svojih volilcev, svojih somišljenikov. Kot politični subjekt odgovarja le slovenskemu narodu in njegovi zgodovini. In tega se Slovenci iz dneva v dan bolj zavedajo.

### Pregled glasov SSk po posameznih občinah na Tržaškem

Občina	Pokrajinske 1975		Deželne 1978		Pokrajinske 1980	
	Glasovi	%	Glasovi	%	Glasovi	%
Trst	4.530	2,30	4.135	2,17	4.119	2,24
Milje	95	1,00	72	0,73	100	0,99
Dolina	627	14,70	578	13,50	612	14,43
Devin-Nabrežina	665	11,70	734	13,00	722	12,67
Zgonik	267	22,50	240	19,00	225	19,48
Repentabor	116	22,10	126	22,50	140	24,69
Skupno	6.300	2,88	5.885	2,77	5.968	2,9

### Izidi pokrajinskih volitev na Tržaškem

Stranke	Pokrajinske 1975			Deželne 1978		Pokrajinske 1980		
	Glasovi	%	Sedeži	Glasovi	%	Glasovi	%	Sedeži
PCI	62.282	28,5	9	46.601	21,94	48.492	23,58	7
MSI	24.871	11,4	3	13.868	6,53	13.467	6,54	2
PRI	10.637	4,8	1	5.509	2,59	3.305	1,61	—
PSDI	11.157	5,1	1	4.684	2,21	6.264	3,05	1
LpT	—	—	—	54.681	25,75	68.390	33,26	11
PLI	10.225	4,7	1	3.140	1,48	3.004	1,46	—
MIT	4.984	2,3	1	4.052	1,91	3.538	1,72	—
PSI	18.803	8,6	3	10.084	4,75	9.636	4,69	1
<b>SSk</b>	<b>6.300</b>	<b>2,9</b>	<b>1</b>	<b>5.885</b>	<b>2,77</b>	<b>5.968 *</b>	<b>2,9</b>	<b>1</b>
DC	69.244	31,7	10	56.245	26,49	43.469	21,14	7

\* Tržaško prizivno sodišče je po pregledu vseh glasovnic dodelilo SSk še dvajset glasov (torej 5.948 + 20 = 5.968).

# Ob 60-letnici koroškega plebiscita

Svetovna vojna in zaključek z mirovno pogodbo leta 1919 pomenita v tisočletni avstrijski zgodovini vogelni kamen in preusmeritev s svetovnozgodovinskim pomenom. Avstrijska monarhija ni razpadla zaradi anahronizma, temveč samo zaradi tega, ker njene dualistične državne ureditve niso pravočasno preuredili v federalističnem smislu. Sodobna naloga politike Podonavja je obstajala v ustanovitvi srednjeevropske zveze narodov, v nalogi, ki je jeseni leta 1918 uničena habsburška monarhija ni več zmogla. Dinastija Habsburg-Lothringen ima za razvoj avstrijskih narodov nedvomno svoje zasluge, zamudila pa je integracijo narodnosti v državno skupnost. Tekmovanje za vodilno mesto v nemškem jezikovnem prostoru do leta 1866 je bilo za Avstrijo usodno. Sporazum z Ogrri leta 1867 pa je politično preusmeril državo v napačno smer, kar so najbolj občutili slovanski narodi. Toka dogodkov ni bilo več mogoče zadržati.

## PRVA AVSTRIJSKA REPUBLIKA

21. oktobra 1918 se je konstituirala na Dunaju provizorična narodna skupščina, ki je razglasila 12. novembra 1918 s soglasnim sklepom »Nemško Avstrijo« za demokratično republiko in za sestavni del nemške republike. Vendar je glede sklepa, da je Avstrija sestavni del nemške republike, ostalo tedaj zgolj pri deklaraciji.

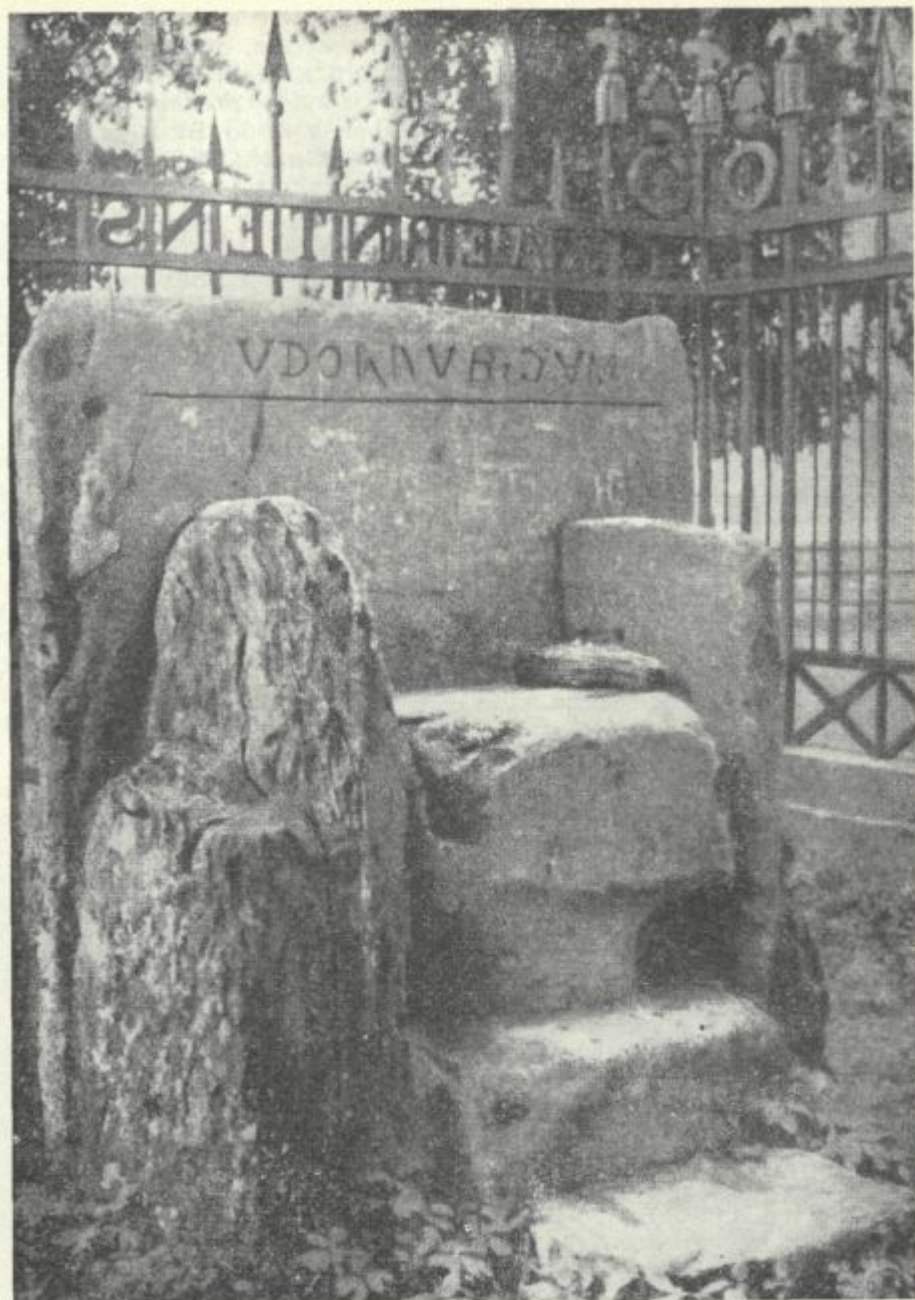
Na podlagi mirovne pogodbe je obdržala Avstrija razen Sudetov in Južne Tirolske v glavnem bivše nemške dele Avstrije, od Ogrske pa je dobila Gradiščansko. V zvezi z uresničitvijo določil senžermenske mirovne pogodbe pa je sklenila narodna skupščina na Dunaju 21. oktobra 1919 zakon, s katerim se je odpovedala republika nazivu

»Nemška Avstrija«, člen glede priključitve Nemčiji pa so črtali. Država se je odslej naprej imenovala Avstrija. V posebnem členu versajske pogodbe je morala Nemčija priznati neodvisnost Avstrije.

## DOGODKI NA KOROŠKEM MED LETI 1918-1920

Ker so bile velesile s svojimi zavezniki po razpadu Avstro-Ogrske glede tega, ali naj pripade južna Koroška k Jugoslaviji ali pa naj ostane pri Avstriji, neenotne, ter so imele glede tega vprašanja različna gledanja, so predpisale velesile antante leta 1919 na mirovni konferenci v Parizu za Koroško plebiscit. Odreditev plebiscita — torej glasovanja — naj bi omogočil prebivalcem določenega teritorija, da izrazijo svojo voljo, kateri državi naj bi pripadlo sporno ozemlje. Iz podatkov avstrijskega uradnega ljudskega štetja iz leta 1910 je razvidno, da je živel v glasovalni Coni A 1920. leta 69,18% prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom. Predno pa je prišlo do plebiscita 10. oktobra 1920, je prišlo na Koroškem med leti 1918-1920 do bojev, ki so prešli v koroško in avstrijsko zgodovino kot koroški obrambni boji.

Navesti hočem le najvažnejše in odločilnejše dogodke bojev za Koroško. 6. novembra 1918 so zasedle prve slovenske čete jugoslovanske vojske Mežiško dolino, kmalu nato Železno Kaplo, Sinčo ves in Borovlje. Ob koncu novembra in v začetku decembra 1918 je zasedel kapetan Lavrič Rož, poročnik Malgaj pa po navodilih generala Majstra Velikovec. Proti tem vpadom so začeli organizirati Nemci s podporo koroške deželne vlade oborožen odpor. Vodstvo oboroženih sil je prevzel podpolkovnik Hülgerth. Njegovi oddelki so



Vojvodski prestol — simbol slovenske državnosti

se spoprijeli prvokrat z jugoslovansko vojsko 15. decembra pri Grabštajnu ter ga zasedli. Spopadi med koroškimi oboroženimi oddelki in jugoslovansko vojsko so imeli za posledico, da je pri-

šlo do pogajanj med vladnimi krogi v Ljubljani in koroško deželno vlado. Medtem je začela proučevati na licu mesta položaj tudi posebna ameriška komisija, ki jo je vodil podpolkovnik

Sherman Miles. Njegovo gledanje, ki ga je iznesel v svojem poročilu pred mirovno konferenco v Parizu, je bilo naklonjeno Avstriji. To stališče je močno vplivalo na zadržanje Amerike pri razpravah o Koroški.

Od januarja do konca aprila 1919 so se vršila glede koroškega vprašanja razna pogajanja, pretežno v Parizu. Jugoslovanski delegaciji, ki jo je vodil Nikola Pašić, sta pripadala kot člana koroških Slovencev dr. Lambert Ehrlich in župnik Jurij Trunk. Zastopniki »Nemške Avstrije« k razgovorom, ki jih je vodil kot predsednik komisije francoski delegat pri mirovnih pogajanjih v Parizu Tardieu, niso bili pripuščeni. Koroški vojaški uspehi aprila in maja 1919, pri katerih ni prišlo le do zasedbe Velikovca, temveč so zavzele koroške oborožene sile vse od jugoslovanske vojske do tedaj zasedeno južnokoroško ozemlje, so imeli za posledico, da je bila k pogajanjem v Parizu pripuščena tudi avstrijska delegacija, ki je prispela v Pariz 13. maja. Kot zastopnika Koroške sta bila njena člana tedanji deželni svetnik Schumy in prof. dr. Kutte. Pri pogajanjih je bilo videti, da bo pripadla sicer Kanalska dolina k Italiji, Mežiška dolina pa k Jugoslaviji, vendar se je uveljavljalo pri pogajanjih glede južne Koroške kot rešitev zaradi narodnostno pomešanega ozemlja vedno bolj načelo plebiscita. Da bi se izognili plebiscitu, so jugoslovanski zastopniki predlagali, naj bi bilo sporno ozemlje razdeljeno v dve coni, in sicer v južni predel, ki naj bi bil priključen brez glasovanja Jugoslaviji, ter v severni predel s Celovcem, ki naj bi pripadel Avstriji. Svoj predlog so podprli Jugoslovani s ponovno ofenzivo na Koroškem, do katere je prišlo med 28. majem in 6. junijem 1919. V nizu ofenzive je prišlo do zasedbe celotne celovške kotline. V glavnem mestu Koroške, ki so ga zasedle jugoslovanske čete 6. junija, je ostala jugoslovanska vojska do 31. julija 1919. Nato so se jugoslovanske čete umaknile proti jugu, kjer je potekala nekaj sto metrov južno od Celovca demarkacijska črta. Ta je ločila plebiscitno ozemlje v dve coni, v

cono A, katero so imele zasedeno jugoslovanske čete, dokler se niso morale umakniti na zahtevo plebiscitne komisije iz vsega predela 18. septembra 1920, in v cono B. Iz cone B so se umaknile avstrijske čete 27. avgusta 1920.

Meja cone A je potekala na zahodu od Jepe proti severu. Malošče in Marija na Zilji nista več bili v glasovalni coni A. Torej slovenski predel Ziljske doline ni pripadal h glasovalnemu območju.

Na severni meji cone A je bil izveden plebiscit še v sledečih krajih: v Ločah, v Šmiklavžu ob Dravi, v Rožeku, Logi vesi, Skofičah, pri Mariji na Otoku, v Hodišah, Vetrinju, v Žrelcu, na Radišah, v Pokrčah, v Važenberku, na Djekšah, v občini Pustrica, v Grebinju, Rudi, Žvabeku in Labotu.

Severna meja cone B pa je vključevala še kraje: Kostanje, Dholico, Tigrče, Št. Peter na Gori, Gospo Sveto in Otmanje. Št. Janž na Mostiču sicer ni bil več v coni B, vendar sta se tu stikali severni meji cone A in B.

Če jugoslovanska delegacija ni mogla prodreti s svojim predlogom, naj bi južna cona pripadla k Jugoslaviji brez glasovanja, potem tudi zaradi tega ne, ker je obstajala v Parizu v vrstah veselih bojazen, da se ne bi Avstrija še nadalje razdrobila, kar bi imelo za posledico prej ali slej njeno združitve z Nemčijo. Da je plebiscit na Koroškem predlagala kot prva Avstrija že v noti z dne 30. oktobra 1918, naslovljeni na ameriškega predsednika Wilsona, kaže, da se je Avstriji po diplomatski poti le posrečilo pridobiti za svoje stališče vodilne antantne kroge, ki so utemeljili odreditev plebiscita v noti z dne 2. septembra 1919 s tem, da so hotele zavezniške in pridružene sile pustiti prebivalstvom spornega ozemlja »vso svobodo, da izbirajo med svojimi gospodarskimi koristmi na eni strani in med svojimi narodnostnimi težnjami na drugi strani ter da odločijo, ali hočejo ali ne ohraniti svojo pokrajinsko enotnost v tem primeru ostati združeni z Avstrijo, ali pa se priključiti k srbsko-hrvatsko-slovenski idržavi. To je bila vodilna

zamisel za odločitev, naj se organizira plebiscit.«

Za izvedbo plebiscita je bila imenovana Medzavezniška plebiscitna komisija. Njen sedež je bil v Celovcu. Tej komisiji so pripadali angleški, francoski, italijanski, avstrijski in jugoslovanski zastopniki.

V zvezi s cono A in B je bilo določeno: če zmaga v plebiscitni coni A Jugoslavija, se bo vršil plebiscit še v coni B. Plebiscit je bil določen za 10. oktober 1920. Glasovanje se je vršilo v 51 občinah cone A. Za Avstrijo je glasovalo 59,04 % (oddanih je bilo 22.025 glasov), za Jugoslavijo pa 40,96 odstotka (15.279 glasov).

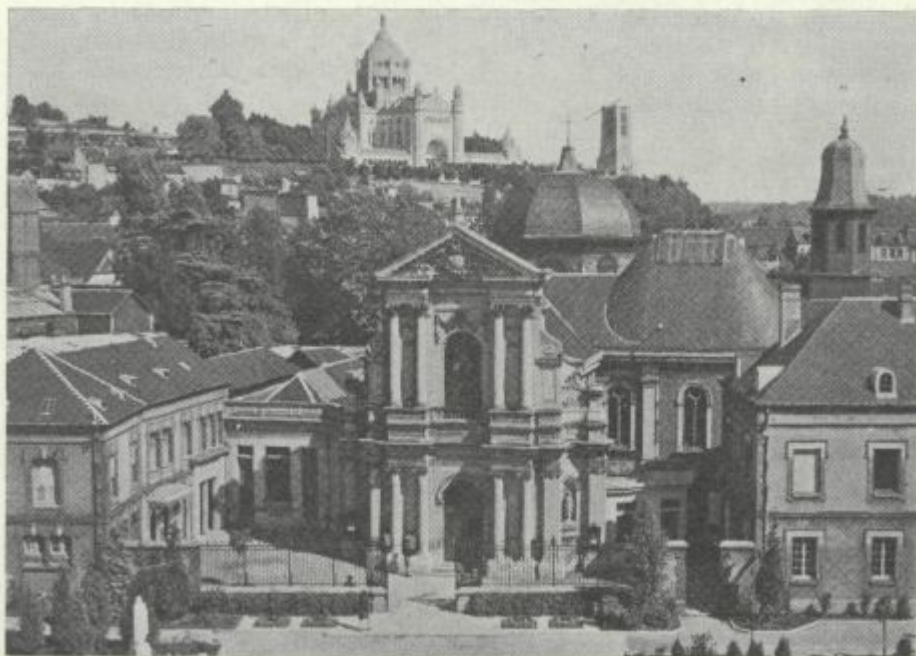
Rahlo večino za Avstrijo oddanih glasov na ozemlju z visokim številom slovenskega prebivalstva si je možno obrazložiti s sledečimi argumenti:

1. Deželna zavest je močno ukoreninjena v koroškem prebivalstvu obeh narodnosti. Vsa nemška agitacija je izha-

jala iz tega dejstva. S psihološko dobro premišljenimi parolami »Kärnten den »Kärntnern« (Koroška Korošcem) in »Kärnten frei und ungeteilt« (Koroška svobodna in nedeljena) se je posrečilo Nemcem večati svoj vpliv na plebiscitnem območju.

2. Glasovalcem je bila še v dobrem spominu Avstro-Ogrska kot država z dolgotrajno tradicijo in urejeno upravo. Nova Jugoslavija, ki se je borila z velikimi začetnimi težavami, take tradicije in privlačnosti ni imela, kar je nedvomno vplivalo tudi na izid glasovanja.

3. Korošci so organizirali obrambno vojsko ter so bili v teku bojov za Koroško posebno uspešni v trenutku, ko so stopila pogajanja glede spornega ozemlja v Parizu v odločilno fazo. Kljub temu, da je Avstrija zavzemala pri pogajanjih v Parizu le podrejen značaj, je bila njena diplomacija precej elastična in tudi uspešna.



»Katoliški glas« je proti koncu julija in v začetku avgusta organiziral romarski izlet v Francijo. Goriško-tržaški romarji so obiskali tudi Karmel v Lisieuxu, kjer je pokopana sv. Terezija Deteta Jezusa. Na sliki spodaj Karmel, zgoraj bazilika, posvečena svetnici



4. Jugoslovanska delegacija je pripravila za mirovno konferenco ogromno gradiva, njeni člani so bili glede pridobivanja in informiranja zaveznških sil zelo agilni, v posameznih fazah pogajanj tudi uspešni, ni pa znala Jugoslavija izrabiti v odločilni meri na diplomaski ravni svojega vojaškega uspeha v juniju 1919, ko so zasedle jugoslovanske čete celovško kotlino in glavno mesto Koroške.

5. Nedvomno pa se je izkazala jugoslovanska delegacija premalo elastična v trenutku, ko je iznašala Avstrija svoje predloge glede razmejitve glasovalne cone A in B. Meja cone A naj bi po avstrijskem gledanju tekla v vsem teku po Dravi in po Krki. Vse ozemlje severno od Drave naj bi pripadlo k coni B. Kakor je pokazal izid glasovanja, je bila oddana južno od Drave večina glasov za Jugoslavijo. S tem, da je predlagala Jugoslavija, naj se njeno interesno območje razširi tudi na deloma že nemške ali pa vsaj v pretežni meri od nemškega prebivalstva naseljene predele, je lok pri pogajanjih v Parizu preveč napela. Informacije, ki so jih dobili Jugoslovani s Koroške glede tega, koliko oseb bo volilo v kaki občini za Jugoslavijo, so bile mnogokrat daleč od realnosti. Le tako je razumeti, da je bil vključen v cono A tudi Velikovec. V tej občini se je izjavilo pri ljudskem štetju leta 1910 od 2.597 prebivalcev le 418 za slovenski (19,95 %) in 2.079 oseb za nemški občevalni jezik (80,05 %). K coni A pa so spadali tudi drugi pretežno nemški kraji, kot npr. Labot. V tej občini se je izreklo leta 1910 od 1.539 oseb le 63 za slovenski občevalni jezik, to je 4,0 %. Skoraj čisto nemška je bila Puštrica, kjer so navedle kot slovenski občevalni jezik od 1.125 prebivalcev le 3 osebe, to je 0,27 %.

6. Omeniti hočem v tej zvezi tudi tedanje manjšinsko šolsko ureditev. Utravkistična šola je slonela predvsem na odlokih koroškega deželnega šolskega sveta z dne 9. decembra 1890 in 2. februarja 1891. Res je bil slovenski učni

jezik predviden na prvih dveh šolskih stopnjah, vendar le tako dolgo, dokler otroci niso bili zmožni slediti pouku le v nemškem jeziku. Kljub temu, da so bile prvotno predvidene od 3. šolske stopnje naprej na osnovni šoli 3 ure obveznega slovenskega pouka tedensko, je bilo s posebnim odlokom omogočeno, da otrokom tega pouka na podlagi zadevne izjave staršev ni bilo treba obiskovati.

7. Medtem ko so bili Avstrijci v pretežni meri rimsko-katoliške vere, so bili Srbi pravoslavci. V tedanjem času pa so videli katoličani v pripadnikih pravoslavja, ki ni priznavalo papeža kot vrhovnega poglavarja Cerkve, mnogokrat še razkolnike, kar je vplivalo tudi na sliko, ki so si jo ustvarili prebivalci južne Koroške o Srbih. Ta pa v zvezi z jugoslovansko zasedbo in upravo v coni A ni bila vedno taka, da bi mogla vzbuditi zaupanje do naroda, ki je tedaj imel glavno besedo v Jugoslaviji.

8. Medtem ko je bila vpeljana v Jugoslaviji vojaška službena obveznost, te vojaške obveznosti v Avstriji ni bilo. Razumljivo je, da se po štirih letih vojne za državo z militarističnim ustrojem tudi med Slovenci na Koroškem marsikdo ni mogel ogreti.

9. Dejstvo, da je bila v Avstriji v veljavi moderna delavska zaščita, v Jugoslaviji pa ne ter je znala avstrijska socialnodemokratska stranka zaradi tega na Koroškem uspešno nagovoriti tudi slovenskega delavca, je poleg gospodarskih razlogov prav tako vplivalo na zadržanje volilcev pri glasovanju leta 1920. Celotno gospodarstvo južne Koroške je bilo usmerjeno in navezано na Beljak in Celovec, ki sta bila za prebivalstvo tega ozemlja laže dosegljiva kot pa Ljubljana ali kako drugo slovensko gospodarsko središče.

10. Nedvomno niso ostale brez vpliva na izid glasovanja tudi slovesne izjave koroškega deželnega zbora ter visokih predstavnikov dežele, ki so pred plebiscitom ponovno poudarjali, da bo Koroška izpolnila vse obveznosti, ki izvirajo zanjo glede manjšinske zaščite

na podlagi mirovne pogodbe, ter da se bo zavzemala za uresničitev načela enakopravnosti vseh deželanov.

11. Med vodilnimi osebnostmi, ki so se zavzemali za to, da ostane južna Koroška pri Avstriji, je bil duhovnik Valentin Podgorc, doma pri Sv. Neži severno od Velikovca. Vse kaže, da je glasovalo 10. oktobra 1920 nad 10.000 koroških Slovencev za Avstrijo. Kot dolgoletni predsednik, tajnik in odbornik Mohorjeve družbe, vodja celovške Hranilnice in posojilnice in ustanovitelj slovenskih zadrug je imel med slovenskim prebivalstvom na južnem Koroškem mnogo vpliva. Podgorčevo zadržanje se nedvomno odraža tudi v izidu glasovanja.

### PERSPEKTIVE ZA BODOČNOST

Ob koncu septembra 1980 je priredila celovška univerza mednarodni simpozij o koroškem plebiscitu, pri katerem so sodelovali z močno zasedbo tudi zgodovinarji z ljubljanske univerze. V okviru simpozija je ugotovil dr. An-

drej Moritsch, asistent inštituta za zgodovino vzhodne in jugovzhodne Evrope, da se je odločilo za Avstrijo iz gospodarskih razlogov v precejšnji meri tudi prebivalstvo kmečkih občin glasovalnega področja južne Koroške.

Dejstvo, da so soodločali slovenski glasovi pri izidu plebiscita, nalaga Avstriji dolžnost, da izpolni obljube, ki sta jih dala pred volitvami koroški deželni zbor in deželna vlada, da bosta namreč pospeševala v smislu enakopravnosti neoviran razvoj koroških Slovencev. Meje Avstrije so bile potrjene ponovno v avstrijski državni pogodbi z znanim členom 7. Za uresničitev teh določil se zavzemajo koroški Slovenci dosledno s svojo dejavnostjo na vseh področjih narodnega življenja. Z ustanovitvijo Slovenske gimnazije se je njihov položaj izboljšal. Sicer še ni bilo mogoče zaustaviti številčnega padanja slovenskega prebivalstva. Vendar krepi manjšina svojo kulturno in duhovno moč, kar je za nadaljnji obstoj odločilnega pomena.



Tržaški romarji v Lurdu 1980

# Celovita zaščita Slovencev v Italiji. V slepi ulici?

Kar pet zakonskih predlogov je bilo v zadnjih letih predloženih v parlamentu oziroma v deželnem svetu Furlanije-Juljske krajine v korist slovenske narodne skupnosti v Italiji. Gre za sledeče predloge:

1. »Globalna zaščita za Slovence v Italiji«. Ta zakonski predlog je izdelala Slovenska skupnost in ga odobrila na svojem drugem deželnem kongresu v Steverjanu leta 1978. Njeni predstavniki so zakonski predlog vložili tako v državnem parlamentu, kjer je bil dodeljen v proučitev prvi pristojni komisiji, kot v deželnem svetu, kjer ga je predsednik zbornice dal na dnevni red na zahtevo deželnega svetovalca Slovenske skupnosti (SSk). Zakonski predlog, ki je državnega značaja, nosi št. 1/80. Ima 24 členov, ki zaobjemajo celotno problematiko Slovencev v Italiji in nakazujejo ustrezno rešitev nerešenih vprašanj.

2. »Norme za zaščito italijanskih državljanov slovenskega jezika«. To je predlog Komunistične partije Italije (PCI), v senatu ima prot. št. 747. Sestavljen je iz 34 členov in ga je poleg sen. Gherbez podpisalo še 12 senatorjev.

3. Ital. socialistična stranka (PSI) je tudi izdelala svoj zakonski osnutek, ki ga je v tej mandatni dobi v poslanski zbornici ponovno vložil poslanec Fortuna, v senatu pa senator Lepre.

4. V deželnem svetu so svetovalci Furlanskega gibanja in Proletarske demokracije vložili zakonski osnutek v obrambo vseh manjšin v deželi, to je furlanske, slovenske in nemške. Zakonski predlog je prav tako na dnevnem redu deželnega sveta, skupno z zakonskim predlogom SSk.

5. Julija 1980 je v poslanski zbornici vložila zakonski predlog v korist furlanske, slovenske in nemške manjšine poslanka Liste za Trst Aurelia Gru-

ber Benco. Ta zakonski predlog, ki je nedvomno dober (njegova nevarnost je le v tem, da postavlja nekje skoro na isto raven Slovence, Furlane in Nemce, kar pa ne odgovarja ne zgodovinski ne današnji stvarnosti), je dvignil med samimi pristaši Liste za Trst precej prahu, tako da je moralo vodstvo izjaviti, da je zakonski predlog le osebna pobuda poslanke same.

K tem zakonskim predlogom naj omenimo še dokument, ki ga je po zgledu južnotirolskega paketa izdelala Kulturno goskodarska zveza (SKGZ) in ki je bil javnosti in strankam poslan v proučitev, oz. pomoč pri boju za zaščito Slovencev v Italiji.

Vsi ti predlogi so nedvomno pozitivni in že njih številčnost bi morala vplivati na parlamentarne in vladne kroge. Pri tem pa moramo omeniti tudi drugo stran medalje: razcepljenost zakonskih predlogov. To pa je seveda posledica politične razcepljenosti Slovencev v Italiji in njih vključevanja v italijanske stranke

Ko bi bili Slovenci v Italiji strnjeni in povezani v eno samo stranko, bi naš edini zakonski predlog imel vse drugačno težo pri pristojnih oblasteh! Tapa bo vlada imela lahko delo, saj bo v šestih zakonskih predlogih zbirala to, kar bo njej prav.

Da znajo krogi, ki so blizu izvršne oblasti tako delati, nam je dokazalo prav delovanje posebne rimske komisije, ki sedaj zaključuje s svojim delom, potem ko je bila ustanovljena na podlagi Osimskih sporazumov.

V tej komisiji, ki je zasedala več let, je bilo pet Slovencev (Albin Sirk, Boris Iskra, Stojan Spetič, Karel Šiško, ki so se na vse načine trudili, da bi naša slovenska stališča bila verno zastopana v zaključnih dokumentih, katera bodo nato izročena

osrednji vladi, da bo izdelala svoj zakonski osnutek za zaščito Slovencev v Italiji.

Žal so italijanski člani omenjene komisije celo v teh zaključnih dokumentih preprečili, da bi naše zahteve bile stvarno prikazane. Če je bilo tako v tej komisiji, potem se res zaskrbljeni lahko vprašamo: kaj bo pa v parlamentu? Kakšen zakon bo iz njega izšel? Spaček, ki bo lahko še bolj škodljiv za nas, kot je sedanje brezpravno stanje? Bojazen je — po zadnjih dogodkih — povsem utemeljena in bati se je, da bo kaj malo pomagalo vse sklicevanje na Osimske dogovore in njihov duh!

In vendar smo zamejski Slovenci polagali veliko upanja v Osimske dogovore. Že res, da 8. člen tega sporazuma, ki sta ga Italija in Jugoslavija podpisali 10. novembra 1975, ne omenja izrecno slovenske narodne skupnosti v Italiji. Toda sklicevanje na Londonski memorandum iz leta 1954, v katerem smo bili Slovenci jasno imenovani, skupaj z našimi pravicami, je pomenilo, da smo na dobri poti.

Pet let je že minilo od podpisa Osimskih sporazumov, pa še vedno ni zakona, ki bi vsestransko urejeval naše probleme, 15 let od izglasovanja posebnega statuta dežele Furlanije-Julijske krajine, 30 let od rojstva demokratske ustave (člen 6 za manjšine!), 35 let od padca fašizma, 50 let od mučeniške smrti bazoviških junakov, 60 let od požiga Narodnega doma...

Ne vem, če je še kaka manjšina v Evropi, ki je morala iti skozi takšno Kalvarijo kot je slovenska narodna skupnost na Primorskem. Skrajni čas je že, da se odgovorne oblasti zamislijo in dokončno uredijo naša odprta vprašanja, drugače bomo morali Slovenci v Italiji poseči po vseh dovoljenih sredstvih — od mednarodnega sodišča v Haagu do ostrih manifestacij — in si zagotoviti pravično in vsestransko zaščito naših odprtih vprašanj. Nekateri pravijo, da bomo še v letu 1980 prišli do take zaščite. Toda obljube so eno, dejanska ureditev naših problemov pa druga!

Zavedni Slovenci, ki živimo v deželi Furlaniji-Julijski krajini, od Trbiža, Benečije in Gorice do Trsta, ne bomo odnehali, dokler ne bomo povsem svobodno in polnopravno zaživel na svoji zemlji, na kateri živimo že tisočletje. Hočemo imeti na celotnem narodnostnem ozemlju iste pravice, ki jih ima državljani italijanskega jezika, od šole do cerkve in javnih uradov!

Naša vztrajnost in pa ljubezen do materinega jezika in slovenske zemlje bosta morala roditi zaželeno sadove. O tem se moramo prepričati najprej mi sami, odgovorne parlamentarne in vladne oblasti pa naj napravijo svojo ustavno in človečansko dolžnost!

---

MIRKO MAZORA

### PO STOPNICAH

*Tod odhajal bom in ko prihajal,  
večkrat truden, težek bo korak:  
Kdaj ni bridko, grenko svet napajal?  
V penah je njegov napoj sladak.*

*Hod navzgor, navzdol, navzgor, navzdol...  
druge vmesne, srednje ni smeri:  
Duh otožno misli na simbol,  
da bi nanj veselo mislil ti.*

*Ko odhajam, smeje imam načrte,  
segajo visoko do nebes,  
ob povratku pa — peruti strte,  
pod nalivom se kadeči kres.*

*Da se razvedrim, grem z doma,  
iščem uteh, miru iz kraja v kraj,  
brez pokoja duh okrog mi roma...  
Naj se vrnem spet domov nazaj!*

*Vendar mi bo nudil temni les  
ob potočku tak oddih, pokoj.  
Vanj se vtapljam... Tudi tu primes  
domotožja je po nečem: Bog ti moj!*

*Kjer Ljubezen je, se v milost zliva  
še bridkost in noč in steza kriva:  
Kaj nebes in vic in sanj, resnic  
nosil bom po nizu teh stopnic.*

*In po njih nekoč, kot že drugod,  
— čustev gneča — bo moj zadnji hod:  
Težko stopal bom — hudó slovo —  
mórda tudi ne: Me poneso.*

# Slavje v Štivanu ob 1500-letnici rojstva sv. Benedikta

## ZGODOVINSKI PREGLED

Ko se pelješ z železnico ali z avtom po cesti mimo Devina proti Tržiču (Monfalcone) ali proti Gorici, se pri Štivanu komaj zaveš, da se pelješ skozi zadnjo slovensko vas na cesti proti Furlaniji. Nekaj hiš ob cesti, velika papirnica (Le Cartiere del Timavo), zanemarjeni izviri ponikalnice Timave, dve cerkvi, posvečeni obe istemu svetniku Janezu Krstniku, to je danes nekdanj tako slavni Štivan. Nič izrednega, nobene posebnega občutka ti ne vzbudi misel, da se pelješ skozi Štivan iz slovenskega v italijanski svet.

In vendar je moral to biti v prastarih in predrimskih časih zelo lep romantičen kraj. Pesniki so ga opevali. Opevali so (Virgil) prijetno šumenje voda ob izvirih skrivnostne podzemeljske reke Timave. V njegovem senčnem gaju so postavili svetišča različnim božanstvom; tu so slovesno obhajali rimske zmage nad sovražnimi ali upornimi ljudstvi; tu so se krščanski romarji iz srednje in vzhodne Evrope ustavljali, počivali in molili, bolj veljavni so zapisovali svoja imena v bogoslužno knjigo, ki je še ohranjena v muzeju v Čedadu, in romali naprej proti svetemu mestu Rimu na grobove apostolov in mučenecv.

Današnji Štivan se je v letu 825 imenoval: Ad fontes Johannis (ob izviri sv. Janeza), v letu 1085: S. Johannes de Timavo (Sv. Janez pri Timavi), v letu 1139: S. Johannes de Tuba (Sv. Janez pri izviri), v letu 1384: S. Johannes in Tuba alias de Carsis (Sv. Janez pri izviri imenovan tudi na Krasu ali pri Kraševcih).

Pred preseljevanjem narodov je bila ravnina od Krasa proti Ogleju zelo rodovitna in bogata; imenovali so jo žitnica Ogleja. Po preseljevanju pa je

ostala opustošena in močvirnata, nezdrava, zapuščena, zares potrebna obnove v vsakem pomenu.

V to dobo spada ustanovitev znamenitega štivanskega samostana reda benediktincev. Ta je bil med prvimi benediktinskimi samostani, prvi najstarejši na ozemlju oglejskega patriarhata, ki je segal proti severu do Drave.

Ko so se Slovenci okrog leta 570 naselili v teh krajih, so se takoj srečali z menihi iz Štivanja in so od njih sprejeli krščansko vero.

Misijonsko delo menihov med Slovenci je bilo zelo goreče in uspešno do leta 611, ko je bil ob navalu Avarov samostan do tal porušen. Ob tej nesreči je štivanski opat Germanus skrbno skrnil vse dragocene relikvije. Skril jih je tako dobro, da jih celih 500 let niso mogli najti, čeprav so slutili, da morajo biti skrite nekje v cerkvi sv. Janeza Krstnika, ki je bila le poškodovana, ne pa porušena.

Po razdejanju, ki ga je samostan v Štivanu pretrpel s strani Avarov ali Obrov, je bil ponovno obnovljen. Postal je versko središče. Po duhu in navodilih sv. Benedikta so štivanski menihi kot misijonarji versko in kulturno oblikovali naše prednike tako globoko in temeljito, da so — čeprav majhen narod po številu — imeli vedno dovolj moralne moči in življenjske sile kljubovati skozi stoletja vsem zunanjim sovražnim silam.

Iz tega časa je znani zgodovinski dokument, ki ga hranijo v muzeju v Čedadu, knjiga evangelijev, Codex Aquileiensis, ki ima na robu strani napisanih mnogo (280) imen romarjev, med njimi tudi ime bolgarskega kralja Mihaela, slovenskih knezov Pribine in Koclja itd. Ta imena so bila napisana v času med 8. in 10. stoletjem. Iz Sti-

vana je bil prenesen v kraj Belligna pri Ogleju, od tam pa v Cedad.

Samostan in cerkev sta bila znova porušena leta 902 ob navalu poganskih Madžarov. Štivan je pač na poti, ki veže vzhodne dežele z Italijo. Stara rimska cesta (via Gemina) se je tu delila v cesto, ki je peljala v Istro in v cesto, ki je vodila v Panonijo.

Štivanski prehod ali štivanska vrata so bila tekom zgodovine priča neštetihi mimohodov in bojov najrazličnejših vojsk in so ti kraji vedno trpeli pustošenje in uničevanje (zadnje v času prve svetovne vojne).

Leta 1112 se je zgodilo nekaj posebnega, kar je dalo nov zagon in novo življenje benediktinskemu samostanu v Štivanu. Našli so relikvije, ki so bile skrite celih 500 let. Zgodovinar Kandler pravi, da je bila leta 1112 pri Timavi bitka med istrskim markežom Engelbertom in patriarhovo vojsko. Ob bitki je bilo porušeno še tisto, kar je stalo pokonci od cerkve in samostana. Zmagovalec patriarh Vodolricus je sklenil popraviti cerkev in obnoviti samostan. Pri obnovitvenih delih cerkve (bila je seveda to še vedno stara cerkev, zidana na temeljih prve prakrščanske cerkve) so našli zgoraj omenjene relikvije, last oglejskih patriarhov.

Ze za časa Frankov (10. stol.) so patriarhi podredili štivanski samostan be-

diktinski opatiji v kraju Belligna pri Ogleju; najbrž se je to zgodilo v času, ko je bilo češčenje sv. Martina na višku in se je širilo tudi po naših krajih. Samostan v Belligni je bil namreč posvečen sv. Martinu.

Obnovljeno cerkev in samostan je patriarh znova izročil v oskrbovanje benediktinskemu opatu Janezu v samostanu sv. Martina v Belligni. Nekaj redovnikov naj bi stalno živelo v Štivanu za duhovno oskrbo vernikov in tudi zato, ker je bil kraj bolj zdrav kakor Belligna. V tem času (letnica ni znana) je Štivan prešel pod svetno oblast (laični patronat).

Samostan v Belligni je dobil v dar Mavhinje in Opatje selo, da bi lažje vzdrževal samostan v Štivanu. Kasneje je prišlo do prepirov zaradi patronata med devinskim grofom Ugonom in opatom iz Belligne, ki je vso zadevo predložil v rešitev v Rim papežu Nikolaju VI. Zadeva je bila rešena leta 1290. Samostan je bil priključen samostanu sv. Martina v Belligni kot ekspoziatura (kaplanija), patronat nad ustanovo in majhno cerkvijo pa je ostal devinskim grofom, ki ga imajo še danes.

Ne vemo, do kdaj so benediktinci iz Belligne še upravljali osiroteli samostan v Štivanu, morda do leta 1450, ko je bil s papeškim odlokom ukinjen tudi samostan sv. Martina v Belligni.



Božični koncert  
v Nabrežini  
januarja 1980.  
Pojejo pevci  
iz Števerjana

Ostala je le znamenita gotska cerkev, zidana na večkrat obnovljeni stari cerkvi sv. Janeza.

Prelepi prezbiterij je iz 14. stoletja, zidali so ga devinski grofje Walsee. Ladja cerkve je iz leta 1519, sezidal jo je devinski grof Janez Hofer. Zvonik je iz leta 1642, dal ga je napraviti devinski grof iz družine Torre.

V prvi svetovni vojni je bila cerkev do tal porušena; kar je ostalo od nje in je bilo še porabnega (stranski oltarji), so po prvi vojni raznesli na vse strani. Leta 1955 je bila cerkev znova restavrirana. Sedaj služi kot bogoslužni prostor za novo ustanovljeno župnijo sv. Marka ob Timavi.

### SLOVENSKO SLAVJE

Kakor so nekoč na praznik sv. Rešnjega Telesa in na praznik sv. Janeza Krstnika prihajali duhovniki in verniki iz Doberdoba in Jamelj, iz Opatjega sela in Kostanjevice, Temnice in Brestovice, iz Mavhinj, Šempolaja in Nabrežine na slovesno praznovanje, tako so se tudi v nedeljo 19. oktobra 1980 ob 15. uri zbrali v Štivanu duhovniki in verni-

ki Goriške in Tržaške in se skupno Bogu zahvalili za dar vere. Bilo je veliko mladine in narodnih noš iz Števerjana in Nabrežine. Sv. mašo je ob koncelebraciji devetih duhovnikov vodil koprski škof dr. Janez Jenko. Ob njem sta bila škofova vikarja dr. Lojze Skerl in dr. Oskar Simčič. Med somaševalci je bil tudi dr. Anton Nadrah, opat iz Stične, kjer je bila 14. septembra 1980 podobna slovesnost.

V imenu krščanskih laikov je prisotne pozdravil Gregor Pertot, ki zastopa nabrežinsko okrožje v goriškem pastoralnem svetu. Stiški opat pa je navezal svoj pozdrav na Benediktovo geslo: Moli in delaj! Po škofovem blagoslovu je bil še nastop mladih iz srednje šole v Nabrežini, ki so zapeli dve pesmi. Mladi Števerjanci so zapeli tri skladbe, zlasti dve sta prijetno odjeknili in sicer pesem ognjiščarjev »Ave Mariapolis« ter pesem taizéjskih obiskovalcev »Alabaré« (Hvalil bom Gospoda).

Srečanje ob vrelcih našega krščanstva, naj prispeva k ohranitvi vere in narodnih svetinj!



Strežniki slovenskih župnij goriške nadškofije na izletu na Ravenci v Rezi 8. septembra 1980. Stojijo pred cerkvijo Marije Vnebovzete, ki je bila hudo prizadeta ob potresu 1976

# Znanci s pobočja Parnasa

Gora Parnas v srednji Grčiji (2459 m) je starim Grkom veljala za bivališče Apolona in njegovih muz. Danes pomeni beseda Parnas isto kot kraljestvo pesništva.

## Karel Širok

Sesto desetletje teče od takrat — a Karel Širok, eden mojih učiteljev na osnovni šoli v Črnomlju, je bolj ko kateri drug še danes živo pred mano. Vranje črni lasje, velike črne oči, suh koščen obraz, močni zobje. Njegova beseda je bila nevsakdanje topla in zvočna. Bilo je nekoč med poukom, ko ga je trkanje poklicalo iz razreda. Ko se je vrnil, nam je povedal: »Od Jutra sem dobil honorar za spominski članek o Cankarju — in sem moral poštarju podpisati nakaznico.« Jutro je bil ljubljanski liberalni dnevnik. Čudno, kako mi je to — še ne trinajstletnemu — ostalo v spominu. In da je bil tisti dan siv, deževen. Moralo je biti v maju 1926, ko bi bil Cankar dopolnil petdeset let.

Oba naju je življenje zaneslo iz mojega in nenjegovega Črnomlja. On je odšel v diplomatsko službo, jaz 1927 na novomeško gimnazijo. Spet je preteklo nekaj let. Ne vem, ali so ga tisto zimsko nedeljo s konzulata v Celovcu priklicali v Novo mesto kaki posebni opravki. Vem le, da me je poiskal in me povabil na kosilo v hotel Metropol, katerega lastnik se je pisal Polajnar. Zamizim — in vidim eno samo gosto sneženje. Natakar je odnesel zadnji krožnik: mehke žolte omlete so bile krona tistega obeda. Tedaj je Karel Širok odprl mapo belih potipkanih listov. Začel mi je brati svoje pesmi. In sem poslušal o Mariji, Jožefu in malem Jezusu, o angelih, grlicah, golobih in Judih; o Jezusu na križu... in gledal v neprestano sneženje zunaj. Širok je

proti koncu prešel od ljubeznivo preprostih verskih motivov v ljudskem tonu k tistim, ki so ga morali najbolj boleti: smrt Vladimira Gortana in štirih bazoviških žrtev, žalost njih svojcev, svoje in toliko drugih primorskih Slovencev begunstvo. Ne pomnim, kaj sva potem govorila. Le snežilo je dalje — in vedela sva, da so tisto nedeljo v Nemčiji volitve. Usoda je Hitlerja dvigala na vrh. Bil sem v sedmi gimnaziji: 1932/33.



Karel Širok

Čas se je počasi stemnil, zatohlina se je razpočila v vojno — in po nekaj letih je nudila Evropa zelo spremenjeno podobo. Predrugачene meje, novi vodniki, drugam usmerjena krmila držav, premetani ljudje. In tedaj sem se s Karlom Širokom srečal v njegovem in nesvojem Trstu. Ali kakšno je bilo to srečanje! V knjigarni Štoka sem 9. julija 1955, trinajst let in mesec dni po njegovi bridki smrti od nemške krogle v gorenjskih Begunjah, našel KAPELICO, 1935 izšlo knjigo pesmi, ki sem jih prvič slišal tisto davno nedeljo v Novem mestu.



*V kapeli hladni mrak leži,  
v kapeli večna luč brli.  
Nekdo ob steburu tam kleči  
in na Razpetega strmi...*

*Postoj! Ta kmetiška ženica  
Gortanova je mati, se mi zdi.  
Naj vernice nihčè ne moti,  
ostaviva jo v mračnem koti,  
zdaj ona s Kristom govori.*

Kadarkoli odprem to ganljivo knjigo in berem o Jezusovem rojstvu, detinstvu in smrti na križu pa o fantih, ki so dali življenje za svobodo — o, koliko tisočev jih je! — se v duhu pogovarjam s človekom, ki sem ga imel rad. Vem, kaj je hotel povedati, saj je tisto tudi s krvjo izpričal: po smrti pride vstajenje.

## Cene Vipotnik

Poletje 1931.

Skupina več ko dvajset novomeških dijakov tabori v Dolu pri Starem trgu, ob gornjem toku Kolpe. Zbral nas je in nas vodi — to leto prvič — visokorasli kapiteljski vikar Franc Kek. Med nami je tudi Jože Peterlin; s kolesom se bova iz kolpske doline odpeljala čez Kočevsko v Vinji vrh pri Beli cerkvi k smrtni postelji njegovega očeta. (Pa še eden: Vinko Paderšič, zaradi svoje višine vsakič prvi v vrsti pred kotlom. Čez deset let bo glavni organizator OF po severnem vznožju Gorjancev; 23. sept. 1942 bo »zadnje kroglo prihranil zase«; in 1951 bo razglašen za narodnega heroja. Sotore smo postavili ob vijugastem potočku, ki hiti v bližnjo Kolpo. Nedaleč taborijo dijaki z ljubljanske klasične gimnazije. Ne poznamo jih, a po letih so naši vrstniki. Nje vodi laik: profesor Vladimir Žitko, zagorel ko zrel lešnik.

Naše veselje tistega poletja! Hrbet nam varuje strma Kojzica, na ravnici skrbimo za zdravje in zabavo, malo pod sabo pa imamo za vroče popoldneve čisto, gorko, sulcev bogato Kolpo, ki nekako tam začne razmejevati Belo krajino in Hrvaško.

Neki večer smo se Novomeščani in

Ljubljčanji zbrali ob skupnem tabornem ognju, da bi se поблиže seznanili. Vodstvu sta se domenili za program: prepevali bomo — in pa mladi pesniki bodo recitali svoje pesmi. Ugotovljeno je bilo namreč, da sta med ljubljanskimi skavti dva pesnika: devetnajstletni Ladko Truhlar in sedemnajstletni Vinko Vipotnik, med Novomeščani pa sem za takega veljal jaz. Za sabo sem imel peto gimnazijo, ki se je tiste čase imenovala »oslovski most« in je veljala za razred zaljubljenec in torej pesmistov; star sem bil osemnajst let.

Sedeli smo v krogu in strmeli v ogenj. Okoli nas tema, nad nami zvezde kot tihe čuvarke naše prelepe mladosti. Strmeli smo v ogenj vsak s svojimi mislimi, srečni, da nas je toliko in da smo enega srca.

Tisti večer sem prvič slišal Truhlarja, nepozabno lepega fanta. Pesmi, ki jih jebral s svojim tenorjem, žalostne in globoke, saj je počasi že mislil na teologijo, mi še danes odmevajo nekje v podzavesti. Vipotnik pa je svojo otožnost izpovedoval v basu, kakršnega od njegovih let in od suhljatega života ne bi bil pričakoval.

Tako se je naša trojica spoznala ob poeziji.

Naj še to omenim, da sem tisti večer v svetlolasem Truhlarju in čnolasem Vipotniku spoznal tudi dva odlična pevca. Če mi še danes od miline zastane srce, kadar slišim Sardenkov ciklus sedmih pesmi Nebo žari v uglasbitvi Alojzija Mihelčiča, se moram zahvaliti predvsem tenoristu Truhlarju in basistu Vipotniku.

Od tiste jeseni dalje smo se pod različnimi psevdonimi srečavali največ v dijaškem listu Žaru; v njem je Vipotnik objavil npr. prozni ciklus Vejica drobnih ljubezni. Žar je izhajal na ljubljanski klasični gimnaziji. Bil je tedaj na nji nekaj genialnih dijakov: poleg Truhlarja in Vipotnika, ki ju ni več, sloviijo danes posebno France Dolinar v Rimu, Jože Kastelic v Ljubljani in vaticanski nuncij Jože Žabkar na Skandinavskem.

Vipotnik — iz Vinka je počasi postajal Cene — se je po maturi vpisal



Cene Vipotnik

na ljubljansko romanistiko. Jaz sem bil slavist, a nekatera predavanja smo imeli v začetku skupna. Vipotnik, doma iz rudarskega Zagorja ob Savi, je bil bledega obraza, košatih črnih las in z brčicami. V spominu pa mi je ostala tudi njegova rdeča kravata. Razvijal se je v levičarja, in čeprav je šel moj duhovni razvoj v nasprotno smer, sva se ob vsakem srečanju pozdravila. Ožjih vezi med nama ni bilo — če odmislim lju-bezen do literature, zlasti lirske.

Cene Vipotnik kot visokošolec ni bil najbolj znan marksist. Javni nastopi, demonstracije, politično delo — to je bilo tuje njegovemu značaju, njegovi intimni naravi in širokemu humanizmu. Skromen in globok in nevsiljiv se ni nikoli rinil v ospredje; vodilna mesta je prepuščal ljudem drugačne narave. Njegov tempelj je bila poezija, zato ni mogel imeti sovražnikov. Pesmi je objavljval v Kocbekovem Dejanju in v Ljubljanskem zvonu.

Dokončal je študije in postal profesor, dobil službo na Rakeku in si ustvaril družino. Bil je zatohli čas pred izbruhom druge svetovne vojne. Okupaciji Slovenije spomladi 1941 je sledila omotična pobitost, dokler ni OF začela s svojimi akcijami. Cene Vipotnik je na lastni koži občutil taboriščno življenje v Italiji: šel je skozenj kot aktiven privrženec NOB.

Ko je v maju 1945 Slovenija začela dobivati novo lice, se ni vrnil k profesuri. Njegovo znanje, razgledanost in sposobnosti so ga privedle na drugo področje kulturnega dela: postal je knjižni urednik Cankarjeve založbe v Ljubljani. Estet po svojem bistvu, človek pazljivega iskanja lepote, prebiranja in tehtanja leposlovnih del je ostajal nekje v ozadju — malo viden in malo slišen, zato pa tembolj upoštevan in cenjen. Kritičen do drugih in še bolj do sebe je počasi brusil tudi svoje pesmi.

Leta 1956, star 42 let, jih je končno izdal v zbirki DREVO NA SAMEM. Sebi in svoji poeziji ne bi bil mogel dati boljšega naslova! Ta knjiga 52 pesmi, razdeljenih v cikle Pusta zemlja, Zvezda ubogih, Svitanice in Prijateljem, predstavlja pesniški opus Ceneta Vipotnika, skromen po obsegu, a bogat po izpovedni teži, ubranem ritmu in izbrušenem jeziku. Zbirka je kasneje izšla še dvakrat.

Pesnik Cene Vipotnik pripada rodu, ki se je oblikoval med obema vojnama. Zlahtnil se je ob najboljšem, kar premore slovenska poezija: ob Prešernu, Župančiču, Gradniku, Antonu Vodniku, močno tudi ob Božu Vodušku. Vendar prebiranje teh in drugih, tudi tujih mojstrov ni udušilo njegove lastne pesniške strune. Njegovi verzi so izdelani do zadnje podrobnosti, zato pri recitiranju kar pojo. Ta poezija, resna po vsebini in obliki, je podoba Vipotnikove nevesele, razmišljajoče in zgodaj dozorele notranjosti.

Najbolj ob blizu je pogledal vase v šestkitični pesmi Prijateljem, ki jo je v zbirki postavil na zadnje mesto. V nji govori o svojih »zamolklih listih«, o »pustem polju«. Takole pravi:

*Preveč temè, preveč tožbá, premalo  
drhteča luč mi stihe je dojila,  
prenizko, vem, letijo plašna krila,  
saj pretrdo po meni je oralo.*

Čeravno toži, da ga je »reveža, v temni omami / na trpko pot odljudna

noč zvodila«, že čuti kaljenje semen, že južni veter »prhko žalost v bistri smeh preliva«. Finale te pesmi in hkrati vse zbirke je vreden Prešerna:

*Sneg se topi, mila pomlad ogreva  
samotno zemljo, kličejo se ptice,  
pod sonce vro kadeče se koprnice  
in moje silje v vetru podrhteva.*

Vipotnikovi verzi so izredno pretehtani in izdelani, podobe so iz pokrajinskega, največ kmečkega okolja. V pesmi, ki se zdi meni od vseh najlepša — naslov ji je Jutro otožnega ribiča — pa smo ob morju.

*Oblak noči izginja čez zaliv,  
otrple sence po saminah dram —  
in sine svit golobjesiv  
nad pustimi vodami.*

*Od hrepenenja jambor tli,  
vzblesteva vetrna gladina,  
luč se razmreži v vse strani,  
ob krmo udari srebrnina.*

*Zadiha jutro, mile mirte vonj  
pretoči tiho od brega pa do brega,  
in ko omóten sežem ponj,  
mi prsi zbega.*

*Nikoli več ne stopi v ta zaliv,  
zaman vzdrhteva jadro in jo čaka,  
tu bom ostal in si oči zakril,  
da dan spet v noč samotnen odkoraka.*

Leta 1970 je izšla »velika antologija slovenske poezije« Zivi Orfej, ki so jo sestavili trije takrat za takšno opravilo najbolj poklicani ljudje: pesnika Jože Kastelic in Cene Vipotnik ter esejist in kritik Drago Segar, ki je napisal uvod. Kolikšen je Vipotnikov delež pri tej obsežni, pretehtani in podatkov polni, zares dragoceni knjigi, je težko določiti; nedvomno pa je prispeval svoj delež poštenja in dobrega okusa.

Cenetu Vipotniku, tej rahli, v umetnost zazrti, ne za trdi in umazani svet rojeni duši, ni bilo usojeno posebno dolgo življenje. Umrl je 2. septembra

1972, star 58 let. Njegovi prijatelji in sodelavci so se čutili oropani za nekaj dragocenega. V začetku leta 1977 je odšel v večnost njegov in moj prijatelj Vladimir Truhlar. Voditelj novomeških skavtov na tistem taborjenju pred 50 leti ob gornji Kolpi, Franc Kek, je padel — ustreljen po 8. sept. 1943 — kot žrtev revolucije. Voditelj ljubljanskih, prof. Vladimir Žitko, je devet povojnih let učil na slovenskih šolah v Trstu in si ohranil ime z učbenikom kemije; potem se je vrnil v Ljubljano, kjer je umrl jeseni 1954.

### Jože Pogačnik

Kadar z mislijo poletim v svoje pesniške začetke, mi v spominu zasije luč — svetla, topla, prijazna, nepozabna: Jože Pogačnik. Kot dijak na gimnaziji v Novem mestu sredi očarljive Dolenjske sem poezijo in liriko sploh vzljudil z vso dušo. Moje prve pesmi so bile pod psevdonimi natisnjene v dijaškem listu Mentorju. Kasneje sem se — z imenom Volkun Belopoljski — uvrstil med sodelavce Žara, ki ni bil več tako vzgojiteljski. Čutil sem se za stopnjo više. Naslednja stopnja je bila v tistih časih Mladika, mesečnik Družbe sv. Mohorja v Celju. Urejal jo je pisatelj Finžgar. Toda ko se je po končanih teoloških študijah v Innsbrucku vrnil v domovino mladi doktor Jože Pogačnik, po rodu Gorenjec, in prišel za kaplana k Finžgarju v trnovsko župnijo v Ljubljani, mu je ta izročil uredništvo pesniškega dela Mladike. Jože Pogačnik je bil namreč sam ugleden pesnik: 1931 se je predstavil z zbirko SINJE OZARE. Primer njegovega domačijskega impresionizma mi je pesem V tujini.

*V nočeh*

*— čemu naj zastiral bi sobo?  
me mesec prijatelj budi  
s svojo srebrno svetlobo.*

*Bedim in razmišljam tako:  
Prav ista luč dom zdaj obliva,  
prav isti ljubi ogenj zdaj sniva  
nad toplo slovensko zemljo.*

*Bedim in oko se mi v noč orosi:  
o, mrtva je zemlja tujine!  
Se mesec z mojo boleostjo trpi  
in zajde za tuje planine...*

In tako sva se srečala: on je dobival moje pošiljke iz Novega mesta in jaz sem na platnicah v Listnici uredništva bral njegovo mnenje in njegove nasvete. Leta 1932 sta izšli v Mladiki prvi dve moji pesmi: Jesenski sonet in Brodolomci. Bil sem v sedmi gimnaziji. Kakšno doživetje za mojo dušo! Moje ime prvič natisnjeno! In prvi pesniški honorar! Družba sv. Mohorja je literarne proizvode res gosposko plačevala. Za drugo pesem me je Jože Pogačnik na platnicah takole pohvalil: »"Brodolomci" so imenitni! To je impresionizem, vse žehiti barv, vse je polno, natrpano. In všeč mi je zlasti zaradi — korajže, v katero izzveni. Nerga nikoli ne bo kaj prida naredil.« Slabša mu je bila moja erotika. »Ne mevžavost,« je zapisal, »sonce in pogum, smeh — to je pesem, ki dvigne tebe in nas.« In dalje: »Čim bolj boš fant, tem bolje boš zapel. Čim bolj je struna napeta, tem lepše poje!« Tako me je — novomeškega devetnajstletnika — s platnic Mladike učil Jože Pogačnik, tridesetletnik.

Leta 1933 sem v avgustovski številki bral tole opozorilo: »Pisal si menda že boljše stvari. Slog ni dosledno lep, rima je včasih manira, in preveč praznih sanj ni zdravo! V snovi bodi stvaren!« V naslednji številki me je spet povzdignil: »Pride v list. Poženi se v "novo stvarnost"! Beri pesmi Edvarda Kocbeka!« Tisto leto mi je Mladika objavila že pet pesmi.

Sredi poletja ali v zgodnji jeseni istega 1933. leta — bil sem nastopni osmošolec — pa sem Jožeta Pogačnika tudi osebno spoznal. Pot v Ljubljano iz samotnih belokranjskih Rodin je bila vsakič praznik za mojo dušo. Obiskal sem Pogačnika v trnovskem župnišču. Se zdaj ga vidim pred sabo. Pisarno je zalivalo popoldansko sonce, dišala je po kulturi, po osrečujoči katoliški veri. Pogačnik je bil zelo lep človek. In



Jože Pogačnik - pesnik, na začetku svojega duhovniškega poslanstva

kadar gledam njegovo sliko pri 192. strani antologije Slovenska sodobna lirika, ki je izšla isto leto in v kateri je zastopan s štirimi pesmimi, se spominjam prvega srečanja z njim. Črni lasje, plemenite, globoke oči, polne ustnice, poduhovljena polt obraza — in umirjena, ljubeča, odkrita beseda... naravnost za v knjigo. Zven njegovega glasa je bil prijeten za uho in tak je ostal do zadnjega.

Pred njim na mizi je bila tisti dan pravkar izšla publikacija večjega formata in v belih platnicah: »Krog. Zbornik umetnosti in razprav«. Izdala jo je skupina dominsvetovcev, ki so si prišli navzkriž z uredništvom oziroma z založbo vodilne katoliške revije Dom in svet. Pogačnik jo je odprl pri Kocbekovih Dnevnikih in nočnih pesmih. In mi je bral s svojim toplim glasom: »Mesec sije v ograjene pašnike...« Ko je pesem prebral do konca, me je pogledal: »Vidiš to? Pa so nekateri zdvajali nad našim mladinskim gibanjem!« Šele kasneje sem razumel, kaj je hotel povedati s temi besedami, ki so bile pol očitek pol zmagoslavje.

(Sredi 20. let je katoliško akademsko mladino zajelo takozvano križarsko gibanje, ki si je v boju za človeško pristnost prizadevalo uresničiti temeljne evangeljske zapovedi, zlasti osebno vernost, nesebičnost in ljubezen do

bližnjega. Cerkvena hierarhija se je rahlo bala, da bi zašlo v prehud personalizem in v levico. Nekateri so kasneje res krenili predaleč od središča, tj. od Kristusa, treznejši — med njimi Pogačnik — pa so pravočasno spoznali, kje je meja.)

Honorar, ki mi ga je dal tistikrat, je šel v veliki meri, če ne ves, še gorek za Krog. In s tisto še po tiskarni dišečo praznično knjigo sem se vrnil v Rodine, v svoje tihe koticke senc in sonca — in ob imenih Božo Vodušek, Edvard Kocbek, Ludvik Klakočar, Mirko Javornik, Rajko Ložar in drugih odkrival nov svet.

V Mladiki 1934 — bilo je leto moje mature — sem lahko bral že deset svojih pesmi (in kratko prozo Oče). Jeseni tistega leta sem prišel na ljubljansko slavistiko in s Pogačnikom sva se odtlej o mojih prispevkih lahko osebno pogovarjala v trnovskem župnišču. Za natisnjene pesmi in prozo mi je plačeval honorar kar v roko. Ko sem kmalu po prvem prišel k njemu — Mladika je točno ko ura izhajala vsakega prvega v mesecu — sem ga le ne le enkrat našel za pisalno mizo, kjer je iz-

polnjeval modre poštno nakaznice: razpošiljal je honorarje mladikarjem. (Še zdaj vidim, kako se črnilo počasi suši na trdem papirju.) Večkrat mi je kaj povedal o svojem uredniškem delu in o občutljivosti bralcev. Tako se nekemu piscu ni upal natisniti izraza »prsi polne mleka« — zdel se mu je prenaturalističen — in ga je spremenil v »prsi polne hrane«, samo da se ne bi kdo oglasil s kakim protestom...

Tudi naslednja leta — od 1935 dalje — moje ime ni redko v Mladiki. Tisti čas je petinšestdesetletni Finžgar stopil v pokoj in je prepustil Pogačniku uredništvo vseh publikacij celjske Mohorjeve družbe — torej velikansko delo. Naj omenim, da sem leta 1934 s tremi pesmimi dozorel tudi za eno tedanjih treh vrhunskih slovenskih revij: za Dom in svet. Odtlej sem bil hkrati mladikar in dominsvetovec, dokler sta lista izhajala.

Srečavanja z Jožetom Pogačnikom so počasi prenehala. Mene sta poslila študij in organizacijsko delo, on pa — dušni pastir in urednik — je postal še katehet na učiteljišču, ravnatelj Marijanišča in leto pred koncem vojne stolni kanonik.



Člani moškega zbora Mirko Filej in ansambla Ložeta Hledeta med turnejo v Belgiji

Minilo je celih petindvajset ali trideset let, preden sva si vnovič segla v roko. Skozi koliko nevšečnosti in ponižanj je šel on ta čas! In kako je mene na tej strani meje brusilo življenje! Dne 25. marca 1969 sem si zapisal v dnevnik: »Nedelja siva, deževna, mrzla. Srečanje z nadškofom/metropolitom Pogačnikom v sestrski hiši pri Sv. Ivanu mi je bilo zelo drago — nedvomno so tudi njega prešinali mili spomini.« (Danes vidim, da ga je Bog poklical s sveta natanko enajst let po tistem sveitovinskem pomenku.)

Zadnje srečanje z Jožetom Pogačnikom, zadnji moj spomin nanj pa je povezan z Višarjami. V dnevniku imam

zapisano: »Na Višarje se je danes, v četrtek 11. avg. 1977, povzpел nadškof J. Pogačnik. Čakali smo, da pride z družbo iz župnišča. Takoj me je spoznal. "O, tudi Beličič je tu! Koliko pesmi ste že napisali? - Ste že v pokoju?" Vzkliknil sem: "Zadeli ste žebelj na glavico! Junija se mi je izteklo." Zdel se mi je zelo postaran in bolehen. Takrat je sijalo sonce in na glavi je imel svetlorjavo kapo. Odšel je na kosilo — in potem so se odpravili dol.«

Danes dostavljam: mi smo še v dolini, on pa — najprej Jos. oziroma Joža, potem Jože in nazadnje Jožef — se je 25. marca 1980 povzpел na Najvišjo goro.

MARTIN JEVIKAR

## Zasluzni možje

**MATIJA VALJAVEC - KRAČMANOV**  
(150-letnica rojstva)

Revolucionarno leto 1848 je prebudilo na Slovenskem več pesnikov in pisateljev, ki so hoteli s svojim delom narod osvoboditi in ga kulturno dvigniti. V nasprotju z mlajšim rodом jih imenujemo Staroslovence, ker pa so začeli sodelovati v Novicah, ki so bile nekaj časa edini slovenski časopis, jim pravimo tudi noviški pesniki. Vse je zanimalo ljudsko folklorno izročilo, da so ga zbirali in po svoje poustvarjali. Med temi možmi se je visoko povzpел Matija Valjavec, z domačim imenom Kračmanov.

Valjavec se je rodil 17. febr. 1831 v Srednji Beli pod Storžičem. V ljubljanski gimnaziji je bil njegov sošolec Janez Trdina, profesor pa Luka Martinak; ta je spodbujal dijake k učenju materinščine in zahteval od nastopnih petošolcev, da pišejo o počitnicah dnevnik. Iz tega dnevnika je objavil 1848 Valjavec v Novicah pesem *Siničica in Pravljico o leseni skledi*. Snov mu je navdihnila babica Jera Rebolj, ki mu je že v zorni mladosti pravila

ljudske legende, pravljice in pripovedke, kakor poje sam v *Sanjah*:

Tam gori naša sobica bila je,  
za deco nas in pa za staro mater...  
Tu gori nam je pripovedovala  
prelepe, mične vsakovrstne bajke  
ali svetnika ktereга legenda.



Matija Valjavec

Babičino pripovedovanje je tako prevzelo Valjavčevo domišljijo, da je postalo del njega samega. Oblika in vsebina ljudske pesmi sta ga tako prepojili, da dolgo ni našel lastnega izraza in da bi brez ljudskih pesmi ne začel pesniti. Na to kaže mladinski list »Vedež (1848-50), v katerem je priobčil 14 pesmi, izmed teh 9 v štiristopnem troheju in 3 v Vodnikoví alpski poskočnici.

Valjavec je najmočnejši v pripovednih pesmih, v njih je ustvaril nekaj najlepših slovenskih legend, pripovednih pesmi in živalskih pravljic: *Od nebeške gloriije, Znamenja dežja, Tica pivka, Zaprta smrt, Ovsenjak, Županja hči*. V *Pastirju* je ustvaril najlepšo slovensko pravljico v verzih, nekaj edinstvenega so živalske pravljice v šestomerih: *Volk Rimljan, Osel, kralj zverin, Vojska med volkom in psom* idr. Lepi so spomini na mlada leta v Storžičevi deželi: *Sanje, Tako je bilo, Oče in mati, Zorin in Strelina*, v kateri je uporabil Trdinovo ljubezen in verske dvome.

Po maturi 1851 je odšel Valjavec na Dunaj in dovršil klasično in slovansko jezikoslovje (1854). Prvo službeno mesto je dobil v Varaždinu, kjer je spet našel Trdino. Ko je bil tukaj, so izšle njegove *Pesmi* (1855) in doživele dosti pohvale, predvsem že omenjene pripovedne pesmi, šibkejše so lirске pesmi o ljubezni in domotožju v tujem mestu. V uvodni pesmi je zapisal, da mu je pesniška ustvarjalnost vir modrosti, studenec božjih resnic in hladilo srčnih ran. Čutiti je, da je bil Valjavec preveč razumski človek, zato je bil močan samo v tistih lirskih pesmih, v katerih je čustvenost preplavila razum.

V Varaždinu je postal znanstveni folklorist in je začel zapisovati ljudsko blago v varaždinski okolici, v Medjimurju, jugovzhodni Stajerski in Prekmurju. To gradivo je izdal 1858 v knjigi *Narodne pripovedke*. Folkloristika ga je postavila pred jezikovna vprašanja, o katerih je objavil kakih štiri tisoč strani, samo o slovenskem naglasu je napisal nad 1900 strani. Leta 1876

so ga prestavili na gimnazijo v Zagreb in imenovali za dopisnega člana Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti, 1879 pa za rednega člana. Bil je tudi dopisni član Srbskega učenega društva v Beogradu in dunajskega Antropološkega društva.

Zadnje Valjavčeva pesniško delo je romantični ep *Zora in Sonca* (Celovec 1867). Snov je vzel iz ljudske pesmi o sestrah, katerih eno ugrabijo Turki, druga se poroči s španskim kraljem; na koncu Zarika iz ljubosumnosti zastrupi sestro. Valjavec je tragični konec spremenil v srečnega. Ep je vsebinsko zanimiv, ker opisuje življenje v Španiji, katero so poznali Slovenci samo iz pripovedovanj romarjev k Svetemu Jakobu v Komposteli, in ker prikazuje turške napade in življenje v Carigradu.

Oblikovno je pesnitev dvodelna: v začetku vsakega izmed treh delov ima 24 kitic po štiri verze, verzi pa so 4-stopni španski troheji z asonanco. Temu sledijo kitice po pet verzov, verzi so 4-stopni jambi z rimo. Če bi ep natančneje razdelili, bi ugotovili, da je sestavljen iz več romanc. Na tak način so tedaj pisali epe Nemci in to dokazuje, da se je Valjavec na ep dobro pripravil, zato so posamezni odlomki še danes živi in pesniški, v celoti pa delo ni uspelo.

Matija Valjavec je umrl 15. marca 1897 v Zagrebu.

## FRAN LEVSTIK (150-letnica rojstva)

Fran Levstik je bil voditelj mladostovskega rodu na vseh poljih leposlovnega ustvarjanja, posegal pa je tudi na druga področja, zato so nekateri imenovali dobo od 1854 do 1887 kar Levstikovo dobo. Rodil se je 28. sept. 1831 v Spodnjih Retjah pri Velikih Laščah, kjer je imel njegov oče osminsko kmetije. Ker pa je bil deček bister, ga je poslal oče v ljubljanske šole, najprej v normalno, 1844 v gimnazijo. V tretji šoli je bil sprejet v zavod Alojzijevišče, kjer je hitro zavzel vodilno



Fran Levstik

mesto. Na koncu pete šole je izstopil, ker mu je ravnatelj namignil, da njegovo mišljenje ne vodi v duhovski poklic, za kar je zavod v prvi vrsti ustanovljen. V šoli je bil odličen dijak, zlasti se je odlikoval v jezikih. Nekoliko pred maturo je po Levčevem priporočanju zbolel na obeh, da ni mogel k izpitu, pozneje pa se ni prijavil. Brez mature mu je bila pot na univerzo zaprta, prepričani so bili načrti, da bi študiral na Filozofski fakulteti in dosegel v življenju stalen poklic; zato je bilo vse njegovo življenje neprestan boj za obstanek in otepanje z revščino.

Brez mature je stopil v nemški viteški red, ki ga je poslal v semenišče v Olomuc. Mučilo ga je domotožje, hitro pa se je sprijateljil s sošolci in profesorji, se naučil češčine in se seznanil s češko književnostjo. Hankov »Kraljedvorski rokopis« mu je tako ugajal, da ga je začel prevajati (izšel 1856 pri celovški MD). Medtem so v jeseni 1854 izšle v Ljubljani njegove *Pesmi*. Katehet Anton Globočnik je poslal izvod *Pesmi* s svojimi opombami ravnatelju olomuškega bogoslovja in ta je zahteval, da pesnik prekličje pesmi. Ker se Levstik ni uklonil, je moral 25. januarja 1855 zapustiti semenišče.

Iz Olomuca je odšel Levstik na Dunaj, kjer je poslušal Miklošičeva predavanja, občeval z zbirateljem srbskih

ljudskih pesmi Vukom Karadžićem, iskal državno službo in zasebno poučeval. Ko ni mogel na Dunaju več vzdržati, se je peš napotil v domovino. Počitnice je preživel doma, študiral Shakespeara, Goetheja, Prešerna in Vuka ter pisal prve osnutke Krpana, Bučelstva in Junteza, katerega je uprizoril v gostilni pri Drakslerici v Laščah. Konec sept. 1855 je odšel na grad Turn med Litijo in Čatežem za domačega učitelja h graščaku Paceju. Bil je skrben učitelj, strog, a prijazen in je imel lepe uspehe. Zahajal je med ljudi, spoznaval novo naravo in doživel prvo globoko ljubezen do kmečkega dekleta Zidarjeve Tone iz Moravč. Hotel se je z njo poročiti, a ni imel sredstev; edini sad te breupne ljubezni so bile *Tonine pesmi*. Tedaj so nastali njegovi trije temeljni spisi v prozi: *Napake slovenskega pisarja* (Novice 1858), *Popotovanje od Litije do Čateža* (SG 1858) in *Martin Krpan z Vrha* (SG 1858).

Pri Paceju je ostal do apr. 1858, 15. septembra pa je odšel v Senožeče na grad Kalec za domačega učitelja k pesniku Miroslavu Vilharju. Dela je imel veliko, ker je poučeval štiri otroke, popravljaj Vilharjeve pesmi, pisal kritike in polemike, študiral jezikoslovje in se moral udeleževati Vilharjevih veseljaških zabav. Na Kalcu je ostal do marca 1861, nato pa je odšel v Trst za tajnika Slavjanske čitalnice, ki je namerala izdajati literaren časopis. Plača je bila majhna, z listom ni bilo nič, zato se je Levstik preživljal s tem, da je v Čitalnici organiziral tečaje za slovenski jezik. Proti koncu novembra 1862 se je vrnil v Ljubljano, ker je sprejel Vilharjevo ponudbo, da bo urejeval njegov politični list »Naprej«. List je začel izhajati febr. 1863 in Levstik ga je večinoma pisal sam, zato se odlikuje po lepem jeziku. V njem je priobčil odlomek avtobiografskega romana *Deseti brat*. V politiki je tako ostro nastopal za pravice slovenskega jezika in se potegoval za Zedinjeno Slovenijo, da je moral list septembra prenehati izhajati. Vilhar je bil šest tednov zaprt, Levstik pa na cesti.



Leta 1864 je bil tajnik Slovenske matice, toda kmalu se je sprl s prvaki in ostal brez kruha. Šele decembra 1865 je dobil uredništvo Wolfovega slovensko-nemškega slovarja. Dela se je lotil z vso vnemo in znanstveno natančnostjo, zato je počasi napredovalo. S Stritarjem in Jurčičem je ustanovil *Klasje* in za I. zvezek pripravil Prešernove poezije, ki pa jih je precej popravil. Na enak način je priredil Vodnikove pesmi, ki so izšle pri SM 1869. Iz jezikoslovja je izdal slovensko oblikoslovje, prevedel Globočnikov *Nauk novo izvoljenim občinskim odbornikom*, sestavil *Nauk o telovadbi*, pomagal pri ustanavljanju Dramatičnega društva in pri zborniku »Mladika«, v kateri je priobčil nekaj Toninih pesmi. Novembra 1868 je škof Vidmar razpustil slovarski odbor in Levstik je bil spet brez službe.

Leta 1869 se je preživljal s pisanjem, ki je bilo strastno in bojevito. Tedaj se je na vižmarskem taboru 17. maja 1869 zaljubil v Koširjevo Franjo z Broda pod Šmarno goro. Levstikova ljubezen je bila silna, a zaradi revščine brezupna, rodila pa je vrsto pretresljivih *Franjinih pesmi*. Marca 1870 je sprejel Stritarjevo vabilo in odšel na Dunaj, da mu pomaga pri Zvonu. Že mesec dni po prihodu je začel izdajati humoristični list *Pavliha* in začel v njem oster boj z Nemci, narodnimi odpadniki in Staroslovenci. Nasprotniki so začeli pisati, da je Levstik podkupljen od vlade, da bi sejal razdor med Slovenci. Ko se je lotil še Mladoslavencev, so ga moralno ubili, zato je prenehal z listom in sprejel mesto kontrolnega urednika pri slov. prevodu državnega zakonika. V Zvonu je priobčil venec *Franjinih pesmi*.

Leta 1872 je dobil po Miklošičevem posredovanju mesto skriptorja Licejske knjižnice v Ljubljani. S to službo je končno dobil stalno mesto in delo, za katero je bil usposobljen. Umaknil se je iz javnosti in se posvetil mladinskemu pesništvu. Že 1873 je začel priobčevati v Vrtcu svoje znamenite *Otročje igre v pesencah*. Predelal je Jurčičevega

## Romarski utrinki

### NEVERS

*Iz lurških gred Gospod najlepši cvet je semkaj v tiho celico presadil, da pot bi skoz samoto si ugladil do glorijske svetniške, čist in svet.*

*Ta cvet, Bernardka, blaženi Gospe goreče prošnje romarjev poklanja. Sto let in več tu njeno čast oznanja. O lurških dneh še sanja ji srce...*

*Bernardka spi. Z obraza ji smehljaj ves blag in lep ko sončna luč odseva. Odeta vsa je v angelski sijaj.*

*V skrivnostnih potih Bog se razodeva. Ljubezen božja ne pozna pregraj — z Marijino dobroto svet ogreva.*

### LISIEUX

*Od lepih normandijskih mest edino, ki mu ime je v svetu zaslovelo: nad njim nebo je svojo luč razpelo in osvetlilo božjo veličino.*

*Karmel! Tu našla skrito je zavetje prežlahtna roža, od Boga izbrana, Terezija... Vsa v notranjost ubrana pustila za seboj nežbrisno sled je.*

*Podoba njena v soju sveč oltarnih mlino rajsko vse okrog razliva. Od nje gre, kdor je plah, korakov varnih.*

*Tereziji ni sreča omahljiva roké podala prek čeri viharnih. Ponižnost šla je z njo in vera živa.*

### CHARTRES

*Katedrala mistične lepote, vsa prelita v gotško harmonijo! V njej akordi davnih dob zvenijo, vabijo duha v svetost samote.*

*Mojstrov nepoznanih umetnina je VISOKA PESEM v čast Gospodu. Od zahoda pne se proti vzhodu — uma in duhovnosti žlahtnina.*

*Ko v poletje sonce se obrne,  
iz zenita kamen stranske ladje  
z žarkom, svetlim ko zlato, pregrne.*

*Pod razkošnimi oboki hlad je,  
hlad, ki ga v preblisk topline strne  
kipov, barv, stebrišč, reliefov skladje.*

## PARIZ PONOČI

*Obok neba ko v pravljici žari.  
Pod njim Pariz svoj nočni čar stopnjuje,  
v svetlobnem krasu z zvezdami tekmuje.  
Se Sena poiigrava se z lučmi.*

*V daljavi Eifflov stolp, dlje Notre Dame,  
poljane Elizejske, Louvre slavni,  
kot Zmage slavolok pomniki davni,  
Sorbona — znanosti stoletni hram.*

*Montmartre, muzam drago bivališče:  
tu riše deklico ob luči slabi  
slikar, tam mlad poet navdihov išče.*

*A duh skoz vrvež najde pot v svetišče,  
do božjega Srca, in hrup pozabi.  
Ob Najsvetejšem milost ga obišče.*

## CHAMONIX

*Prelepo jutro. Skoraj zimski mraz.  
Pa ni se še poletju stekel čas.  
Skoz mestece globoka reka dere.  
Raz most izletnik njeno moč razbere.*

*Zdaj tu zdaj tam turistov dîrendaj.  
Prevzame jih visokogorski raj:  
v ozadju Alpe, z večnim snegom krite —  
ogromne čipke, na nebo prišite.*

*Mont Blanc, Evrope streha, resen, strog  
največ lepote vidî naokrog.  
Z ljubitelji gorâ se rad srečuje,  
za mnogimi pa smrtno tih žaluje.*

*In komur gore božji so obraz,  
zamaknjen pije ledenikov kras.  
Tedaj zasluti Stvarnika mogočnost  
in ves prelîje se v veseljstva zvočnost.*

*Tugomera, popravil Mandelc-Cimpermanov prevod Fausta, z Levcem napisal polemično brošuro Pravda o slovenskem šestomeru in mu pomagal pri ureditvi prvega letnika Ljubljanskega zvana, pisal kritike itd.*

Že 1885 je nevarno zbolel: odpovedale so mu ledvice, pridružili so se jim še živci in bila je nevarnost, da mu otemni um. V hudih duševnih mukah je preživel zadnja leta in se s pretresljivo pobožnostjo zatekal k Bogu.

Levstik se dviga kot velikan nad svojo dobo in sodobnike. Delal je na treh področjih in povsod zarezal brazde, ki so ostale in kazale novemu rodu pravo pot.

Pesnik je bil predvsem v mladosti in v Franjini dobi. Prvo pesem je priobčil v Sloveniji že v četrti šoli, in sicer *Želje*. Sledile so ji: *Vile, Opomin k veselju, Prvi pomladni bučelici, Brezskrbni poet, Ura, Na grobu Prešerna, Dekle i tica* in druge. Po osmi šoli je izbral najboljše in jih prodal Blažniku, da jih je izdal v jeseni 1864 kot *Pesmi*. V zbirki se čuti vpliv učiteljev, vendar se že lepo razodeva Levstikova pesniška osebnost. Odlikujejo se po zdravem realizmu kmečkega fanta, ki pozna kmečko življenje in dušo do potankosti in zna to izpovedati v krepkem ljudskem jeziku. Dalje je znal zbuditi pristno lirično razpoloženje in resno refleksijo: *Upanje, Ura* in v romanci *Dekle i tica*, najbolj dovršeni pesmi, o kateri je rekel Stritar, da bi jo dali Nemci v zlat okvir, če bi jo imeli. Dobro so pesmi, ki jih prevevata zdrav humor in mladostna razigranost in ki so ga pognale iz semenišča: *Na vseh svetnikov dan, Študentovska zdravica* in druge.

Tonine pesmi so otožne, a najbolj osebnostne in neposredne. V njih je prikazal ves razvoj ljubezni od plahe boječnosti prvega srečanja do opojne sreče in obupne osamelosti. Za ponazoritev razpoloženj je pritegnil slike iz narave: *Pri oknu, Otvi, Tiha žalost* idr. Tedaj je dozorel tudi v epiki in ustvaril nekaj najboljših balad in romanc: *Ubežni kralj, Knezov sin, Srečni mrak*.

Pri Franjinih pesmih je zžil v verze vsako misel nanjo, željo, veselje in žalost, jok in obup, jezo in ljubosumnost, prošnjo in svarilo, odpoved in ponovno spravo, zato so nekak ljubezenski dnevnik, izliv neponarejenega čustva in gorkega srca, da spadajo med najlepše slovenske ljubezenske pesmi. Mojstrske so tudi otroške pesmi, v katerih se je znal čudovito živeti v otroški svet.

Kot **pripovednik** je ustvaril v *Martinu Krpanu* prvo slovensko klasično povest. Z njo je pokazal slovenskim pisateljem, kako je treba snov zajemati iz ljudstva, jo v sebi preoblikovati in podati tako, da te razume kmet in izobraženec. Da je utemeljil kmečki značaj jezika in dejanje, je položil pripoved v usta kmetu Močilarju. Osrednji motiv boja z Brdavsom je posnel po ljudski romanci o Pegamu in Lambergarju, le da ga je premaknil v kmečko okolje. V idejni vsebini povesti odmevajo tudi posledice avstrijske revolucije iz leta 1848, ko so rešili Avstrijo slovanski narodi, pa niso dobili za to nobenega plačila. Svoj značaj je Levstik vdela v Krpanov lik samozavestnega silaka, ki se ne meni za zunanje uspehe, ampak je zadovoljen z moralnim ponosom in zavestjo svoje pravičnosti.

Zelo važen je tudi Levstikov spis v prozi *Popotovanje od Litije do Čateža*. Tukaj ga ne zanima pot sama po sebi, ampak življenje slovenskega ljudstva na Dolenjskem, značaji, jezik. Vanj je vdela svoj načrt, kako naj pišejo slovenski pisatelji, da se bo dvignilo pripovedništvo na dostojno višino. Zahteva, da »bi se moralo pisati v domači besedi, v domačih mislih, na podlagi domačega življenja, da bi Slovenec videl Slovenca v knjigi, kakor vidi svoj obraz v ogledalu. Takemu delu pa gotovo ni kos, kdor ne ve, kako ljudstvo misli in govori. Če hočeš biti pisatelj, moraš najprvo jezik imeti v oblasti, moraš dodobra poznati narod.« Nato razbira snov za posamezne vrste. Za *igro* nimamo ne zgodovinske podlage, ne igrališča in jezika; samo kmet bi mogel nastopati. V *romanu* naj bi se vzel

»kak veljaven domačin in k njemu bi se vrstile druge manj pomenljive osebe«, šaljivi Ribničani, vojaški begunci, rokovnjači in deseti bratje. Največ snovi je za *novelo*, zlasti iz turških bojev.

Pomen Popotovanja je bil za slovensko slovstvo zelo velik, saj se je več pisateljev ravnalo po njem, skoraj v celoti pa ga je uresničil Jurčič.

Levstik je bil važen tudi kot **jezikoslovec in literarni kritik**. V *Napakah slovenskega pisanja* je na zgledih iz slovenskih spisov pokazal, kakšen naj bo leposlovní jezik, da bo pravilen in da bodo ljudje vzljubili knjige. Od pisateljev zahteva, naj se učijo jezika od ljudstva, nato našteva glavne napake, ki jih delajo: glagol postavljajo na konec, trgajo pomožni glagol in deležnika, napačno rabijo naslonke in nedoločnik, prepegosto uporabljajo trpnik, narobe kujejo besede, preveč mislijo po nemško.

Od slovstvenih kritik je najpomembnejša kritika Jurčičevega Desetega brata, za njo pa Ciglerjeve povesti Sreča v nesreči.

Tako je Levstik ustvarjal na različnih področjih, oral ledino in kazal pot mladostovskemu pripovedništvu, kritiki in jezikoslovju. Kjer je bilo treba, je pomagal, toda neprestani boj za golo življenje ga je tiral vedno naprej, tako da nikjer ni mogel začetega dela dovršiti ali ustvariti kaj večjega.

### FERDO pl. KLEINMAYR (100-letnica rojstva)

Pred sto leti (5. januarja 1881) se je rodil v Kopru tržaški pisatelj in šolnik Ferdo pl. Kleinmayr. Njegov oče Julij je bil profesor in literarni zgodovinar, mati pa je bila Korošica. Nižjo gimnazijo je dovršil v Trstu, učiteljišče v Kopru (1900) in postal mestni učitelj v tržaški okolici, v glavnem v Škednju, vmes 1917-1919 voditelj na Katinari. Umrl je v Trstu 13. julija 1944.

Kleinmayr je od 1899 priobčeval humoreske, satire, pesmi, anekdote in dovtipe v najrazličnejših tržaških in ljubljanskih revijah in časopisih. Najbolj-

Otroški zbor  
»Vesela pomlade«  
z Opčin  
s svojim dirigentom  
Francem Pohajačem  
na koncertu  
junija 1980  
(fotomladika)



še je izbral v knjigi *Tilho in drugi*. Zbirka humoresk in satir (Lj. 1906). Veliko je pisal tudi v strokovne pedagoške in učiteljske liste. Važnejše razprave so: *Slovensko šolstvo v tržaški okolici v dobi konkordata* (Učiteljski tovariš 1911), *Slovensko šolstvo v Trstu* (Trst 1911), *Ljudsko šolstvo Tržaške okolice v svojih početkih (do 1868)* (Luč III.), *Slovenske ljudske šole v Tržaški okolici od l. 1868 do konca* (Luč V.) idr.

Urejal je tržaški kulturni vestnik *Njiva* (1919), Štokov splošni žepni koledar *Vedež* (1923-39), uredil 2. letnik Štokovega *Hišnega prijatelja*, družinske in poučne knjige splošne vsebine (1923).

Med prvo svetovno vojno je hotel zblížati Slovence in Italijane, zato je pisal slovnice in slovarja za ene in druge in jih je zalagala knjigarna Štoka v Trstu. Te knjige so: *Italijanščina za Slovence* (1914), *L'interprete sloveno* (1919), *Grammatica... della lingua slovena* (1919) — knjiga je doživela pet izdaj; *Priročna slovnica italijanskega jezika* (1919 in pet ponatisov), *Dizionario tascabile italiano-sloveno; sloveno-italiano* (1920 in dva ponatisa).

Ko je prišla Primorska pod Italijo, se je posvetil knjigam za osnovne šole.

Najprej je prevedel pet *Računic za ljudske šole* (1922), potem je z drugimi sestavil *Berila*. Po zatrtju slovenskih šol je pisal priročnike za učenje materinščine doma. Znani so *Prvi koraki* (1926), ki so izšli štirikrat in jih je opremil z risbami Milko Bambič.

Naslednji korak so bile poljudne strokovne, zemljepisne, potopisne in leposlovne knjige, da bi se mogli mladi sami izpopolnjevati, primerne pa so bile tudi odraslim. Te knjige so: *Iz starih časov*. Zgodovinske bajke in povesti iz domačih krajev (1928). Tu je izbral odlomke pisateljev, ki obravnavajo slovenske kraje v Italiji. *Mojca in drugi spisi* (1930) obsega različne avtorje, izvirna je črtica *Mojca* o poštem koroškem dekletu, ki ne dovoli, da bi se dalmatinski slikar poigral z njo. Zanj je ljubezen nekaj svetega in trajnega. *Po svetu naokrog*. Potopisne črtice (1930) so kratki sestavki o zanimivostih celega sveta, sam je opisal Benetke in Stolpe molka pri Bombayu. *Slike iz prirode* (1930) obsegajo 61 pesmi, črtic, odlomkov iz življenja živali, dreves, rastlin, sadežev itd. *Dedek pripoveduje*. Povesti za mladino (1932) je izbor iz slovenskih pripovednikov. Sam je prispeval črtico *Oče Krašun in njegova zemlja* o kraškem kme-

tu, ki mu hoče graščak iz Štanjela vzeti zemljo, a ga ta premaga s kmečko pametjo. *Pogled v svetovno zrcalo*. Zgodovinske slike za mladino (1932) so nekaj cvetnik slovenskih zgodovinarjev z zanimivimi dogodki od Atila do krimske vojne. *Prirodni pojavi in človeški izumi*. Prirodoslovne črtice (1933) govorijo o električni luči, ladijskih pogonih, kompasu, zrakoplovih, smodniku idr. *Pravljice iz tujih logov* (1934) so prevodi iz svetovne književnosti.

Kleinmayr je napisal tudi dve izvirni zgodovinski povesti *Zadnji lutovci na Vipavskem*. Povest iz minulih časov (1930) prikazuje življenje bojevitih lutrovske skupine v Vipavi malo po Trubarjevi smrti in njen konec ob vizitaciji oglejskega patriarha Fr. Barbara. Pisatelj je prikazal skakače, versko sekto, ki je čakala v Vipavi, da ji zraste cerkev iz zemlje kot grm. Za šalo skrbita rihemberški oskrbnik pl. Jamarski, ki je posnetek Don Kihota, in njegov pomočnik — Sancho Pansa. Pisatelj je dobro podal zgodovinske razmere in tudi nastopajoči ljudje so živo orisani.

*Po krono, dekle in vino* (1934). Trojni naslov kaže na tri može, ki se odpravijo leta 1111 v Rim. Cesar Henrik V. po cesarsko krono, opat Ivan Fugger po popolno italijansko vino, plemič Konrad po lepo dekle. Cesar dobi z nasiljem krono, opat najde vino in zadovoljen umrje, fant pa ne najde ustrezne neveste. Povest je vsebinsko nova, zelo razgibana, razmere so dobro podane, prav tako so živi ljudje. Pisatelj je dodal knjigi obširno razpravo o tej dobi.

Kleinmayr je prevedel še nekaj mladinskih del, kar vse dokazuje, da je bil zelo delaven, podjeten in sposoben. Toliko kot on ni nihče v njegovi dobi napravil za šolsko in odraslo mladino. Razmere so zahtevale, da je pisal poljudno, za preproste ljudi, zato ga literarna zgodovina ni uvrstila na visoko mesto, obe povesti pa dokazujeta, da je bil nadarjen pisatelj, le da se ni izpopolnjeval.

## IVAN LAH (100-letnica rojstva )

V Trnovem pri Ilirski Bistrici se je rodil pred sto leti (9. decembra 1881) pisatelj, publicist in prevajalec Ivan Lah. Oče je bil dacar in so ga leto dni po sinovem rojstvu prestavili v Šmarje na Dolenjskem, zato se je Lah čutil



Ivan Lah

Šmarčana. Gimnazijo je dovršil v Ljubljani, na univerzi v Pragi pa je doštudiral slavistiko, klasično jezikoslovje, filozofijo in pedagogiko in 1910 doktoriral. V letih 1911-14 je urejal *Jutro* in *Dan* in tako pogumno širil jugoslovansko idejo, da so ga v začetku vojne zaprli na ljubljanskem gradu in v raznih taboriščih. Novembra 1916 so ga potrdili in poslali na romunsko bojišče, kjer je bil ranjen v hrbtenico, kar je zahtevalo dolgo zdravljenje. Leta 1920 je postal profesor na Mestnem ženskem liceju v Ljubljani in poučeval slovenščino, srbohrvaščino in filozofijo do božiča 1936, ko je težko obolel na srcu. Umril je 18. maja 1938 v Ljubljani.

Lah je stopil v javnost 1900 v *Domu in svetu*, v katerem je objavljial črtice, slike in krajše novele. V njih je na psihološki način risal ljudi in pokrajino pod vplivom Gogolja in Turgenjeva. Zajemal je iz otroških spominov in so ga pritegovale »dobre izgubljene

duše«, ki so jih drugi ljudje poniževali, ogoljufani so bili za ljubezensko srečo, obsojeni na bedo in osamelost. Tedaj je nastal venec *Dolenjskih povesti*, ki jih je namenil Slovenski matici, a so izšle v Domu in svetu.

Leta 1905 je začel sodelovati v Slovanu, tri leta pozneje v Ljubljanskem zvonu. V teh revijah se je začela druga Lahova doba: v novelah združuje pokrajinski impresionizem z melanholičnim občutjem, v romantičnem podeželskem, krajskem ali letoviškem okolju pa izpoveduje hrepenenje in umiranje mladih ljudi. V njih je čutiti cankarjanski lirski slog, tu pa tam zazveni tudi Meško.

Tretjo skupino Lahovega leposlovja sestavljajo dela z zgodovinsko snovjo. Zajemal je iz ljudskega izročila in iz zgodovinskih spominov dolenske pokrajine. V večerniški povesti *Uporniki*, ki je izšla 1906 pri MD, je naslikal dolenske kmete okrog Šmarja, ki se zaradi tlake in desetine upro graščinama Turjak in Čušperk. Delo je napisano v romantično realistični smeri in kaže močan Jurčičev vpliv v dogodkih in ljudeh.

Istega leta je izšla epska pesnitev *Gospod Ravbar* (DS 1906), v kateri je opel znanega narodnega junaka, ki se je udeležil bitke proti Turkom pri Sisku.

Leto pozneje je izšla zbirka novel *Vaška kronika*, v katerih je spet posegel v dolensko preteklost.

Najobsežnejše Lahovo delo je zgodovinski roman v dveh delih *Brambovci* (Slov. matica 1910 in 1911). Nastal je ob stoletnici Ilirije, zato se godi v času Napoleonovih vojsk po dolenjskih gradovih, v Ljubljani in Novem mestu. Prostovoljski oddelki skušajo dolensko podeželje obraniti pred Francozi, vrstijo se boji, vmes so ljubezenske zgodbe in pustolovščine vrste junakov in junakinj. Delo je umetniško nenetno, močno pa je poudarjena ljubezen do domače zemlje. Iz istega časa je vzeta tudi tridejanka *Noč na Hmeljniku*, kjer je spet poudarjena domovinska ljubezen.

Ob izgubi Koroške po prvi svetovni vojni je nastal »starokorotanski roman« *Angelin Hidar* (LZ 1922), v katerem nastopa angleški kralj Rihard Levjesrčni, za njim pa njegov sin. Delo je izrazito romantično in prehaja v pravljico.

Zadnja Lahova zgodovinska povest je *Sigmovo maščevanje* (1931), ki obravnava zrinjsko-frankopansko zaroto proti Avstriji. Pisatelj se je tesno naslonil na zgodovino, vendar pripisuje zaroti jugoslovanski pomen.

Lah je napisal še nekaj del za mladino. Važen je tudi kot publicist, kjer je napisal največ člankov o češki literaturi. Iz češke književnosti je izdal *Češke pravljice* in *Češko antologijo* (obe 1922).

V zadnji dobi življenja je napisal nekaj poljudnih in spominskih knjig: *Vodniki in preroki* (1927) so portreti kulturnih delavcev od Trubarja do Cankarja. V *borbi za Jugoslavijo* (1928, 1929) spremlja v dveh knjigah prebujanje jugoslovanske narodne ideje od ilirizma dalje. *Knjiga spominov* (I. del 1925, II. 1940) pripoveduje o pisateljevi mladosti, študiju, narodnem prebujanju in preganjanju do konca prve svetovne vojne.

Lah je ustvarjal na različnih področjih in povsod je zapustil nekaj del s trajno vrednostjo.

## UMRLI LETA 1980

### Lavo Čermelj

Dne 26. januarja 1980 je umrl v Ljubljani dr. Lavo Čermelj, borec za pravice Slovencev v Italiji med obema vojnama. Rodil se je 10. oktobra 1889 v Trstu, kjer je bil njegov oče delavec v javnih skladiščih. Tu je dovršil nemško gimnazijo 1909, na dunajski univerzi pa matematiko in fiziko in doktoriral 1914. Najprej je poučeval na Zasebni slovenski trgovski šoli v Trstu (1914-18), potem na državni obrtni šoli, vmes je učil na zaposlovalnih tečajih Goriške slovenske gimnazije v Trstu. Leta 1919 so ga prestavili v Idrijo, kjer pa so ga začeli takoj preganjati, da je

mogel ostati na šoli le do 1923, ko so ga odpustili zaradi politične nezanesljivosti. Na Čermeljevo pobudo je Trgovsko izobraževalno društvo v Trstu leta 1922 odprlo trgovsko šolo in vodil jo je Čermelj do svojega odhoda v Jugoslavijo novembra 1929.

Čermelj se je že med prvo svetovno vojno aktivno vključil v kulturno delo v Trstu. Leta 1919 je sodeloval pri ustanovitvi Višjega kulturnega sveta in pri izdajanju revije *Njiva*. Leto pozneje je z Ivanom Regentom posredoval pri ministrskem predsedniku Nittiju proti zaprtju slovenskih in hrvaških šol. Leta 1924 je pomagal ustanoviti kulturno-prosvetno krovno organizacijo Prosveta in postal njen tajnik. S prijatelji in somišljeniki je na predvečer drugih političnih volitev v rimski parlament ustanovil tednik *Novice* (1924-27). Od tega leta dalje do ukinitve je napisal za Edinost vsak teden po en poljudno-znanstveni članek. Ko so fašistične oblasti prepovedale uvoz knjig iz Jugoslavije, je z Bevkom in Budalom ustanovil književno družino *Luč*, ki je dvakrat na leto izdajala zbirko treh knjig: zbornik *Luč*, izvirno slovensko povest in prevod iz kakega slovanskega jezika. Čermelj je bil urednik *Luči* do odhoda v Jugoslavijo. Ko so zatrli slovenske liste in revije, je na Čermeljevo pobudo nastala *Biblioteka za pouk in zabavo*, ki je z drobnimi zvezki vsaj delno nadomestila ukinjene publikacije.

Istočasno je Čermelj zbiral podatke o zatiranju Slovencev in jih pošiljal tajniku Jugoslovanske Matice v Ljubljani, da jih je posredoval tisku in širil resnico o težkem življenju slovenskih ljudi v Italiji.

Po prihodu v Ljubljano je bil najprej profesor na III. realni gimnaziji, od 1933 pa je delal pri Manjšinskem inštitutu. Dne 20. aprila 1941 so ga italijanski policisti zaprli, prepeljali v Trst in postavili pred drugi tržaški proces. Obsojen je bil na smrt, a še isti dan pomiloščen na dosmrtno ječo. Zaprt je bil do 1944, ko so ga izpustili na posredovanje mednarodnega Rdečega križa. Odšel je k partizanom in delal pri študijski komisiji SNOS. Po vojni je bil

pri Inštitutu za narodnostna vprašanja in je bil tudi na mirovni konferenci v Parizu. Leta 1959 je stopil v pokoj.

Čermelj je napisal vrsto knjig o slovenski manjšini v Italiji. Velik odmev je imela v angleščini napisana knjiga *Life and Death Struggle of a National minority* iz leta 1936, ki je doživela ponatis, prevod v francoščino, ruščino, slovenščino in italijanščino. O tem vprašanju je pisal v raznih jezikih v brošurah in razpravah, ki so navedene v Primorskem slovenskem biografskem leksikonu (III. snopič, 225-29), zato jih tukaj ne bom našteval. Važni so tudi njegovi spomini: *Ob tržaškem procesu 1951*. Spomini in beležke (1962); *Spomini na moja tržaška leta* (1969); *Med prvim in drugim tržaškim procesom* (1972).

Čermelj je bil velik znanstvenik prirodoslovnih ved, iz katerih je napisal vrsto razprav in knjig. 24 let je urejal revijo *Proteus*, ki jo je pomagal ustanoviti. Za svoje delo je dobil dvakrat Levstikovo nagrado in nagrado Kidričevega sklada.

Čermeljevo delo je tako tehtno, da ne more noben zgodovinar mimo nje, če hoče spoznati življenje Slovencev v Italiji.

### Ciril Kosmač

Dva ni za Lavom Čermeljem (28. januarja 1980) je umrl v Ljubljani primorski pisatelj Ciril Kosmač. Rodil se je 28. septembra 1910 na Slapu ob Idrijci malemu kmetu, ki je bil tudi organist in vaški pevovodja. Končal je dva razreda trgovske šole v Gorici, ker pa se je včlanil v narodnorevolucionarno mladinsko gibanje, so ga zaprli v Gorici, Kopru in Rimu. Na prvem tržaškem procesu 1930 so ga zaradi mladosti oprostili, a postavili pod strogo policijsko nadzorstvo. Zato je naslednje leto odšel v Ljubljano in se preživljal s pisanjem. Leta 1938 je dobil francosko štipendijo, odšel v Francijo, med vojno pa se je umaknil v London in govoril po radiu. Aprila 1944 je prišel preko Egipta in Barija v Belo krajino in urejal Slovenskega

poročevalca. Pri listu je ostal v Ljubljani do 1946, nato je urejal *Tovariša* in bil dramaturg pri Triglavu-film. Kmalu se je odločil za svoboden pisateljski poklic in se preselil v Portorož.

Kosmač je začel pisati leta 1931, in sicer novele v duhu socialnega realizma, ki je tedaj prevladoval v slovenski literaturi. Po lastni izjavi sta bila njegova navdihovalca oče in mati. Oče je znal prepričljivo pripovedovati, besede je izbiral in iskal pravičen izraz, kadar je pripovedoval o usodah vaščanov, in »iz pomembnega dogodka poskušal izluščiti življenjsko modrost«. Mati je najrajši pripovedovala vesele zgodbe.

Snov je zajemal največ iz svoje rodne pokrajine in postavljala v središče kakega izjemnega, čudaškega kmečkega človeka, bajtarja ali posebneža — »božje norčke«. O teh junakih sta mu pravila oče in mati, spominjal se jih je iz mladosti, zato najpogosteje pripoveduje v prvi osebi. Na drobno rezlja njihovo usodo, jo poživlja z značilnimi pogovori, s katerimi označuje tudi osebe s ponavljanji kake značilne besede. Najlepše se to vidi v *Tantadruju*. V delih je veliko razmišljanj in življenjskih modrosti, ki so večkrat podane z rahlim nasmehom ali prizanesljivo ironijo. Pisal je počasi in je svoja dela tako izdelal, da mu jih pri ponatisih ni bilo treba dopolnjevati. Problematika je narodna in socialna, vendar podana tako, da ne izstopa in ne moti bralca.

Najvažnejša Kosmačeva dela so: zbirka šestih novel *Sreča in kruh* (1946), novela *Očka Orel*, po kateri so napravili scenarij za film »Na svoji zemlji« (1949), roman *Pomladni dan* (1950), v katerem opisuje mlada leta, očeta, mater, prvo svetovno vojno in dogodke med obema vojnama; novelo o partizanskih bojih *Balada o trobenti in oblaku* (1956), *Tantadruj* (1959), novela o norčku, ki bi rad umrl, a ne more; to novelo je dramatisiral Mitja Mejak za radio in je dobila 1967 mednarodno nagrado Premio Italia.

Kosmač je velik umetnik krajše pro-

ze, opisovalec majhnega človeka in njegovega boja za osebno in narodno svobodo. Njegov jezik je zvoneč in umetniško prefinjen.

## Venceslav Tuta

Po Lavu Čermeljju in Cirilu Kosmaču je 29. februarja 1980 odšel tretji primorski Slovenec, ki se je med obema vojnama boril za pravice svojih rojakov in zato preživel velik del življenja v italijanskih ječah in konfinacijah. Kot Tolminec (rojen 27. septembra 1908) je imel že v krvi puntarskega duha in željo po svobodi. Dopržil je meščansko šolo in učiteljske v Tolminu in se že kot dijak vključil v narodne obrambne organizacije. Bil je član mladinske zveze, tajnik Rokodelskega bralnega društva, ferialnega društva Adria, sodeloval je v tolminskem dramatičnem društvu in bil že tedaj vodilni član



Dr. Slavko Tuta govori med slovesnim poimenoivanjem osnovne šole v Sestlanu 29. aprila 1979



Slovenskega planinskega društva. V jeseni 1927 se je pridružil tajni organizaciji in se udeleževal njenih akcij.

Ker je razdeljeval otroški abecednik »Prvi koraki«, so ga obsodili na dva meseca zopora in tri leta konfinacije na Liparih. Ko so ga izpustili, se je preselil v Trst, opravil maturo na trgovskem zavodu in 1936 doktoriral na Ekonomski fakulteti tržaške univerze. Za tri leta se je zaposlil pri Tržaški hranilnici in posojilnici, potem so ga 1940 spet zaprli in postavili na drugi tržaški proces. Dobil je 30 let, vendar so ga 19. aprila 1944 izpustili iz zopora v Castelfrancu. Vrnil se je v Tolmin, in ker se ni pridružil partizanskemu gibanju, so ga po vojni zaprli do septembra 1946 v Ljubljani. Zaposlil se je pri Radiu Trst A in ostal tu do upokojitve konec leta 1968.

Dr. Tuta je bil vse življenje velik narodnjak, vedno tam, kjer se je bilo treba boriti za pravice zamejskih Slovencev. Istočasno je bil navdušen planinec in je prehodil vse slovenske gore. Za SPD v Trstu je trasiral in mariral odsek zamejske vertikale od Matjurja do Grmade in ta del poti opisal za vodič po Vertikali. Veliko je pisal v Planinski vestnik, za kar je dobil srebrni častni znak. Najpomembnejše pa je njegovo opisovanje dogodkov med obema vojnama, za katere je nabral bogat arhiv.

### Oskar Reya

Dne 15. marca 1980 je umrl v Ljubljani primorski vremenoslovec Oskar Reya. Rodil se je 3. julija 1900 v Kozani v Goriških Brdih, študiral na gimnaziji v Gorici, Ljubljani in Idriji, kjer je maturiral 1921. Na univerzi v Ljubljani je študiral geografijo in prirodoslovje, v Beogradu fizikalno geografijo, doktoriral pa je v Zagrebu 1929. Od 1923 do 1943 je deloval na Zavodu za meteorologijo in geodinamiko, kjer je bil upravnik, istočasno je poučeval na ljubljanski univerzi.

Napisal je več znanstvenih razprav in poljudno-strokovnih knjig: *Kolebanje nivoja rek v Jugovzhodnih Alpah*

(1931), *Vremenoslovje* (1940), *Najvišje dnevne padavine* (1945), *Padavinska karta Slovenije* (1946), *Močna in dolga deževja v Ljubljani* (1947) in druga.

### Avrelj Lukežič

Dne 1. aprila 1980 je umrl v rodnem kraju slikar Avrelj Lukežič, ki se je rodil 1912 v Škednju pri Trstu. Že v mladih letih se je kot samouk posvetil slikarstvu, usposobil pa se je za projektiranje notranje opreme. V slikarstvu se je izpopolnjeval v večernih tečajih in v sodelovanju s prijatelji slikarji. Razvil se je v liričnega impresionista, predvsem je upodabljal tržaško okolico in Istro. Uporabljal je olje in tempero in dosegel visoko umetniško stopnjo. Vladimir Bartol je zapisal o njem: »Je izredno čustven in umetniško občutljiv... melanholik je, izraža se v mračnih barvah... Med vsemi tržaškimi slikarji je morda najbolj izrazit realista... njegove istrske pokrajine imajo nekaj fantastičnega.«

Razstavljal je največ v Trstu, v Italiji (Rim, Benetke, Milan, Verona), v Jugoslaviji (Ljubljana, Maribor, Koper, Zagreb, Beograd) in v Avstriji (Celovec, Dunaj). Po vojni je delal inscenacije za SNG v Trstu. Lukežičevo umetniško delo še ni ocenjeno.

### Drago Pahor

Kot Lukežič je bil Škedenjč tudi Drago Pahor, ki se je rodil tukaj 11. julija 1905 in umrl v tržaški bolnišnici 14. junija 1980. Učiteljske je obiskoval v Tolminu, maturiral pa je v Vidmu 1924, ker so morali tolminski učiteljski delati maturo v tem mestu. Poučeval je v Barkovljah in na Ciril-Metodovi šoli pri Sv. Jakobu do 1928, ko je pobegnil v Slovenijo in nadaljeval z učiteljevanjem na Sveti planini pri Trbovljah in v Trbovljah. Med vojno so ga Nemci odgnali v Srbijo, od tod pa je odšel v Belo krajino in se pridružil partizanom.

Leta 1944 se je Pahor vrnil na Primorsko in kot šolski nadzornik skrbel za partizansko šolstvo. Tudi po vojni

Božični koncert  
v Sv. Križu  
pri Trstu  
na Stefanovo 1979.  
Pojejo  
openski pevci



je v Trstu pod okriljem OF ostal referent za šolstvo, od 1950 do 1953 in od 1966 do konca je vodil Odsek za zgodovino in etnografijo pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu. Vmes je bil upravnik Dijaškega doma.

Pahor je od mladih let veliko pisal v Edinost in druge liste, sodeloval je pri izdaji lista »Primorski pionir« in bil urednik tržaške revije »Razgledi«. V Sloveniji je deloval pri emigrantskih društvih in pri Sokolu, v Trstu je ustanovil tabornike.

Najvažnejše Pahorjevo delo pa je zgodovino pisje o primorskem šolstvu: *Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja* (1969), *Prispevki k zgodovini obnove slovenskega šolstva 1943-1945* (19) in vrsta razprav v zbornikih in časopisih. Za svoje delo je dobil več odlikovanj.

### Lino Legiša

V soboto, 28. junija 1980, je umrl v Ljubljani primorski literarni zgodovinar dr. Lino Legiša. Rodil se je 22. marca 1908 v Škofljah pri Divači, kjer je bil njegov oče Henrik tedaj učitelj, doma pa je bil iz Mavhinj. Zato se je Lino počutil Mavhinjca in se je rad vračal v to vas in v devinsko okolico. Na ljubljanski univerzi je dovršil sla-

vistiko 1934 in doktoriral z disertacijo *Slovenska poezija od Vodnikovih Pesmi za pokušino do priprav za Kranjsko čebelico* (1938).

Legiša je poučeval slovenščino v Ljubljani, Celju in spet v Ljubljani, vmes je bil eno leto v Parizu na izpopolnjevanju, med vojno pa v Dachauu. Po vojni je bil leto dni na ministrstvu za prosveto, potem se je vrnil v šolo, dokler ni odšel 1955 na Inštitut za slovenski jezik Slovenske akademije znanosti in umetnosti, kjer je ostal do upokojitve sredi leta 1979. Dosegel je naslov znanstvenega svetnika.

V mlajših letih je pisal črtice, pozneje eseje, literarne kritike in razprave, s katerimi je sodeloval v celi vrsti revij. Uredil je *Antologijo slovenačke poezije* (Novi Sad 1950), z Lili Novy Liriko v času moderne (Lj. 1952) in spise Stanka Vuka v knjigi *Zemlja na zahodu* (1959), kateri je napisal temeljito spremno besedo.

Največje Legiševo delo je bilo uredništvo *Zgodovine slovenskega slovstva*, ki je izšla v sedmih knjigah pri Slovenski matici (1956-71). Sam je napisal *Pismenstvo, Romantiko in V eskpressionizem in novi realizem*. Pri SAZU je izdal *Kalobski rokopis* z obširnimi komentarjem (1973) in prav tako komentirane *Pisanice 1779-1782* (1977).

Zadnje njegovo znanstveno delo je bila razprava o besedišču Alasievega italijansko-slovenskega slovarja, ki je izšel v faksimilu 1979.

Neprecenljivo je Legiševo delo pri *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, ki je dosegel do zdaj tri debele knjige. Legiša je bil od začetka v glavnem uredniškem odboru. Prav tako je bil v uredniškem odboru *Slovenskega prapovisa* (1962).

Kot človek je bil srčno dober in odprt do vseh, vedno pripravljen pomagati s toplo besedo in dejanjem.

### Anton Ocvirk

V prvih januarjskih dneh 1980 je umrl v Ljubljani primorski rojak dr. Anton Ocvirk, doma z Žage pri Bovcu, kjer se je rodil 29. marca 1907. Klasično gimnazijo je dovršil v Ljubljani, študiral na Dunaju čisto filozofijo (1927-28), nato slavistiko v Ljubljani in diplomiral 1931. V letih 1931-33 je študiral v Parizu primerjalno literaturo, 1933 pa je doktoriral v Ljubljani z disertacijo *Levstikov duševni obraz*. Leta 1934 je urejal Ljubljanski zvon, še isto leto pa se je vrnil na študij v Pariz in London. Po vrtnitvi leta 1936 je bil suplent na I. drž. realni gimnaziji v Ljubljani, po enem letu pa je prišel na univerzo za profesorja primerjalne književnosti. Na tem mestu je ostal do upokojitve 1974.

V slovensko književnost je stopil kot pesnik leta 1927, ko je priobčeval pesmi v klasicističnih oblikah v Ljubljanskem zvonu in v Domu in svetu. Kmalu pa se je uveljavil kot literarni in gledališki kritik in esejist. Obseg njegovih razprav je številen in mnogovrsten, v knjigah pa so izšli: *Razgovori* (1933), v katerih se pogovarja z nekaterimi najvidnejšimi evropskimi misleci in pisatelji; *Teorija primerjalne literarne zgodovine* (1936, ponatis 1975); urejal je *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev*, ki so dosegla nad sto knjig; uredil je *Izbrane pesmi Srečka Kosovele*, pozneje pa je pripravil štiri debele knjige Kosovelovega *Zbranega dela*, kjer je izčrpal vso Kosovelovo zapuščino; pri-

pravil je *Zbrano delo Janka Kersnika* v petih knjigah; urejal je Slavistično revijo (1947-63) in zbirko Sto romanov (1964-77).

Ocvirk se je povzpел med vodilne slovenske literarne zgodovinarje, zato je postal 3. julija 1964 redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, dosegel pa je tudi druge časti in priznanja. Umrl je sredi dela za *Literarni leksikon*, ki ga je zasnoval 1978.

### Anton Kuhelj

Dne 4. avgusta 1980 so v Ljubljani pokopali tržaškega rojaka vseučiliškega profesorja dr. inž. Antona Kuhlja. Rodil se je 11. novembra 1902 na Opčinah pri Trstu, diplomiral 1927 na ljubljanski univerzi za inženirja elektrotehnike, 1936 pa promoviral za doktorja tehničnih znanosti. Leta 1928 je nastopil službo na Tehnični srednji šoli v Ljubljani, 1933 pa so ga izvolili za docenta za mehaniko na Tehniški fakulteti, kjer je ostal kot redni profesor do upokojitve 1976.

Kuhljevo znanstveno delo obsega več področij, svetovno znan pa je bil kot strokovnjak o elastični stabilnosti krivih plošč, o čemer je napisal tudi doktorsko razpravo. Preučeval je uporabo zakonov aerodinamike na vprašanja mehanike letenja in zakonov hidrodinamike na naloge v zvezi z gibanjem fluidov v turbinskih strojih. Ukvarjal se je tudi z grajenjem letal in njegovo največje letalo je bilo štirisedežno turistično motorno letalo (1954-1955).

Njegove znanstvene razprave so izhajale v slovenščini, nemščini, srbohrvaščini in češčini. Bil je član različnih znanstvenih ustanov, večkrat dekan Tehniške fakultete, rektor ljubljanske univerze (1954-55 - 1955-56), redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti od 6. decembra 1949, podpredsednik od 22. decembra 1961, dosmrtni član tujih znanstvenih ustanov.

Za svoje delo je dobil več odlikovanj in priznanj, tudi Kidričevo nagrado za življenjsko delo (1972).

Dne 31. julija 1980 je v Trstu umrl slikar in scenograf Jože Cesar, tržaški rojak, ker se je rodil 22. aprila 1907 pri Sv. Jakobu v Trstu. Oče je bil delavec v Arzenalu, zato se je tudi Cesar zaposlil kot skladiščnik v pristanišču in dovršil Ciril-Methodovo meščansko šolo pri Sv. Jakobu. Veliko je deloval pri amaterski dramski skupini šentjakebske čitalnice, bil nogometaš pri šentjakovski Adriji, tehniški in smučarski učitelj, predvsem pa je bil planinec. Pridružil se je protifašističnemu delu in bil do zadnje vojne osemkrat aretiran. Med vojno je deloval pri osvobodilnem gibanju.

Slikarstva se je učil pri prof. A. Černigoju, kar je očitno v njegovem začetnem ustvarjanju. Začel je s krajinarstvom in tihožitji s precejšnjim impresionističnim nadihom, ko pa se je usmeril v ekspresionizem, je začel gojiti tudi portret. »V krajini izraža Cesar strastno ljubezen do svoje zemlje, kakršna se je izoblikovala v delavski in slovenski zavesti. V krepko očrtanih izrezih in močnih kontrastih širokih barvnih plasti izstopa žgoča podoba narodno ogroženega prostora. V portretih pa slikar naglašá povečini grenke poteze našega človeka« (M. Rener).

Po vojni je postal prvi scenograf Stalnega slovenskega gledališča v Trstu. Izdelal je sceno za prve tri predstave: Hlapec Jernej, Scampolo, Deseti brat. Za sceno Tavčarjeve drame Pekel je dobil prvo nagrado na Sterijinem pozorju v Novem Sadu. Ustvarjal je tudi za druga gledališča: na Reki, v ljubljanski Operi in Mestnem gledališču, v Tuzli in Banja Luki.

Po vojni je bil med obnovitelji SPD, soustanovitelj in prvi predsednik športnega združenja Bor, član Odbora za proslavo bazoviških žrtev itd. Razstavljal je bolj malo, največ v Trstu, Ljubljani in Gorici. Za svoje delo je prejel več nagrad in priznanj.

### Pesnik Vinko Žitnik

V Buenos Airesu v Argentini je umrl 22. junija 1980 pesnik Vinko Žit-

### ZIMA

*Vse tiho je in mrtvo na poljani,  
ko zima s svojim mrazom gospodari:  
le borov gozd pod gričem životari  
in zašumi nam v burji razdivjani.*

*Vrtovi so pod snegom zakopani,  
prenizko sonce z lučjo nam skopari,  
ijudje predani tihi so utvari,  
da zima ne bo dolga kakor lani.*

*Domovi so zaprti in dremotni,  
družine zbrane so doma v toplini  
in mislijo na vse, ki so odsotni.*

*Prekratki dnevi ginejo v temni  
noči prezgodnje, vendar so toplotni  
ti zimski dnevi v združeni družini.*

nik. Odšel je tiho, kakor je bilo tiho in neopaženo vse njegovo javno in pesniško življenje.

Vinko Žitnik se je rodil 27. marca 1903 v Grosuplju na Dolenjskem. Domači ga niso mogli poslati v srednje šole, čeprav je bil nadarjen in je hrepenel po znanju. Z branjem se je izobraževal sam in se z brati posvetil prosvetnemu delu v vasi. Nastopal je kot igralec, pisec deklamacij in napisal tudi igro, ki jo je sam režiral. Ko je dorasel, je stopil v orožniško službo in se še nadalje izpopolnjeval v znanju. Zaradi vestnosti in sposobnosti so ga poslali predstojniki v podoficirsko šolo in dovršil jo je tako dobro, da je v zadnjih letih pred vojno predaval na tej šoli. Po vojni je odšel v Argentino in bil v Buenos Airesu najprej zakristan pri lazaristih, potem hišnik v osrednji Slovenski hiši na Ramón Falcónu. Ko ga je napadla arterioskleroza, se je preselil k bratu, ki živi v Slovenski vasi (Lanús) pri Buenos Airesu.

Žitnik je začel s pesmimi leta 1928 zalagati Mladiko in ji ostal zvest do konca izhajanja 1941. V njej je priobčil 128 pesmi, največ o slovenski zemlji, domoljubju, veliko ima verskih mo-

## ČE MI USPE

*Če mi uspe,  
da zrahljam gredico  
svojega srca  
ter iz nje cvetico  
izrujem prav do dna,  
do zadnjih korenin,  
in ta se ne ospe,  
ter jo dam v spomin  
sočloveku — tebi,  
kako tedaj jaz ne bi  
občutil lepih uteh  
ob zavesti,  
da iz tvojih leh,  
kjer orje utrip srca,  
je začela cvesti  
in da nje dišava  
dviga tvojega duha  
v prelesti,  
kjer jasna je višava.  
Tam se srečava oba.*

tivov, opeval pa je tudi druge jugoslovanske pokrajine. Leta 1930 je prišel v Koledar Mohorjeve družbe, 1936 pa v Dom in svet, v katerem je objavil do 1944 23 pesmi. Sodeloval je tudi v Mariborskem koledarju in drugod.

Leta 1937 je izdal v samozaložbi v Mariboru zbirko *Pomlad*, razkošno knjigo v zelenem in rdečem tisku. V njej je izbral najboljše dotedanje pesmi, v katerih opeva pomlad v naravi in sebi, prehaja v zorenje in prvo zasanjano ljubezen. Bele cvetove zamenjejo rdeče rože. Povsod vidi drago, čisto deklico in prepričan je: »Ob tebi jaz dehtel bi, vase zroč, / kako sladko me tvoj sijaj srebri.« Toda viharji v njem so tako silni, da mora priznati: »Čuj, deklica, jaz nisem zdrav, / prečudno me boli srce.« Pred oči pa mu stopi podoba groba, smrti, oglasi se pesem »bele samote«, pride »čudežno videnje«, reši ga spomin na detinstvo. Duša mu zažeja po Bogu, na koncu pa doživi domačo zemljo, ki jo prikaže v nekem globljem impresionizmu.

Z zbirko se je pesnik vključil v najnovejšo tedanjo slovensko liriko, v tako imenovani ruralizem, katerega glavni predstavnik in mojster je bil Edvard Kocbek v zbirki »Zemlja« 1935. Vendar si je Žitnik ustvaril lastno podobo, za svoje občutje je našel izraz, ki je izpiljen in mnogo poveden, dostikrat moderno ekspresionističen, bolj pripoveden in opisovalen kot izpoveden.

Preko tega vrha Žitnik ni prišel, zakaj v Argentini se je v odtrganosti od domače zemlje in v življenjski odmaknjenosti sredi tujega sveta razvil v izrazito religioznega »budnika«, ker je postal pravi asket. To se pozna tudi pesmim, ki jih je pod različnimi psevdonimi (Budnik, Gosposvetski, Gorazd, Oroslav, Ozarnik) pošiljal v številne zdomske in zamejske liste, revije in Koledarje. Postal je izpovedovalec najvišjih idealov, ki so mu bili vedno Bog, domovina in dom. »Imel je kleno besedo in ni nikdar padel v diletantstvo, pač pa v navdušujočo izumetničenost. Kot tak je pomemben za duhovno rast in orientacijo slovenske emigracije. Duhovno branje.« (T. Debeljak).

Večkrat pa mu je vstala pred očmi slovenska zemlja iz njegove mladosti, o čemer priča cikel sedmih pesmi *Čar slovenskega podeželja*, ki ga je priobčil 1978 v argentinski reviji *Meddobje*. Tu je vnovič zajel lepoto slovenskih polj in zdravega življenja v naravi z nekdanjo močjo in prepričljivostjo:

*Pa se zlekнем na ozare  
pod neba prostrano streho,  
da si v bilkah odpočijem,  
naužijem  
zdravih sil se, vse utvare  
vetru dam ter brez tegobe  
naše dobe  
sklenem trajno vez z uteho!*

Žitnik je po poročilu dr. Tineta Debeljaka zapustil več kot dvajset rokopisnih zbirk, iz katerih bi se po njegovem prepričanju dala sestaviti svojska pesniška zbirka. Morda se bo našel kdo, ki bo opravil to koristno delo, saj Žitnik to zasluži.

## Ivanu Prinčiču v spomin

Težko je pisati nekrologe, spominske članke ob smrti takih mož, kot je bil pok. Ivan Prinčič; težko posebno zato, ker veš, da njih mesta ne bo nihče napolnil; ostala bodo kot nezarasel prostor sredi gozda. Ivan Prinčič je bil namreč mož na svojem mestu kot gospodar-podjetnik, kot politik in Slovenec ter kot kristjan.

Doma je bil iz Kozane v Brdih, kjer se je rodil 13. junija 1898 v družini podjetnega moža, ki je bil v službi tudi ruskega carja v Astrahanu. Podjetni oče je hotel, naj sin hodi po njegovih stopinjah. Zato ga je poslal študirat na realko v Gorico, pozneje pa je Ivan šel študirat v Ljubljano, kjer je končal višjo trgovsko šolo. Po prvi svetovni vojni se je zaposlil kot uradnik pri Ljubljanski banki v Gorici. Ker je pa Italija že takrat začela delati težave jugoslovanskim bankam, si je poiskal delovno mesto v Krminu, kjer je prevzel neko lesno podjetje, ki je zašlo v težave; postal je samostojen obrtnik. Sprva je šlo težko, ker je bila pač gospodarska kriza po vsej državi.

Ivan Prinčič se je leta 1922 poročil z domačinko iz Brd Gizelo Fabrizio in imel z njo troje otrok, dva sina in hčer. Po zadnji vojni je svoje podjetje razširil in leta 1957 prešel na serijsko izdelavo pohištva. Pri tem sta mu pomagala tudi oba sinova, ki sta za njim prevzela podjetje in tovarno. Na svojem mestu pri vodstvu podjetja je pa ostal do konca in pomagal sinovoma z nasvetom in tudi drugače.

Njegovo zanimanje za gospodarstvo je zajelo celotno krminsko občino, ko je po zadnji vojni bil nekaj časa podžupan. Pozneje je pristopil v vrste krminske Krščanske demokracije in bil izvoljen v občinski svet. Takrat je bil eno mandatno dobo tudi odbornik za finance in gospodarstvo. Krminčani vedo povedati, kako je na tem mestu (1965-1970) bil skrben gospodar tako na občini kot pri svojem podjetju. »Ne smemo porabiti več kot imamo,« je ponavljal.

Toda njegovo zanimanje za politiko je veljalo predvsem Slovincem v krminski občini. Ob razmejitvi septembra 1947 je lepo število Brincev zapustilo Brda in se ustavilo v Krminu. Poleg tega je nova državna meja prisodila del medanske občine Italiji in sicer Plešivo in okoliške zaselke. S tem so nastali gospodarski, šolski in



Ivan Prinčič

cerkveni problemi. Krminkim Slovincem je bilo treba poskrbeti šolo v slovenščini in tudi mašo, saj so imeli pravico do enega in drugega.

Tu je bil Ivan Prinčič tisti, ki si je oba problema najbolj vzel k srcu. Kako je bilo z bojem za šolo in kakšna njena usoda je sam popisal v Koledarju GMD za leto 1980. Manj je znano, kako se je Ivan Prinčič boril, da so krminski Slovinci dobili svojo mašo na Plešivem. Morda bo kdo tudi to kdaj opisal, ker bi bilo škoda, če bi šlo v pozabo.

Na šolo na Plešivem in na mašo pri Sveti Subidi je bil Ivan Prinčič ponosen in povezan s srcem; šolo je rad vsestransko podpiral, slovensko mašo pa zlasti s tem, da je bil sam vsako nedeljo tam tudi pri maši, četudi je imel v Krminu na voljo več drugih maš. Ostal je zvest Plešivemu, ker je čutil, da je tam mesto zanj kot Slovenca in kot kristjana. Kajti bil je veren mož. Umirajoč je sam zaprosil za sveto maziljenje, čeprav sv. obhajila ni mogel več zaužiti. Zelo rad je hodil romať, ko je odložil glavne skrbi za podjetje. Videli smo ga zlasti na vseh ekumenskih potovanjih. Izpustil ni nobenega, še lani se je priglasil, da gre v Makedonijo in na Kosovo.

A Bog je drugače odločil. Pojavili so se prvi znaki bolezni. Vsi so menili, da gre le za občasne motnje, toda kmalu so izvidi pokazali, da je bila tu neozdravljiva bolezen. Tudi v videmski bolnišnici mu niso mogli več pomagati. Tam je zatisnil oči v noči od sobote na nedeljo 13. julija, točno en mesec po 82. rojstnem dnevu.

V torek 15. julija so ga prepeljali v krminsko župnijsko cerkev, kjer je bil slovesen pogreb popoldne ob 16. uri. Pogrebno mašo je vodil doma-

či župnik msgr. Giuseppe Trevisan, s katerim sta bila velika prijatelja; somaševali so še drugi duhovniki. V slovenščini se je od pokojnika poslovil škofov vikar dr. Oskar Simčič, njegov briški rojak iz Medane. Med mašo in na pokopaišču mu je pel v slovo domači pevski zbor s Plešivega pod vodstvom Zdravka Klanjščeka; pomagali tudi pevci goriškega zbora »Mirko Filej«. Ob grobu se je v imenu Slovenske skupnosti poslovil dr. Drago Štoka, saj je pokojni bil član naše slovenske stranke. V italijanščini se je po-

slovil dr. Scarano, predstavnik trgovinske zbornice v Gorici. Tržačan dr. Bole, bivši predsednik Slovenskega gospodarskega združenja, je spregovoril v imenu slovenskih gospodarstvenikov; oglasil se je tudi zastopnik Kluba starih goriških študentov, katerega član je bil pok. Ivan Prinčič. Kot zadnji se je od pokojnika poslovil še član lovske družine iz Kozane, ki se je v polnem številu udeležila pogreba v svojih slikovitih lovskih krojih. Pokojni Ivan Prinčič naj uživa miren počitek na krminski božji njivi!

P. S.

## Pokojni dr. Bogo Senčar

Po kratki bolezni je 13. maja 1980 umrl v Trstu dr. Bogo Senčar, svetel lik moža, človekoljub z globokim in prirojenim čutom za pravičnost, veliko predanostjo problemom in potrebam slovenske skupnosti v zamejstvu ter izreden katoličan.

Njegova življenjska pot je bila posuta s težkimi preizkušnjami, ki so bile povezane z našo ožjo manjšinsko problematiko, a ni nikoli zapadel malodušju in se je vedno z veliko dozo optimizma lotil novih podvigov.

Rodil se je 30. junija 1908 v Trbovljah, toda mladost je preživel v Senožčah in kasneje v Sežani, odkoder pa ga je študij potegnil v škofove zavode v Sentvid, pravo pa je študiral v Ljubljani. Tu je diplomiral in služboval na sodišču do konca vojne in še v prvi povojni dobi. Dogodki so ga kmalu spet pripeljali na Primorsko v Sežano in nato na Opčine. Upal je, da bo lahko nadaljeval svoje poslanstvo v korist zamejske skupnosti v novem okolju in novih razmerah, ki so terjale prisotnost na vseh področjih. Krivice, ki jih je trpela naša manjšina, so prizadele tudi njega in ni mu bilo dano, da bi lahko opravljal svoj poklic. Delal je na trgovskem področju, mladostni zanos pa ga je leta 1954 popeljal na preizkušnjo izseljeništvu v Kanado. Že dobro leto potem pa je bil spet med nami. Bil je toliko pogumen, da se je spet



Dr. Bogo Senčar (fotomladika)

lotil študija in da je leta 1965 doktoriral iz prava na tržaški univerzi.

Zanimanje za kulturo in prosvetno dejavnost si je pridobil že od mladih nog, ko je kot študent bil član Akademškega zbora v Ljubljani; v Trstu pa je deloval v pevskem zboru Škrjanček in mu več let tudi predsedoval. Ni silil v ospredje, vendar je bil rad pri vsaki pobudi in tako je prišel tudi v stik z Društvom slovenskih izobražencev, kjer je kmalu spet aktivno deloval kot član odbora, pa tudi v javnosti je rad spregovoril. Mnogim bosta v spominu ostala zlasti dva lepa večera, ko je Bogo Senčar govoril ob 70-letnici prve slovenske gimnazije, ki jo je v Sentvidu ustanovil škof Jeglič in Prešernova proslava, ko je izvirno podal lik pesnika-jurista. Prav tako temperamentno je govoril o filateliji, svojem konjičku, kateremu se je v zadnjih desetih letih svojega življenja tudi poklicno posvetil.

Z njim je naša skupnost izgubila plemenito srce in pravega narodnjaka.

# BARAGOV DOM V RICMANJLJH

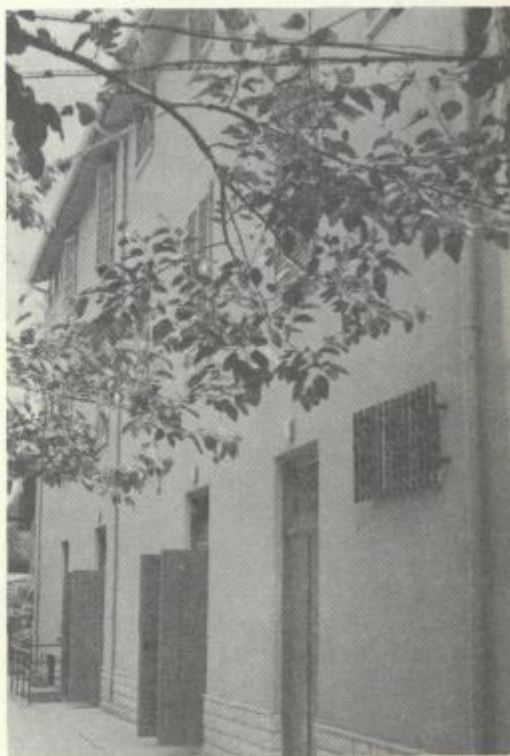
## UVOD

Beseda dom nam vedno pomeni skoraj nekaj svetega. Priključimo nam v spomin domače ognjišče, starše in druge najožje sorodnike, brezskrbno mladost, ki nam je potekala v domači hiši. Če nam je bila družina verna, krščanska, nam je dom pomenil nekako svetišče v malem, predsobo nebeškega raja.

Širša krščanska skupnost ima še svoj drugi dom. In to je navadno župnijska cerkev, kjer se verni ljudje zbirajo k službi božji, kjer skupaj obhajajo cerkvene praznike in druge slovesnosti, ki so lahko tudi žalnega značaja, kakor so pogrebi, ko se skupnost poslavlja od katerega svojih članov. Najlepše pa doživlja skupnost vernikov svoj skupni dom ob rednem nedeljskem srečanju, ko jih skupna molitev in daritev združujeta z Bogom in med seboj.

Med ta dva domova lahko ponekod postavimo še nek tretji dom, ki more oba prva združevati in dopolnjevati. In to so predvsem naši župnijski domovi in podobna središča, kjer se verni ljudje želijo srečavati izven cerkvenih prostorov, se izobraževati, kulturno rasti, se tudi razvedriti in pozabavati. Vsaka župnijska skupnost si prizadeva, da si poišče in zgradi podobno središče, pa čeprav bolj skromno in primerno svojim materialnim možnostim.

Na Tržaškem in Goriškem je v prvih dveh desetletjih po zadnji vojni nastalo že lepo število takih domov. Slovenski verni ljudje in duhovniki so jih z velikimi žrtvami zgradili na podeželju pa tudi v mestnem okolišju. Danes bi si težko predstavljali življenje in delo naših ljudi brez svojih domov. Škoda, da so naše moči tako pri duhovnikih kakor pri laikih tako omejene, da so ti naši domovi vse premalo



Baragov dom v Ricmanjlih; vhod v dvorano

izkoriščeni. Morda bodo naši domovi še bolj dragoceni v bližnji ali daljni bodočnosti, ko se bodo naše skupnosti bolj zavedale svojega poslanstva v družbi, ki nastaja.

Verjetno so se važnosti teh domov še najbolj zavedali ljudje okrog nas, ki niso naklonjeni Cerkvi in krščanstvu in želijo naše ljudstvo vzgajati v duhu verske brezbržnosti in materializma, če ne celo v duhu aktivne ateizacije, ki naj bi iz src naših ljudi iztrgala vsako iskro vere in krščanske zavesti. Ti ljudje so v svojem prizadevanju našli brez velikih težav sredstva, da so skoraj povsod tam, kjer so že obstajali cerkveni domovi, zgradili še



svoje, tudi po manjših krajih, da se skoraj vsako večje naselje lahko postavi vsaj z dvema domovoma. Ostane vprašanje, če je to res v korist narodu, da si lahko v svoji skromnosti dovoli podoben luksuz na deželi, ko so pa naši ljudje v mestu in predmestju večkrat brez vsake možnosti, da se kje srečujejo in rešujejo svoje probleme, kjer gre večkrat za sam obstoj naše narodne skupnosti v nekaterih krajih, ki so bolj izpostavljeni asimilaciji z večinskim narodom in odtujenosti svojim narodnim izročilom.

## BLAGOSLOVITVE TEMELJNEGA KAMNA

Po tem uvodu, naj povem, da se v Ricmanjih pri Trstu spominjajo ravno letos desete obletnice blagoslovitve temeljnega kamna novega Baragovega doma, ki stoji v neposredni bližini cerkve in svetišča sv. Jožefa, ki je dobro znano daleč naokrog. Ta dogodek je župnijsko občestvo v Ricmanjih hotelo proslaviti že sredi lanskega novembra. Torej v letu, ko se je slovenski narod spominjal 150-letnice odhoda Friderika Barage iz Metlike med Indijance v Severni Ameriki. Za to priložnost je prišel med nas ljubljanski nadškof in slovenski metropolit dr. Alojzij Suštar, ki je nekak bližnji Baragov sorojak. Saj

sta bila oba krščena pri istem krstnem kamnu v Dobrniču na Dolenjskem. Po zahvalni službi božji v cerkvi je visoki gost odkril in blagoslovil doprni kip škofa Baraga, ki je delo kiparja Goršeta in sedaj stoji v domu, ki že deset let nosi njegovo ime, pred vhom v župnijsko cerkev. Sledil je kulturni del programa v glavni dvorani doma, pri katerem je nastopil kot glavni govornik pisatelj Alojz Rebula. S to slovesnostjo so se hoteli farani iz Ricmanj zahvaliti Bogu za tega velikega moža in obenem opozoriti rojake na njegove herojske kreposti, ki naj ga naredijo vzornika in priprošnjaka za narod in Cerkev.

## ZGODOVINA DOMA

Čas je tudi, da povemo, kako je do tega doma prišlo. V Ricmanjih je še veliko ljudi, ki se spominjajo večjih razvalin ob cerkvi, na južni strani, da je bil že prehod okoli cerkve nemogoč. Slo je za štiri stara poslopja, ki so se podirala ali so bila že dalj časa na tleh. Vsem je bilo jasno, da je s temi razvalinami tesno povezana trdnost same cerkvene zgradbe, na katero so bile te stare hiše kratkomalo naslonjene. Tudi oblasti so se zavedale nevarnosti, ki je pretila starodavnemu svetišču in obljubile nekaj sredstev, da se ustvari



Domači ansambel  
»Pomlad«  
na dan blagoslovitve  
doma

Mladinska  
dramska skupina  
iz Ricmanj  
je nastopila  
z enodejanko  
o Baragi



dovolj močan podporni zid. Seveda je bilo treba poprej vse nekdanje hiše kupiti. Tudi to ni bilo lahko delo, vendar se je v nekaj letih cerkvi posrečila ta zamisel. Medtem je bila župnija že zaprosila deželno upravo za primerno posojilo, da bi mogla zgraditi manjši bogoslužni prostor pri Domju, kjer se je služba božja vršila že dolgo let v šolskih prostorih. Posojilo je bilo sicer nakazano, vendar s pogojem, da se pri Domju ne gradi ničesar. Cerkveni prostor pri Domju ni bil vsem pogodu in se je bilo treba tej zamisli žal odpovedati. Treba je bilo naglo odločati in določeni znesek uporabiti v Ricmanjih, sicer je bila nevarnost, da ga izgubimo. Tako se je iz prvotnega podpornega zida ob cerkvi razvila gradnja sedanjega župnijskega doma.

Seveda, pot do cilja ni bila posuta s cvetjem, kakor pač vse velike in lepe reči, ki zahtevajo vedno veliko žrtev in skrbi. Vmes smo zato vpletli še prizadevanje, da bi nekdo tudi od zgoraj priskočil na pomoč s svojo priprošnjo, kar naj bi tudi jamčilo, da gre pri vsem tem za izrazito versko-pastoralno zadevo, ki more našo župnijo duhovno prerajati in dvigati. S tem namenom se je vršilo poleti 1969 župnijsko romanje na Dolenjsko, v domovino misijonskega škofa Friderika Barage, v Trebnje in

v Dobrnič. Vse, kar smo na tej poti prijetnega doživeli, je prišlo nekako do izraza, ko smo se zvečer vračali z avtobusom domov. Nekdo je namreč vrigel misel, zakaj ne bi novega župnijskega doma, ki je bil zaenkrat še v načrtu, poimenovali po Frideriku Baragi. Predlog je bil enoglasno sprejet in od takrat dalje smo se z večjim zaupanjem priporočali priprošnji tega našega svetniškega moža, ki ima tudi današnjim časom veliko povedati.

Točno leto dni pozneje, na farno opasilo sv. Mohorja in Fortunata (12. julija 1970) je bila slovesnost blagoslovitve temeljnega kamna novega doma, potem ko so se bila dela pričela že takoj po veliki noči. Praznik je sovpadal s Ciril-Methodovo nedeljo na Vejni; zato je bila nova slovesnost nekako nadaljevanje ekumenske proslave. Tudi dva novomašnika iz Slovenije sta prihitela v Ricmanje in veliko ljudstva se je udeležilo tako pomembnega dogodka za župnijo. Takrat je padlo tudi ime — Baragov dom, ki so ga prisotni navdušeno sprejeli, čeprav so pozneje prišle na dan pritožbe, da smo neki drugi župniji v okolici prevzeli isto ime. Zadeva se je kmalu poravnala, ker je ista župnija našla tudi za svoj novi dom primerno ime.

Dela pri gradnji župnijskega doma

niso šla vedno po začrtani poti. Na obzorju so se pojavljali prvi znaki gospodarske krize v zvezi s podražitvijo nafte in drugih surovin. Stroški so naraščali in podjetje, ki je z deli pričelo, jim ni bilo več kos. Tako so tudi roki odpovedali. Poskrbeti je bilo treba za novo solidnejše gradbeno podjetje, ki je pogumno sprejel nadaljevalna dela, vendar po precej višjih novih cenah. Potrebne so bile nove žrtve. Vse je kazalo, da bo novi dom blagoslovljen leta 1971, ko je župnija slavila 200-letnico dograditve cerkve sv. Jožefa. Tudi ta rok je šel mimo in se je uradna otvoritev novega doma zavlekla do junija 1972. Vendar nam je ostalo leto 1970, ko smo polagali temelje novi stavbi prav tako pri srcu in smo se prav zato že lansko leto hvaležno spominjali te prve desetletnice našega doma. Slovesno blagoslovitev je v nedeljo 11. junija 1972 opravil prelat dr. Vilko Fajdiga iz Ljubljane kot predsednik Baragovega odbora in vice postulator beatifikacijskega procesa tega našega svetniškega moža. Tako je slovesnost presegla krajevni župnijski okvir in zavzela skoraj vseslovenski značaj.

### ZUPNIJSKO SLAVJE

Do novega večjega praznika je prišlo tri leta kasneje, ko je župnijska skup-

nost slavila 70-letnico ustanovitve župnije v Ricmanjih (1905). Glavna slovesnost je bila 14. decembra istega leta, ko sta bili na dom postavljeni in blagoslovljeni dve kamniti plošči, ki pričata o hvaležnosti faranov svojim pokojnim dušnim pastirjem in padlim žrtvam iz obeh vojn. Seveda so se vrstile v tem času številne druge slovesnosti in proslave. Morda je v dvorani še najbolj prijetno vsako leto na Misijonsko nedeljo, ko je tudi pester in bogat srečolov za misijone. Prijetno in veselo je za božičnico, ki tudi privabi vsako leto veliko gostov. Številna so bila gostovanja raznih dramskih skupin in ansamblov. Niso manjkala predavanja vsakovrstne vsebine, tudi z diapozitivi. V glavni dvorani so razna srečanja in praznovanja, kakor ob prvem obhajilu in birmovanju.

S tem pa smo že povedali, kaj vse se godi in dela v Baragovem domu. Tu je bil sedež glasbene šole do njenega prenosa v Zaselek Domjo (1978). Res gre za nekak podaljšek cerkve v svet. Saj se dobro zavedamo, da moramo biti verniki povsod, v cerkvi, doma in na ulici; torej tudi v javnem življenju. Zato smo imeli prva leta skoraj tedenske kinopredstave, ki so imele namen nas osveščati in plemenititi. Morda je bil namen vsaj deloma dosežen. V domu



Beseda prelata msgr. Vilka Fajdige iz Ljubljane, ki je blagoslovil dom (11. junija 1972); ob strani domači župnik dr. Angel Kosmač

ima svoje prostore tudi župnijska knjižnica, čeprav je žal bolj malo obiskovana. Sedaj je v Domu vsaj začasno nameščen župnijski urad, dokler se namreč občinska oblast v Dolini ne odloči, kakor bi bila njena dolžnost, da temeljito popravi streho na župnišču, ki že več let predstavlja pravi škandal v vasi in predstavlja tudi nevarnost za stanovalce in za mimoidoče. Nekaj let je v domu dobil zavetje tudi Ekumenski center ali Vzhodni dom, ki ima sedaj svoj sedež pri Domju.

### SKLEP

Velika pridobitev Baragovega doma je tudi v tem, da nudi skozi ves zimski čas streho vsem vernikom, ki se želijo udeležiti službe božje ob nedeljah in praznikih kakor tudi ob delavnikih. Prostori so namreč ogrevani in zato primerni za čas, ko ostaja župnijska cerkev mrzla in vlažna in je njeno ogrevanje praktično nemogoče. V gornjih prostorih doma je namreč dovolj velika dvorana, primerna tudi za predavanja, ob njej pa še manjša kapela, ki nudi zavetje Bogu in ljudem v dolgih zimskih mesecih. Seveda, božične praznike doživljamo v cerkvi, ker je takrat tudi v srcih bolj toplo.

Glavna pridobitev Baragovega doma je brez dvoma v tem, da je nudil možnost šolskim sestram, da so se končno nastanile v Ricmanjih in vršijo tu svoje dragoceno poslanstvo molitve, žrtve in vsestranskega apostolskega dela v župniji. Tako se je izpolnila dolgoletna želja, da bi tudi redovnice posvetile svojo skrb in moči službi tako prizadete cerkvene skupnosti, kateri se poznajo še nezaceljene rane iz težkih preizkušenj v začetku tega stoletja. Vsekakor je zanimivo dejstvo, da stoji Baragov dom in z njim dom šolskih sester na istem kraju, ki je bil še pred 150 leti last benediktinskih redovnic iz Trsta, ki so imele v bližini tudi več zemljišča, iz katerega so črpale sredstva za svoj obstoj skozi stoletja. Zgodovina se torej ponavlja; le z razliko, da sedanje redovnice lahko Boga častijo skupaj z domačim ljudstvom v njegovi

domači govorici. Kakor drugod, tudi tukaj ljudje nimajo vsi vedno časa in smisla za molitev in razgovor z Bogom, kakor tudi ne za prostovoljno pokoro in zadoščevanje. Hvala Bogu, da imamo nekoga, ki na to misli in predstavlja nekako živo in trajno oddajno postajo v vsemirje ter obenem nekak duhovni strelovod, ki odvrta vse hudo od Cerkve in naroda. Ob tej skromni obletnici je prav, da se te izredne milosti hvaležno spominjamo.

Se marsikaj bi se dalo povedati o naših domovih. Naj bo to le skromen prispevek in priznanje, da ves trud in žrtve le niso bile zaman. Naše cerkvene skupnosti imajo v svojih domovih dragocene možnosti, da se razvijajo in duhovno izpopolnjujejo ter postajajo vedna bolj dejavniki rasti in napredka v gradnji boljšega in lepšega sveta pri nas. Morda šele v bodočnosti nam bo postalo jasno, kako nenadomestljivi so naši domovi za vzgojo božjega ljudstva, če jih bomo le znali ohraniti in vrednotiti kakor zaslužijo. K temu pa mora prispevati celotna skupnost, zlasti pa krščanski laiki, ki jim je od Cerkve zaupana naloga posvečevanja sveta.

---

JOZE ALEKSIJ MARKUZA

### CIGAN

*Srečal sem ga.  
Bil je še otrok  
ožganih lic,  
bistrega pogleda,  
črnih las.*

*Govoril mi je  
o svobodi.*

*V luninih nočeh  
otožna pesem  
se razlega  
okrog njihovih  
šotorov.*

*Kakor Izraelci  
na rekah Babilona.*

*Nemir  
je iskanje  
novih poti.*

## 15 Drag za razmišljanje

Pred leti je neznan tržaški kronist posrečeno, čeprav s kančkom podcenjujočega zabavljanja zapisal v tržaškem tedniku, da se proti koncu poletja dvigne temperatura v tržaški manjšinski javnosti. Vzrok? — Draga, študijski dnevi, ki jih prireja Društvo slovenskih izobražencev po navadi ob koncu prvega septembrskega tedna.

Pa ne samo med Slovenci v Trstu se poveča temperatura, pač pa tudi v širših mejah slovenskega okolja: na Drago so pozorni tudi katoliški krogi v domovini, kakor tudi različni centri oblasti, ki radi vtihotapijo med udeležence svoja ušesa, bolj od daleč ji z zanimanjem sledijo politični izseljenci, ki imajo tenak posluh za narodno problematiko, ter naši kulturniki po svetu.

Mnogi tudi sami pridejo na te študijske dneve, ki so dobili ime po eni najmanjših vasi na tržaškem področju tik nad dolino Glinščice, kjer je društvo priredilo prvo Drago 1966. Organizator je bil prof. Jože Peterlin, ki je bil že prej postavil na noge Slovensko prosveto, Društvo slovenskih izobražencev,

Slovenski kulturni klub, revijo Mladiko in druge naše kulturne ustanove.

Njegova zasluga je, da je Draga živela, se utrdila, se razvijala in postala iz leta v leto pomembnejše pozorišče našega javnega življenja, soočanja naše stvarnosti z novimi idejami na filozofskem, družbenem, političnem, teološkem, kulturnem področju v našem ožjem okolju, med Slovenci v domovini in v emigraciji ter sploh v svetu. Ves čas pa je bila in je priložnost svobodne izmenjave mnenj in gledanj v duhu najširše strpnosti. To je privedlo tudi do nekajletne prisotnosti predstavnikov nasprotnega idejno-političnega tabora, kar je potem žal izostalo, a ne zavoljo krivde organizatorjev.

Vsekakor pa je idejna razvejanost bila in je še vedno mik in zanimivost Drage, ki je v letu 1980 prišla do svoje petnajste zaporedne številke.

15 Drag predstavlja mimo organizacijskega navora brez dvoma dragocen prispevek h kulturnemu, idejnemu in političnemu zorenju manjšine in narodne skupnosti sploh, saj se je dostikrat



Pogled na  
Drago 1960

spoprijela s problematiko, ki bi drugače ostala neobdelana in zanemarjena. O tem pričajo publikacije s predavanji od druge izvedbe dalje, pa tudi o zavzetosti udeležencev in njihovih gledanjih na naša pereča vprašanja.

Nekaj številčk: v petnajstih letih se je za predavateljsko mizo v Dragi zvrstilo kar sto predavateljev, obdelanih pa je bilo 89 tēm v predavanjih, poročilih, referatih in nastopih v okroglih mizah. Predolgo bi bilo naštevati imena vseh, krivično pa bi bilo izbirati najvidnejše predstavnike ali pa tiste, ki so predložili tehtnejše prispevke. Prav tako bi bilo težko prezreti tiste, ki so se oglasili v diskusiji, saj je dostikrat prav ta s svojo sproščenostjo in neposrednostjo predstavljala zanimivejši del Drage. Zadnja leta pa je tudi debata dobila prostor v publikaciji, zapisana kar se da zvesto in točno.

Koncept Drage je bil od začetka informativno-študijski, a je že tedaj dal možnost za zahtevnejše esejistične študije, ki imajo trajno vrednost, prav tako tudi za obravnavanje naše bližnje preteklosti, oziroma za razpravljanje o novih pogledih na kulturno-političnem področju in o izgledih za prihodnost.

Prav v tem odkriva Draga vedno na novo svoje poslanstvo: jasnitj pojme, poglobljati se v probleme, dati Slovincem priložnost za razmišljanje, ko nasprotni tabor usmerja vse v ideologiziranje brutalne enostranosti.

Seveda terja tudi Draga prenovitvenih posegov in novih pobud za še večjo odmevnost. Od leta 1976, ko nas je mnogo prerano zapustil prvi organizator Drage Jože Peterlin, se je naša prireditelj preselila v dostopnejši prostor na vrt Finžgarjevega doma na Opčinah, obenem pa je bilo skrčeno število predavateljev, da je več časa za debato in za individualne razgovore, kar je tudi ena izmed privlačnosti študijskih dni.

Zadnja, 15. Draga, je med svojimi udeleženci pozdravila tržaškega škofa Bellomija, ki je prinesel svoje globoke misli o »Veri in kulturi za svobodnega človeka«, predsednik Slovenske prosvete Marij Maver je ocenil »Slovenstvo v

svoji kulturno-politični informaciji danes«, dr. F. Perko z ljubljanske teološke fakultete pa je s svojim predavanjem o »Slovenski Cerkvi iz preteklosti v prihodnost« posredoval izredno dragoceno pričevanje o stvarnosti, ki v ožjem okolju slovenskega naroda ne prenese svobodnega razpravljanja, kakor pričajo tudi uradni odmevi iz Slovenije.

Tudi 15. Draga je torej enkratni prispevek zamejskih kristjanov, demokratov v razvejanih in težkih časih za slovenski narod. Bog daj, da bi to svojo funkcijo lahko opravljala dalje.

SASA MARTELANC

## Spominska plošča v Plestiščih

V odročni, prikupni beneškoslovenski vasi Plestišča bo 12. oktober 1980 trajno zapisan v spominu domačinov in vseh, ki bodo kdaj obiskali omenjeni kraj. Domačini so namreč ob sodelovanju občinske uprave iz Tipane sklenili, da na viden način počastijo sedem duhovnikov, ki so bili tam rojeni in ki so v svojem življenju posvetili vse energije v čast Bogu v obrambo slovenskih vrednot. Na pročelje domače cerkve, ki še sedaj kaže rane usodnega potresa, so vzdali spominsko ploščo, na kateri piše: »Bili so duhovniki in zgledni državljani, ki so v temnih časih, kadar sta bila beseda in pisava sumljiva, s kristjansko ljubeznijo in pravim pogumom branili vrednote, tradicije in jezik svojih ljudi.« Nad tem besedilom se na plošči blestijo imena sedmih duhovnikov: Valentino Cuffolo, Giovanni Moderiano, Antonio Cuffolo, Giuseppe Cramaro, Giovanni Moderiano, Attilio Cormons, Giuseppe Cormons. Dva med njimi — Cuffolo in Cramaro — sta dala vsak svoj košček osebnosti Francetu Bevku, ki ju je spojil v nesmrtni lik kaplana Martina Čedermaca.

Slovesnost v Plestiščih je dobila skoraž zgodovinsko razsežnost z nastopom videmskega nadškofa Alfreda Battistija, ki je blagoslovil spominsko ploščo, še prej pa je med pridigo v cerkvi po-



Spominska plošča, vzdana na pročelju župnijske cerkve

vedal nekaj, kar Beneška Slovenija le redko sliši s tako uglednega foruma. Nadškof, ki je vernike nagovoril s slovenskim pozdravom »Hvaljen Jezus« in se opravičil, da v slovenščini zaen-

krat več ne zmore, je ognjevitost in pri srčno pozval domačine, naj ostanejo zvesti svojemu slovenskemu bistvu in slovenskemu čustvovanju. Ta svoj poziv je povezal z mislijo o božjem načrtu, ki želi, da se ohrani vse ustvarjeno, torej tudi jezik in narodna pripadnost. Battistijev govor je zavzel evropske dimenzije, ko je izrekel željo, da bi Beneška Slovenija kot del Furlanije-Julijske krajine razumela poslanstvo veznega člana na križišču slovanskega, latinskega in germanskega sveta v tem predelu naše celine.

Svečanost v Plestiščih je dobila popoldne isto nedeljo še občuten kulturni pečat, ko so v cerkvi nastopili pevci iz Podgore in podarili ganljivo zbranimu poslušalstvu koncert slovenskih in tudi furlanskih pesmi.

Plestiška prireditev, ki je potekala resno in preprosto, ni bila omejena na malo vas, ki ima več sinov po svetu kot doma. Odjeknila je tudi v širšem prostoru tistega koščka slovenske zemlje, ki je kljub viharjem zgodovine ohranila vsaj zametke pripadnosti in zvestobe, za katero so šli pogumno in širokosrčno v boj že mnogi, v častni prvi vrsti pa sedem domačih duhovnikov, ki so poslej ne samo na spominski plošči, marveč predvsem v hvaležnem spominu nas vseh.



Videmski nadškof Battisti pridiga plestiškim vernikom. Na levi sedita domači župnik A. Godutti in župnik iz Tipane M. Totis. V ozadju pevci iz Laz (fotomladika)

### V drugačno svobodo

Prve dni maja 1945, ko se je zmagovala Osvobodilna fronta s terena bližala Ljubljani, da prevzame oblast, se je cel kos slovenskega naroda vzdignil na begunsko pot preko Karavank v tujino. Med tistimi tisoči so bili, kot sem nekje zapisal, »vsi stanovi: preživeli politični vodniki, (ljubljanjski) škof s številno duhovščino, ljudje vseh izobrazbenih stopenj in poklicev — pravniki, šolniki, umetniki, časnikarji, študenti, kmetje in delavci z družinami, fantje in dekleta«.

Ko je minila nevarnost prvih povojnih let, da bi bili iz begunskih taborišč v Avstriji in Italiji vrnjeni tja, od koder so se umaknili — pod komunizem, ki je v najtrši obliki zavladal v Sloveniji — (vsem je bila pred očmi usoda vrnjenih domobrancev), se je začelo razseljevanje. Odhajali so v svet, kamor in kakor je kdo mogel: v Avstralijo, v Kanado, v Združene države in še drugam.

Glavnina — preko 6000 beguncev — je bila med leti 1947 in 1950 sprejeta v Argentino, ki je s svojo prostranstvo še najprej obetala streho in kruh. Nekaj se jih je razpršilo po redko naseljeni državi, največ pa jih je ostalo v velškem Buenos Airesu. Sposobni, delavni in po životarjenju v taboriščih spočiti so se takoj vrgli na delo. Z lastnimi močmi so si naglo postavili temelje za gospodarski in kulturni razmah. Ustanavljali so društva, izdajali časopise, gradili prosvetne domove, organizirali šolske tečaje in vobče v kipečem zagonu ustvarjali nekakšno »Malo Slovenijo«. Razvejani tisk — politični, verski, družinski — je čvrsto povezoval nove naseljence.

### Ustanovitev SKA v Buenos Airesu

V vrhnji, izobraženski plasti novih argentinskih Slovencev je bila skupina ljudi istega duha ter istih idealov in ciljev. Ti ljudje v najboljših letih (rojeni nekako v dvajsetletju 1900–1920) —

laiki in duhovniki — so v začetku leta 1954 stopili skupaj z namenom, da ustanovijo kulturno matico, ki naj poveže vse zdomske kulturne ustvarjalce in katero naj vodi najvišja kakovost. Sklenili so nadaljevati vrhunsko kulturno tradicijo katoliške smeri, ki je bila v domovini nasilno pretrgana. Dne 20. februarja 1954 je bila poklicana v življenje Slovenska kulturna akcija. Rojstni kraj: Granaderos 61, Buenos Aires.

Kdo so bili njeni ustanovitelji?

Odločilni pobudnik je bil lazarist Lado Lenček. Vodilni duh: esejist Ruda Jurčec, najbolj razgledan med njimi. Ostali »Argentinci«: Tine Debeljak, slavist, urednik bivšega Doma in sveta; Alojzij Geržinič, slovenist in glasbenik; Marijan Marolt, umetnostni zgodovinar; Zorko Simčič, pisatelj. Dalje: pedagog Vinko Brumen, profesor moralke Ignacij Lenček, filozof Milan Komar in še drugi.

Prvi člen ustanovnih pravil se je glasil: »SKA je družba, ki ima namen pospeševati in posredovati kulturne stvaritve, zlasti slovenske, in to v krščanskem smislu.« V tem okviru je bila poglavitna vloga namenjena tiskani besedi, ki lahko najuspešneje premaguje čas in prostor. Ustanovljena sta bila revija Meddobje in ob nji kot nekako mesečno poročilo tajništva Glas SKA; razen tega je program predvideval izdajanje knjig tistih avtorjev, ki jih je povojna Slovenija zavračala, in nadaljevanje zbornika Vrednote.

Kako bodrilen je bil odziv kulturnih delavcev v slovenski diaspori na vabilo odbora, kažejo imena »ustvarjalnih članov«, ki jih najdemo že v prvih letnikih omenjenih publikacij: France Dolinar, Vladimir Truhlar in Rafko Vodeb v Rimu, Vinko Beličič in Mirko Javornik v Trstu, Karel Mauser, France Gorše in Alfonz Čuk v ZDA, dalje »Argentinci« Srečko Baraga, France Glavač in Branko Rozman, Vladimir Kos iz Tokia in še vrsta drugih.



V Buenos Airesu se je SKA organizirala po odsekih, ki so imeli vsak svojega vodjo. Ti odseki — filozofski, glasbeni, gledališki, likovni (umetniški), literarni, teološki in zgodovinski — so skrbeli za redne kulturne večere, katerih se je v 1. sezoni udeleževalo povprečno 95 ljudi.

### SKA pod Rudo Jurčecem

Prvi predsednik SKA je bil Ruda Jurčec. Njegovo 15 let dolgo vodstvo (do 1969) zajema prvi dve razdobji njegove zgodovine: najbolj sveži in najplodovitejši. Zlasti v prvi dobi (1954-1964) je vse lepo teklo v slogi in zadovoljstvu. SKA je za svoje publikacije zbrala kar 37 poverjenikov v 12 državah: v Angliji, Argentini, Avstraliji, Avstriji, Belgiji, Braziliji, Čilu, Franciji, Italiji, Kanadi, Venezueli in ZDA. Ustvarjalni duh in vera v poslanstvo po svetu razpršenih slovenskih ideoloških emigrantov-kulturnikov sta zbrisala meje med kontinenti. Ob 5. obletnici beremo v Glasu SKA: »... (SKA) ima veliko družino članov, prijateljev, mecenov (teh — žalibog — nekaj manj), lepo število razstav, koncertov, gledaliških predstav in predavanj v svojem "curriculum vitae" in 30 knjižnih izdanj, v skupni nakladi 26.000 izvodov...«

Ko se je 23. maja 1964 slikala dese-



Ob 10-letnici SKA; v prvi vrsti: Ivan Bukovec, T. Debeljak, R. Jurčec, Lado Lenček, A. Geržinič in Joža Vombergar; v drugi vrsti: Zorko Simčič, Milan Komar, Božidar Fink in Milan Volovšek

torica buenosaireških sodelavcev Meddobja ob desetletnici SKA, je v Rimu 2. vatikanski koncil že nakazoval smerne pokoncilske Cerkve. Novi duh je prevzel tudi nekatere člane SKA in jo počasi razcepil. Prvi piš je prišel iz Rima, ko je R. Vodeb poslal Meddobju v objavo svoj Razgovor pod Kvirinalom, datiran 24. maja 1965. Uredništvo revije pa je njegov razgovor s profesorjem Gregorijanske univerze p. Vl. Truhlarjem odklonilo. Ni pač preneslo očitka emigraciji, da razmer v domovini ne presoja pravično, da je polemična, stranska, torej pristranska. (Izšel je v 1. št. trž. Mladike 1966). Vodeb, ki je bil od VI. letnika Meddobja tretji sourednik (druga dva sta bila Simčič in Jurčec), je po VIII. letniku pustil revijo in SKA; enako je storil Truhlar. Začelo se je ideološko razhajanje.

### Kriza ob petnajstletnici in nova smer

Kriza SKA je dosegla višek ob 15. obletnici, ko je šlo na občnem zboru 22. marca 1969 za nova pravila. Ena skupina je za 1. člen predlagala tole besedilo: »SKA je organizacija slovenskih protikomunističnih kulturnih delavcev in podpornikov v zdomstvu, ki hočejo z ustvarjalnim in posredovalnim delom prispevati k obrambi in bogatenju duhovnih vrednot človeka in narodne skupnosti, ter se vključuje v boj za svobodo slovenskega naroda.«

Zmagal pa je predlog, ki je SKA takole definiral: »SKA je organizacija slovenskih zamejskih in zdomskih kulturnih delavcev, ki žele z ustvarjalnim delom pomagati pri ustvarjanju in širjenju kulturnih vrednot, posebno slovenskih. Idejni temelj organizacije je naravni etični zakon, potrjen in izpopolnjen po krščanskem svetovnem nazoru.«

Očiten je v tej opredelitvi poudarek na krščanskem etosu in na v njem vključenem odporu proti dialektičnemu materializmu, ne najdemo pa deklariranega antikomunizma, ker ga je 2. vatikanski koncil odpravil, in tudi

ne politične prvine, s katero se je končaval odklonjeni predlog.

Tedaj so se od SKA ločili R. Jurčec, A. Geržinič, B. Fink, Fr. Dolinar, M. Javornik in še nekateri drugi. Rodil se je Sij slovenske svobode, ki mu je urednik Jurčec dal bojevito protikomunistično in protijugoslovansko smer, obenem pa ga tudi izostril zoper koncilске reformne skrajneže.

### Desetletje Tineta Debeljaka

SKA je tako ob petnajstletnici dobila nova pravila in novo vodstvo. Predsednik je postal Tine Debeljak. Glas SKA, ki ga je Jurčec zadnja leta usmerjal v politično in ideološko polemiko, se je omejil na krotke članke o organizaciji ter o nje delu in dosežkih članov. SKA se je čutila osiromašena, ko jo je zapustilo toliko uglednih peres. Drži pa tudi, da so stopala v ospredje nova, mlajša. Med njimi naj omenim Nika Jeločnika, ki je 1971 prevzel uredništvo Glasa SKA ter mu dal čustveno in vsestransko dinamičnost in zanesenost, a ga hkrati tudi bolj odprl dogodkom in pojavom v Sloveniji in v zamejstvu, medtem ko je France Papež isto leto postal urednik Meddobja.

Za desetletje 1969-1979 je značilno rahlo pešanje delovanja SKA. Publikacije izhajajo z zamudo, napovedane

knjige so v zastanku. Vzroki? Finančne težave, zlasti zavoljo nenehne hude argentinske inflacije; rahljanje vezi med matico, sodelavci in naročniki zaradi zemljepisnih razdalj; predvsem pa utrujenost, staranje in umiranje tistih, ki so prišli iz domovine kljub pretresu polni telesnih in umskih moči. Od rojstva SKA 1954 do nje srebrnega jubileja 1979 so odšli v večnost: M. Marolt, Ign. Lenček, A. Čuk, R. Jurčec, Vl. Truhlar, K. Mauser, S. Baraga in še kdo. Nadomestila zanje ni; od zamejstva in zlasti zdomstva je težko pričakovati naraščaj.

Na občnem zboru 25. maja 1979 je SKA drugič zamenjala vodstvo. Tine Debeljak je bil povzdignjen v »častnega predsednika«, delovni predsednik pa je postal Lado Lenček in tajnik N. Jeločnik. O proslavi petindvajsetletnice, ki je bila 13. oktobra 1979, poroča slavnostna številka Glasa SKA na 40 straneh z rahlo otožnim in vendar zaupnim pogledom v prihodnost.

### Kratek pogled na 25 let dela SKA

Poglavitni vir za zgodovino SKA je Glas SKA, ki je v dosedanjih 26 letnikih na skupno 2200 straneh sproti in izčrpno poročal o njenem življenju. Najdejo pa se v njem tudi temeljiti članki, ki bi jih človek prej pričakoval



Tržaške veverice in volčiči na skavtskem taboru v Bell peč; prisostvujejo nedeljski sv. maši, ki jo daruje g. Tone Bedenčič

v reviji. Drugi vir, ki bo dostopen seveda šele kasnejšim zgodovinarjem, je korespondenca med njenimi člani, o kateri smo lahko prepričani, da je obilna.

Uspeh najtrajnejše vrednosti, ki ga je v četrto stoletje dosegla SKA, pa je revija Meddobje. Značilni so zanjo navezanost na domovino Slovenijo, kulturna povezava s svetom in poglobljanje v tla Argentine. Pred nami je 16 letnikov, ki jih navadno sestavljajo po trije zvezki, in 2 zvezka XVII. letnika, skupaj 5204 strani. Dodati je treba likovne priloge na umetniškem papirju, brez katerih ni noben zvezek. (Tudi Avgust Černigoj se je uvrstil mednje.) Na koncu V. letnika (1959) je revija priobčila seznam dotedanjih sodelavcev: 59 piscev in 7 likovnikov. Tiste čase je bilo Meddobje po mnenju mnogih sploh najboljša slovenska revija. S Primorskega so se v Meddobju doslej oglašali: pretežno v prvih letnikih Anton Kacin, M. Javornik, Rado Lenček in St. Janežič, v osrednjem obdobju M. Jevnikar z letnimi pregledi slovenskih knjižnih novosti, v zadnjih letih A. Rebula in Fr. Jeza, medtem ko V. Beličič samo v štirih letnikih ni navzoč.

Daljšim spisom je bil namenjen znanstveni zbornik Vrednote. Publikacija je kot »glasilo delovnega občestva za Slovenski katoliški institut« izšla prvič 1951 (v 4 številkah), od 1954 do 1968 pa so v okviru SKA pod uredništvom R. Jurčeca izšle še nadaljnje 4 knjige.

Posebno poglavje bi zaslužil prikaz izvornih, v glavnem leposlovnih knjig, ki jih je doslej izdala SKA. Žal pa se moramo omejiti le na nekatera dejstva. S tremi božičnim literarnimi nagradnimi razpisi (1955, 1956 in 1959), z »Velikonjevo nagrado« (1965, za 20. obletnico ustrelitve N. Velikonje) in z dvema leposlovnima nagradnima razpisoma »dr. Ign. Lenčka« (1975, 1976) je SKA želela spodbuditi in poživiti literarno ustvarjanje med Slovenci v svetu. Deloma po zaslugi neznanih mecenov, še bolj pa iz nagibov čistega idealizma so v središču zdomske Slovenije Buenos

Airesu lahko izhajali romani, povesti, knjige kratke proze, pesniške zbirke, potopisi, monografije, spomini, razmišljanja itd. — desetine knjig izpod peresa najrazličnejših piscev, ki za svoje delo niso mogli pričakovati nobenega honorarja. Dvakrat je izšlo tudi zbrano delo pesnika Fr. Balantiča, ki ga domovina še vedno ne prenese. Čas edini bo lahko pravično presodil vrednost literature, ki jo je v življenje priklicala SKA. Že danes pa lahko rečemo, da je v nji nemalo dobrega. Saj je tržaške velikonočne literarne nagrade Vstajenje, ki se podeljuje od 1963, bilo doslej deležnih šest avtorjev iz vrst SKA.

### Zaprto in molk Slovenije

SKA kot stvaritev ideološke emigracije seveda ni mogla računati na razumevanje in pomoč matične domovine. In res se je SR Slovenija pred njo zavarovala z zaprto mejo in z ignoriranjem. Med sodelavce SKA so se doslej od tam upali stopiti trije: danes že pokojna Stanko Majcen (najprej pod psevdonimom »Fran Zore«) in Ivan Dolenc ter Ivan Mrak. V to »zamolčevano in prepovedano deželo« je v zadnjih letih kratko posvetil samo literarni zgodovinar Jože Pogačnik. Veliko zanimivega, lepega in hvaležnega dela torej čaka bodoče slovenske doktorande, bo disi slaviste kot tudi druge.

(21. sept. 1980)

---

JOŽE ALEKSIJ MARKUŽA

### VSTAJENJE NA OBZORJU

*Z Vzhoda,  
od Kamčatke  
do Sudetskih vrhov,  
od Črnega morja do Soče  
se sliši  
pesem vstajenja  
stotisočerih rodov.*

*V Tvojem vstajenju,  
Kristus, naš Bog,  
je zmaga  
slovanskih rodov.*

# Šest desetletij teološke fakultete v Ljubljani

Teološka fakulteta v Ljubljani je 10. marca 1980 proslavila 60. jubilej svoje ustanovitve. Slovesno somaševanje z vsemi slovenskimi škofi je vodil papeški pronuncij v Jugoslaviji msgr. Michele Cecchini. Somaševala sta tudi tedaj že novoimenovana nadškofa Šuštar in Turk, dekana teoloških fakultet v Ljubljani in Zagrebu, goriški nadškof Peter Cocolin in zastopnik študentov-teologov. Po zahvalnem somaševanju v ljubljanski stolnici je bila slavnostna akademija v dvorani teološke fakultete.

## ZAČETKI TEOLOŠKEGA ŠTUDIJA NA SLOVENSKEM

Prvo teološko šolo sta na Slovenskem osnovala sv. Ciril in Metod. V slovenski Panoniji sta namreč po zaslugi kneza Kocljja poučevala v staroslovenskem jeziku petdeset učencev. Učila sta jih staroslovenskega jezika in pisave, sv. pisma in bogoslužja v domačem jeziku ter jih pripravljala na duhovniško poslanstvo. To je bilo leta 867, preden sta odpotovala v Rim. Po smrti sv. Cirila pa je sv. Metod obnovil svojo teološko šolo leta 870, ko je ustanavljal prvo slovensko metropolijo.

V 11. in 12. stoletju so na Slovenskem razni samostani nadaljevali s teološkim izobraževanjem (Stična, Vetrinjš, Kostanjevica na Krki). Menihi, ki so pospeševali teološko izobrazbo so bili benediktinci, cistercijani in kartuzijani, tedanji nosilci kulture in izobrazbe. V 13. stoletju so se jim pridružili dominikanci in minoriti, ki so imeli svoje samostane v Ptujju, Brežah na Korškem in Čedadu. V 15. stoletju so bile velikega pomena župnijske šole po mestih, kot npr. v Ljubljani, Kranju in v Ribnici.

V času protestantske reforme oz. katoliške obnove so živahno delovali frančiškani, ki so imeli leta 1593 svoj lastni bogoslovni študij s pravico javnosti. Prav tako v Ljubljani so jezuiti leta 1597 začeli pouk na svoji gimnaziji, odkoder so mnogi šli v teološke šole drugih redov. Kapucini so že po letu 1613 vpeljali za svoje študente obvezen sedemletni filozofsko-teološki študij. Jezuiti

so med leti 1619 in 1633 dali osnovo za bodočo univerzo.

Popolne visoke študije po tedanjem pojmovanju je Ljubljana dobila šele pod vplivom Akademije operozov leta 1704. Iz te dobe imamo na voljo številne tiskane teze za različne bogoslovne šole.

Ko je leta 1773 cesar Jožef II. ukinitil jezuitski red, so bogoslovni študij prenesli v semenišča. Šele Francozi so v dobi ilirskih provinc od 1809 do 1813 ustanovili Akademijo, ki je imela značaj prave univerze. Po odhodu Francozov je Akademija prenehala, nadaljevali so le s teološkim študijem, ki ni zaostajal za študijem na pravih univerzah. Leta 1851 je škofija prevzela ureditev teološkega poučevanja. Škof Slomšek je v Mariboru leta 1859 odprl bogoslovno šolo. Prav tu je leta 1898 začela izhajati prva slovenska teološka revija »Voditelj v bogoslovnih vedah«.

## PRVA SLOVENSKA UNIVERZA

V Ljubljani je bila leta 1919 ustanovljena prva slovenska univerza s teološko, pravno, filozofsko, tehnično in medicinsko fakulteto. To je matična celica sedanje univerze. Dve leti po ustanovitvi je začela teološka fakulteta izdajati tudi svojo teološko revijo »Bogoslovni vestnik«, ki je izhajal do 1944 in potem spet od 1965 dalje.

Leta 1952 je teološka fakulteta prenehala biti državna ustanova in je odslej samostojna cerkvena fakulteta. Od 1968 deluje v Mariboru poseben oddelek fakultete, kjer študirajo študentje zadnjih treh letnikov. Ljubljanska teološka fakulteta z oddeikom v Mariboru zdaj zajema praktično vse škofijske in redovniške bogoslovce iz cele Slovenije.

Slavnostno praznovanje 60-letnega jubileja je bilo zgovorno znamenje dinamične ustvarjalnosti na višji cerkveno znanstveni ustanovi. Teološka fakulteta je oblikovala veliko število duhovnikov, med njimi škofo, profesorje, znanstvenike, misionarje, župnike in kaplane. Po njih pa je oblikovala samoniklost slovenskega vernega ljudstva in ga oblikuje še danes.

# Gorica: pomembno glasbeno središče

Ze od nekdaj je Gorica igrala pomembno vlogo v sklopu kulturnega in umetniškega izživljanja. V tem okviru je gotovo našla prav glasbena umetnost svoje odlično mesto. Nekdaj in danes — tradicija in aktualnost si zato prav skozi goriški kulturni prostor lepo dajeta roki in še nadalje vodita to poslanstvo.

Ne bomo se tu zaustavljali ob sicer bogatem in vzpodbudnem zgledu našega mesta na tem področju v teku zgodovine. Radi bi le zapisali nekaj misli in ugotovitev ob mestu, ki ga ima v tem smislu Gorica danes. Res da se ne more meriti z velikimi evropskimi glasbenimi središči, niti ne s samim matičnim slovenskim kulturnim prostorom. Ima pa prav zaradi svojega geopolitičnega položaja tisto vlogo, ki je v določeni meri edinstvena: v svoji sredi goji glasbene težnje dveh narodnosti, kar lahko že samo po sebi na plemenit način prispeva k duhovnemu zblizanju in medsebojni obogatitvi.

Danes imamo v Gorici že nekako glasbeno programacijo. Pred leti bi si kaj takega niti mislili ne mogli. To velja predvsem za večje pobude in manifestacije. V širšem okviru naj šem uvrstimo predvsem na zborovskem področju mednarodno tekmovanje C. A. Seghizzi, povezano z evropskim seminarjem o zborovskem petju, nato na komorne občinske prireditve v deželnem Avditoriju Incontri musicali (glasbena srečanja), v katero se uvrščajo tudi nastopi udeležencev glasbenih pomladnih seminarjev v Trstu (lani tudi s slavnim pevcem Antonom Dermoto), in jesensko ter pomladno sezono mestne glasbene šole s predvsem solističnimi koncerti. Letos imamo kot novost vrsto koncertnih prireditev, ki jih organizira deželna uprava («Koncerti po cerkvah»), kjer nastopajo razne koncertne skupine, orkestri in organisti. Se ena novost: glasbeno združenje A. Lipizer prireja skupno z občinsko upravo nedeljske koncerte (Concerti della domenica) v goriškem Avditoriju, na katerih so spet na programu predvsem manjše komorne in solistične skupine.

Ne manjka tudi drugih širših glasbenih pobud. Tako imamo v cerkvi sv. Ignacija vsako pozno jesen koncert goriških mestnih zborov,

italijanskih in slovenskih na čast sv. Ceciliji, zavetnici glasbe. Lahko bi našli še vrsto drugih glasbenih prireditev, od prirejanja občasnih nastopov italijanskih ali inozemskih zborov v Avditoriju v organizaciji občinske uprave do raznih nastopov v Attemsovi palači ali na goriškem Gradu.

Poglavje zase seveda predstavlja izrazito slovensko glasbeno življenje. Tudi tu ločimo seveda zborovsko od instrumentalne reprodukcije. Če se najprej ozremo na delovanje pevskih zborov, moramo najprej zabeležiti, da imamo v sami Gorici dva osrednja slovenska zbora, mešani Lojze Bratuž in moški Mirko Filej. Poleg tega še mladinski zbor Kekec, goriški Dekliški zbor in razne cerkvene zборе. Jasno je, da so naši zbori po vseh slovenskih vaseh, ki tudi prispevajo s svojim delovanjem celotni sliki in delovanju. In prav na zborovskem področju prednjači tu zlasti revija Cecilijanka, ki že nad dvajset let priča o veliki goriški slovenski zborovski tradiciji. Zadnja leta moramo beležiti tudi revijo Primorska poje, ki pa objema celotno primorsko območje na obeh straneh meje. Naši zbori seveda bogatijo glasbeno življenje z vsakovrstnimi nastopi: od že ustaljene božičnice v goriški stolnici do posameznih koncertov in prireditev. Enako vlogo igra za otroške in mladinske zборе Mala Cecilijanka.

Ze dobrih šest let imamo pa tudi slovensko koncertno sezono, ki ima za namen nuditi slovenskemu občinstvu izbor celotnega muzikalnega udejstvovanja. Zato si prireditelji — Glasbena matica in osrednji slovenski prosvetni centrali — načrtno postavljajo za cilj programirati take koncertne sezone, ki naj to resnično izpeljejo. Simfonični in komorni orkester, kvartet, trio, solisti, renomirani zbori zlasti iz Slovenije in Jugoslavije — vse to naj prikaže najširšo glasbeno ustvarjalnost doma in na tujem. In tu lahko zardimo, da prav v tem oziru koncertna sezona res že veliko pomeni. Veliko je še drugih iniciativ, med temi izstopa glasbena zavzetost SKPD M. Filej v Gorici.

Kako pa z glasbeno vzgojo? Šola je prvenstveno sredstvo za oblikovanje novega rodu tudi

na glasbenem področju. V Gorici deluje mestna (italijanska) glasbena šola, ki ima konservatorijske programe. Gojenci morajo sicer končne izpite polagati na konservatoriju v Trstu ali na glasbenem liceju v Vidmu. Težnja pa je tudi po postopnem preosnovanju goriške šole v državni konservatorij, kar bi bilo tudi upravičeno. Poleg tega imamo dve slovenski glasbeni šoli, ki vsaka v svojem okviru prispevata k vzgoji mladega rodu k muzikalnim osnovam. Svoje odseke imata ti šoli tudi po nekaterih naših vaseh.

Glasbena vzgoja v drugih rednih šolah pa je neznatna. Enotna srednja šola je šele pred par leti dosegla obveznost glasbenega pouka. Od višjih srednjih šol pa imata pouk petja oz. glasbe edino učiteljišče (po eno samo uro na teden!) in šola za otroške vrtnarice (dve oz. tri ure tedensko). Da je to vse premalo, pač ni treba še posebej pripominjati! Dijaki gimnazije-liceja (da o drugih vrstah šol niti ne govorimo) niso tudi v tem oziru nič na boljšem: pri umetnostni zgodovini bodo poznali podrobno vse slikarje recimo sienske šole iz srednjega veka, nič pa ne bodo vedeli o tem, kdo so bili Gallus, Bach, Beethoven, itd.!

Za razvito muzikalno življenje pa morajo skrbeti tudi primerne izdaje glasbenih del. V Gorici smo imeli še v obdobju med obema vojnama kaj bogato žetev na tem področju. Pomisli-

mo samo na glasbene izdaje, teoretična dela in skladbe. V težkih dobah je izšla npr. Komełova Harmonija, naši skladatelji so izdajali ali v samozaložbah ali pri Mohorjevi družbi svoja pretežno cerkvena dela. V povojnem obdobju pa je vsega tega vedno manj. Mislim, da po raznih Filejevih zbirkah ni več izšlo kako večje delo, če izvzamemo Goriško pesmarico, plod zborovskega natečaja Zveze slovenske katoliške prosvete pred nekaj leti ali še prej orgelške skladbe Riharda Orla. Prav pa bi bilo, da bi te pobude ne izumrle, saj mora tudi na ustvarjalnem področju Gorica nadaljevati svetlo pot slovenskih glasbenikov polpretekle dobe.

Marsikateri slovenski glasbeni zgodovinar in muzikolog je že priznal prav Gorici zelo pomembno mesto v slovenskem glasbenem življenju sploh. To je prišlo jasno do izraza tudi na srednjeevropskem srečanju, posvečenem glasbi, ki je bil pred leti v našem mestu. Prav tam so razni slovenski predavatelji poudarili, kako je naše mesto zlasti v polpreteklem obdobju slovelo po velikih glasbenih osebnostih in delovanju. Naj tu zadostuje omemba dela Marija Kogoja, nato pa cele vrste zlasti cerkvenih skladateljev in seveda razvejano muzikalno življenje. In prav ta preteklost naj bo vodilo tudi sedanosti za nadaljnje podvige in ustvarjalno ter poustvarjalno glasbeno delovanje!



Pevski zbor Lojze Bratuž na skupnem izletu pri Belopeških jezerih

# Oddaje v slovenščini na Ljudskem radiu Gorica

## (Pregled delovanja od začetkov do danes)

Med dolgoletnim delovanjem na kulturno-prosvetnem področju na Goriškem smo člani slovenskih društev navezali stike tudi z italijansko mladinsko krščansko skupnostjo. Ti stiki so bili vsestransko koristni in so privedli do sodelovanja pri nekaterih skupnih prireditvah. Najvidnejši sad teh naporov, da bi presegli meje svoje ožje skupnosti in ustvarjali skupno s sosednimi prijatelji, pa tudi iskanja novih oprijemov, je vsekakor sodelovanje pri Ljudskem radiu Gorica.

S takimi spodbudnimi občutki smo se kmalu po novem letu 1978 podali na to novo, privlačno pot. Težav je bilo nič koliko. Italijanski kolegi so na primer imeli močne tekmece v štirih mestnih radijskih postajah, vsi pa smo začeli s popolno neizkušenostjo na tem področju.

Z januarjem 1978 so se torej oddaje pričele. Slovenske polurne so se vrstile vsak večer, razen ob nedeljah, in so obsegale klasično, cerkveno in narodno zabavno glasbo, duhovno misel, posnetke s kulturnih prireditev, intervjuje in še marsikaj. Vsak večer je bila polurna oddaja v slovenščini posvečena eni od omenjenih zvrsti.

Prišli smo do poletja 1978. Radio je za dva meseca utihnil. V tem času je skupina odgovornih pripravila nekaj novosti. Oktobra 1978 smo lahko stopili v novi sedež in bili presenečeni nad večjim in prijaznejšim prostorom. Oddajnik je dobil novo mesto na števerjanskem griču (prej je bil v Medeji) in je bil zato v primeru okvar takoj dosegljiv. Tudi tehnično oddajanje je bilo jasnejše in močnejše. Sodelavec je bilo več, da se je pas programov razširil in tudi naša oddaja je bila za četrto ure daljša.

V oktobru so bile v slovenščini glasbene oddaje. Programe smo šeje snovali. V tem času so se poslušalci vedno pogosteje oglašali in izražali svoje želje. Vpraševali so v glavnem po narodno zabavnih melodijah in zborovski glasbi. Takrat smo razumeli, da so bile oddaje s prvega niza prezahtevne za večerni čas, ko si ljudje zaželijo predvsem sprostitve.

V tem mesecu je oddaje vodil Niko, ki je počasi pridobival nove moči, tako da je trenutno na radiu sedem stalnih sodelavcev. Slovenske oddaje so od konca marca 1979 trajale tri četrte ure, z aprilom so se podaljšale na okroglo uro,

z junijem pa kar na poldruho uro (19.30-21.). Po stopoma so se tudi tehnično izboljšale, ker smo pod Nikovim vodstvom dobro obvladali aparaturu. Od vseh nas je namreč samo on imel nekaj pojmov o tehniki.

Težje je pisati o programu, ki se na radijskih postajah stalno menjuje. Zato se mi zdi najbolje, da prikažem programe v lanskem in letošnjem letu in pri tem opustim prvo leto, ko se oddaje niso še ustalile. Do počitnic 1979 (avgusta) so bile oddaje predvsem glasbene, nekajkrat tedensko pa smo pričeli z govornim sestavkom ali kulturnim delom. Ob ponedeljkih smo poslušalcem posredovali posnetke z naših prireditev na Goriškem. Pripravljanje posnetkov je zahtevno in zamudno, zato smo to delo prepustili spretni Nikovi roki in njegovi vztrajnosti. Ob sredah je prvi del večera obsegala »oddaja o naravi«. Tekst in posnetke živali, zlasti krilatih prijateljev-ptičev, je pripravljala Danilo. Pred tem nizom je Danilo vodil serijo intervjujev s slovenskimi ljudmi v raznih poklicih. Ob petkih je Alenka govorila o ljudskih navadah v naših krajih. In končno je ob sobotah Lojzka poskrbela za primeren uvod v nedeljsko praznovanje s tekstom in ustrezno glasbo. Glasba, ki smo jo pošiljali v oddajo v preostalem času, je odražala želje poslušalcev in je bila v glavnem narodno zabavna, svoje mesto pa so si priborili tudi zborovsko petje, slovenske in hrvaške popevke. Vmes so spadala voščila, posvetila, obvestila in novice. Omenim naj še posebnost četrtkove oddaje, to so bili telefonski klici »v živo«, in petkove oddaje, ko so prišla na vrsto voščila, izražena od poslušalcev v pismih, ki so prihajala na našo radijsko postajo.

V zimskem času so bile na sporedu tudi drugačne oddaje. Beležimo niz postnih oddaj ob torkih, ko so nekateri duhovniki spregovorili prek našega mikrofona in razvili postno misel. Posebno pozornost smo posvetili božičnemu in velikonočnemu času z obširnimi štiriurnim programom, v katerega smo vključili posnetke s prireditev po naših šolah in vrtcih ter tekste, ki smo jih za priložnost sami pripravili.

Po poletnem tritedenskem premoru pa smo uvedli nekaj sprememb. Čas trajanja oddaj je

ostal isti, vendar se je začetek oddaj premaknil na 20. uro. Ker so oddaje še vedno trajale poldrugo uro, smo se morali sodelavci bolje organizirati. Razdelili smo se v tri skupine, vsaka je bila odgovorna za dva večera v tednu. Na ta način so bili sodelavci manj vezani na radio in, imeli več časa za pripravljanje svojih oddaj. Vsaka skupina si je sama poiskala pomoč za delo v studiu, ki je za uspeh oddaje prav tako pomembno kot vodenje samo.

Poleg že omenjene novosti smo še nasloville govornene oddaje. Tako je ob ponedeljskih na sporedu v prvem delu večera oddaja »Mikrofon je poslušal za vas«, ki je raznolika kolikor je raznoliko kulturno-prosvetno delovanje na Goriškem. Obsega glasbene in recitacijske posnetke, pogovore s predstavniki društev ipd. Od vseh začetkov pripravlja to oddajo Niko. Lidija pripoveduje ob torkih pravljico otrokom v oddajo »Prisluhnite, otroci!«. Ob sredah vodi Alenka oddajo »Iz slovenskega klobuka« o slovenskih običajih pri nas. Posebnost četrtekovega večera so še vedno telefonski klici »v živo«, nekoliko je menjal le potek oddaje. Telefonske klice povezuje v živo Niko. Ob petkih sta na sporedu izmenoma dve vrsti oddaje, ki ju pripravlja Danilo. En petek je »Oddaja o naravi«, naslednji petek pa »Te dni je govora o tem...« Pri teh govornjenih sestavkih se poslušalec poglubi za hip v lepoto in zanimivost naše narave, ki je danes vedno bolj aktualna, ali prisluhne Danilovim komentarjem o važnejših dogodkih. Teden-ski programi se zaključijo s »Sobotnimi razgledi«, ki jih vodi Lojzka in ki obsegajo ne le verski trenutek, pač pa tudi druge momente iz naše književnosti, zgodovine, muzikologije idr. Zato ima oddaja tako širok naslov.

Po teh oddajah, ki trajajo navadno pol ure, je na sporedu glasbeni del večera, ki obsega največkrat zaželene melodije, včasih pa melodije, ki jih mi predlagamo v poslušanje. Sodelavki, ki vodita te glasbene oddaje, sta še Anka in Harjet.

Kar vas lahko še zanima, je odnos med slovenskimi in italijanskimi sodelavci na radiu. Kot ste iz uvoda razumeli, so nas italijanski kolegi od vsega začetka prijateljsko sprejeli. Dobri odnos se je s časom le še izboljšal in lahko rečemo, da se na radiu prev dobro razumemo in da ni nikoli prišlo do trenj. V začetku so nam le nekoliko zavidali, da so naše oddaje hitro »prijele«, sami pa so imeli precej težav s tem. Kasneje je tudi njim steklo in so sedaj kar zadovoljni nad uspehi.

Ob skupnem delu ugotavljamo, da obe skupnosti rasteta v tej mladi izkušnji, ki nam prinaša predvsem zavest, da je mogoče premagati dolgoletna trenja in ovire jezika, popravljati napačna mišljenja; zavest, da skupnosti lahko iščeta skupnih točk, ne pa točk, ki razdvajajo, in na teh gradita; da so temelji, ki slonijo na dobri volji, strpnosti, medsebojnem razumevanju in pomoči trdni; njih sadove uživamo mi sami in tudi ljudje, do katerih pride naš glas.

Svoje delo je vedno težko oceniti, tudi o namenih slovenske oddaje je težko pisati. Vendar upam, da se bodo vsi sodelavci strinjali v naslednjih ugotovitvah. Ob slovenskih oddajah naj bi se poslušalci razvedrili in včasih tudi zamislili, Slovenci ob meji naj bi se počutili bolj povezani. Poleg te prijetne naloge, naj oddaje tudi vzgajajo in obveščajo. Marsikdo je pripomnil, da je zelo važna slovenska prisotnost v mestu tudi na območju privatnih radijskih postaj.

Na radiu smo si v teku dveh let ustvarili širok krog poslušalcev, na katerega še upali nismo. S tako širokim krogom najrazličnejših poslušalcev pa se veča tudi odgovornost pri oddajah, četudi imajo te največkrat le hvaležno nalogo, da z domačimi melodijami ustvarijo pri-



Skavtinja iz Nabrežine na poletnem taborjenju



jetno počutje v družinskem krogu. Vendar je kaj lahko to odgovornost izgubiti izpred oči in je nevarno, da se porodijo oddaje, ki izgublajo na svežini. Zato mora biti pozornost sodelavcev na radiu — sedaj ko so oddaje tehnično stekle —

obrnjena v to smer, to je v vključevanje novih sil in novih prijemov pri vodenju slovenskih oddaj. In to je morda še težja naloga kot sami začetki slovenskih oddaj na Ljudskem radiu Gorica.

JOZKO SAVLI

## SVET OB PIVKI

Komaj kdo bi na prvi pogled pričakoval, da skriva Pivka, ta obsežna in lepa kotlina, ki se razteza med obronki Nanosa, Hrušice, Javornikov in Brkinov, toliko zemljepisnih in zgodovinskih značilnosti! Svet je dobil svoje ime po istoimenski reki, ki priteka od južne strani, zbira številne pritoke in se končno izliva v Postojnsko jamo. Po daljšem toku pod zemljo pride znova na dan kot Unica, teče po Planinskem polju, znova ponikne in se prikaže na površje pri Vrhniki kot Ljubljanska, dokler se po teku čez Ljubljansko barje in skozi Ljubljano ne izliva končno v Savo.

Široka kotlina v njenem zgornjem toku sega od Postojne do Knežakā na jugu in do Razdrtega na zahodu in se loči v Zgornjo in Spodnjo Pivko. V zemljepisnem, kulturnem in zgodovinskem pogledu sodi to področje gotovo med najbolj pomembna na Slovenskem in najbolj zanimiva v celi Evropi. Kaj nam pove njegova zgodovina?

V 10. stoletju je spadalo pod mejno grofijo Istro. Kmalu nato (1077) pride pod oglejske patriarhe in še kasneje pod grofe Goriške, zaščitnike patriarhov, ki pa širijo svojo moč in posest na škodo oslabiljene patriarhove vojvodine.

Leta 1371 si Pivko pridobijo Habsburžani, avstrijski vojvode, in s tem pride ta svet v sestavo vojvodine Kranjske, skupaj z notranjo Istro oz. Pazinsko grofijo ter mestom Reko (izločena leta 1776 in pripojena Ogrski). Habsburška vojvodina Kranjska razširi s tem svoje ozemlje vse do morja. Pridobi si tudi območje starinske Vipave

do same Ajdovščine v Vipavski dolini, tako da poteka deželna meja med Primorsko (Goriško) in Kranjsko po vodi Hubelj med Ajdovščino in Šturjami. Od leta 1783 dalje spada pod Kranjsko tudi Idrija z okolico.

Po prvi svetovni vojni pa potegnejo nove državne meje. Namesto Avstro-Ogrske si sedaj delita območje Italija in novo nastala Jugoslavija. Mejo med njima potegnejo po grebenu Julijcev, odtod pa mimo Postojne na Snežnik (1796 m). Vsi omenjeni predeli pridejo pod Italijo in delijo usodo Primorske, skupno z ostalimi njenimi predeli, do konca druge svetovne vojne.

Meja med Italijo in Jugoslavijo po prvi vojni poteka nekako v sredi med vplivnima območjema Ljubljane in Trsta. S tem so vplivi obeh velikih središč dokončno razmejeni. Zakaj več stoletij je mogoče zasledovati določeno trenje med njima za upravno-politično in gospodarsko prevlado. Če pride Pivka že v drugi polovici 14. stoletja pod Habsburžane in s tem pod Kranjsko, pa ostane vendarle vse do leta 1831 v sestavi škofije Trst, torej cerkveno pod Primorsko. Potem je cerkveno in politično do prve vojne v sestavi kranjske Notranjske. Po tej vojni pa pride znova v obeh ozirih pod Trst in po drugi vojni ostane nadalje v sestavi Primorske.

Ob vsem tem ni čudno, če se na Pivki križajo celinski (alpski, kranjski) ter sredozemski značaj (kraški, primorski) kulturni vplivi, opazni dokaj izrazito v gradnji vasi, v slogu vaških hiš ter cerkva. Toda če v zgodovinsko kulturnem pogledu celinski vpliv preglša



sredozemskega tj. da ima pokrajina z vasmi celinsko lice — tudi zaradi hladnejšega podnebja — prevladuje v značaju ljudi bolj primorska sensibilitetnost, navezanost na domačo krajino, na zborovsko in cerkveno petje, na narodna izročila, kar je vse starejše in ne zgolj posledica odpora proti fašističnemu zatiranju slovenstva šele v času med obema vojnama.

\* \* \*

Človekova prisotnost na Pivki je starinska, tako zelo stara, da nas preseneti. Pivka je bila naseljena že pred kakimi 20.000 leti in še prej, v zadnjem obdobju ledene dobe. *Betalov spodmol*, votlina pri vasi Veliki Otok, nekoliko naprej od Postojnske jame, je najstarejše dognano človeško bivališče na območju Slovenije. Prisotnost prvotnega človeka pa je ugotovljena tudi v Županovem in Zakajenem spodmolu, v Postojnski, Otoški, Ovcji jami in drugih votlinah. Kasneje, ko so se v predzgodovinskem času razvili med evropskimi prebivalci že trgovski stiki, je preko tega območja potekala znana »jantareva pot«, ki je povezovala obrežja Baltika s Sredozemljem.

V starejši železni dobi, to je v času, ko so ljudje že poznali železo in izdelovali iz njega orodje in orožje (imenujemo jo tudi Halstatt, po najdiščih v istoimenskem kraju v Avstriji), naj bi po pisanju nemških piscev prebivali v teh predelih Iliri. V mlajši železni dobi (imenovani po najdiščih v Švici tudi La Tène) pa so območje osvojili Kelti s svojimi rodovi (Tavriski, Katali, Karni, Latobiki). Po nemških se ravnaajo tudi slovenski pisci in pišejo o Keltih, medtem ko italijanski upoštevajo zlasti Venete. Ti so bivali v teh krajih že davno pred Kelti in Rimljani, govorili prastar jezik, ki je bil močno soroden današnjemu slovenskemu. Slovenščina ima namreč predzgodovinsko korenino in je zato eden najbolj starinskih in zanimivih jezikov v celi Evropi in verjetno tudi na svetu.

Veneti so bili ustanovili tudi bližnji Trst, ki se je po njihovo imenoval *Terg*; od tega je nastal pod Rimljani



Snežnik kraljuje nad Pivko

Tergeste. Beseda »terg« pa je ista kot slovenski trg in tudi isto pomeni.

Rimljani so predel Pivke osvojili šele v prvem stoletju pred Kristusom. Leta 35 pr. Kr. je Oktavijan po hudih in zagriženih bojih podvrget ilirske Japide ter osvojil njihovo trdnjavo Metullum. Nekateri sodijo, da se je ta trdnjava nahajala na gradišču nad Šmihelom. Nekateri pa dopuščajo verjetnost, da bi bil stari Metullum lahko tudi v hrvaški Liki. Nobena podmena pa ni zagotovo verjetna.

Rimljani so svet ob Pivki obvladali nekaj sto let. Tu preko so hodili osvajat Panonijo, Ilirijo in Dacijo. Po propadu njihovega cesarstva so čez Pivko drvela številna bojovita ljudstva: Huni, ki so porušili mogočni Oglej; Vizigoti, Ostrogoti, Heruli, Langobardi in druga. Slovenci so bili tu že v 6. stoletju. Madžari in za njimi kako stoletje pozneje še Turki.

\* \* \*

Ker je bilo območje že v predzgodovini tako močno prehodno, je razumljivo, da so arheološka izkopavanja odkrila na Pivki vse polno starih utrd, zlasti še gradišče iz predrimske dobe. Med najpomembnejša spada gotovo *Grad nad Šmihelom*, kjer so v številnih grobiščih našli predzgodovinsko železno orožje in orodje nekdanjih prebivalcev. Nadaljnji ostanki gradišč so bili odkriti pri vaseh Strane, Slavina in Hruševje, kjer je bilo gradišče še posebno mogočno in mu danes pravijo *Ajdovski grad* (715 m), medtem ko ono nad Slavino nosi tudi samo ime *Gradišče* (635 m). Na njem so našli bogate predzgo-

dovinske najdbe — orodja, zapestnice, sponke (fibule), srebrni prstan, steklene jagode, pa tudi srebrni denar iz časa cesarja Trajana (2. stol. po Kr.). Okoli Št. Petra na Krasu, danes Pivka, so bila gradišča na griču Kerin, nad vasjo Selce, na hribu Sv. Primož (718 m), kjer se je nahajala rimska utrdba.

Med najmogočnejša gradišča spada *Silentabor* (721 m) s svojimi prepadnimi robovi. Na tem mogočem hribu so imeli svojo utrdbo tudi Rimljani in pozneje je bil na njem zgrajen tudi pomemben tabor v obrambo proti Turkom. O njem nam poroča tudi kranjski zgodovinar Valvasor. Južneje od tega tabora je znova *Gradišče* (791 m). In naprej, v okolici vasi Knežak, naletimo še na tri gradišča. Manjši gradišči sta bili tudi na hribu *Gradec* (787 m) nad Juriščami ter na hribu *Sovič* (674 m) nad Postojno.

Iz samih nazivov nam je že razvidna oblika teh zgodovinskih utrdb in obdobje nastanka. Beseda »gradišče« nam označuje utrdbo z nasipi in zidovi iz zloženega kamenja, kot so jih delali predzgodovinski naseljenci. Izraz »gradec« ni pomanjševalnica besede grad. Pomeni v resnici trdnjavo, navadno predzgodovinsko, močnejšo od gradišča. Poznana utrdba iz časov protiturških bojev pa je »tabor«. Vanj so se zatekali ljudje v času turške nevarnosti. Najpoznejša vrsta utrdbe pa je seveda »grad«, srednjeveška trdnjava. Takih na Pivki prav tako ni manjkalo. Najpomembnejši gradovi so bili Orehek, Skule, Prestranek, *Silentabor*, *Sovič*, *Predjamski grad*. Med lastniki teh gradov pa srečamo imena plemiških družin kot *Paradeiser*, *Edling*, *Auersperg*. *Kobenc* ali *Windischgrätz*, ki so imele mnoga posestva po slovenskih deželah in tudi pomembno politično vlogo v fevdalnem obdobju.

\* \* \*

Med najbolj znamenite in slikovite gradove spada *Predjamski grad*, sezidan v veliki duplini skalnate stene pri vasi *Predjama*. Grad je spočetka pripadal plemiški družini *Lueger* (*Logar*),

katere zadnji potomec je bil vitez *Erazem*.



**Erazem Predjamski**  
(slikal lani umrli slikar *Lojze Perko*)

Vitez *Erazem Lueger* je bil prijatelj junškega *Andreja Baumkirchen* iz *Vipave*, drznega in nemirnega viteza, ki je bil leta 1452 rešil iz *Dunajskega Novega mesta* cesarja *Friderika III.* *Habsburga*. Cesarja sta v tem mestu oblegala češki vojskovodja *Vitovec* in celjski *Einzinger*. Toda *Andrej Baumkirchen* je kasneje zaradi nesoglasij s cesarjem prešel na stran *Ulrika*, grofa *Celjskega* in prizadejal *Habsburškim* hude izgube. Pod pretvezo, da gre za pogajanja, so ga potem zvalili v *Gradec*, ga tu prijeli in usmrtili, kljub dani besedi o prostem odhodu.

Ko je kasneje na cesarskem dvoru ošabni maršal po imenu *Pappenheim* žalil spomin pogumnega, vendar nesrečnega viteza *Baumkirchna*, ga je *Erazem Lueger* oz. *Erazem Predjamski* izzval, da brani čast rajnega prijatelja, in ga je v dvoboju ubil. Toda maršalovi sorodniki so kljub poštenemu dvoboju pregovorili cesarja, da je izdal na *Erazma* zaporno povelje. *Erazem* se je zatekel v svoj nepremagljivi grad v *Predjami* in tu se začne slavna zgodba obleganja.

Ukaz, da prime *Erazma*, je dobil tržaški glavar *Gašper Ravbar*. Ta je s svojimi vojaki začel oblegati *Predjamski grad* pozimi leta 1483-84. La-



Erazmov grb iz 15. stol.

kota naj bi Erazma prisilila k vdaji. Ta pa se je preskrboval po podzemski jami za gradom in metal svojim oglebovalcem v zasmeh kose razsekanega vola, kostrune in na pomlad celo zgodnje vipavske češnje. Toda z zlatom natovorjen osel, pravi zgodovinar Valvasor, prepleza še tako visoko obzidje. Oblegovalci so bili namreč podkupili Erazmovega služabnika, ki je prihajal iz gradu preko zidovja na pogajanja z njimi. Zvečer je služabnik v gradu dal z lučjo znak nad okno onega prostora, kamor »hodi še turški cesar pešč«. Na tisto mesto so oblegovalci ustrelili s kanonom in ubili upornega Erazma.

Grad je čez leta prišel v last rodbine Kobenc, potem grofov Coronini; zadnji lastniki pa so bili knezi Windischgrätz.

\* \* \*

Izmed cerkva se na Pivki ponaša kot najstarejša farna cerkev Marijinega Vnebovzetja v Slavini. Izvirno domače ime je pravzaprav Slavna. Tržaški zgodovinar Kandler sodi, da je ta cerkev nastala že v 9. stoletju. Fara v Slavini je bila sprva edina na Pivki. Spada med prve fare nekdanje tržaške škofije. Toda stare knjige in listine, iz katerih bi bilo mogoče izvedeti kaj bolj nadrobnega, so zgorele. Ljudska pripoved pa ve povedati o začetkih slavske cerkve naslednje:

Na Tabru, kjer so sedaj razvaline, je stal nekdanj mogočen grad. V njem je pred davnimi

časi živela pobožna graščakinja vdova. Kjer je sedaj cerkev in vas, je stalo tedaj jezero, podobno Pališkemu in Petelinjemu. Pobožna gospa je vsako noč videla sredi jezera luč in čudno svetlobo. Ker je bila goreča častilka Matere božje, je obljubila Mariji, da ji bo tam, kjer je stalo jezero, zgradila cerkvico, če se jezero posuši. In jezero se je res posušilo. Gospa je obljubo izpolnila in dala sezidati kapelo, posvečeno Mariji. Dali so ji ime *Marija na jezeru*, ki je ostalo do današnjega dne. Svoj čas je ta cerkev veljala za pomembno božjo pot.

Iz slavenske fare so se kasneje razvile vse današnje fare na Pivki. Cerkev v Slavini pa je danes eden najpomembnejših zgodovinsko umetniških spomenikov ne le na Pivki, marveč na vsem Primorskem. Med najlepše umetnine te cerkve sodi skupina kipov z imenom »Marijino kronanje«, ki jo je izklesal znani kipar Robba.

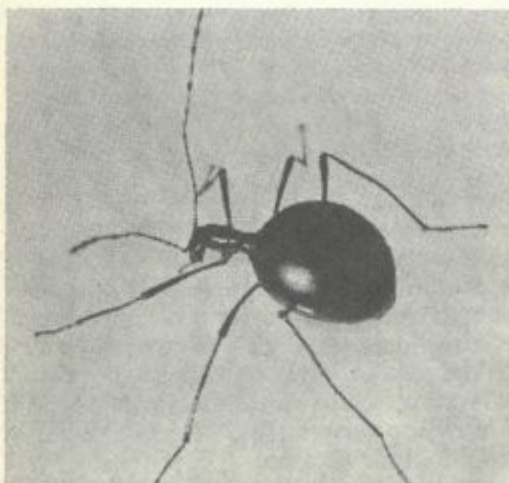
Legenda o jezeru pri Slavini ni brez podlage. V davnih časih so bila tu kot tudi pri Hruševju, Stari vasi in Selcah ter drugod precej velika jezera, ki jih danes ni več. Ostala pa so manjša, kraška jezera imenovana, ker so nestalna ali presihajoča. Kar precej jih je: Parško, Veliko in Malo Drskovško, Kalsko, Veliko in Malo Zagorsko itd. Največje po obsegu je Palško, po trajanju pa ga prekaša Petelinjsko. Kraška voda pa se zastavlja in zaliva svet tudi v Krajnikovem dolu in v dolu Jerodovci.

Mednarodno poznana znamenitost s tega območja pa so seveda kraške jame. Izmed vseh je najbolj slavna *Poštojnska jama*. Zaslovela je že v cesarskih časih pred prvo svetovno vojno, ljudem pa je bila znana po svojem vhodnem delu že v prejšnjih stoletjih, o čemer pričajo podpisi ob vhodnem delu jame, ki izvirajo iz leta 1213.

Jamo je leta 1818 odkril vse do znanih kapnikov *Kalvarija* in *Velika gora* siromašni domačin Luka Čeč. Za turistični obisk pa so jo uredili leta 1819. Ta letnica pomeni rojstvo jamskega turizma v Evropi.

Luka Čeč je prvi na svetu našel tudi *jamskega hrošča* (*Leptodirus hohlenwarti*). Poimenovali so ga po slovensko »drobnovratnik«. To pa ni bila edina živalska vrsta iz podzemlja. Ka-

sneje so odkrili še jamskega skakača, jamskega raka, postranico, jamskega pajka, jamskega škorpiona, jamsko kobilico, jamske polže in celo jamsko muho.

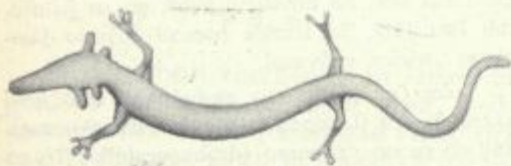


Drobnovratnik, znameniti jamski hrošč  
(*Leptodirus hochenwartii*)

Izmed vseh jamskih živalic je po svetu najbolj zaslovela *človeška ribica* (*Proteus anquinus laurenti*), simbol kraškega in podzemnega sveta.

Obiskovalce zapelje v Postojnsko jamo majhen vlak skozi praviljično osvetljene dvorane kapnikov, ki se prelivajo v čudovitih barvah, od rume, rdeče, rožaste, kremaste, do rujne, zelene, sive, temno sive in črne. Pa še toliko drugih odtenkov. Nekateri kapniki imajo čudovito lepe oblike, ne bi jih mogla ustvariti še tako spretna človeška roka. Najlepšim so nadedi zveneca imena kot «Cipresa», «Briljant», «Zavesa» in podobno. Nekako središče jame je Koncertna, tudi Kongresna dvorana. Najlepši del pa so *Lepe jame*. Na Postojnsko se navezujejo po sistemu rorov tudi Otoška, Crna, Pivka in Magdalena jama.

Postojnska jama je tudi zibelka slovenskega jamarstva. Ze leta 1889 so tu ustanovili prvo



Človeška ribica

slovensko jamarsko društvo z imenom «Antron» (votlina). Njegovi člani so odkrili že omenjene Lepe jame ali Paradiž. Danes je ta jama steber kraškega turizma. Ze do pred nekaj let je imela po kakih 700.000 obiskovalcev na leto. Nova avtocesta pa je velik del obiskovalcev preusmerila mimo jame.

Prebivalstvo na Pivki pa danes ne živi prvenstveno od turizma, kakor ni tudi poprej. Zaradi velikih gozdov je pomembna panoga gospodarstva gozdarstvo. Težišče lesne industrije je tovarna »Javor« na Pivki (St. Peter na



Postojnska jama — kapnik »Orjak«

Krasu). Precej se je razvila tudi trgovina na debelo, ki jo zastopa predvsem podjetje »Nanos« v Postojni, prevozništvu pa tvrdka »Transavto«. V Košanski dolini je v kraju Neverke zraslo ogromno gojišče, vzrejevališče in predelava perutnine. Ljudje s Pivke so znani kot pridni, delavni in zavedni.

\* \* \*

Izmed znamenitih slovenskih ljudi, ki so se na Pivki rodili in potem ustvarjali in delovali doma ali v svetu, je mogoče omeniti le najbolj vidne, ker jih je pravzaprav nepregledna množica. Že v 16. stoletju je bil izredno znana osebnost *Janez Kobenc*, baron Predjamski. Poslan je bil večkrat na ruski dvor zaradi znanja slovenščine kot enega slovanskih jezikov. O svojih doživetjih je objavil več spisov. Iz Postojne je izhajal raziskovalec kranjske zgodovine *Peter Radics* (1836-1912). Tu se je rodil znani tržaški politik *Otokar Rybar* (1865-1927). Nadalje, tudi mednarodno poznani strokovnjak za državnostno pravo *Leonid Pitamic* (1885-1971).

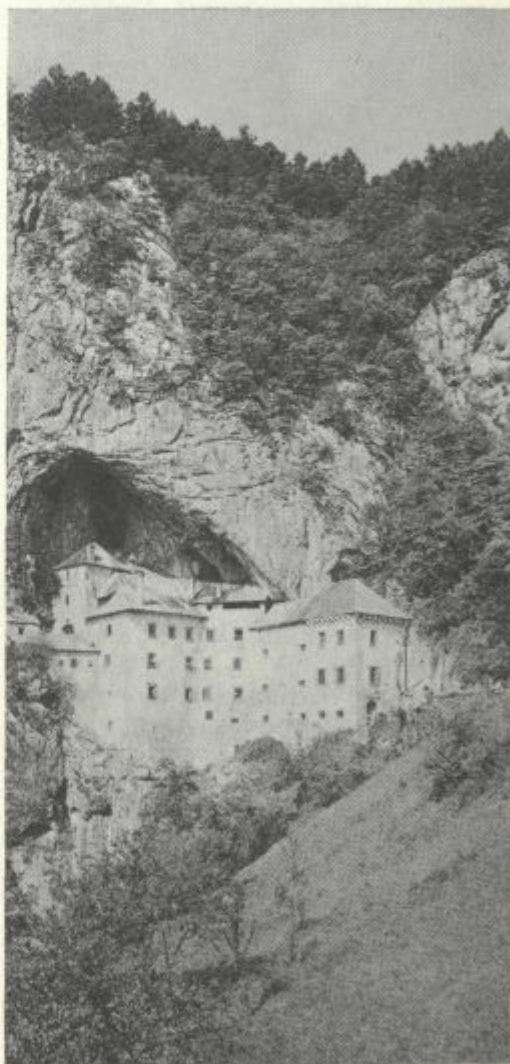
Iz Slavine je bil doma zaslužni tržaški veletrgovec *Franc Kalister* (1839-1901), ki je omogočil obstoj in dnevno izhajanje tržaškemu listu »Edinost«. Od tu je bil prav tako tudi *Josip Gorup* (1834-1912), ladjar in finančnik na Reki. Simonu Gregorčiču je bil založil drugi in tretji zvezek poezij. Iz Zagorja je prihajala znana in priljubljena pripovednica *Lea Fatur* (1865-1941). Bila je po poklicu šivilja in si je s šivanjem služila kruh. Iz Postojne je bil eden najboljših slovenskih kiparjev *Frančišek Smerdu* (1908-1964). Iz Stare vasi pa izhaja kipar *Janez Sajovic* (1891-1972).

V Planini se je rodil pesnik, skladatelj in politik *Miroslav Vilhar* (1818-1871). Bil je med najbolj delavnimi narodnimi buditelji svojega časa, poslanec v kranjskem deželnem zboru, po vsem Slovenskem poznan skladatelj in domoljub. Pomagal je ustanavljati čitalnice in veliko skladal. Njegove pesmi so še danes priljubljene, nekatere so kar ponarodele. Kdo ne bi poznal

tiste »Lipa zelenela je« ali »Rožic ne bom trgala«, pa valčke, polke, mnoge klavirske skladbe. Za novo ustanovljeno slovensko gledališče je zložil celo posebno spevoigro »Jamska Ivanka«, ki je postala zelo priljubljena in so jo po vsem Slovenskem radi izvajali.

— — —

VIRI: Ljudje in kraji ob Pivki (zbornik), Kulturna skupnost Postojna 1975; Zgodovina župnije Slavina (Janez Zabukovec), Ljubljana 1910; Guida d'Italia - Venezia Giulia e Dalmazia (L. V. Bretarelli), Milan 1934.



Znameniti Predjamski grad

## Drobne zanimivosti iz Mačkolj

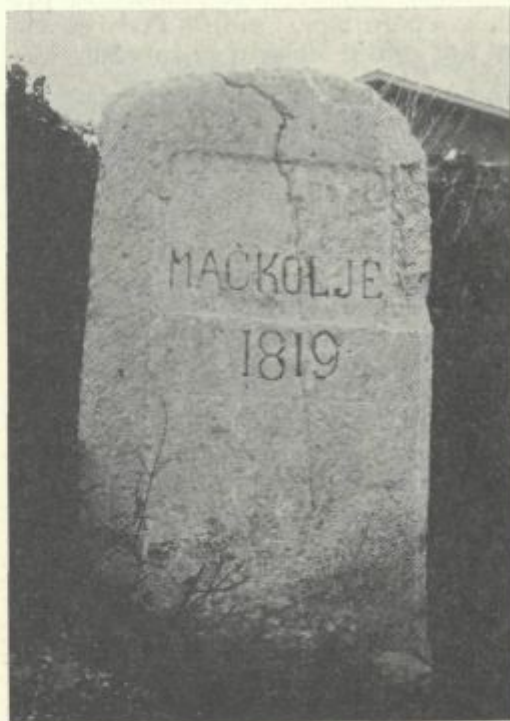
V poletju 1980 smo imeli možnost ogledati si zelo zanimivo razstavo fotografij Marija Magajne. Iz svoje izredno bogate zbirke fotografskega materiala je Magajna izbral tiste, ki kažejo vse cerkve na Tržaškem, v katerih se vrši slovenska služba božja. Zraven tega je bilo na isti razstavi še veliko fotograf-skih posnetkov kapelic in drugih znamenj, kolon, vodnjakov in raznih v kamen vklesanih podob ali zapisov na kraških kmečkih domovih.

### MEJNIK

Na vrhu vasi, to je na prelazu iz Brega v Osapsko dolino, je tromeja med območji mačkoljanske, dolinske in prebeneške srenje. Tam je vsaj 160 let stal mejnik. To je poldrugi meter visok, bel kraški kamen, v obliki trikatne prizme. Na mejnih ploskah te kamnite gmote stoje zapisi: na dolinski strani: DOLINA, na prebeneški PREBENEG in MAČKOLJE na strani proti Mačkoljam. Spodaj je še na vseh treh straneh vklesana letnica 1819.

Noben Mačkoljan ne zna povedati, kdo naj bi bil ta kamen postavil tja. Ustno izročilo o tem ni seglo do nas. Tudi mi ni znano, če stoji kje kaj o tem zapisano.

V kamen vklesana letnica naj bi dokazovala čas postavitve tega mejnika. A napis MAČKOLJE nikakor ne more biti iz tistih časov, ko je bila še v rabi bohoričica. To priča črka Č, ki pripada gajici, to je črkopisu, ki je prišel v rabo v drugi polovici 19. stoletja. Ako natančneje opazujemo kamen, z lahkoto ugotovimo, da je vklesan napis MAČKOLJE v vdolbenem pravokotniku. To daje misliti, da je neki kamnosek mogoče v času narodnega preporoda odstranil s kamna prvotni napis, ki bi utegnil biti, po letnici sodeč, mogoče celo nemški ali italijanski. Vse kaže,



Mejnik na stičišču območij treh srenj

da je bila sedanja letnica zapisa imena vasi vklesana pozneje kot letnica. Vsekakor je važno, da so imena treh vasi, ki so vklesana v ta kamen, pristno slovenska. Važnejše je za nas celo to, da kaže ta »dokument«, da se pravilno piše ime vasi MAČKOLJE, ne pa Mačkowlje, kakor se je skušalo uveljaviti po zadnji vojni.

Kamen je stal na tromeji. A to je že preteklost. Danes kamna ni več tam, ker bi sicer oviral promet. Ko so pred nekaj leti delavci ob širjenju ceste nkladali odvečni material na tovrnjak, so že hoteli odpeljati tudi ta važni zgodovinski spomenik. Oseba, ki je slučajno prišla mimo, je delavce opozorila na napačnost tega početja. Tedaj so kamen le umaknili ob kraj križišča. Tam še danes stoji ta bela kamnita gmota, si-

ser rešena uničenja, a vsa obrasla z ro-  
bido. Mogoče se bo le našel kdo, ki bo  
poskrbel, da se postavi ta mejni kamen  
zopet na ustrezno mesto.

## DRUGI SPOMENIKI PRETEKLOSTI

Ko sem omenila tromejo na vrhu  
vasi, nisem povedala, da imenujemo  
domačini tisti vaški predel »pri pilu«.  
Ta naziv je zelo logičen, ker stoji ob  
tistem cestnem križišču kapelica (pil).

Kmet Izidor Tul mi je povedal, da  
se je vedno pravilo tistemu kraju »pri  
pilu«, kar daje sklepati, da je stalo  
tam tudi v preteklosti neko krščansko  
znamenje, kakršna so običajno postavl-  
jali ob križiščih in ob vhodih v vasi.  
Toda o kakem prvotnem znamenju pri  
»pilu« v Mačkovljah ni sledu.

Sedanja kapelica, ki je posvečena  
sv. Jožefu, je bila postavljena šele po  
prvi svetovni vojni. Na pobudo vaške-  
ga župana in ob podpori srenje jo je  
zgradil zidar Andrej Šturman, ki je bil  
tudi cerkveni starešina. Kip sv. Jožefa  
v tej kapelici je pa dar redovnic iz za-  
vetišča sv. Jožefa na Istrski cesti v Tr-  
stu. Kdo je posredoval za to darilo, mi  
ni znano.

Dejstvo je, da so naši predniki v  
letih najhujše povojne revščine vendar-  
le prispevali, da se je postavilo to kr-  
ščansko znamenje. Nevarnost pa je, da  
mi danes v splošnem preobilju sebično  
skrbimo le vsak zase in pozabimo na  
vzdrževanje in obnavljanje tudi skrom-  
nih spomenikov vere.

Kapelica sv. Jožefa v Mačkoljah je  
bila sicer prenovljena leta 1966, za kar  
je poskrbel tedanji župnijski upravitelj  
g. Stalcar; danes pa ta »pil« ponovno  
kliče po popravilu.

Pri vaškem starem studencu na sre-  
di vasi stoji nekoliko starejša kapelica  
s kipom lurške Matere božje, ki jo je  
postavil pravtako ob posredovanju va-  
škega župana Ivana Tula - Pelka teda-  
nji zidarski mojster Andrej Šturman.  
Tako trdijo sedanji najstarejši ljudje  
v vasi. Ta kapelica je nekoliko manjša  
od tiste »pri pilu«, a priča, da so za



Blagoslovitev obnovljene kapelice marca 1966

njeno postavitev potrosili več denarja.  
Bili so pač drugi časi, saj stoji na nje-  
nih dveh stranskih pokončnih kamnih  
vklesana letnica 1908. Na prečnem obo-  
kanem kamnu nad vratci je zapis ČE-  
ŠCENA MARIJA, na podstavku sta pa  
vklesana dva znana verza, ki pričata,  
kako so naši predniki znali dati Bogu  
hvalo za sleherno dobroto:

ČAST BOGU NAJ BODE  
ZA DOBROTO VODE

Še ob koncu zadnje vojne se je raz-  
prostiral ob tej kapelici pri studencu  
lep vrt. Toda na tej parceli je pred leti  
zrasla hiša, ki precej zakriva pogled  
do kapelice. Odkar je pritekla voda v  
vsako hišo, je tudi črpalka na vaškem  
studencu opuščena. S tem je kapelica  
lurške Matere božje preveč pozabljena,  
a zato tembolj kliče po nujnem popra-  
vilu.

Kakor se dviga na eni strani te ka-



pelice nova Šikova hiša, tako stoji na drugi strani dolg in precej visok kamnit zid, ki obdaja južno stran vaškega trga »pod lipo«, sredi katerega še vedno živi že več sto let stara lipa.

### STARODAVNA LIPA

Najstarejši Mačkoljani pravijo, da je bilo za časa njihovega otroštva deblo te lipa prav tako obsežno kot danes. V svoji krošnji pa je bilo to drevo najbolj košato pred in med zadnjo vojno, a tudi po njej. Široke in močne veje niso segale le v višino, temveč tudi v širino, tako da so v širokem krogu prekrivale ves trg nad vaškim studencem. Mačkoljanska lipa raste namreč nad velikimi rezervoarji vode, širokimi in globokimi vodnjaki, ki jih prekrivajo zidani oboki.

Prvo škodo so povzročili mogočni mačkoljanski lipi tovornjaki, ki so že prva leta po vojni vozili gradbeni material v vas za obnovo po Nemcih požganih hiš. Naloženi tovornjaki so pri obračanju pod lipo zadevali ob nižje veje in jih lomili. Pozneje je morala lipa žrtvovati nekaj zdravih in košatih vej zato, da je tam lahko obračal avtobus. Nazadnje je opravila svoje še huda burja. Ob nekem silnem viharu sunku so se zrušile na videz močne, a v notranjosti bolne visoke veje.

Zgodilo se je končno, da je nekdo opozoril županstvo, kako hudo nevarnost povzročajo preostale nezdrave in visoke veje, ki se utegnejo zlomiti že ob samo močnem vetru.

Tedaj se je neke nedelje v aprilu 1978 na povabilo župana zbralo pod lipo precej vaščanov. Zagovorniki mnenja, da se več sto let stara lipa odstrani in vsadi nova, so bili zelo glasni, a neuspešni. Nekaj kmetov je trdilo, da se lipa ne sme kar tako uničiti. Izruvati jo s kakim strojem bi bilo celo nevarno, ker se utegnejo ob tem podreti že itak stari oboki nad vodnimi zbiralniki.

Nekaj dni po tistem javnem sestanku so pa le prišli občinski delavci in odžagali lipi vse veje. Tedaj je bilo pri-

čakovati, da se bo deblo posušilo in umrlo. A več stoletij staro deblo je pognalo nove mlade veje, ki so v obeh naslednjih dveh pomladih košato ozelele.



Lipa v Mačkoljah do aprila 1978

JULČE GORJAN

### PISATELJ PREGELJ

Ko sem obiskoval drugo gimnazijo v Kranju, to je bilo med prvo svetovno vojno, je bil moj profesor nemščine prav Ivan Pregelj. Bil je bolj majhne postave in precej bujnih las. Nosil je naočnike. Ko smo pisali nemško nalogo, je kar izginil za katedrom. Privlekel je na dan kakšno prav debelo knjigo, tako je bil iznad nje viden le šop njegovih las.

Zdelo se je, kot bi hotel reči: »Otroci moji, rad bi vas učil slovenščino, a moram vas učiti nemščino. Prepisujte, pomagajte si, kot si morete, saj vidite, da vas jaz ne vidim.«

## Drobci zgodovine iz Podgore

Pri Gorici, onstran Soče, pod gozdnato Kalvarijo (240 m), leži raztegnjena vas Podgora, danes že goriško predmestje, ki pa ime vendarle utrip samostojnega kraja. Zgodovinski viri omenjajo, da so Podgorci že od nekdanj obdelovali polje, gojili sadno drevje, trto in oljko. Toda polje in vrt nista mogla preživljati vseh in zato je bilo tukaj že od starih časov razširjeno rokodelstvo.

Najstarejša oblika le-tega je bilo kamenarstvo. V bližnji Grojni in v Čavi, zadaj za podgorsko cerkvijo, so bili svoj čas veliki kamnolomi, saj so potrebovali velike količine kamena za stavbe v bližnji Gorici, ki se je naglo razvijala. Podgorski kamen so zadnjič rabili za gradnjo železniškega mostu čez Sočo leta 1859, zatem pa so ostali kamnolomi zapuščeni. Na tiste čase nas spominja le še praznovanje sv. Gotarda, ki so ga kamenarji častili v svoji bratovščini.

Poleg kamnolomov so v Podgori že zgodaj obratovali tudi mlini. Viri omenjajo, da je Vid Dornberg že leta 1471 dal napraviti mlin na Grojni, ob njenem izlivu v Sočo. Kasneje so na Soči postavili še več mlinov, ki so obratovali vse do srede prejšnjega stoletja.

Stoletje poprej, okoli leta 1750, so goriški gospodje Ascoli spremenili svoj podgorski mlin v obrat za izdelavo papirja. Na Soči so zgradili tudi dva velika jezova, enega za svilarski obrat v Stražicah, drugega pa za papirnico v Podgori. Papirnica se je nenehno širila. Leta 1870 je bilo v njej zaposlenih že 116 Podgorcev in v enem samem letu so izdelali za 150.000 goldinarjev papirja. Ascoli so kasneje prodali oba obrata rodbini Ritter. Ritterji so opustili svilarno in razširili papirnico v veleobrat. Leta 1887 so ga prodali družbi Leykam-Josephstahl. In ta družba je odprla nato še obrat za izdelavo celuloze.

Ob začetku tega stoletja je bila pod-

gorska papirnica največji tovarniški obrat v celi goriški deželi.

\* \* \*

Posestva v Podgori so imele mnoge plemenite rodbine. Kot najstarejši posestnik se v virih omenja že leta 1084 samostan benediktincev v Rožacu (Rossazzo) nad furlanskim Manzanom. Kmalu nato se omenjajo posestva grofov goriških, nato posestva gospodov iz Rihemberka (1291), posestva grofov Dornberg (1458). Kasneje pa še posestva družin Rossauer, Formentini ter Ascoli.

Okoli leta 1600 so grofje Attems pokupili vsa podgorska posestva. Ti grofje so izhajali iz goriške veje rodu Attems, ki je imel svoje bivališče na Peči pri Mirnu. Zaradi tega so svojemu imenu dodajali pristavek »von Pötzenstein« (Pöztz = Peč).

V družini goriških Attemsov se je leta 1708 rodil sin Sigismund, ki je postal, ko je odrasel, zelo študiran in razgledan, zlasti še v zgodovinskih vedah. Vendar so njegovi spisi ostali v glavnem še v rokopisu. Tako tudi »Rerum Foroiuliensis«, gradivo za zgodovino goriških grofov ter drugo. Sigismund je za življenja postal goriški deželni glavar in državni svetnik. Umrl je leta 1758.

Sigismund je prenesel domovanje Attemsov s Peči v Podgoro. V ta namen je dal leta 1740 sezidati krasno vilo-palačo na južnem vznožju Kalvarije, z obsežnimi vrtovi, sadovnjaki in ribniki. V njej so bili bogat arhiv, knjižnica, dragocena zbirka orožja ter druge umetnine. Knjižnica je bila neprecenljive vrednosti. Imenitna vila je bila v prvi vojni popolnoma porušena in komaj kaj od njenega umetniškega bogastva se je rešilo.

Novo bivališče Attemsov v Podgori je zelo povzdignilo pomen same Podgore. Sadovnjaki in vrtovi, ki so pripadali vili, so veljali drugim za zgled in

spodbujali ljudi k pridelovanju sadja, vina, povrtnine in gojitvi oljk. Zaradi bližine deželnega središča Gorice so se te dejavnosti tudi dobro obnesle.

V te čase segajo tudi začetki sajenja murv in gojitve sviloprejke. Zato je nastal tudi svilarski obrat v Stražicah, ki je imel sredi prejšnjega stoletja kar 41 parnih kotlov. Toda svilogojstvo je počasi zamiralo in do prve svetovne vojne docela prenehalo.

Promet iz Podgore v Gorico je takrat v celoti potekal prego Grojne in čez most v Pevmi. Po tej poti je šel tudi ves promet iz Furlanije, dokler ni bil dograjen most na Barki, pod sedanjim železniškim. Zaradi živahnega furmanstva preko Podgore so tu dobro uspevale tudi trgovine in gostilne.

Prebivalstvo je bilo že od nekdanj precej številno. Leta 1870 so našteali kar 1.500 duš in je bilo za tiste čase veliko. Njih število pa se je tudi potem še večalo.

Ker je bila večina ljudi zaposlena v tovarnah in obratih, se je v Podgori tudi že zgodaj razvilo delavsko gibanje. Ustanovili so »Delavsko zadrugo« in »Katoliško podporno društvo« ter prirejali številne shode. Na njih so nastopali kot govorniki tudi znani slovenski narodni voditelji, kot dr. Henrik Tuma, dr. Janez Evangelist Krek in dr. Dermota.

Leta 1852 se je v Podgori ustanovila ljudska šola, leta 1887 pa otroški vrtec. Imeli pa so tudi čitalnico, izobraževalno društvo ter telovadni društvi »Sokol« in »Orel«.

Razgibano podgorsko življenje je prekinila prva svetovna vojna in za njo fašizem. V prvi vojni so bile hiše posute, Kalvarija nad vasjo je bila ravno v središču soške fronte. Ljudje so morali v begunstvo v notranjost Avstrije, največ jih je preživelo begunska leta na Stajerskem, v mestih Bruck na Muri, Wagner, Lipnica in Strnišče.

Velika tovarna je bila po prvi svetovni vojni v celoti obnovljena, toda preuredili so jo v predilnico. In kot taka še danes daje zaposlitev številnim domačim in tujim ljudem.

Tudi versko življenje je bilo med Podgorci že od nekdanj precej živahno. Že od starih časov je obstajala znana Bratovščina sv. Gotarda. Njen začetek je najbrž v zvezi s podgorskimi kamnolomi, saj je sv. Gotard veljal za pomembnega priprošnjika ob nesrečah s polomljenimi udi. Bratovščina se je razširila že zgodaj na vsa Brda in na goriško okolico. Shajala se je navadno 5. maja. Imela pa je tudi precejšnje imetje, ki ga je uporabljala v dobrodelne namene.

Še starejša od te bratovščine pa je bila v Podgori Bratovščina blažene Device Marije, vendar pa manj razširjena kot prejšnja. Tretjo bratovščino v tem kraju so imeli pri cerkvi sv. Trojice na Kalvariji. Namen teh bratovščin je bil pospeševati versko življenje, obenem pa tudi gmotno podpirati svoje člane, če so bili v stiski, ter uboge.

Versko življenje se je nekdanj odražalo tudi v prirejanju procesij. Nekatere od teh so bile spokornega značaja, druge priprošnjega in spet nekatere v počaščenje Boga in svetnikov. Podgora je imela veliko procesijo na dan sv. Roka, potem še na dan sv. Marka, ko so šli na Preval pri Moši; na osmino po sv. Juriju so šli k sv. Trojici na Kalvarijo, na vnebohod pa k sv. Ivanu v Devin; na binkošti na Kostanjevico, dan pred sv. Mohorjem in Fortunatom v Oglej in na sv. Ano na Sv. goro. Tudi te lepe in doživete procesije so oblasti zatrle po odlokih cesarja Jožefa II. Kasneje so vpeljali nekatere druge, zlasti na rožnovensko nedeljo.

\* \* \*

Verjetno je prav to bogato delovno, kulturno in duhovno izročilo kraja eden od glavnih vzrokov, da so podgorski ljudje še danes ostali preprosti, pridni, zavedni ter kulturno živahni in to kljub svojemu predmestnemu položaju nasproti Gorici ter njenim kritičnim malomestnim in mestnim problemom. Kaj pa bo pokazala tudi v Podgori prihodnost, je odvisno v prvi vrsti od mladega rodu in njegove domačnosti za vesti.

# Potovanje v Taizé

September 1975. Skupina sedmih Tržačanov se poslavlja od Taizéja s trdnim namenom, da se spet vrne v ta kraj srečanja in molitve, a tokrat v večjem številu.



Tržaška skupina na poti iz Taizéja

Minilo je pet let in želje skupinice so se uresničile. 18. avgusta 1980 se je 47 mladih, večinoma iz Trsta, a tudi nekaj iz Gorice in celo iz Slovenije, zbralo na avtobusu, ki naj bi nas popeljal naravnost v Francijo — v Taizé. Pot je bila dolga in v začetku morda nekoliko dolgočasna. A ko smo prišli mimo Verone in Milana v dolino Aosta, nas je nenadoma predramil čudoviti razgled na gore ob cesti. Se pogled na veličastni Mont Blanc in že smo bili v 12 km dolgem predoru, ki nas je popeljal naravnost v Chamonix, kjer smo postavili šotore in legli k počitku.

Naslednjega dne nas je pot vodila skozi Zenevo v Cluny in Taizé. Stopili smo z avtobusa, pa je že med nami prišlo do navdušenih komentarjev. Vse, kar smo videli, se nam je zdelo izredno zanimivo; najbolj so nas presenetili veseli in nasmejani obrazi. Nekateri so še večerjali, drugi so peli ob spremljavi kitar, tretji so plesali folklorne plesne. Prvi vtisi so skratka bili prijetni. Spraševali pa smo se: kako bo jutri?

Ob 7.30 so nas zvonovi zbudili in vabili k jutranji evharistični pobožno-

sti. In prav tukaj smo lahko prvič začutili, kaj pravzaprav pomeni taizejski duh. Ne bom komentiral dogodkov. Samo veličastno sliko, ki se je odprla pred skupino 50 mladih zamejcev, bi vam rad prikazal.

Približno 1500 mladih se v popolni tišini zbere v cerkvi edinosti. Nekateri sedijo na tleh ali na stolih, drugi klečijo. V cerkvi kraljujeta polmrak in tišina. Eden izmed patrov — 40 patrov v belih haljah ravno tako kleči sredi cerkve — zapoje latinski verz: *Laudate omnes gentes, laudate Dominum!* (Hvalite vsa ljudstva, hvalite Gospoda!) in vseh 1500 prisotnih poprime melodijo. V trenutku se cerkev napolni z ubranim petjem. To vzdusje nas najprej preseneti, nato pa nas prevzame z zadovoljstvom in umirjenostjo. Saj se tukaj v Taizéju čisto navadno petje spremeni v pravo molitev.

Sledi branje sv. pisma in prošenj v več jezikih, tudi v slovenščini. Nato pa se cerkev spet potopi v tišino in razmišljanje. Tu pa tam kdo zakašlja, a to je tudi vse, kar lahko slišiš. Pater zapoje psalm. Vsi odgovarjajo z refrenom. Sledi obhajilo. Po obhajilu še nekaj prošenj in tišina, nato pa spet petje-molitev. *Jubilare Deo* (Veselite se v Bogu), *Alleluia!* Kar težko je zapustiti cerkev, a treba je k zajtrku.

Spet zanimivo doživetje: ogromna masa ljudi mirno čaka v vrsti. Ni prepiranja ne kreganja, saj vsi dobro vedo, da bo hrane dovolj za vse.

Po zajtrku se pa začne delavni dan. Zberejo se razne skupine: po tematiki razgovora, po etnični pripadnosti itd., povsod pa je govor le o molitvi, o problemih krajevne Cerkve, o socialnih problemih v svetu, o ekumenizmu. Kdor želi, se lahko umakne v »Tišino«, predel, ki je namenjen tistim, ki mislijo preživeti nekaj dni v osebni poglobitvi in razmišljanju. Možnosti je torej brez števila.

Skupna molitev v cerkvi trikrat na dan in razgovori po skupinah so tako temelji življenja v Taizéju. Ne manjka pa tudi časa za družabnost in medsebojne stike. Vsekakor pa je bilo geslo naše skupine: nikoli sam, redko v dveh, vedno v treh ali več. Torej, imeli smo za cilj tudi povezanost članov naše družbe, tako da ne, bi prišlo do izolacij in zapiranja v ožje skupine. Vzdušje je bilo na višku, vse do vrnitve v Trst. Niti problem prenočišča ob povratku nas ni vznemiril. Nasprotno. Spati v še nedograjeni livarni je bila za nas vse enkratna izkušnja.

Z nekaterimi sem se pogovarjal o vtisih, ki so jih odnesli iz Taizéja. Ta je bil presenečen nad številom mladih, ki se vnemajo za Kristusa, drugega je prevzela nova oblika doživete molitve, tretjo pa spoznavanje ljudi iz cele Evrope in še od drugod. A vsi so si bili edini, da je bilo naše bivanje v tej majhni in obenem tako znani vasi prekratko. Toda naše slovo ob vrnitvi v Trst ni bilo grenko in žalostno, temveč polno pričakovanja, saj se bomo tudi doma redno srečavali in se vsi skupaj ponovno zbrali v pesmi in molitvi bo božiču v Rimu ob evropskem romanju mladih.

---

EDI ZERJAL

## Nadzorovana izvorna imena za krajevna vina

V tem članku bi radi proučili gospodarske učinke zakona o priznanju izvornih imen za vina v goriški pokrajini. Proučitev bo služila primerjavi oz. ugotovitvi koristi, ki obstajajo v prihodnosti pridelovalcu in tudi kraju, v katerem ima pridelana vrsta vina priznано lastno izvorno ime.

Če se le zelo površno pomudimo pri razpravi Favarettija in Maurizia Merla o gospodarskih učinkih zakona o izvornih imenih za vina v Goriških

Brdih, nam postanejo takoj očitni razvojni pojavi, ki so odločujoče posegli v strukturo kmetij in vplivali na njih dohodke. Posebno še velja to za kmetije, pri katerih je vinogradništvo dosseglo stopnjo visoke specializacije.

Najbolj neposredni in takojšnji učinek je bilo moč opaziti pri cenah vin in grozdja. Ker so se dvignile cene teh pridelkov, se je zvišala tudi cena zemljišč. Zvišali so se tudi kmetijski dohodki. Številni so potem tudi posredni učinki, ki so postali očitni, ko so se izboljšali gospodarski izgledi za bodočnost, ki jih nudi vinogradništvo.

V prvi vrsti naj omenimo intenzivnejše in v specializacijo usmerjeno gojenje vinske trte za pridelovanje določenih vrst vina na tem področju, prav v razdobju, ko se pričanja opuščati kmetovanje na gričevnati zemlji. Med drugim je prispevalo tudi k obrambi tal, ki so bila že v precejšnji nevarnosti. S tem je bila zavarovana v večini primerov tudi lepota in ekologija pokrajine, kar je dalo zagon dejavnosti turizma na podeželju.

Ustavimo se nekoliko pri teh kratkih ugotovitvah splošnega značaja:

1. **Učinki na cene.** Če hočemo učinek zakona na cene količinsko izraziti, bi lahko rekli, četudi bi pri tem ravnali le zelo približno in bi poenostavljali, da je treba dvig cen za vina iz Goriških Brd pripisati približno v polovici primerov vzrokom, ki so isti kot pri drugih namiznih vinih, v drugi polovici primerov pa priznanju izvornih imen za vina. Leta 1960 so znašale cene na debelo za hektoliter goriških vin 16.459 lir, za hektoliter čislanih italijanskih vin v istem letu pa 12.460 lir.

2. **Učinki na organizacijo področja ter valorizacijo podeželskega turizma in obrambo okolja.** Že v razvrstitvi področja ter ob ustanovitvi natančnih strokovnih kriterijev, po katerih sta bila vodena vinogradništvo in kletarstvo, ki so omogočila pridelek teh tipičnih vrst vina kot tudi v naložbah v vinogradniški odnosno kletarski sektor (katera so bila izvedena s pomočjo finančnih olajšav) dežele Furlanije-Juljske krajine,

se odražajo posamezna obdobja področnega načrtovanja.

Uspeh je bil dosežen tudi kar zadeva ovrednotenje turističnih privlačnosti področja, za katerega so sedaj značilni smotrno gojeni vinogradi z nasadi tipičnih vrst vinske trte. Tam pa, kjer ti nasadi niso možni, se razprostirajo gozdovi in travniki.

Okrog teh kmečkih podjetij so se oblikovale razne pobude podeželskega turizma in ohranilo se je naravno okolje. Te pobude hočejo še bolj ovrednotiti tipične in pristne pridelke in tudi krajevne običaje ter prispevati k izkoriščanju prostega časa v skladu z naravnim okoljem. To dejavnost opravljajo kmečki ljudje na domači zemlji, da preprečijo ali zajezijo gospodarsko kolonizacijo podeželja.

Mnenja smo, da bi enak uspeh, kot je bil dosežen s priznanjem lastnih izvornih imen za vina iz Goriških Brd lahko dosegla tudi tržaška pokrajina, če bi bila priznana lastna izvorna imena krajevnim vrstam vina. S tem bi pomagali tržaškim pridelovalcem in tudi delu goriških, da ohranijo svojo zem-

ljo ter da pridejo do primernih dohodkov, da jim ni treba zapuščati zemlje. Zato je prav, da ne izgubljammo časa ob nobeni priložnosti in še posebno ob tej, ko se je tako izrazito pokazala težnja po ovrednotenju krajevnih vin. Skratka, ne smemo zamuditi preveliko na škodo neposrednih obdelovalcev.

LJUBKA SORLI

### MELANHOLIJA

*V večernih urah, ko se dan poslavlja  
in se na zemljo trudno spušča mrak,  
je slavčkov spev otožen in mehak —  
še gozd sanjavi ga za njim ponavlja.*

*V večernih urah tiho, neopazno  
v srce priplazi čuden se nemir,  
občutkov mračnih in tesnobe vir.  
Le kam so upi šli, da zdi se prazno?*

*V večernih urah težka je samota  
za kogar ni mu čas zacelil ran  
in čaka le, da ljuba, dobra dlan  
odstre mu kraj, kjer večna je Lepota.*



Mladinski zbor »Slovenski šopek« iz Mačkolj poje ob 10-letnici delovanja na jubilejnim koncertu v gledališču Prešeren v Boljuncu (fotomladika)

# Medmanjšinske zveze in seminar v Trstu

V letu 1980 je bilo na Tržaškem pomembno srečanje mladinskih predstavnikov narodnih manjšin. Od 31. marca do 4. aprila je bil namreč v Dragi redni seminar Mladinske komisije Federalistične unije evropskih narodnostnih skupnosti (FUENS), in to na vabilo mladinske organizacije Slovenske skupnosti. To je bila lepa priložnost za zблиžanje in boljše poznavanje med zastopniki evropskih manjšin, odlična možnost za globlje spoznanje našega položaja ter za razgovor o nekaterih splošnih perečih vprašanjih. Seminar je imel velik odmev tako v naši kot v tuji javnosti.

Seminarji Mladinske komisije FUENS so redno vsako leto. To je najpomembnejša pobuda organizacije, ki sicer zaradi velikih razdalj in denarnih možnosti mladih ne more drugače pokazati kake posebne živahnosti. Vsako leto je seminar v različnem kraju, sredi nove manjšine. Spoznavanje življenja, težav in uspehov gostujoče narodne skupnosti je torej eden izmed ciljev vsakega seminarja. Ob tem pa je še izmenjava najnovejših vesti o položaju vseh sodelujočih skupnosti, ki na občnem zboru tudi odločajo o delu Mladinske komisije, sprejemajo uradne dokumente, ki so največkrat namenjeni odgovornim oblastem, in podobno. Na seminarju v Trstu je bila uvedena še ena novost, ki se je še kar obnesla. Določeno je bilo namreč tudi neko osrednje vprašanje, o katerem naj bi po uvodnem teoretskem predavanju poročala glede na svoj položaj vsa zastopstva. Prvi tak skupni naslov seminarja je bil »Odnosi med večino in manjšino ter informiranje večine o problemih manjšine«.

## Pogled nazaj

Sodelovanje Slovencev, ki živijo v mejah republike Italije, v medmanjšin-

skih zvezah spada že v tradicijo naše narodne skupnosti. Saj sta se v manjšinskih organizacijah zelo vidno udeleževala vodilna primorska politika Josip Vilfan in Engelbert Besednjak. Vilfan je bil ves čas obstoja predsednik Kongresa evropskih narodnih manjšin, o čemer je zelo zanimivo brati njegova pisma sinu Joži, ki jih objavlja tržaška revija Dan. Besednjak pa je bil predsednik Zveze manjšinskih časnikarjev.

## FUENS

Po drugi svetovni vojni se je položaj spremenil. Leta 1949 so ustanovili v Parizu Federalistično unijo evropskih narodnostnih skupnosti (FUENS). Njen prvi predsednik je bil valonski pisatelj Charles Plisnier, tajnik pa Bretonec Joseph Martray. Veliko zaslug si je pridobil pokojni tajnik, Danec Povl Skadegaard, ki je opravljal to službo od leta 1952 do 1974. Sedanji predsednik je južnotirolski senator Karl Mitterdorfer, tajnik pa Danec iz Zahodne Nemčije Olav Meinhardt. V zvezo je preko kakih trideset društev in strank trenutno včlanjenih približno 25 zahodnoevropskih manjšin. Zveza izdaja bilten Information in sodeluje pri dunajski strokovni reviji za manjšinska vprašanja Europa Ethnica, ki je z letom 1981 dosegla 38. letnik. Leta 1969 je v nemščini izdala pri založbi Braumüller na Dunaju — ta izdaja tudi omenjeno revijo in strokovno knjižno zbirko Ethnos — pomemben priročnik o evropskih manjšinah.

FUENS ima vsako leto kongres. 28. kongres je bil od 5. do 7. septembra 1980 v Düsseldorfu. Program na kongresu je značilen, ker odraža delo zadnjih let. Pozornost je bila namreč posvečena odnosom med evropskimi meddržavnimi organizacijami in manjšinsko stvarnostjo. Na tem področju žal

Udeleženci  
srečanja  
FUENS  
na izletu  
v tržaški okolici



še ni prišlo do zadovoljivega sodelovanja. Dalje je bilo eno predavanje posvečeno položaju manjšin v vzhodnoevropskih državah (prvi stiki vodstva FUENS z nekaterimi državami so bili že vzpostavljeni). Od prejšnjih kongresov je bil pomemben kongres leta 1967, ko so odobrili dvanajst temeljnih načel manjšinskega prava. Leto prej je bil napovedan redni kongres med Slovenci, in sicer v Gorici, a ga je italijanska vlada s formalnimi razlogi preprečila. Na Koroškem sta bila redna kongresa FUENS leta 1956 in 1977. Področni kongres (te prakse niso nadaljevali) pa je bil leta 1972 na Trbižu.

Slovence na Koroškem zastopa v FUENS Narodni svet koroških Solvencev. Njegov predstavnik Reginald Vospnerik je med podpredsedniki te medmanjšinske zveze. Od organizacij v naših krajih je najprej stopila v stik z zvezo takratna Slovenska katoliška skupnost iz Trsta. To je bilo leta 1957. Pozneje se je včlanila tudi Slovenska demokratska zveza. Ze nekaj let zastopa Slovence v Italiji le Slovenska skupnost, njena mladinska organizacija pa je včlanjena v Mladinsko komisijo FUENS, ki ima svoje, precej samostojno življenje z lastnimi seminarji in vodstvom. V njem je eden izmed dveh

podpredsednikov zastopnik Slovenske skupnosti. V komisiji so zastopani tudi koroški Slovenci preko Koroške dijaške zveze.

### AIDCLM

Druga, zelo pomembna medmanjšinska zveza je Mednarodno združenje za zaščito ogroženih jezikov in kultur, znano po francoski kratici AIDLM. Nastalo je leta 1962, ko je kakih osemdeset skandinavskih profesorjev podpisalo spomenico, naslovljeno Unescu, da bi priklicali pozornost na jezike, ki izginjajo. Pobudnik in prvi tajnik AIDCLM je bil vseučiliški profesor v Lundu Pèire Naert. Prvi predsednik je bil islandski Nobelovec, pisatelj Halldór Kiljan Læxness. Prvi kongres je bil leta 1964 v Toulousu, zadnji, osmi svetovni kongres pa od 24. do 27. julija 1980 v flamskem mestu Belle/Bailleul v Franciji. Tudi na tem manjšinskem srečanju so posvetili pozornost evropskim inštitucijam in zahtevam narodnih manjšin. Ob tem pa »psihološkim posledicam jezikovne asimilacije«, položaju manjšin, ki so jim pripadale prisotne delegacije, in podobno.

Na kongresu v Celovcu so leta 1972 odobrili dopolnjeni statut. Potrjeno je



bilo, da združuje AIDLCM nepolitična kulturna društva in posameznike, ki torej niso nujno člani manjšin. Tak ustroj pa je omogočil združenju zelo dejavno prisotnost v javnosti, saj nekaj navdušenih posameznikov lahko večkrat več naredi kot pa zveza društev, ki je podvržena birokratizaciji. Združenju je uspelo zbrati predstavnike zelo številnih manjšin, ne le v Evropi, predvsem med najbolj ogroženimi. To velja v polni meri za Italijo, kjer je od leta 1967 zelo delaven »federalni odbor« združenja. Med glavnimi garači sta Tržačana pisatelj Boris Pahor, ki je tudi eden izmed podpredsednikov AIDLCM (trenutno je predsednik katalonec iz Francije Jordi Costa, glavni tajnik pa Bretonec Marcel Texier) in profesor Samo Pahor. Ta je tajnik federalnega odbora za Italijo, ki ima svoja letna srečanja. Medtem ko je AIDLCM leta 1976 odobril Magno charto manjšinskih pravic, je sekcija za Furlanijo-Julijsko krajino sprejela zakonski osnutek, ki govori o zaščiti Nemcev, Slovencev in Furlanov v deželi. Sad dela federalnega odbora za Italijo so tudi nekatere zelo pomembne publikacije o manjšinah. To velja za knjigi Sergia Salvija *Le nazioni proibite in Le lingue tagliate*, za zbornik *Le mille culture*, ki ga je uredil Ulderico Bernardi, in drugo, česar bi brez AIDLCM ne bilo, je pa imelo velik vpliv na javno mnenje v Italiji. Za Slovence so zelo dragoceni dnevnik in članki o srečanjih AIDLCM in splošni manjšinski problematiki, ki jih piše Boris Pahor. Izšel je tudi uradni zbornik s kongresa federalnega odbora (*La repubblica non tutela le minoranze linguistiche con apposite norme*, 1979, o kongresu leta 1976 v Pladnu/Sappadi).

### CIEMEN

Že omenjeni publicist Sergio Salvi se je v zadnjih letih priključil novi manjšinski organizaciji, Mednarodnemu centru Escarré o etničnih in narodnih manjšinah (CIEMEN), kjer je postal predsednik. Escarré je bil katalonski pater, ki je nekaj let izgnanstva pre-

živel v Milanu. V tem mestu so aprila 1976 začeli izdajati revijo *Minoranze*, ki je dosegla 14.-15. številko. Duša in glavni tajnik CIEMEN je Katalonec Aureli Argemí. Tudi CIEMEN prireja mednarodna srečanja ter ima zdaj sedeže v Milanu, Barceloni in katalonskem samostanu Cuixà v Franciji, tajništva pa še v Parizu, Aosti in med Baski v Španiji. Poleg revije *Minoranze* izhaja v samostanu Montserrat večjezični zbornik *Nacionalia*, ob tem pa še zbirka knjig *Ethnos*.

### Politične zveze

Med nekaterimi manjšinami je prišlo tudi do političnih zvez. Tako je bil 2. julija 1977 podpisan v Desenzanu sporazum o ustanovitvi zveze med političnimi predstavništvimi narodnih in jezikovnih manjšin. Med ustanovitelji je bila tudi Slovenska skupnost. To je bila pozneje osnova za skupni nastop na prvih volitvah v evropski parlament. Po njih o zvezi ni veliko slišati, razčistiti pa bi bilo treba tudi vlogo nemanjšinskih organizacij, ki silijo zraven.

V Bruslju ima sedež Stalni urad evropskih narodov brez države, ki so ga ustanovile nekatere stranke in gibanja Alzačanov, Baskov, Bretoncev in Waležanov leta 1975, da bi se boril za združeno Evropo narodov — in ne sedanjih držav.

### Strokovna združenja

Na manjšinskem področju delajo tudi številna strokovna — tudi mednarodna — združenja, ki pa največkrat niso manjšinska združenja, temveč združenja, ki proučujejo manjšine. Med temi so tudi Centre international de recherches sur le bilinguisme s sedežem v Quebecu, Internationales Institut für Nationalitätenrecht und Regionalismus s sedežem na Bavarskem in Minority Rights Group.

Ta skupina ima sedež v Londonu. Izdaja zelo cenjene brošure o posameznih manjšinah (tudi o socialnih in verskih, ne le o narodnih manjšinah) ter priročniške prikaze v knjigah *World*

Minorities. Zanimivo je, da je septembra 1980 nastal tudi v Italiji poseben odsek tega strokovnega združenja. Gre za Italijansko skupino za pravice manjšin, ki želi znanstveno preučevati omejeno problematiko. Njen predsednik je znani pravnik Alessandro Pizzorusso.

### Seminar v Trstu

Če naj se vrnemo k izhodišču, je morda dobro podrobneje obnoviti dneve, ki so jih od 31. marca do 4. aprila 1980 preživeli v Dragi pri Trstu za zastopniki Mladinske komisije FUENS na povabilo mladinske organizacije Slovenske skupnosti. Ta seminar je imel tudi vodilno temo.

Slo je za »odnose med večino in manjšino ter za informiranje večine o problemih manjšine«. O tem je temeljito predaval univ. docent Emidij Susič, ki je nakazal, kakšni so lahko osnovni tipi odnosov med večino in manjšino. Pri tem se je zavzel za ustvaritev pluralistične narodnostne politike v družbi. Obenem je poudaril problematiko in pomen informacij, ki lahko pomagajo pri ustvarjanju takega odnosa.

Dober del seminarja je bil posvečen spoznavanju našega položaja in naših zahtev. O prizadevanjih za globalno

zaščito, o njeni vsebini in o meddržavnopravnem položaju slovenske manjšine v Italiji je spregovoril deželni svetovalec Drago Štoka. Marsikaj so sami prireditelji povedali v zasebnih razgovorih, med razpravami, na izletu, pri prikazovanju diapozitivov itd. Bogate so bile misli, ki so jih udeleženci lahko poslušali ob srečanjih z vidnimi predstavniki oblasti in slovenske stvarnosti.

Na sporedu je bilo tudi predavanje o manjšinah v Jugoslaviji, vendar so predavatelj in naprošeni nadomestniki iz Ljubljane sporočili, da ne morejo priti. Prav tako je odpadla udeležba že določenega predstavništva Italijanov iz Istre in opazovalcev iz vodstva zveze mladine. Tako je odpadla možnost, da bi si udeleženci iz različnih koncev Evrope ustvarili mnenje o reševanju manjšinskih vprašanj v Jugoslaviji.

Udeleženci sami — število tujih gostov se je približalo številki 30 — so zastopali naslednje manjšine: Nemci na Danskem, Danci v ZR Nemčiji, Frizijci v ZRN, Frizijci na Nizozemskem, Nemci v Belgiji, Gradiščanski Hrvati v Avstriji, koroški Slovenci, francosko govoreči Valdostanci in seveda Slovenci iz Italije. Mladi predsedniki skupnosti Walser v Dolini Aoste, Južnih Tirolov in Furlanov so svojo odsotnost opravičili.



Udeleženci srečanja FUENS med predavanjem dr. Emidija Susiča

Sam potek seminarja je bil naslednji: 31. marca zvečer so se udeleženci zbrali v Dragi pri Bazovici. Stavbo je z velikim razumevanjem dala na razpolago ustanova SLOKAD. Na vrsti je bilo le medsebojno spoznavanje in seja glavnega odbora. V torek zjutraj pa se je delo uradno začelo. V imenu mladine Slovenske skupnosti, ki je organizirala seminar, je prisotne pozdravil Ivo Jevnikar. Nato je spregovoril tudi predsednik mladinske komisije FUENS Gradiščanski Hrvat Jurica Čenar. Sledilo je omenjeno predavanje dr. Emidija Susiča, pozneje pa predavanje dr. Draga Štoke. Obema je sledila zanimiva razprava. Vse pa je potekalo v slovenščini, nemščini in angleščini, za kar so poskrbele večše mlade prevajalke. Popoldne je vsaka delegacija poročala o glavni temi srečanja ter o splošnem položaju, v katerem živi. Veliko gradiva so prinesli tudi v pisani obliki. Sledilo je prikazovanje diapozitivov kot uvod v poučni izlet naslednjega dne. Višek odličnega razpoloženja in dobre ga počutja pa je bil dosežen ob koncertu v večernih urah. Nastopil je kvintet Klasiki, nato Trio Mavrica, ob koncu pa še Tržaški mladinski pevski zbor, ki ga vodi Tomaž Simčič. Petje vokalnih skupin je vzbudilo pozorno spremljanje in bučno odobravanje, tako da se je petje nastopajočih in poslušalcev med zakusko pomešalo in se razlegalo pozno v noč.

Sreda 2. aprila je bila posvečena celodnevni izletu. Manjšinski mladinci in mladinke so si najprej ogledali tržaško Rižarno. Nato so bili sprejeti na uredništvu Primorskega dnevnika. O dnevniku ter o Založništvu tržaškega tiska in o agenciji Alpe-Adria sta spregovorila Vojmir Tavčar in Bogo Samsa. Vsak udeleženec je dobil tudi nekaj publikacij. Prisoten je bil tudi ravnatelj Slovenskega raziskovalnega inštituta dr. Karel Šiškovič, ki je govoril o delu tega zavoda. Pot je potem peljala udeležence v Kulturni dom. V imenu upravnega odbora jih je pozdravil dr. Vlado Turina, o delu Stalnega slovenskega gledališča pa je govorila dr. Fran-

ka Ferletič. Na liceju France Prešeren ter na trgovski akademiji Žiga Zois sta skupino pričakala ravnatelj prof. Laura Abramova in prof. Maks Šah. Tu je beseda stekla o šolski problematiki, na vrsti je bil tudi ogled stavbe in razreda. Uradni pozdrav dežele Furlanije-Julijske krajine je manjšinskim predstavnikom posredoval predsednik deželnega sveta Mario Colli, ki je s svetovalcem dr. Štoko sprejel goste na sedežu deželnega sveta. V daljšem pozdravu je Colli poudaril, kako je manjšinska zaščita preizkusni kamen demokratičnosti vsake države. Pred kosilom je v zgoščeni spored spadal še ogled Narodne in študijske knjižnice, ki je pripravila posebno razstavo vsega periodičnega tiska Slovencev v Italiji in pa nekaterih pomembnejših knjig. Prisotne je tudi obdarila. Uradni pozdrav Slovenske kulturno gospodarske zveze pa je izrekel predsednik Boris Race.

Kosilo je v kraški restavraciji ponudila pokrajinska uprava v Trstu, po-

## MIRKO MAZORA

### OBLJUBA

*Nekoč ne boš več sam  
sred posvečenih jam:  
Moj zadnji tihi hram  
bo le pri tebi tam.*

*Odtlej nikdar ne bo te  
več bodla ost samote  
— tvoj bridki delež dote,  
zapuščene sirote.*

*Ne bodo škripale kosti  
od klicev v prazno — kje si ti? —  
ko težke, dolge prej noči.  
»Sem tu pri tebi — mirno spi.«*

*Imel boš sladke sanje,  
pokoj tak vpleten vanje,  
ki ga pravični žanje,  
ko konec njega ran je.*

*Ko ječe bom otet,  
na Kladjah tisoč let  
s prstjo domačo odet  
bom k tebi ves prižet.*

poldanske ure pa so bile posvečene ogledu nekaterih okoliških zanimivosti: Kraške hiše v Repnu, jame pri Briščikih, Miramara. Avtobus je nato zapeljal na Goriško. Zvečer so manjšinski predstavniki bili na županstvu v Steverjanu, kjer so jih pozdravili župan Stanislav Klanjšček in drugi člani Slovenske skupnosti v odboru te občine. V dvorani društva Sedej je bil na sporedu koncert ansambla Lojze Hlede. Zbralo se je tudi lepo število domačinov. Ob glasbenikih so se na odru oglasili predstavniki Slovenske skupnosti, goriški tajnik Marjan Terpin, predsednik mladinske komisije FUENS Čenar in pa, z daljšim posegom o pomenu našega društvenega in kulturnega dela, predsednik Sveta slovenskih organizacij (SSO) dr. Damjan Paulin. Zakusko je nato ponudila krajevna sekcija SSK.

3. aprila se je popoldne nadaljevala diskusija, z njo pa poročila posameznih manjšin o svojem položaju. Danci iz ZRN so prikazali tudi film o mladinskem delovanju pri njih. Popoldne pa je bil na vrsti sedmi redni občni zbor mladinske komisije FUENS. Poročal je predsednik Čenar, nato tajnica, Frizijka Christel Petersen. Na vrsti je bila izvo-

litev dveh podpredsednikov in tajnice, katerim je mandat potekel. Za podpredsednika sta bila potrjena predstavnik Slovenske skupnosti Ivo Jevnikar in Dancev v Nemčiji Heinrich Schulz. Za novega tajnika pa je bil izvoljen predstavnik Nemcev v Belgiji Gered Henkes. Odobrene so bile tudi štiri resolucije, od katerih ena zadeva Slovence v Italiji. Ostale se nanašajo na sredstva javnega obveščanja pri treh manjšinah. Na predlog Korošcev se ena resolucija zavzema za boljše urnike slovenskih radijskih oddaj. Druga resolucija se zavzema za oddaje v frizijščini na zahodnonemškem radiu. Tretja pa zahteva predstavnštvo tudi danske manjšine v novem področnem radijskem svetu na nemškem severu.

Na veliki petek zjutraj so se udeleženci razšli. Vsekakor so odnesli bogate vtise, saj je seminar tekkel po določenem, precej bogatem programu, ves čas pa je bilo vzdušje na višini. Tudi slovenska javnost je delo z zanimanjem spremljala, za kar gre zahvala sredstvom javnega obveščanja, ki so pozorno sledila poteku seminarja. Tega pa ni mogoče reči o italijanskih sredstvih, čeprav so bila na seminar opozorjena.



Udeleženci srečanja FUENS 1980 pred poslopjem SLOKAD-a v Dragi pri Trstu

# Otrok izseljenskih delavcev v Evropski gospodarski skupnosti (EGS)

Vse predolgo se zahodnoevropske države niso zmenile za probleme izseljenskih delavcev. V mnogih pogledih so problemi in težave izseljenskih otrok podobne tistim, s katerimi se morajo soočati otroci socialno šibkejših slojev.

V državah Evropske gospodarske skupnosti (EGS) živi okrog dva milijona otrok in mladih ljudi, ki so otroci izseljencev. Izselski otroku ne nudi njegov dom tistega življenjskega sloga in vzdušja, ki bi mu pomagala do uveljavljanja v okolju, v katerem živi. Razlika med izseljenskim in domačim otrokom je še poudarjena zaradi ne vključevanja staršev izseljenskega otroka v celotno družbeno tkivo države, v kateri dela.

## SOCIALNI PROGRAM

Vprašamo se, kaj je EGS ukrenila v korist otrok izseljencev. Najprej omenim socialni program iz leta 1974 v korist izseljenskih delavcev in njihovih družin iz držav, članic EGS in drugih. Ta program je med drugim načel probleme oblikovanja in pouka otrok izseljenskih delavcev. V program so bili vključeni tudi sledeči ukrepi: 1. povečanje števila sprejemnih in prilagojenih razredov; 2. izboljšanje didaktičnih metod pri poučevanju izseljenskih otrok; 3. povečanje sredstev, s katerimi je možno nadaljevati poučevanje materinega jezika ter kulture matične države izseljenskega otroka po običajnem šolskem urniku; 4. povečanje drugih sredstev, ki naj omogočijo, da se otroci ponovno vključijo v tak šolski sistem, kakršen je v njihovi domovini; 5. nuditi večje možnosti za sprejem v službo učiteljev, ki so zmožni nuditi izseljenskim otrokom pouk njihovega jezika in jim posredovati kulturo njihove domovine.

Ta program je bil izpopolnjen z va-

žnim navodilom za šolsko oblikovanje. Država gostiteljica ima namreč dolžnost, da odpre sprejemne tečaje za otroke državljanov, držav, članic EGS, ter izboljšati pripravo mladih ljudi na poklicno dejavnost ter olajšati prehod od izobraževanja do aktivnega življenja. Končno ima pravi pomen tudi pravilnik iz leta 1968, ki določa norme svobodnega kroženja delavcev in njihovih družin po ozemlju EGS, čeprav je treba obžalovati dejstvo, da se izvajanje pravilnika nanaša samo na državljanke držav članic.

Enako zagotavlja EGS izseljenskim delavcem iz držav Skupnosti in njihovim družinam enake pravice v socialni varnosti kot so zajamčene državljanom v državi, v kateri živijo.

Evropski socialni sklad skuša s svojimi posegi rešiti probleme, ki nastajajo z integracijo otrok izseljenskih delavcev ter pomaga izseljencem, da dobijo poklicno in socialno pomoč.

## COFACE

Niso pa vsi mnenja, da so te norme EGS najboljše. Odbor družinskih organizacij pri EGS COFACE priznava, da so sicer ti ukrepi tehtni in pomembni, se pa vendar z njimi ne more povsem zadovoljiti. Izselski iz držav, ki pripadajo EGS ter njihove družine uživajo namreč točno določene in v pogodbah zajamčene pravice, medtem ko štiti izseljence iz drugih držav le pravilnik in še ta jim nudi le začasno in negotovo zaščito.

Po drugi strani pa je ta odbor mnenja, da bi morala biti pomoč EGS za izseljenske delavce, ki je predvidena v proračunu, znatnejša. Za leto 1978 je bil odobren samo del in sicer 24 % od skupnih zneskov, ki jih je zahteval Evropski socialni sklad v korist izseljenskih delavcev. Enakost izseljenske-

ga in domačega delavca bi se morala odražati ne le na ravni njunega pravnega položaja. Obema bi se morale odpirati enake možnosti tudi na družbeno gospodarski ravni. Ne sme se dopustiti, da bi bil otrok žrtev podobnih zapostavljanj.

## ŠOLSKI PROBLEM

Posebno šola države gostiteljice ne sme otroku izseljencev nuditi samo pouka jezika te države, ampak mora organizirati tudi tečajje materinega jezika, da ostane otrok v stiku s svojo kulturo. Končni, zadnji namen teh tečajev naj bi bil, da se posreduje otroku izobraževalna sredstva za primerjanje dveh civilizacij, s katerima je v stiku. Ko je otrok izseljencev končal šolo, stoji pred vprašanjem poklicne izbire. A šolska izobrazba otrok izseljenskih delavcev je pogosto nezadostna. Od 50 do 60 odstotkov teh otrok pusti študije, ko končajo obvezno šolo ali pa v šolanju ne uspejo. Njihove možnosti, da bi si dobili delo, so zato zelo majhne.

Zmotno bi bilo, če bi se omejili na ukrepe šolskega značaja. Treba si je prizadevati za ukrepe, ki se nanašajo na družino izseljenskega otroka, na okolje, v katerem ta živi. Na primer, problem stanovanja so prezrli, ker so menili, da je začasen. Mali tujec, ki od prvega do petega leta starosti preživlja dneve najprej v otroških jaslih, pozneje v zavetišču za otroke itd. je v resni nevarnosti, da izgubi stik s svojo družino. Sicer pa tudi njegovi starši ne morejo govoriti z njim v jeziku države gostiteljice, ker ga ne obvladajo dobro. Otrok prične imeti domačo hišo za kraj, kamor hodi spat in staršem so tako njihovi otroci odvzeti. Da bi se preprečilo, da bi se družinski člani razšli, je neobhodno potrebno vzpostaviti dejansko sodelovanje med šolo in družino.

V razdobju gospodarskega vzpona so evropske države dale zaposlitev milijonom tujih delavcev. Evropa ne more sedaj odsloviti teh delavcev, katerim dolguje dobršen del svoje blaginje, in se pri tem sklicevati na gospodarski

zastoj in na to, da jih zaenkrat ne potrebuje. Zato hoče biti Odbor družinskih organizacij (COFACE) vest Evrope.

STANA VINŠEK

## SV. ANA

*Pod goro grič, na griču cerkev mala —  
in božja njiva, ki jo je obdala  
cveti, da komaj ločiš križ in kamen.*

*Zelena smrečje vzpenja se čez zid —  
vse vabi te in kliče kot privid,  
da v nič odgovoriš: »Na veke. Amen.«*

*In veš: nihče se tukaj več ne vzdrami,  
ne vabi ga, ne draži boj ljudi,  
kdor v tej rjavi zemlji sladko spi.*

*Vonj cvetja, pesem ptičkov te omami,  
da čutiš člen minulih se rodov  
ki tukaj spijo — in želiš domov.*

### II.

*Pač vse, ki v cerkvi sv. Boštjana  
v dolini naši so sprejeli krst,  
ko jim življenja pot je dokončana,*

*v naročje sprejme sv. Ana,  
da ležejo počit v domačo prst.  
Premnoga nada tu je pokopana,*

*nešteto želj in sanj na vek tu spi,  
nešteto vzdihov v vetru tu drhti,  
nešteto solz ta zemlja je popila.*

*A dan za dnevom romajo ljudje  
tja k sv. Ani, kjer njih dragi spe,  
da sv. Ana bi jih tolažila.*

### III.

*O sv. Ana, ki kot mati mila  
prav vse razumeš in vse odpustiš —  
boš tudi mene blago upokojila?*

*Bom vroče želje šele pozabila  
ko se nad mojo glavo vzpel bo križ  
in kupo bolečin bom izpraznila?*

*Zivljenje mlado v meni še kipi,  
še silno hrepenenje v prsih mi drhti —  
morda nestrpna sem in neugnana —.*

*A sprejmi me, še preden otopi  
me bol prevar in up mi dogori  
v naročje svoje tiho, sv. Ana.*

# Iz gornjega območja Soče

(Prevedel Jožko Savlj)

I. Idrija, II. Pozabljeni jezikovni otok Nemški Rut (Deutschruth), III. Na Matajur.

Predavanje, podano v odseku Primorska (Küstenland) Nemškega in Avstrijskega gorniškega društva dne 29. oktobra 1874 - Predaval Carl pl. Czoernig, baron v Trstu.

Tujci, ki obiskujejo Idrijo, se največkrat poslužijo Južne železnice do postaje Logatec (Loitsch), od tu pa dosežejo svoj cilj z vozom preko Hotedersčice (Hotederschitz) in Godoviča v 3 urah. Ni ravno nezanimiva tudi skromna cesta, ki pelje skozi gosto hosto listavcev iz Vipave (Wippach) in preko Črnega vrha (Schwarzenberg) v Idrijo.

Iz Trsta grede pa nam je obisk tega mesta med hribi lahko poseben užitek, če ga združimo s popotovanjem skozi Trnovski državni gozd (Ternovener Reichsforst) ter skozi rudarske gozdove, ki pripadajo rudniku v Idriji. V tem primeru se najprej podamo v Gorico in tu prenočimo; sredi poletja pa se lahko, zato da izrabimo nočni hlad, zapeljemo ali pa hodimo 3 ure peš do Trnovega (Ternova). Od tu pridemo v 1 1/2 ure na Lokve (Loqua) in potem po 1 3/4 ure čez 440 m padajočo, prelepo Trebuško steno (Tribuschauer Wand) nizdol do borne gostilne v Trebuši (Tribuscha), glede katere velja rek: Chi porta, trova (Kdor prinese, ta dobi). Z vrha Trebuške stene se nam odpira lep pogled na Krn in na vrhove Triglava (Terglougruppe). Na strmi in osojni steni rasejo sleči (Rhododendren) in druge alpske rastline. Tu najde svoje zavetje tudi manjši trop gamsov. Iz Trebuše se nato 1 1/2 ure vzpenjamo skozi razredčene srenjske gozde ter dospemo skozi krasne rudarske hoste, v katerih niso jelke s 5' premera in ustrezno višino nobena redkost, po nadaljnjih 3 urah v Idrijo.

To hribovsko mesto (1053', 322 m)

leži v globoki kotlini, ki jo obdajajo ob vzhoda 3052' (964 m) visoke Gore sv. Magdalene (Magdalenensberg), od severozahoda Kobalove planine (Kobalalpe), od jugozahoda pa hrib nad Strugom (Strugberg) s svojimi izrastki. Največji del mesta, ki šteje okrog 6.000 prebivalcev, leži na levem bregu reke Idrijce, tj. na obeh straneh njenega pritoka Nikova, manjši del pa ob sami Idrijci.

Podzemeljsko razsežnost rudišča označujeta na površju strugi Idrijce ter Nikove. Nahajališče ni rudna žila, temveč gmota nepravilnih oblik, nekakšno nadstropje med drugimi nerudnimi plastmi. Razteza se od severozahoda proti jugovzhodu in se nagiba od severovzhoda proti jugozahodu.

Podlaga nahajališču so dolomiti in triasni peščenci; nad temi se nahajajo temnosivi glinasti skrilavci, med katerimi se v globini 30 dunajskih sežnjev (57 m) začena rudišče. Skrilavci vsebujejo včasih čiste kapljice kovine, tkm. deviško živo srebro (Jungfernequecksilber); sicer pa se kovina pojavlja v žveplovih spojinah, zato imenujejo to rudo živosrebrna žveplena ruda (Schwefelquecksilbererze) ali naravni cinober; po tem, kakšne barve je, sive rjave ali rdeče, ga imenujejo »Stahlerz« (jeklenec), »Lebererz« (jetrovec) ali »Ziegelerz« (opekovec).

Rudne skrilavce prekinjajo na več mestih brezrudne plasti, ki proti globini postopno izgubljujejo na svoji debelosti; končajo se v globini 140 sežnjev (265 m) na temnosivem dolomitnem apnencu.

Izkop rude poteka deloma po navpičnih, deloma po poševnih jaških. Iz površja, kot tudi iz jaškov izkopljejo v rudne plasti vodoravne rove. Izkopano drobijo z bati in železnimi kladivi na bolj drobne kose, jo z vozički vo-



Idrija pred prvo svetovno vojno

zijo k jaškom in dvigajo na površje v kadeh, ki jih poganja parna ali vodna sila. Izkopane rove, ki jih bodo pustili dalj časa odprte, obzidajo. Druge pa podprejo z močnimi hlodi. Ti se zaradi pritiska zemeljskih plasti nad njimi in ob straneh pogosto upognejo ali vbočijo kot vžigalice. Opuščene hodnike znova zasujejo s praznim, nekoristnim kamenjem. S površja vodi v globino pet jaškov, po katerih se vrši odkop rude v enajstih nadstropjih oz. horizontih.

Nahajališča rude je odkril v zadnjih letih 15. stoletja neki kmet, ki je postavil za čez noč pod curek studenca lesen škaf, zato da bi se les napil in bi posoda držala. Drugo jutro je našel v škafu živo srebro v čistem stanju.

Po poizkusnem izkopavanju, ki je trajalo dalj časa in je bilo malo izdatno, so na dan sv. Ahacija, 22. junija 1508, naleteli končno na pravo rudišče. Otedaj se ta dan praznuje v Idriji kot največji praznik in temu najzanimivejšemu rudarskemu slavu se zares izplača prisostvovati.

Rudniški obrat se mora boriti z vsakdanjimi težavami: podzemeljski usadi, jamski požari, utapljanje zaradi vodnih žil, strele ob nevihtah. Deželni knez je bil spočetka le solastnik, leta 1580 pa je celotni obrat prešel s pogodbo v pristojnost nadvojvodove kome in od tedaj je državna last. Ko je po Dunajskem miru leta 1805 pripadla Idrija Francozom, je Napoleon I. podelil posest rudnika Redu trikratnega zlatega runa, ki ga je bil on sam ustanovil.

Obdelava rude poteka takole:

Ruda, ki vsebuje nad 1 1/4% kovine (obstaja tudi taka z 20% vsebine) pride takoj v žgalne peči. Revnejšo rudo pa najprej zdrobijo; težki, živo srebro vsebujoči deli tako nastalega drobirja, ki ga imenujejo »Schlich« (glen, zmleta ruda), pridejo potem v peči. Te peči imajo deloma horizontalne plamene z upognjenimi hladilnimi cevmi; v njih predelajo 85% izkopane rude. Ostalo pa izpražijo v starejših pečeh z vertikalnim plamenom.

Ogenj ovija s svojimi plameni rudo, ki se segreva in oddaja živosrebrne hlape; hlapi se stekajo v upognjen kamnin, odtod pa v 10 sežnjev dolge cevi s 4' premera, kjer se ohlajajo in zgoščujejo. V ta namen škropijo cevi od zunanje strani neprenehoma z vodnimi curki; živo srebro pa se zbira v obliki kapelj v cevnem žlebu in na njihovem koncu.

Del pridobljene kovine predelajo že



Škafar, ki je leta 1490 odkril živo srebro v Idriji (naslikal J. Trošt)





Idrija, c. kr. (cesarsko kraljevi) rudnik

preko Spodnje Idrije (Unter-Idria) po ozki stezi ob žuboreči Idrijci (Idrizafluss) do skupine hiš na Zelinu (Selim), kjer se v to reko izliva potok Cerknica (Zirknizabach). Od tu je uro hoda do Cerkna (Kirchheim) — gostilna Farbarca, primitivno — središče okraja. Še naprej ob Idrijci pa po 5 urah dosežemo Sv. Lucijo (St. Lucia), kjer se Idrija v približno 100' globoki, v skale izdolbeni strugi izliva v Sočo (Isonzo).

v Idriji takoj v cinober, tako da mešajo 100 utežnih delov živega srebra in 16 utežnih delov žvepla. Mešanico nato stresajo v lesenih posodah, dokler se ne spremeni v črn prah (imenovan »Mohr« = zamorec). Tega potem izpražijo v železnih retortah v cinober.

V zadnjih štirih letih so v Idriji pridobili vsako leto po 6-7.000 stotov živega srebra in 1.000 stotov cinobra; rudnik zaposluje vsega skupaj 954 delavcev; delovna izmena (Schicht) traja 8 ur. Plače so pičle, vendar pa prejemajo rudarji po znižanih cenah moko in druga živila, zdravila in zdravniško oskrbo pa imajo brezplačno. Njihove žene in dekleta so spretne klekljarice in si s tem priskrbijo postranski zaslužek.

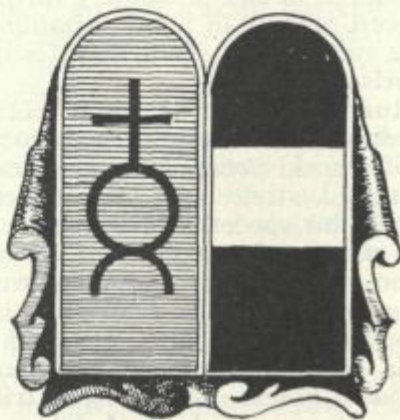
V bližnji okolici Idrije je vredno ogleda predvsem romantično Divje jezero (Wildensee), ki se nahaja 3/4 ure hoda od mesta. Obdajajo ga stene, visoke 4-600' (130-190 m) krog in krog, tako da puščajo izhod samo mogočnemu vodnemu odtoku. Gre za studenčno jezero, ki ima močan podzemeljski dotok. Njegova širina znaša 40' (13 m), njegova dolžina pa dvojno od tega. Kljub svoji nizki legi je ta kraj prava alpska oaza. Grmičja sleča (Alpenrose) obdajajo jezero, ki ga lahko obhodimo v krogu po ozki stezi med vodo in stenami. Tu rasejo tudi Valeriana montana, Pinguicula alpina, Viola biflora in še posebno redka Primula carniolica itd.

\* \* \*

Zapustil sem Idrijo v spremstvu pesnika »Enziane« in prispel po 4 urah

Med to potjo se je na desni strani nahajal oster gorski greben, ki se začena ob Triglavu (Terglou); njegova srednja višina znaša 5.000' (1.600 m). Greben oklepa na drugi strani mrko, divje lepo Bohinjsko jezero (Wocheiner See) na Kranjskem (Krain), ko se od severozahoda preko zahoda vleče na vzhod. V tesnih predalpskih dolinah, ki se od tega skalnatega okopa odpirajo na južno stran, domuje še danes naselbina nemških kmetov, ki so na začetku 13. stol. dopotovali v svoje današnje bivališče. Dandanes njihova govorica naglo izumira, je pa z nekaj skvarjenkami ter raznimi primesmi, prevzetimi od Slovencev, ki jih od vseh strani obdajajo, v bistvu še vedno taka, kot so jo pred šestimi stoletji govorili v Pustrici (Pusterthal).

Nekaj besed o tej, sami na sebi, pičli zgodovini takšne narodopisne redkosti se na tem mestu spodobi.



Grb idrijskega rudnika



Grb mesta Idrije

Berthold (1218-1251), patriarch v Ogleju iz rodu Andechs, je bil prav močoven gospod. Bil je brat koroško-tirolskega vojvoda, svak francoskega kralja Friderika Avgusta ter ogrskega kralja Andreja II., nadalje ujec sv. Elizabete, deželne grofice v Turingiji. Pri mizi so mu vojvodi opravljali vazalske službe, z dva tisoč vitezi je bil vkorakal v večno mesto, ko je 12. novembra 1220 prejel Friderik II. iz rok papeža Honorija III. cesarsko krono. Dandanes so njegovi gradovi razdejani, njegov prah razpihan — samo eno od njegovih regentskih dejanj še danes živi.

V prvem letu svojega vladanja je bil iz nemških dežel pripeljal naseljenke (koloniste) v omenjene doline, ki danes spadajo pod okraj Tolmin (Tolmein) v grofiji Gorica (Görz). Listina patriarha Bertranda de St. Ginnes iz leta 1346, ki se tačas še hrani v goriškem muzeju, potrjuje zakupninske predprave (Pachtungsprivilegium), ki jih je bil Berthold podelil krajem Coritnich, Trenanich, Gradischa in Loca, pripadajočim občini Nemški Rut (Deutschruth). Občina je zato plačevala cerkvi v Ogleju 32 denarjev zakupnine na leto. Davka je bil oproščen sodnik (rutharius) — tj. nemškorutarski župan,

op. prev. — moral pa je zato pogostiti glavarja (gastaldo) iz Tolmina, ko je ta prišel v Nemški Rut. Glavar je to svojo pravico izrabil na praznik sv. Mihaela. Če je kak zakupnik (masarius) hotel kraj zapustiti, je moral tretjino svojega imetja pustiti na kmetiji. Občina je morala, nadalje, poslati v primeru vojne nevarnosti 10 oboroženih mož v posadko, ki je branila tolminski grad, ter poskrbeti za njih preživljanje.

Naseljenci so stoletja živeli v teh krajih miroljubno, odmaknjeno od zunanjega sveta, ohranjali svoj jezik in navade, se bavili z drvarjenjem, redili živino in obdelovali skromno polje. Najstarejši zapisi v cerkvenih knjigah o Nemškem Rutu, ki je v njih označen kot »Corithniza teutonica«, segajo vsled nekega požara le do leta 1745 nazaj. Sicer pa ni več nobenih zapiskov, razen potrdil župnikov v Intihi (Inichen), v Pustrici, o prejetih darovih (Almosen). Še do pred nekaj let (kakih 20-30) so prebivalci Nemškega Ruta pošiljali neki cerkvi v Intiho vsoto svoje nabirke, imenovano »Käfergeld« (žužkovina oz. mrčesna), da bi se tam brala maša in bi bilo njih žito potem obvarovano mrčesa. Pri tem lahko brez težav razvidimo, da je bilo vse to le sredstvo, ki ga je uporabljala tamkaj-



Nemški Rut

šnja duhovščina, zato da bi od svojih izseljenih otrok prejemale prispevke, kar je trajalo, zaradi žilavosti starih navad iz prvotnih domačij, cela stoletja. Ta stari namen ofra (Opfergeld), v povezavi z narečjem Nemškorutarjev,

ki je zelo blizu puštriškemu, nam z veliko verjetnostjo kaže na prvotno domovino naseljencev. Toliko bolj, ker je Pustrica (Pusterthal) ob času njih naselitve pripadala grofom iz rodu Andechs.

Sredi svoje poti po hribih gornje Goriške sem sklenil obiskati tudi Nemškorutarje. Iz Tolmina pelje — dve uri vožnje — nova vozna cestica do Grahovega, središča doline Bače. Bača je najmočnejši pritok Idrijce in se vanjo izliva blizu Sv. Lucije (St. Lucia), kjer se slednja združuje s Sočo (Isonzo).

Iz Grahovega dosežemo v 1/4 ure (slovensko) selo Koritnica (Koritenza) in zavijemo nato ostro na levo, vzpenjaje se ob hudourniku. Prav zgodaj zjutraj nekega junijskega dne 1874 sem se tod vzpenjal navzgor. Srečal sem bil le nekega kmeta, a ta je pozdravil: »Gueten Morgen, Herr!« (Dober dan, gospod!). Aha, sem si mislil, sedaj se začanja. Kmalu nato sem dohitel gručo otrok in mlajših žensk, ki so med sabo govorili slovensko. Na moj pozdrav v istem jeziku, so odgovorile boječe; prepozno sem bil namreč opazil, da sem vihtel v desnici botanično lopatico z golim rezilom. Strah pred tem nevarnim rezilom je izginil šele potem, ko sem jim njegov pravi namen prikazal na neki Saxifraga crustata.

Ženske so potem rade volje odgovarjale na moja vprašanja. Nobena od njih ni govorila več starega jezika doline; povedale so, da še zastopijo, kar stari govorijo. In res, poznejša poizvedovanja so to tudi pokazala. Prav malo ljudi izpod 60 let govori še staro govorico doline; to delajo le stari ljudje, in še ti največkrat le tedaj, ko sedijo skupaj pri vinu ali se »rafajo« ali pa drug drugega »carajo« (izvirno: »raafen« od raufen ter »zarren« od zehren - rvati se in ujedati drug drugega).\*

\* Še pred 50 leti so bili v Nemškem Rutu otroci in pred 30 leti starejši ljudje, ki sploh niso znali slovensko, temveč le svoj jezik Oče pisca teh vrstic ceni v svojem slavnem delu »Görz, Österreichs Nizza« (Dunaj, Braumüller 1873), da živi danes v jezikovnem otoku Nemški Rut še 650 Nemcev. Ker je naraščaj poslovenjen, število silno hitro upada.

Po 1 1/4 ure prispem iz Koritnice v Nemški Rut (Deutschruth), mirno vasico z rdečo cerkveno streho. Vas je središče naselbine, ustanovljene svoj čas od patriarha v Ogleju. K njej spadajo sela Grand, Porsen, Steržišče, Snoile (Znojile) in Podbrdo (Podberda); zadnje leži tesno ob poznanem prehodu čez Črno prst (Schwarzen Berg) v Bohinjsko Bistrico (Feistritz in der Wochein). Vzhodno od grebena, ki sega od Črne prsti pa do 5.100' (1650 m) visokega Porezna, onstran Tolminskega sveta, že na Kranjskem, leži druga nemško-tirolska naselbina, ustanovljena leta 1283 po grofu Emichu iz Freisinga; sedaj sestoji le še iz vasi Sorica (Zarz) — nemško Zahre — ter Dauča (nemško Deutsch). Tam so še pred 20 leti neveste, ki so bile pred poroko izprašane o veri, znale Očenaš samo po nemško. Ta naselbina podobno kot nemškorutarska nikoli ni imela kakega pouka v materinem jeziku ne v cerkvi ne v šoli. Od rodu do rodu, od matere na otroke in naprej se je presajala prva krščanska molitev. Jezikovni otok Sorica (Zarz), ki ga nameravam še obiskati, naj bi bil še bolj nedotaknjen kot je Nemški Rut; prihaja od škofije Freising in spada sedaj pod politični okraj Škofja Loka (Bischoflak).

Zdaj sem bil v Nemškem Rutu. Takoj sem šel v vaško cerkvico, kjer se je ravnokar začela maša. Nemškorutarji so zaradi svojega pojočega prijetnega izgovora slovensčine poznani po celem okraju in že popej so mi hvallili njihovo cerkveno petje. In priznati moram, da je bilo lepo, dasi popolnoma drugačno od vseh kranjskih bogoslužnih viž. Neka predpevka, ki je nisem mogel videti, je intonirala slovanske cerkvene pesmi s prijetnim, četudi nešolanim glasom. Bili so to preprosti napevi, vendar so segli do srca; kaka kitica se je začela s preskokom glasu iz prsi v grlo — spomin na jodlanje.

Služba božja se je končala. Čakal sem pod mogočno lipo, da pridejo ljudje iz cerkve. Bile so, pri Bogu, same germanske postave. Podolgovat nos, visoko čelo, velike oči, nobenih izbočenih

ličnih kosti, otroci in mladina svetlo plavi in ne rjavkasto plavi kot Kranjci. Verjel bi bil, da sem se znašel v kaki pustriški vasi.

Nekaj starejših mož, ki so bili najbolj vešči starega jezika doline in od katerih najmlajši bi mogel imeti 65 let, sem dal po krčmarici povabiti v gostilno, obljubivši jim zajtrk. Okoli mene so se zbrali gospodje Daxkobler, Kusterle, Messner, Stendler in Kemperle. (V Sorici se imenujejo najpogostejše Fröhlich, Pachmann, Jensterle, Schwarzkobler.)

»Wir wollen jetzt einmal in eurer alten Sprache reden.« (Povedali bomo kako v vaši stari govoricu). Poslužil sem se današnjega pustriškega narečja, ki so ga zastopili skoraj vsi brez posebnih težav, le nekaj besed je bilo treba na obeh straneh pojasniti s slovenskimi prevodi.

Odgovor: »Hescht (jetzt) müessen mir wohl mit eng in ünserer hausigen Sproch toandigen (verhandeln, etwas besprechen).« (Zdaj si moramo pač povedati kaj tudi v naši stari šprahi).

»Trinkt doch Wein und nehmt Cigarren.« (Pijte vendar vino in si vzemite cigarete.)

»So gut hobn mer schon lang net gefruostiget. Aber mer than wohl zu gewinnen, wenn mir auch Cigarren gewinnen.« (Tako dobro že dolgo nismo zajtrkovali. Se mnogo boljše pa bo, če si privoščimo še cigarete).

Eden izmed njih si prižge cigareto. »Die Merchen (od slov. mrha, nem. Aas, tukaj nekaj ljubkovalni vzdevek) schmeckt süess, aber sie brennt gar behende (schnell).« (Mrha tekne dobro, vendar zgori prehitro).

»Zue viel Wein mag i nit, sunst werd i betrunken.« (Preveč vina ne maram, sicer bom pijan).

»Wie heissen Eure Berge?« (Kakšna so imena vaših gora?)

»Kautzenecke, Holderneck, Weller-  
eck, Stadeleck, Hochkobel, der Thurn.«

»Was habt Ihr heute früh gethan?« (Kaj ste delali davi?)

»Heunt fruoh han i mi ang'legt (angezogen) 's Pfoat, die Hoasen, Strump-

faschen (Strümpfe), Koschpen (Holzschuhe), 's Hombegele (Halstuch der Männer) und die Joppen; da sagt mir mei Weib — 's ischt a vierzig Jahr, dass i mi g'weibt hab (geheiratet): Nächsten Ertag gehst auf Tolmein, geh' kauf mer a Hoderle (Tüchlein) und bring mers am Pfinzentag (Donnerstag) hoam. Na sog i, unser Haus ischt jüngsch abgebrunnen, kaum hab'n mers aufgebauten, schau, meine Hoasen sind ganz zerzerret (zerrissen), i kauf Dir koa Hoderle, Ja, meint sie, wirst wohl Dei Geld einer saubern Tschatschen (od slov. čeča v tolm. narečju, nem. Diernel) geben, du Schelm (pogosto »Schuft« tj. falot in ne »Schalk« tj. navihanec). Wie ich noch Dei Schnur (pomeni tu vedno nevesto, nem. Braut, in ne snahe, nem. Sohnesfrau) war, hast du anders geredt. Hiatzt bischt kluschacht (od slov. gluhast, gluh) auf beide Ohren und pleschacht (od slov. plešast) auch, g'halt Dir's Hoderle.« (Davi sem si oblekel gate, hlače, nogavice, košpe — v tolm. narečju: cokle, ki se nataknejo na stopala — šal in jopo. Tedaj mi reče žena: že štirideset let je, kar sem se oženila. Prihodnji praznik greš v Tolmin. Daj, kupi mi rutico in mi jo v četrtek prinesi domov. Ne, sem rekel, naša hiša je bila nedavno pogorela, komaj smo si jo postavili, glej moje hlače so tudi čisto strgane, nobene rutice ti ne kupim. Ja, je menila, boš dal svoj denar kaki čeči, ti falot. Ko sem bila tvoja nevesta, si pa drugače govoril. Zdaj si gluhast na obe ušesi in tudi plešast, pa si imej tisto rutico).

»Wer von Euch ist der älteste?« (Kdo od vas je najstarejši?)

»Der Sepp da, aber sie wern ihn wohl auch molig (allmählich, bald) begraben.« (Zef tukaj, a tudi njega bodo pač kmalu pokopali).

Medtem ko sem zbiral vzorce njihove govorce, je vino ljudi ogrelo. »Geh, nimm Dein Schkant (nem. Diskant, Geige; tudi v tolm. narečju škant) und spiel uns eins.« - »I darf nit, sonst peillen (bläuen, schlagen) mich die Jungen. Aber singen will i.«



Cerklje ob Gori pred prvo svetovno vojno

(Bejži, vzemi svoje gosli in zagodi nam eno. - Ne smem, sicer me bodo natolkli fantje. Pel pa bom).

Zapeta pesem je bila zvesta podoba značaja germanskih rodov starejših časov, zbadljivka na bližnje sosede iz Granta. Veliko poezije ni bilo v njej in na vzdušje pesmi Nibelungov ne smemo niti pomisliti. »Koschpenbeschlager« (Der Holzschuhe benagelt, slov. potopljavci košp), »Millichverschlafajer« (Der die Melkzeit verschlafft, slov. zaspneta molže), »Krotenschluckler« (požiralci krot) so bile nekatere oznake ljubih sosedov, ki so se pojavljale v pesmi.

Ljudem je kmalu postalo vroče. Odpele so si telovnike. Vsi so nosili še naravnice s prečnico na prsih (»Bricken, Halfter«), ki jo lahko vidimo pogosto v nemških, nikjer pa v slovenskih alpskih deželah.

Moji gostje so začeli filozofirati. »Unsere Kolperle (die Kolpen, Knaben, tj. dečki do 16 let) kennen nindert (nirgens) unsere olte hausige Sproch nit mehr. Jüngsch hai ein Baum den Pfarrer am Kopf geschrickt (gestreift). Seit alle Leut schreiben und lesen können ist es besser (böser) auf der Wärlt (Welt). Wir verdanken für den Wein und das Zubeissen (Imbiss), es ist scho oandlife (11 Uhr), mir gengen hoam.« (Naši dečki nikjer več ne znajo naše stare domače šprahe. Nedavno je župnika oprasnilo in ranilo drevo pri padanju. Odkar znajo vsi ljudje brati in pisati je boljše na svetu. Zahvalimo se za vino in za prigrizek, ura pa je že enajst, gremo domov).

Razpustil sem sestanek, saj je tudi meni zmanjkalo časa in se vrnil v Tolmin.

Nekaj vzorcev njih govornice, ki sem jih bil nabral, sovпада skupaj s tistimi, ki jih je dal Zingerle v Luserni, v različnih točkah z onimi v Sette Comuni na območju Vicenze. V sklanjatvah in nekaterih ohranjenih temeljnih besedah, ki so drugod že iz rabe (npr. toandigen), spominja živo na srednje visoko nemške. In usmerjajo bralčevo pozornost na ta čudoviti jezikovni otok, ki se je šeststo let ohranjal brez nege v šoli in v cerkvi. Sedaj pa, po odprtju novih poročevalskih zvez, hitro pada v neizogibni, skorajšnji zaton.

\* \* \*

Med najlažjimi in najlepšimi turami, ki jih lahko opravimo iz Tolmina, je vzpon na 5.196' (1642 m) visoki Matajur. Tako je ime največji vzpetini, ki za več kot 600' (190 m) presega svoje sestre v sklopu hribovja nad srednjo dolino Soče (Isonzotal), s povprečno višino 2000' (630 m) nad morjem. Omenjeno hribovje se vleče po desni strani Soče v dolžini 6 milj, od Kobarida (Karfreit) pa vse do Sabotina pri Gorici (Mte S. Valentino bei Görz). Hribovje tvori dobro vidno podolžno pregrado z valovitimi planjastimi slemenom in enakomerno nadmorsko višino. Na tej osi je svet le na enem mestu močnejše unižan; gre za vdolbino, v kateri leži vas Luico (slovensko Livek). Na beneško stran hribovje ne pada tako strmo kot proti vzhodu in najpomembnejša dolina na beneški strani, v furlanskem predgorju je Kosca (Cosizza).

Da bi se iz Tolmina grede lahko povzpeli na Matajur, sem se odpravil ob Soči navzgor 1 1/2 daleč do vasi Idrsko (Iderska), se tu obrnil na levo; odtod je še kake 1 3/4 ure prijetne hoje navzgor, skozi bujne senožeti (Wiesen) in listnati gozd, pustivši ob strani cerkev in britof na Livku, do hiše župana Mašere v Ausi (Auzza). Mož je premožen, posebno še, odkar teče državna meja tesno ob njegovi hiši; zakaj Slovenci onstran meje v okraju Št. Peter (S. Pie-

tro), ki od leta 1866 pripada Italiji, prav živo občutijo močan davčni pritisak svoje nove očetnjave in si skušajo olajšati svoj položaj tako, da iz Avstrije prinašajo stvari, ki so pri njih visoko obdavčene.

Tako se je od leta 1866 dalje v nekaterih avstrijskih trafikah ob tej meji količina prodanega tobaka kar podeseterila; da bi se izognili najtežjemu in najbolj krivičnemu davku v Italiji, imenovanem »macinato«, vlačijo ubogi mejni prebivalci skozi noč in meglo bremena žita na hrbtih v dolino Soče, ga dajo tu zmleti brez davka in nesejo potem moko na isti način nazaj domov.

Pri Mašeru najdem streho in pogostitev. Mož mi pokaže pest rude, v kateri so kristali rumenega bleska, in mi pravi s skrivnostnim obrazom, da pozna njeno nahajališče; seveda je bil samo žveplov kršec (Schwefelkies).

Eden od kmetov je rekel: »Ni pri čisti pameti!« (Er ist nicht bei gesunder Vernunft), ko je slišal, da hočem na Matajur samo zaradi razgleda. Tako redek je še turist v teh predelih.

Drugo jutro sem se odpravil ob državni meji navzgor in prispel po dveh urah in pol na vrh Matajurja. Na beneški strani meje, ki je označena z zidom iz kamenja, je nekaj gozda, na avstrijski strani pa niti veje. To je po-

sledica različnega izvajanja gozdnega zakona v eni in v drugi deželi.

In zdaj razgled. Zaradi svoje bližine in mogočnosti nam najprej vzbudi posebno spoštovanje Krn, ki leži onstran Soče, ravno nasproti Matajurja, katerega pa presega za celih 1.800' (560 m). Kakor kakšen vrh strehe izstopa iz dolge in razčlenjene gorske verige, ki se začinja pri Črni prsti in poteka čez Vogel (Vochou), Bogatin (Vogatin) in Krn k Triglavu (Terglou), tvori južni in zahodni okop Bohinjske kotline (Wochener Becken). V njegovih tesneh ležijo poprej omenjene nemške naselbine.

Med Krnom in Bovcem (Flitsch) sta dve ne posebno zanimivi vrsti gora. Čez te pa se vidijo s snegom okronani vrhovi Julijskih Alp; Triglav in Mangart (Terglou und Mangert), sijajna in obenem popolna. Med njima pa, severozahodno od prvega Prisojnik (Prisenig); levo od njega se odpira proti Kranjski gori (Kronau) v dolino Dolinske Save (Wurzener Save) vdolbina sedla Vršič; nato Jalovec (Jalouz) in Mojstrovka (Moistroka), potem Mangart. Ta del panorame kaže priložena skica, ki dopolnjuje pogled na zahodno polovico Julijcev, objavljen v 4. zvezku društvene revije.

Čez škrbino Predel (Predilscharte) se vidijo vrhovi nad Rabljem (Raibl) in Trbižem (Tarvis), takoj na zahodu so



Božični koncert  
v Sv. Križu  
pri Trstu  
na Stefanovo 1979.  
Pojejo  
svetokriški pevci

Rombon, Prestrelenik in Kanin. Zadnja skupina, gledana z Matajurja, napravi kar najbolj impozanten vtis, zaradi svoje bližine ter 8.000' (2500 m) presega-joče višine. Za Kaninom se vidi Montaž (Muntasch) in nato koroško-beneško obmejno pogorje, v katerem izstopa Paralba (Hochweisstein).

Še dalje na zahod se vlečejo gorski hrbti gornje Furlanije, ki jih preseka vajo kanali Karnije, vse do vrhov Antelao in Monte Cavallo, v ozadju Marmolada z njenim srebrnim leskom. Kdor hoče dobiti vpogled v zgradbo gornjefurlanskih gora, mu priporočamo prav razgled z Matajurja. Čez skalnati rob gore Mija (Monte Mia) proti severozahodu uzre najprej prijazni Breginjski Kot (Thal von Bergogna), ki ga v ozadju zapira Breški Jalovec (M. Maggioro). Ta dolina spada pod avstrijski okraj Tolmin (Tolmein), v njej izvira Nadiža (Natisone).

Neizmerno daleč se pod nami razprostira beneška ravnina; kakor pa je pogled na gore jasen, tako se ravnina zavija v mrč. Videm (Udine) in Čedad (Cividale) in danes že umazano rumene struge Nadiže (Natisone), Tera (Torre) in Tilmenta (Tagliamento) so bile edina nadrobnost, ki sem jo mogel zaznati.

Na jugovzhodu zaokrožajo naš razgled Trnovski gozd (Ternovaner Wald) in predalpski hribi nad Cerkljansko dolino (Kirchheimer Thal).

Izmed sestopov, ki so mogoči na vse strani, sem si znova izbral onega za Idrsko. Tam me je oštir vprašal, ko je videl za mojim klobukom očnico — bila je še od glavnega zborovanja v Kemp-tenu — če je res, da se za to zelišče dobi nekaj denarja? Slišal je bil, da na Bovškem (im Flitscherischen) to rastlino izkopavajo in jo nosijo na Koroško, kjer jo turisti radi kupujejo in dobro plačajo. Jasno da sem skušal njegove visoke upe po dobičku nekoliko znižati.

Bralec lahko iz priloženih skic razvidi, da so tu očrtane krajine res vredne obiska; preden jih bodo odkrile množice popotnikov. V tihih in skritih

kotih na področju našega društvenega odseka čakajo na obiskovalce te in še prenekatero stvari.

Kdor bi pa hotel obiskati nemškotarski jezikovni otok še preden bo poslovenjen, se mora zelo podvizati. V nekaj letih bo v tem naselju izzvenel še zadnji nemški glas.

#### OPOMBA PREVAJALCA

Pričujoči spis z izvirnim naslovom »Aus dem oberen Isonzo-Gebiete« je bil objavljen že leta 1875 v glasilu nemškega in avstrijskega gorniškega društva »Zeitschrift des Deutschen und Oesterreichischen Alpenvereins« (D.u.Oe.A.V.), napisal ga je baron Carl Czoernig iz Trsta, sin znamenitega zgodovinarja istega imena, ki se je proslavil z delom o zgodovini poknežene grofije Goriške-Gradišanske.

Spis je zanimiv še zlasti po tem, da nam poleg krajepisnih in kulturnih značilnosti opisane področja jasno odraža tudi nemškonacionalno vzdušje v krogih takratnega avstrijskega uradništva na Primorskem, tj. v tistih krogih, ki jim je pripadal tudi Carl pl. Czoernig, čigar oče je bil po poreklu s Češkega.

Pisec sam očitno ni velikonemško usmerjen, zna tudi slovensko in se tega v svojem predavanju niti ne obotavlja povedati. Toda to je tudi največ, kar lahko od njega pričakujemo, zakaj v vsem drugem se popolnoma pridruži nacionalnemu nemškemu vzdušju svojih poslušalcev, pripadnikov primorske podružnice D.u.Oe.A.V. Namen te podružnice očitno ni samo povezovanje ljubiteljev gora, temveč tudi ponemčevanje krajevnih in ledinskih imen v slovenskih gorah, v cilju velikonemškega prodora do Jadrana.

V tistem času so nemško liberalni in judovski listi, posebno še »Neue Freie Presse« na Dunaju, z nenehno gonjo proti slovenstvu in njega jeziku nahujskali nemško govoreči del prebivalstva v notranjeavstrijskih deželah že do take mere, da na splošno ni moglo prenašati slovenskega poimenovanja mest in krajev, zato tudi baron Carl Czoernig v svojem predavanju oz. spisu, če je le mogoče, podaja zgolj nemške nazive npr. Loitsch, Hotederschnitz, Wippach, Tolmein, Kirchheim, Karfreit, Flitsch... brez odgovarjajočih izvirnih slovenskih nazivov Logatec, Hotedersčica, Vipava, Tolmin, Cerkno, Kobarič, Bovec ipd. Celo za odmaknjeno Trebušo se poslužuje samo nemškega naziva »Tribuscha«. In v njegovem nemškem predavanju ne najdejo mesta

niti taki nazivi kot so Divje jezero, Gore nad Idrijo (Gore sv. Magdalene) ali Kobalove planine, ki jih spremeni v prisiljene nemške »Wildensee«, »Magdalenberg« in »Kobalalpe«.

Vrhunec šovinistične nastrojenosti proti Slovincem pa se v tistem času kaže v tem, da nemški pisci in z njimi tudi Carl pl. Czoernig za čisto slovenske kraje, za katere še ne obstaja nemški naziv, npr. Lokve, Breginj, Ausa, Sabotin, Mija, Breški Jalovec, uporabijo kar italijanske nazive: Loqua, Bergogna, Auzza, Monte S. Valentino, Monte Mia, Monte Maggiore itd. Na ta način so bile pred prvo svetovno vojno sestavljene tudi avstrijske specialke, ki jih je izdajal in še v šestdesetih letih po zadnji vojni ponatiskoval dunajski Bundesamt für Eich- und Vermessungswesen. (Primerjaj liste Trieste, Laibach ali Cilli!). Na listu Laibach je celo Ilirska Bistrica označena samo z italijanskim umetnim nazivom Villa Nevoso.

Po vsem tem ne more presenetiti, da je baron Carl Czoernig »odkril« pri Nemškorutarjih — same »germanske« postave, ličnice, oči... Njih domača pesem pa mu je bila nič manj kot »zvesta podoba značaja germanskih rodov starejših časov«. Ta trditev je popolnoma nasprotna sodbi našega zgodovinarja Simona Rutarja, ki sodi, da Nemškorutarji, ko so se bili naselili iz Pustrice

v sedanje kraje, niso mogli biti še popolnoma ponemčeni, kar da dokazujejo mnoge slovenske besede v njihovi govorici (S. Rutar, Zgodovina Tolminskega, Gorica 1889).

Gre seveda tako v enem kot v drugem primeru za domneve, ki so jih narekovala romantična narodnostna čustva. Žal pa še danes v veliki meri oblikujemo svoje predstave o narodu in jeziku iz takšnih preprostih sklepanj in podmen.

Da bi slovenska prestava tega spisa imela vsaj nekaj domačega zvena, sem v prevodu uporabil tudi nekaj narečnih izrazov kot zastopiti, špraha itd. Nemškorutarskega nemškega govora seveda ni bilo mogoče ustrezno prevesti in je podan v izvirniku s slovenskim prevodom v oklepaju. Zdi se, da je takšna rešitev najbolj primerna, zato se njegova izvirnost ohrani v pravi podobi.

Dragoceni so v omenjenem spisu, nadalje, tudi drugi podatki, npr. o težkem položaju beneškoslovenskih rojakov pod Italijo, za katero so glasovali leta 1866 in se od nje nadejali svobčin, ki so jih uživali pod Beneško republiko. Ob tolikih podatkih in ozadjih, ki jih spis odkriva, je po sto letih od njegove izvirne nemške objave primerno, da se z njegovo vsebino sezna ni tudi širša slovenska javnost.



Prizor iz igre »Srenja« v Steverjanu. Od leve: Alenka Černic, Anka Černic, Marjan Terpin, Marinka Černic in Simon Komjanc



# Svetniški zdravnik iz Moskve

dr. Friderika Jožefa Haassa 200-letnica rojstva

## UVOD

Pred tremi leti je v Nemčiji izšla knjiga »Svetniki brez svetniškega sijaja«. V njej so kratki življenjepisi svetniških mož in žena, ki jih katoliška Cerkev še ni uradno razglasila za svetnike in jih morda nikoli ne bo. Ljudje pa jih vendar imajo za svetnike, posebno še tisti, ki so živeli v njihovi neposredni bližini in so bili deležni sadov njihovega svetniškega življenja. V knjigi nista omenjena slovenska svetniška kandidata Baraga in Slomšek, pa bi ju avtor prav gotovo omenil, če bi ju poznal. Zato bi bilo potrebno prevajati njune življenjepise tudi v svetovne jezike, da bi ju tudi drugi spoznali.

Med osebami, ki jih knjiga obravnava je tudi zelo zanimiv lik nemškega zdravnika dr. Friderika J. Haassa, ki je skoraj vse svoje življenje posvetil trpinom v Rusiji, zlasti v Moskvi, da ga je vsa moskovska javnost občudovala in spoštovala. Še danes mnogi Moskovčani obiskujejo njegov grob in ga krasijo s cvetjem.

O tem zdravniku so bili objavljeni v nemščini že razni članki, toda dolgo je bil skoraj nepoznan na zahodu in to še celo v njegovi nemški domovini. Šele pred dvema letoma je izšel daljši življenjepis, ki ga je spisal njegov rojak kölnski duhovnik dr. Anton Hamm. Knjiga je izšla pri založbi Westkreuz-Druckerei und Verlag Berlin/Bonn.

Zgled, ki ga je zapustil ta svetniški laik je tudi za sedanji čas še vedno pomemben in aktualen.

## 1

Friderik Jožef Haass se je rodil 10. avgusta 1780 v Münstereifelu, pri današnjem Bonnu v Nemčiji. Njegov oče je bil lekarnar (lekarna Haass še danes obstaja), mati pa je bila izobražena Kölnčanka. Družina je bila katoliška.

Friderik Jožef je bil četrti sin; vseh bratov in sester je bilo devet. Dva brata sta postala duhovnika, dva pa jurista. Kaže, da v poznejšem življenju bratje niso bili med seboj povezani. Le za sestro Viljemino vemo, da je bila

nekaj let hišna gospodinja pri bratu Frideriku v Moskvi. Okolje, v katerem je Friderik preživel svojo mladost, je bilo sicer globoko verno, vendar razburkano. Imel je komaj 14 let, ko so v njegovo rojstno mesto vdrla Francozi ter nasilno širili brezbožne ideje francoske revolucije. Zaprli so verske ustanove, v katerih se je prej šolala domača mladina ter vpeljali laično šolo.



Dr. med. Friderik Jožef Haass leta 1830

Kmalu potem se je Friderik vpisal na višjo šolo v Kölnu. Študije je dokončal na univerzi v Göttingenu, kjer je 20. junija 1805 postal doktor medicine. V tem obdobju je osebno spoznal slavne filozofa Schellinga. Le-ta je s svojim panteističnim idealizmom povzročil v Haassu težko versko krizo, ki pa je verjetno trajala le malo časa. Ze leto kasneje najdemo dr. Friderika na Dunaju, kamor je prišel, da se specializira za očne bolezni. V velikem avstrijskem mestu je našel pot za globlje spoznavanje krščanstva, ki ga je začel glo-

boko doživljati. Odslej je sklenil, da bo posvetil vse svoje delovanje Bogu in bližnjemu ter si za življenjsko načelo izbral svetopisemske besede: »Hitite delat dobro.« Na Dunaju je Haass spoznal nekatere ruske plemiške družine. Postal je zlasti osebni zdravnik kneginje Repninove. Rusi so ga prepričevali, naj gre v Rusijo, kjer bi se njegovemu človekoljubnemu nagnjenju odprlo nesluteno veliko pa tudi hvaležno polje. In tako se je zgodilo. Dne 10. februarja 1806 je pisal svojemu botru v domovino pismo, ki se začinja z besedami »Alea iacta est! (Kocka je padla!) — Grem v Rusijo!«

Haass je imel na Dunaju mnogo prijateljev, posebno med zdravniki. Tudi ti so ga vzpodbujali, naj uresniči plemeniti načrt. Ko so zvedeli za njegovo odločitev, so nabrali čez 1.000 goldinarjev, s katerimi si je Haass kupil za tedanje razmere moderen zdravniški laboratorij.

## 2

Haass se je v Moskvi neverjetno hitro znašel. Imenovali so ga dr. Fjodor Petrovič Gaaz. V nekaj tednih je postal prijatelj vseh zdravnikov in odprla so se mu vrata vseh bolnišnic, ječ in seveda tudi privatnih družin. Ker ruščine ni znal, je z zdravniki govoril latinsko. K preprostim ljudem pa je pristopal bolj s srcem kot z besedo.

Kmalu je spoznal vse prednosti in tudi napake ruske družbe. Opazil je, da so Rusi sicer globoko verno in krščansko čuteče ljudstvo, manjka pa jim sposobnost, da bi se to krščanstvo izoblikovalo v konkretne dobrodelfne ustanove. Tudi ruska Cerkev je imela to napako. Dobrodelnih ustanov, bolnišnic, sirotišnic itd. je bilo malo in so bile zelo slabo oskrbovane in organizirane. Haassu ni, kot praktičnemu Nemcu, iniciativ za izboljšanje teh ustanov nikoli zmanjkalo; ruski veljaki, tudi oblastniki, so mu radi šli na roko. Pomoč mu je začela prihajati z vseh strani. »Neverjetno je,« pravi Hamm v omenjeni knjigi, »da se je ta Nемец, potem ko je komaj vtaknil svoj nos v

Moskvo, tako hitro povzdignil med najbolj znane in priljubljene osebnosti v mestu.« Spočetka so ga klicali samo na »konzulte« (zdravniške posvete), kmalu pa so mu zaradi njegovih sposobnosti priznali vodilno vlogo. Prvo stalno mesto, ki mu ga je ponudil guverner Lenski, je bilo zdravniško vodstvo v Inštitutu Preobraženski, ki je bil nekak dom za siromašne. Leto kasneje ga je carica Marija Fjodorova imenovala za primarija velike Pavlove bolnišnice v Moskvi.

V letih 1809-1810 je po naročilu vlade izvršil važne študije na Kavkazu, v deželi, ki so jo Rusi pravkar zasedli. Proučeval je zdravilne učinke nekaterih mineralnih voda. Sad tega proučevanja je Haass objavil v knjigi v francoščini pod naslovom »Ma visite aux eaux d'Alexandre« (Moj obisk pri Aleksandrovih vodah). Za vse te zasluge je bil leta 1808 deležen visokega odlikovanja: postal je vitez reda sv. Vladimira. Zunanje znake tega reda: križ in kolajno je Haas pozneje stalno nosil na prsih, to pa ne iz častiželjnosti, temveč ker je opazil, da se mu tako odpirajo vrata v mnoge palače in urade, ko se je začel zanimati za jetnike in deportirance v Sibirijo.

1812 je bilo za Rusijo katastrofalno leto. Napoleon je z veliko armado vdrl v državo in prodiral proti Moskvi. Kako so se Rusi pogumno branili, je dobro znano. Moskvo so zažgali, sami pa se umaknili na deželo. To je bila doba hudih preizkušenj in strašnega trpljenja. Tudi dr. Haass se je umaknil in pretrpel huda pomanjkanja. Potem se je prostovoljno kot vojaški zdravnik pridružil ruski vojski. V naslednjih letih se je z rusko vojsko, ki je zasledovala Napoleona, vrnil v domovino. Prišel je na svoj dom prav v trenutku, ko mu je umiral oče. Njegov nepričakovani prihod je bil v veliko tolažbo materi, bratom in sestram.

## 3

Haass je preživel med svojimi nekaj zelo srečnih dni. Zaželel si je, da bi ostal doma. Toda sam pravi, da ga je vest

klicala, naj se vrne med svoje trpine v Rusijo. Kot nikoli poprej je zdaj doumel besede sv. Pavla, da se mora kristjan prilagoditi bratom v vsem... Sklenil je, da postane Rus med Rusi, da bi tako slehernemu pomagal z bratsko ljubeznijo. Vrnil se je torej v Moskvo in se trudil, da bi poglobil znanje ruskega jezika. Žal pa je moral prav v tem obdobju okusiti vso grenkobo zavisti in nehvaležnosti. Knez Golicev mu je poveril upravo velike farmacevtske ustanove, ki pa je zaradi slabega upravljanja zašla na rob poloma. Oškodovanih bi bilo nad 30 bolnišnic in okoli 300.000 bolnikov. Dr. Haass se je vrgel na delo z vso energijo in poštenostjo. Prišle pa so na dan hude nepravilnosti, ki so spravile v zadrego mnoge odlične osebnosti v Moskvi. In tako se je začela gonja proti Haassu. Najmanj kar so mu očitali je bilo, da je tujec, Nemec. Nekateri so šli še dalje. Dvomili so v veljavnost njegovih študijev in v pravico, da legalno vrši v Rusiji zdravniški poklic. Haass je vse to tako potrlo, da je bil na tem, da se vrne v Nemčijo. Tedaj se je zgodilo nekaj nepričakovanega. Sestro Viljelmína mu je sporočila, da pride v Moskvo in prevzame skrb za hišno gospodinjstvo. Taka naj bi bila zadnja želja njihove matere, ki je umrla malo prej. Sestrin prihod je dal bratu novega poguma.

V letu 1830 je razsajala v Moskvi nalezljiva očesna bolezen. Oblasti so se zopet obrnile do Haassa in ga zaprosile za sodelovanje v boju proti tej epidemiji. Istega leta so ga imenovali za direktorja vseh jetniških bolnišnic v Moskvi. Ker je imel mnogo dela na vseh koncih mesta, mu je bila dana na voljo vprega s tremi belimi konji. Kamorkoli je šel, ga je ljudstvo navdušeno pozdravljalo. Njegova pomoč revnim pa ni bila samo zdravniška, temveč tudi finančna, zato je bil zmerom v denarni stiski. Tudi poskus, da bi sodeloval z vodstvom neke majhne tekstilne tovarne v Tiški pri Moskvi, ni uspel. Sestra Viljelmína je v pismu svojcem tako opisala vzroke poloma: »Fritz (Fride-

rik) ne zna računati: Razdaja brez pomisleka in sledi samo nagibom svojega usmiljenega srca.«

#### 4

Z nastopom v novi službi v ječah se začelja za Haassa čisto novo obdobje. Zdaj je od blizu spoznal vse grozote ruskega kazenskega sistema. Ječe so bile pravi hlevi, kjer so se kopičili kaznjenci v obupnih telesnih in moralnih razmerah. Enajstletni otroci so ležali poleg bolnih ali moralno pokvarjenih starcev. Nič boljše ni bilo v oddelkih za ženske. Tako je npr. senator Osterov ugotovil, da je bilo v neki ječi 92 oseb brez vsakega oblačila. Drugi so imeli na sebi skozi dolga leta cunje, ki so jih nosili na dan aretacije. Se strašnejšim prizorom je bil Haass priča v oddelkih kaznjencev, kjer so jih zbirali za deportacijo v Sibirijo. Stari in mladi, bolelni in zdravi so bili prikovani na dolge železne droge in so tako morali peš na zloglasno »Vladimirko«, tj. na strašne, dolge mesece trajajočo pot v Nerčinsk, v osrčje Sibirije.

Haassa je vse to silno prizadelo. Najrajši bi zbežal, da ne bi videl teh grozot, toda po drugi strani ga je vest ali, kakor se je sam izrazil, božji glas klical, naj ostane in se žrtvuje za te nesrečneže.

Na njegovo pobudo so ustanovili v Moskvi »Odbor za pomoč kaznjencem«. Odbor je deloval celih 25 let (do Haassove smrti) in opravil neverjetno veliko nalogo pri izboljšanju celotnega kazenskega sistema v Rusiji. Predsednik odbora je bil ves čas plemeniti knez Golicev, člani pa plemiči in višji državni uradniki. Tudi moskovski metropolit Filaret je postal član tega odbora. Toda praktično delovanje te ustanove je slo-nelo skoraj izključno na Haassovih ramah, ki je ves čas odborovega delovanja ohranil mesto izvršnega tajnika. Iz zapisnikov zvemo, da Haass ni izostal niti od ene same seje, teh pa je bilo 293.

Med glavnimi uspehi delovanja tega odbora, naj omenimo, da je bil po nekaj letih odpravljen železni drog, na katerega so prikovali od 8 do 10 depor-

tirancev med potovanjem v Sibirijo. Kakšne muke je tak drog povzročal, si težko predstavljamo. Kaznjencu ni bila dana možnost najmanjšega prostega giba. Drog je tesno povezoval osebe različnih velikosti, značaja in zdravja.

Drugi uspeh, ki ga je treba pripisati osebnemu prizadevanju dr. Haassa, je bil ta, da so bile težke, kratke in nerodno izdelane verige nadomeščene z znatno daljšimi in lažjimi.

Velika ironija življenja je v tem, da je Haas, ki bi najraje ne videl v verige ukovanih ljudi, sam izdelal prve modele verig, ki so kmalu dobile ime »Haassove verige«.

## 5

Usoda deportirancev je postajala glavna skrb Haassovih prizadevanj. Cele dneve je preživel na »Vorobjevi gori« (Vrabčevi gori), kjer je bilo glavno zbirališče nesrečnežev, ki so jih v skupinah odganjali v Sibirijo. Naj povem o nastanku tega zbirališča. Na »Vorobjevi gori«, ki ima krasno lego nad Moskvo, je hotel car Aleksander I. postaviti veličasten spomenik po zmagi nad Napoleonom. Načrt in dela je poveril arhitektu in umetniku Wittbergu. Le-ta je dal zgraditi v bližini kraja, ki je bil namenjen spomeniku, velika skladišča za gradbeni material in za delavce. Načrt je bil naravnost impozanten, saj bi moral spomenik vključiti tudi

kostnico za padle junake v obrambi Moskve. Toda Wittberg ni imel sreče, zlasti ne pri izbiri zakupnikov. Nastali so veliki škandali. Moramo namreč pripomniti, da so bili tedaj višji ruski sloji neverjetno moralno propali. Potem ko so v začetnih delih porabili skoraj ves denar, je podjetje zašlo v stečaj. Wittberg je bil obsojen in izgnan v Sibirijo, kjer je tudi umrl.

Zgradbe na Vrabčevi gori so prešle v upravo sodnijskih oblasti, ki so tu nastanile zbiralni center za deportirance. Tu so jih »pripravljali« za strašno pot v Sibirijo. In ta kraj si je dr. Haas izbral za svoje stalno bivališče. Zanimal se je za splošne potrebe izgnancev in jim skušal lajšati položaj. Zanimal se je za usodo vsakega posameznika in vsakemu pomagal, kolikor je bilo mogoče. Pred vsakim odhodom je večkrat govoril z vsakim izgnancem posebej. Zlasti se je kot zdravnik hotel prepričati, če so bili izgnanci v dovolj dobrem stanju, da bi zmogli naporno pot. Energično se je upiral surovim upraviteljem taborišča, ki se za to niso kdove kako zanimali. Seveda je pri tem naletel na mnogo nevšečnosti.

Kot človek pa je Haas postal vsakemu kaznjencu pravi brat, vsi so bili njegovi miljenčki in vsakega je imenoval »golobček«. Vsakega je potrpežljivo poslušal, si večkrat zabeležil potrebe in prošnje, potem pa storil vse, da bi

Zdravnik dr. Haass govori množicam revežev, pregnancem in jetnikom



tem prošnjam ugodil. Nepismenim je postal »tajnik«. V njihovem imenu je pisal pisma sorodnikom in prijateljem in sploh skrbel, da bi se ohranili ali se celo obnovili družinski in prijateljski stiki. Koliko takih pisem je napisal? Kolikim je omogočil, da so obnovili vezi, ki so bile v življenjskem vrvežu pretrgane? To ve samo Bog. Predvsem pa moramo poudariti, da je bilo glavno gibalno Haassove neizčrpne dobrotelosti živa vera v Boga. Prepričan je bil, da trpeči človek samo v veri lahko najde moč in tolažbo za svoje duševne tegobe. Zato je skrbel za versko prevzgojo in za versko življenje ljudi, ki sta jih večkrat nevednost ali obup zavedla v zločin. Deloval pa je v čisto ekumenskem duhu, brez najmanjšega propagandističnega namena. Tako je on katoličan postal pravoslaven s pravoslavnimi in jud z judi. Seveda mu je bila še posebno pri srcu usoda katoliških kaznjencev, ker so le-te večkrat preganjali tudi zaradi njihove vere. Upoštevati moramo, da so takrat Rusi vladali na Poljskem in je med političnimi kaznjenci bilo največ Poljakov. Haass je dosegel, da je bil na Vrabčevi gori vedno navzoč tudi poljski duhovnik. Sam pa je kaznjence pripravljaj na prejem zakramentov spovedi, obhajila in birmo.

Za vse krščanske kaznjence je napisal knjižico, nekak katekizem, z naslovom »Azbuka hristjanskoga blagoravitja«, to je »Abecednik krščanske morale«. Knjižica je imela samo 44 strani in je bila tiskana na debelem papirju in z velikimi črkami. Tudi vezava je bila debela in trdna. Knjižici je dodal vrečico, tako da so jo deportiranci lahko nosili obešeno okoli vratu. Knjižico je sestavljajo 18 beril iz Evangelija in iz Apostolskih del, potem pa še nekaj odlomkov iz »Filoteje« svetega Frančiška Saleškega. V glavnem so to bile tolažilne besede za trpeče in priporočila za medsebojno pomoč in ljubezen. Zaključne besede so povzete iz pisma ap. Pavla Solunčanom, ki pravi: »Opominjamo pa vas, bratje, da svarite nevedne, tolažite malodušne, skrbite

za slabotne, potrpežljivi bodite z vsemi. Glejte, da kdo ne bo vračal komu hudega s hudim, ampak prizadevajte si vedno za to, kar je dobro za vas in za vse. Vedno se veselite. Neprenehoma molite. V vsem bodite hvaležni: zakaj to je v Kristusu Jezusu božja volja do vas.«

Poleg te knjižice pa je širil še druge vzpodbudne knjige. V tem mu je pomagal že omenjeni »Odbor za pomoč kaznjencev«. Iz zapisnikov tega Odbora vzemo, da je bilo razdanih v 15 letih knjig za 30.000 rubljev in sicer 50.000 evangelijev v raznih jezikih, 71.000 cerkvenih in »posvetnih« abecednikov, 8.170 cerkvenih koledarjev in molitvenikov itd.!

## 6

V skrbi za svoje nesrečnike je Haass imel vedno nove pobude. Leta 1832 so mu po posredovanju kneza Golicina oblasti dovolile, da je na Vrabčevi gori za deportirance ustanovil pravo bolnišnico s 120 posteljami. Lahko si predstavljamo, kaj je pomenilo za te ljudi, da so vsaj enkrat odložili verige in se zopet počutili ljudje. Haasu je bila dana pravica, da sam odloča o primerih, ko je bilo treba odložiti izgon deportiranca zaradi zdravstvenega stanja. Naletel je na hude težave, ker se policijske oblasti niso vedno strinjale z njegovo »diagnozo«. Njegov najhujši sovražnik je bil policijski general Kapčević. Na razne načine je črnil delovanje »nemškega zdravnika«, češ da je nezakonito, da ruši resnost ruske justice in da dela zgago po ječah in taboriščih. S svojim nasprotovanjem je Kapčević povzročil Haassu neizmerne težave, pa tudi ponižanja. Najhujše ga je doletelo 22. novembra 1839, ko so mu oblasti odvzele pravico, da »zadržuje« bolne izgnance brez pristanka policijskega zdravstvenega urada. Haassa je to potrlo, vendar se ni udal. Nadaljeval je svoje delo in praktično dosegel položaj, ki mu je omogočal, da je lahko vršil svoje poslanstvo, kakor da bi se ne bilo nič zgodilo. V to obdobje spa-

Koncert  
božičnih pesmi  
v Sv. Križu pri Trstu  
na Štefanovo 1979.  
Pojejo svetokriški  
otroci.



da hud spopad, ki ga je Haass imel s samim moskovskim metropolitom Filaretom. O spopadu se je v višjih moskovskih krogih še mnogo let kasneje večkrat govorilo. Bilo je na seji »Odbora za pomoč kaznjencem«. Haass je omenil, sicer je o tem govoril večkrat, da so med kaznjenci čisto nedolžni ljudje, ki so bili po krivičnem obsojeni. To ni ugajalo metropolitu, ki je trenutno predsedoval seji. »Vi, dr. Haass, govorite o krivičnih obsodbah. Toda teh sploh ni. Če so naše oblasti koga obsodile, pomeni, da je kriv.« Tedaj se je Haas vzravnal in skoraj zavpil: »Eminenca, vi preprosto pozabljate na Kristusa!« Sledil je mučen molk. Nikoli se ni bilo zgodilo, da bi kdo tako ostro zavrnil najvišjega predstavnika ruske Cerkve. Filaret je sklonil glavo, potem pa rekel: »Nisem jaz pozabil na Kristusa, On je pozabil name!« Blagoslovil je navzoče ter odšel.

Leta 1843 se je Haass posvetil ustanovi, ki je gotovo njegovo največje delo. Sklenil je, da uredi za najrevnejše pravo in sorazmerno veliko bolnišnico. Z redko iznajdljivostjo in s pomočjo mnogih prijateljev je spremenil v bolnišnico čokat stolp, nekakšno trdnjavo, v katero je policija trpala pijance ali na cesti onemogle, ki jih druge bolni-

šnice niso hotele sprejeti. Začel je s čedno spalnico, potem pa dozidal večje sobane z zmogljivostjo 300 postelj. Vsa Moskva je občudovala ta Haassov podvig, tako da mu podpore nikoli ni zmanjkalo. Bolnišnica ni imela nobenega uradnega naziva, toda kmalu so jo vsi poznali pod imenom »Haassovka«. Mnogo let po Haassovi smrti je to ustanovo prevzela mestna uprava in jo preuredila v pravo občinsko bolnišnico, ki še danes obstaja pod imenom »Aleksandrova bolnišnica«. (Med prvo svetovno vojno je tu deloval edini Pasterjev inštitut za vso Rusijo.)

V desetih letih, ko je »Hassovko« vodil njen ustanovitelj, se je v njej zdravilo okoli 30.000 bolnikov!

Kljub tolikemu delu in tolikim težavam je bil Haass veder, vedno priazen in dobre volje. Znal se je tudi pošaliti in včasih je nasprotnika tudi hudo mušno zavrnil. Na neki seji »Odbora za pomoč kaznjencem« mu je neki pravoslavni duhovnik, bolj za šalo kot zares, rekel: »Če boste tako sitni v svojih zahtevah, vas ne bomo več vabili na seje.« - »Ni treba, da me vabite,« je odvrnil Haass, »bom vseeno prišel.« Duhovnik je vztrajal in dodal: »Ne, ker bomo zaprli vrata.« Haass pa: »Nič zato; skozi okno bom prišel!«

Sodobniki, ki so Haassa opazovali, so se večkrat čudili, odkod dobiva toliko denarja, da tolikim ljudem tudi gmotno pomaga. Mnogim revnim družinam je nudil tudi stalno podporo. Njegova uradna plača je bila namreč zelo skromna. Potem ko je njegovo bolnišnico na Vrabčevi gori prevzela občina, je bil Haass imenovan za njenega direktorja. Dobival je točno 285 rubljev in 72 kopejk na leto. Obiskoval je tudi druge bolnišnice in pri tem dobival nizke, da ne rečemo simbolične honorarje. Osebnih stroškov pa skoraj ni imel. Ko je uredil bolnišnico na Vrabčevi gori, je zapustil stanovanje v mestu in si v bolnišnici rezerviral sobico. Drugo sobico pa je dobila njegova sestra Viljelmína, ki se je leta 1842 spet vrnila v Moskvo in ostala pri bratu nadaljnjih šest let. Živela sta tako rekoč v revščini kljub dejstvu, da denarja Haassu nikoli ni zmanjkalo. Ljudje so mu ga večkrat kar skrivali vtikali v žepne široke suknje. Seveda ni bil redek primer, da mu ga je kdo na isti način tudi izmaknil. Očividci so trdili, da je včasih za nakupovanje potrebščin za deportirance potrošil tudi 10.000 rubljev hkrati. Oblastem je bil Haass vedno trn v peti. V odkrivanju krivic je bil večkrat drzen in brezobziren. Govoril je večkrat o »treh« zdravilih, ki učinkovito pomagajo trpinom, zlasti kaznjencem, in sicer:

- 1) Skrb za vse potrebe obsojencev.
- 2) Srčna soudeležba z njihovo usodo in z njihovim trpljenjem.
- 3) Neustrašen nastop v obrambi njihovega človeškega dostojanstva proti vsaki krivici ali nepotrebni surovosti.

Nasprotovanja so se nekoliko ublažila samo v zadnjih letih njegovega življenja. Zdelo se je, da ga oblasti imajo za »nujno zlo«. Dotakniti se ga niso upale, ker ga je ljudstvo »nosilo« globoko v srcu. Intelektualci in tujci, ki so živeli v Moskvi ga pa sploh niso drugače imenovali kot s francoskim vzdevkom »l'homme de Dieu« (božji

človek). O tem priča Laly Bloomfield, žena angleškega poslanika v Moskvi. Večkrat ga je obiskala na Vrabčevi gori. V svojih spominih ga opisuje kot »svetopisemskega moža«.

Tudi ruski pisatelj Gogolj se je večkrat srečal s Haassom. Skupaj sta spremljala deportirance do prve postojanke zunaj Moskve, do Bogorodskega. Haassa so začele vsaj v skromni meri posnemati nekatere odlične osebe. Prinašali so deportirancem hrano, razne potrebščine in denar. »Toda,« pravi Gogolj, »nobeden ni znal dvigati duha kot Haass s svojo resnično bratsko ljubeznijo.«

Tolstojeva žena opisuje v svojih spominih, kako je nekoč skoraj skrivaj opazovala Haassa, ki se je igral z otroki. Raztegnil je prste neki deklici ter ostale vpraševal, kako se prsti imenujejo. Otroci so točno odgovarjali, on pa jih je opozarjal, na kaj jih vsak prst spominja. Mezinec — to je ponižnost, ubogljivost. Prstanec — to je zvestoba, zvestoba Bogu, družini in narodu. Sredinec to je prst srca. To je ljubezen. Ljubezen do Boga, do bližnjega, do vseh, zlasti do ubogih in do trpinov. Kazalec, o, to je prst poguma, ko je treba braniti pravico in resnico. In palec? Ta pa 'kliče: »Ne laži! Ne laži!« Znano je bilo, da je od vseh človeških napak Haass najbolj mrzil laž. Lažnike je večkrat osorno in brezobzirno zavračal. Haassa omenjajo tudi Gorki, Turgenjev in Dostojevski. Poslednji mu je postavil pravi spomenik v osebi »nemškega generala« v romanu »Idiot«.

Od sodobnih ruskih pisateljev omenja Haassa tudi Solženicin v svojem »Otočju Gulag«. Občuduje ga in ugotavlja, da so »sibirski« deportiranci v caristični Rusiji živeli sicer v krutih razmerah, vendar jim je bilo dana možnost, da so prišli v stik z dobrimi, usmiljenimi osebami, ki so jim na več načinov pomagali in jih tolažili ali vsaj dali čutiti, da kdo z njimi sočustvuje. Vsega tega pod nečloveškim stalinističnim režimom ni bilo. V stalinističnih taboriščih ni bilo prostora za najmanjši znak krščanske ljubezni.

Haassovo »zunanje« življenje je bilo tako intenzivno, da bi človek mislil, da ga je k dobrodelnosti gnal nekak notranji impulz, neke vrste prirojena »manija«. Toda tisti, ki so ga dobro poznali, vedo povedati, da je njegova neverjetno velika dejavnost črpala moč iz globokega verskega življenja. Čeprav je bil nenehoma obremenjen z zunanjim delom, je vedno našel čas za molitev, za duhovno branje, za premišljevanje. Najlepši dokaz za to je, da je tako rekoč na pamet znal sveto pismo, zlasti novo zavezo. V pogovorih in v pismih je rad dobesedno citiral svetopisemske vrstice in reke. Izmed nabožnih pisateljev je najraje prebiral »Filotejo« sv. Frančiška Saleškega; najbolj pa je častil sv. Frančiška Asiškega. Bil je vsekozi kristjan in katoličan, vendar ne fanatik.

Globoko je spoštoval rusko pravoslavno Cerkev ter izražal upanje, da bodo s časom med kristjani odpravljena vsa nasprotovanja in vsa nesoglasja. V nekem smislu je bil predhodnik sedanjega ekumenizma. Če ni bilo katoliškega duhovnika, je s pobožnostjo prisostvoval obredom pravoslavne Cerkve.

Neki katoliški pisatelj mu je to odprtost v šali tudi očital in mu rekel: »Če bi papež vedel za tvoje mišljenje, bi te gotovo izobčil.« Prijatelju Noršinu, ki je bil tudi katoličan in je odhajal v Sibirijo, je pisal: »Ti si še mlad in imaš pred seboj še celo življenje. Vendar pomni, da smrt pride vedno pre zgodaj, včasih tudi v cvetju življenja. Zato moramo biti vedno pripravljeni. Ostanimo zvesti Kristusu. V primeru bolezni pokličimo duhovnika. Če ni katoliškega, pokličimo brez obotavljanja pravoslavnega popa in ga zaprosi za sveto obhajilo.«

Pismo, ki ga je pisal leta 1838 sestri Lizi ob smrti njenega moža, je pravi slavospev božjemu usmiljenju in božji previdnosti.

Proti koncu življenja je Haass napisal za ruske žene nekako oporoko pod naslovom »Appel aux femmes Russes« (Poziv ruskim ženam). V tej brošurici se s hvaležnostjo spominja velike pomoči, ki so mu jo v dobrodelnem prizadevanju nudile mnoge ruske žene iz najrazličnejših socialnih slojev. Prizna ruski ženi, da je po srcu dobra in usmiljena, toda vabi jih, naj ta čustva z večjim pogumom spremenijo v kon-

Zbor  
»Fantje izpod Grmade«  
na trgu sv. Petra  
v Rimu,  
kjer so febr. 1980  
imeli koncert  
za rimske Slovence





kretna dejanja. Smisel spisa je ta: »Veste v največji meri poklicane, da prodite rusko družbo, ki naglo drvi v propad. To boste dosegle z vztrajnim delom med trpečimi. Delajte s pogumom, s potrpežljivostjo, z usmiljenjem in pravičnostjo, in ne bojte se neuspehov, nasprotovanj in ponižanj. Hitite delat dobro!«

9

Haass je preživel v Moskvi pol stoletja svojega življenja. Prav na 73. rojstni dan je hudo zbolel. Vendar ni legel, temveč sedel v naslonjaču in kar naprej sprejemal ljudi in se zanimal za njihove potrebe. Po pričevanju zdravnikov pa je silno trpel. Ne za dolgo. Smrt je prišla skoraj nenadoma. Umrli je 16. avgusta 1853. Ker ni bilo trenutno v Moskvi nobenega katoliškega duhovnika, je priskočil pravoslavni pop Orlov ter mu ob navzočnosti metropolita Filareta podelil poslednje zakramente.

Vest o njegovi smrti je silno odjeknila v moskovski javnosti. Trume ljudi so silile na Vrabčevo goro, da bi še enkrat videle in se poslovile od »l'homme de Dieu« — od božjega človeka — od velikega dobrotnika trpinov.

Pogreb se je spremenil v pravo apoteozo, kakršnih Moskva do tedaj še ni doživela. General Zakrevski, komandant policije, ki je Haassu vse življenje nasprotoval, je za »ohranitev reda« poslal oddelek kozakov. Ko pa je opazil mirno obnašanje množice, ko je videl nešteto objokanih oči, ga je bilo sram in je vojake odpoklical.

Haassov grob se je takoj spremenil v »svet kraj«, kamor so skozi desetletja romale skupine hvaležnih ljudi in se skušale s cvetjem in z molitvijo oddolžiti za dobrote, ki so jih bili prejeli od svetniškega zdravnika. Še danes ta grob ni zapuščen; še prihajajo osebe in polagajo nanj sveže cvetje.

Prijatelj, katerega ime je ostalo neznano, je na grob postavil nekoliko neokusen spomenik v obliki oble, nad katero kraljuje graniten križ. V zgornjem delu je napis v latinščini:

Fridericus Josephus Haass

(Friderik Jožef Haass)

natus die X augusti MDCCLXXX

(rojen dne 10. avgusta 1780)

denatus die XVI augusti MDCCCLIII

(umrl dne 16. avgusta 1853)

Beati servi quos cum venerit Dominus  
invenerit vigilantes (Luca, XII, 37)

(Blagor služabnikom, ki jih Gospod ob svojem prihodu najde čuječe. - Luka 12, 32)

Na spodnjem delu pa je napis v cirilici:  
Spešite djelatj dobro (Haass)

(Hitite delat dobro - Haass)

### SKLEP

O Haassu je bilo v Rusiji mnogo napisanega, zunaj Rusije pa skoraj nič. Dr. Hamm se v svoji knjigi sprašuje, kako da katoliška Cerkev ni tega izrednega moža že davno razglasila za blaženega. Toda odgovor je jasen: Haass je živel in deloval v Moskvi. Pravoslavna Cerkev bi ga gotovo prištela k svetnikom, toda zanjo je pač bil katoličan. V zahodnih katoliških krogih pa je ostal sporajda nepoznan. Zdaj se je v Nemčiji vendar nekaj zganilo. Storjeni so bili prvi koraki, da se začne proces za beatifikacijo. Ta bi ne smel trajati predolgo. Dr. Hamm upa, da si bo papež Janez Pavel II. vzel k srcu to zadevo, saj so bili ravno poljski pregnanci pod tedanjim ruskim režimom deležni največje pozornosti Haassovega usmiljenega srca.



Vinko Mirt: Simbol ustoličevanja v slovanskem grbu

# Prosvetna dejavnost na Tržaškem 1979-80

Kot prejšnja leta tako bo tudi letošnji koledar zabeležil kulturno dejavnost katoliških organizacij na Tržaškem v razdobju september 1979-september 1980. Za ta čakovni lok smo se morali odločiti zato, ker je treba gradivo za koledar oddati pač ob koncu poletja. Kulturni pregled dejavnosti v taki obliki ne odgovarja trajanju sončnega leta, ima pa kljub temu svoj logični potek, saj odgovarja temu, kar običajno označujemo s kulturno sezono. Ta pa se dejansko odvija v glavnem v pozno jesenskih, zimskih in pomladanskih mesecih.

Preden začnemo s koledarskim pregledom kulturnih dogodkov in prireditvev, naj še poudarimo, da le-ta zajema samo del kulturnega dela naših organizacij, namreč tisti del, ki se odvija v okrilju Slovenske prosvete in tistih njenih članic, ki delujejo v središču mesta.

Za podatke obrobni družtev in krožkov bi morala posamezna društva poskrbeti za pregled svoje dejavnosti v pretekli sezoni. Slovenska prosveta zaradi pomanjkanja sredstev pač ne more slediti vsej dejavnosti tako natančno, kakor bi bilo potrebno. V glavnem pa bo ta prikaz vendarle zajel vse tisto, kar je kulturno najbolj pomembno in živo.

## SLOVENSKA PROSVETA

V lanskí sezoni je SP nadaljevala s stiki, ki jih že dolgo let ima s sorodnimi kulturnimi organizacijami izven tržaške pokrajine. V samem Trstu pa je lani po nekajletnem premoru ponovno obnovila tudi sodelovanje s Slovensko prosvetno zvezo, s katero je pripravila skupaj osrednjo Prešernovo proslavo z gostovanjem mariborske Opere, ki se je v Trstu predstavila z delom Danila Švare Slovo od mladosti.

Slovenska prosveta je v sodelovanju z Zvezo slovenske katoliške prosvete v Gorici in z nekaterimi svojimi članicami priredila 11. februarja 1980 na sedežu v Donizettijevi ulici svojo Prešernovo proslavo, na kateri so podelili priznanja Mladi oder amaterskim gledališkim skupinam in igralcem ter razglasili izid VIII. literarnega natečaja Mladike. Pri sporedu, ki se je odvijal v veliki Peterlinovi dvorani, so sodelo-

vali: prof. Zora Tavčar-Rebula z osrednjim priložnostnim govorom, Anka Peterlin in Marko Kandut z recitacijami iz Prešernovih poezij ter moški kvintet, ki ga sestavljajo Bogdan Kralj, Tomaž Simčič, Marjan Kravos, Adrijan Pahor in Marko Tavčar.

Samo za kroniko naj zabeležimo, da je bil 29. aprila občni zbor te naše osrednje kulturne organizacije.

## MLADI ODER

Na Prešernovi proslavi, so kot rečeno, podelili priznanja Mladi oder. Te nagrade podelujeta Slovenska prosveta iz Trsta in Zveza slovenske katoliške prosvete v Gorici vsako leto igralcem amaterjem in amaterskim gledališkim skupinam, ki so se v teku leta posebno izkazali. Lani so ta priznanja prejeli Marijan Breščak, Lucijan Pavio in Lucijan Krpan ter celoten ansambel prosvetnega društva »Štandrež« za predstavo »Cvetje hvaležno odklanjamo«; Mitja in Tamara Petaros ter Irena Pahor, člani igralske skupine Sentyakobskega kulturnega društva v Trstu za predstavo »Pavliha«; dijaki šole Srečko Kosovel z Opčin, ki so pod vodstvom prof. Zore Tavčar pripravili dramatizacijo Bevkovih del pod naslovom »Pastirci ob kresu in plesu«; Ivo Kafol in Giorgina Pisani ter vsa igralska skupina šole F. Erjavec v Rojanu, ki so pod vodstvom prof. Lučke Susič pripravili predstavo mladinske igre »Erazem in potepuh«.

## DRUŠTVO SLOVENSKIH IZOBRAZENECV

Društvo slovenskih izobražencev je prav gotovo barometer kulturnega življenja in kulturnega zanimanja slovenskih katoličanov na Tržaškem, in morda ne samo katoličanov. To društvo ima od vseh slovenskih družtev na Tržaškem najdaljšo in tudi najbolj redno kulturno sezono. Ponedeljkovi večeri tega društva so že nekaj let sinonim za živo tržaško kulturo. Tu so že razpravljali o političnih, kulturnih in verskih vprašanih ljudje najrazličnejših svetovnih nazorov. DSI, čeprav ga vodijo in podpirajo katoličani, se ne boji soočenja s komerkoli.

Kronika pretekle sezone pa je sledeča: škof L. Bellomi je vodil razgovor o tržaški Cerkvi (15. okt. 1979); sledil je razgovor o Dragi 79 (22. okt. 1979); nadaljnji večeri: prof. Martin Jevnikar: Rezija v središču mednarodne pozornosti — ob 50-letnici smrti B. de Courtenayja (19. okt. 1979); prof. Vinko Beličič: ob 25-letnici Slovenske kulturne akcije (5. nov. 1979); dr. Bernard Špacapan: Dve leti izkušenj v ugandski bolnišnici (12. nov. 1979); razgovor z ravnateljki slovenskih šol na Tržaškem (19. nov. 1979); Drago Klemenčič in Lojze Škerl: Slovenci pri papežu (29. nov. 1979); Alojz Rebula: Kdo si človek? (3. dec. 1979); Franček Križnik: Meje in možnosti marksistične kritike religije (10. dec. 1979); Tone Bedenčič: Praznične misli (17. dec. 1979); Saša Martelanc: predstavitev knjige Vinka Beličiča Prelistavanje poldavnine in Franca Jeze Nevidna meja (7. jan. 1980); dr. Vladimir Murko: Prispevek slovenskih znanstvenikov k evropski kulturi (14. jan. 1980); L. Škerl, A. Rebula in A. Grmek: o teologiji Hansa Künga (21. jan. 1980); prof. Mirko Mahnič: Kako govorimo Slovenci danes (28. jan. 1980); Marjan Kravos: Zbadljivke za pustni večer (18. febr. 1980); dr. Alojzij Šuštar: Osebna in socialna razsežnost odgovornosti (25. 3.); B. Pahor: predstavitev revije Zaliv (3. marca); prof. Maks Šah in Alojz Rebula: pogovor o knjigi Josipa Vidmarja »Obrazi« (10. marca); prof. H. Mamolo, Zajec in N. Pertot: okrogla miza o celodnevem pouku (17. marca); Marjan Jevnikar: filmi o Egiptu (24. marca); prof. Mirko Rijavec: Cerkev v Latinski Ameriki (21. aprila); prof. Martin Brečelj in Boris Pahor: J. Paul Sartre (28. aprila); dr. Stefan Stei-

ner: Kje iskati dostojanstvo človeka (5. maja); Bojan Brezigar: Obračun dela na tržaški pokrajini (12. maja); Jože Jurak: Slovenci v Argentini (19. maja); prof. M. Šah in R. Petaros: predstavitev berila za višje šole (26. maja); dr. Zorko Harej: O aktualnih političnih problemih (2. junija); dr. Jože Prešeren: Na obisku pri zdomcih v Argentini in nastop mladinskega zbora SKK ob sklepu sezone (16. junij); izlet v Rezijo pod strokovnim vodstvom prof. P. Merkušja (22. junija).

Ob koncu lanske sezone — saj so priprave dolge in trajajo več mesecev — je DSI priredilo običajne tradicionalne študijske dneve »Draga 80«. Ti dnevi so bili, kot je že nekaj let tradicija, v parku Finžgarjevega doma na Opčinah v soboto 30. in nedeljo 31. avgusta 1980. O njih je več govora na drugem mestu. Veljavnost študijskih dni »Draga« je ponovno potrdilo občinstvo, ki se jih je udeležilo kot vedno polnoštevilno, saj je bilo na predavanjih in pri diskusijah stalno prisotnih od 200 do 300 slovenskih izobraženec iz zamejstva, Slovenije in zdomstva.

Tudi na teh študijskih dneh je bil udeleženecem na voljo zbornik s predavanji in celotne diskusije prejšnje Drage. Ti vsakoletni zborniki (doslej jih je izšlo že devet) predstavljajo pravi dokument časa razmer in idejnega vrenja med Slovenci.

#### SKLAD DUSANA ČERNETA IN NAGRADA VSTAJENJE

V ponedeljek 31. marca 1980 so društveni večer DSI odstopili prireditvi, ki jo že nekaj let



Prof. Vladimir Murko z ljubljanske univerze je v DSI predaval o slovenskih znanstvenikih v evropski kulturi (fotomladika)

pripravljaja poseben odbor. Podelili so namreč nagrado iz sklada Dušana Černeta Zamejski skavtski organizaciji. Svečanosti se je udeležil tudi starosta tržaških skavtov prof. Ivan Theuerschuh, ki je sprejel nagrado. Pri obrazložitvi in izročitvi nagrade so za sklad nastopili S. Martelanc, Z. Harej in E. Vršaj.

Štirinajst dni kasneje (14. aprila) so v istih prostorih podelili tradicionalno vsakoletno nagrado Vstajenje pisatelju Francu Jezi za njegovo knjigo Nevidna meja. Podelitvi nagrade je sledil pogovor avtorja z občinstvom. Pisatelj Jeza je v odgovorih obrazložil svoje poglede na literaturo in svoj odnos do ustvarjanja, ki mu pomeni nekako sprostitev in igro.

### SLOVENSKI KULTURNI KLUB

Ena najbolj delavnih organizacij na osrednjem sedežu Slovenske prosvete je gotovo mladinski Slovenski kulturni klub. Iz njegovih rednih sobotnih srečanj bomo za kroniko zabeležili samo nekatere. Dr. Fran Mljajč je spregovoril o koroških volitvah (13. okt. 1979); prof. Boris Pahor: o manjšinah v Evropi (3. nov. 1979); pogovor z ravnateljki slovenskih šol na Tržaškem (10. nov.); Lojze Zupančič: božična misel (22. dec.); Metka Klevišar: predavanje o spolnosti (12. jan. 1980); prof. Egidij Košuta: Vzgoja osebnosti v današnji družbi (26. jan.); Prešernova proslava (9. febr.); dr. Rafko Dolhar in Danilo Sedmak: o alkoholizmu (23. febr.); prof. Peter Suhadolc: o lepotah planinskega sveta (1. marca); razgovor o ženski enakopravnosti (8. marca); prof. Bojan Pavletič:

Olimpijske igre 1980 in politična ozadja (15. marca); prof. Alojz Rebula: Kartuzijanski samostan Pleterje (22. marca); Ivo Jevnikar in Marija Breclj: pogovor o seminarju mladinske komisije FUENS v Dragi (12. aprila); filmski večer z Aljošo Žerjalom (26. aprila); Ivica Svab: Socialna problematika s posebnim ozirom na stare (3. maja); dr. Drago Legiša: Jugoslavija po Titu (10. maja).

Poleg tega je SKK imel na sporedu tudi več filmskih večerov, družabnih srečanj in zabavnih večerov, ki so jih pripravili člani. Omeniti moramo tudi študijske dneve, ki segajo pravzaprav že na začetek sezone 1980. Na lanskih septembrskih dneh (15. in 16. sept.) sta predavala Marij Maver in Saša Martelanc o slovenskem periodičnem tisku in o temi »ali narodnost zadostuje?«. Ta tečaj je bil lani spet v prostorih poletnega centra SLOKAD v Dragi.

### SLOKAD ZA MEDNARODNO LETO OTROKA

Ob mednarodnem letu otroka se je v akcijo za pospeševanje zanimanja za probleme otrok po svetu vključilo tudi slovensko karitativno društvo SLOKAD s tem, da je najprej sklicalo tiskovno konferenco na sedežu Slovenske prosvete v Donizettijevi ulici, nato pa je sprožilo še vrsto pobud otroških tekmovanj in drugih prireditev po vsem tržaškem ozemlju. Skupno sklepno prireditev, pri kateri so sodelovali otroški zbori in otroci vseh župnijskih skupnosti na Tržaškem pa je SLOKAD pripravil v Kulturnem domu v Trstu.



Režiser in pisatelj prof. Mirko Mahnič je predaval v DSI 28. januarja 1980 (fotomladika)

## MLADIKA IN LITERARNI NATEČAJ

O Mladiki, ki jo izdaja uredniški odbor v imenu Slovenske prosvete, ne bomo obširneje pisali, ker je med bralci Mohorjevega koledarja dovolj razširjena in šteje med njimi tudi mnogo naročnikov. Omenimo naj le, da se je v 5. in 6. številki lanskega letnika zaključil dnevnik duhovnika pesnika Lada Piščanca, ki ga je revija objavljala dobri dve leti in je zbudil veliko zanimanje med literarnimi zgodovinarji, saj je Mladika z njegovo objavo odkrila ne samo literarno umetniški tekst, ampak tudi dragocen zgodovinski dokument primorske zgodovine med obema vojnama.

Lani je Mladika že osmič razpisala literarni natečaj za novelo in pesmi. S tem hoče uredniški odbor spodbujati k literarnemu ustvarjanju. Lani sta nagradi prejeli Metka Kacin za novelo in Marija Kostnapfel za pesmi.

## ZVEZA CERKVENIH PEVSKIH ZBOROV

Izredno živahnost je na prosvetnem polju pokazala tudi v lanski sezoni Zveza cerkvenih pevskih zborov. V začetku sezone, to je 17. septembra 1979, je skupaj s Slovensko prosveto začela tečaj za zborovodje, ki se je odvijal dva meseca dvakrat tedensko. Na tečaju so predavali Janko Ban, Mirko Mahnič, Zorko Harej, Humbert Mamolo in Luigi Mauri.

Vsakoletna revija zborov je bila v Kulturnem domu v Trstu v nedeljo 25. novembra 1979.

Na praznik sv. Treh kraljev, 6. januarja 1980, je zveza priredila božični koncert, ki ga je tokrat vodil Zorko Harej. Koncert je bil v tržaški stolnici. Ponovili so ga v župnijski cerkvi v Hrenovicah pri Postojni (13. jan.), nato pa še v kulturnem domu v Boljuncu (20. jan.).

V okrilju ZCPZ je tudi revija mladinskih zborov »Pesem mladih«. Ta revija je bila lani 23. marca.

Enotedenski seminar za pevce in zborovodje je ZCPZ priredila lani v Velenju od 10. do 16. avgusta. Na tečaju so predavali Mirko Cuderman, Tomaž Faganel in Zorko Harej.

## SLOVENSKA GLASBENA ŠOLA

Slovenska glasbena šola ima svoj sedež v centru, v Donizettijevi ulici 3, a živi predvsem na periferiji, kjer delujejo razne glasbene šole, glasbene skupine in mladinski pevski zbori. Slovenska glasbena šola ni elitna, ne stremi za vrhunskimi individualnimi uspehi, ampak se posveča predvsem glasbeni vzgoji tistih otrok, ki se glasbi posvečajo ljubiteljsko. Kljub temu pa dosega jo nekatere skupine in posamezniki take uspehe, da se prav tu odločijo za glasbeno pot in resnejši študij.



Dr. Zorko Harej je na podelitvi nagrade iz Černetovega sklada zamejski skavtski organizaciji prebral utemeljitev (fotomladika)

# Prosvetna dejavnost na Goriškem

Prosvetna in kulturna dejavnost na Goriškem je bila v letu 1980 precej živahna in raznolika. Društva, pevski zbori in druge organizacije so si prizadevali, da bi našim ljudem nudili čim več kulturnih vrednot in bogatili tudi moralno in čustveno stran človeške narave. Vse delovanje pa je skrbno koordinirala Zveza slovenske katoliške prosvete (ZSKP), v katero so društva včlanjena.

V tej sezoni je ZSKP skušala utrditi stike s sorodnimi kulturnimi organizacijami iz matične domovine, vzpostaviti nove stike s Slovenci v tujini in ohraniti prijateljsko vzdušje z rojaki drugačnega svetovnega nazora. V sodelovanju s SSG iz Trsta je pripravila gledališko sezono, skupaj z Glasbeno matico in SPZ pa koncertno sezono. Sodelovala je v odborih za mestno konzulato ter pri šolskem odboru. Omogočila je gostovanje moškega zbora »Mirko Filej« in ansambla Lojzeta Hledeta v Belgiji in na Holandskem. To je bil nedvomno najvažnejši in najlepši dogodek v letu 1980. Gostovanje je bilo meseca aprila. ZSKP je tudi poskrbela za pevsko revijo Cecilijanka, na kateri je nastopil tudi en zbor s Ko-

roške (Dobrla vas), in za pustovanje. ZSKP je skupno z Združenjem cerkvenih pevskih zborov organizirala tečaj za pevovodje. Odziv je bil bolj skromen, zato bodo morda tečaj ponovili. Nadaljuje se vsakovečerna slovenska oddaja na Ljudskem radiu Gorica. Ob podpori ZSKP pa je župnijski svet slovenske duhovnije v Gorici organiziral v marcu »Mali teološki tečaj«. Predavatelji so bili iz Ljubljane.

## GLASBENA SOLA

Sola ima svoj sedež v Gorici in deluje že šest let. Ima dve podružnici: v Štandrežu in v Doberdolu. Gojencev je kar lepo število. Nudi se pouk klavirja, harmonike, violine, flavte in kitare. Posamezne šole so imele prireditve ob koncu šolskega leta, skupna prireditev pa je bila v Katoliškem domu v Gorici.

## MLADINSKI ZBORI

ZSKP skrbi tudi za pevsko vzgojo mladih. V Gorici že več let deluje zbor »Kekec«, ki ga vodi Ivo Bolčina. Anka Černic vodi mladinske zборе



Skupina kitaristov na zaključni prireditvi glasbene šole v Štandrežu 5. junija 1980

iz Steverjana, Rupe-Peči in Plešivega. Mladinski zbori delujejo tudi v Doberdobo (vodi Anton Lazar), v Sovodnjah (Mirko Špacapan st.). Za mladinski zbor »Standrež« je bilo 1980 jubilejno leto. Petindvajset let je že minilo, odkar Elvira Chiabai vodi zbor. Vsi zbori so nastopili na pevski reviji Mala Cecilijanka in skupno peli v goriški stolnici. Obe reviji prireja Združenje cerkvenih pevskih zborov.

### PEVSKI ZBORI

Moški zbor »Mirko Filej« (dirigira Zdravko Klanjšček) je vedno zelo aktiven. Nastopil je na pevski reviji v Ločniku, na reviji deželnih zborov v Trziču, ki jo organizira zbor »Grión«, pel je na Cecilijanki in na božičnici. Skupaj z ansamblom Lojzeta Hledeta je bil na turneji v Belgiji in na Holandskem. Pel je še v Gojačan na Vipavskem, na Jazbinah in v Ogleju.

Mešani zbor »Lojze Bratuž (vodi Stanko Jericijo) je nastopil na reviji furlanske pesmi v Camino al Tagliamento in na italijanski reviji v čast sv. Cecilije na Travniku v Gorici. S tema nastopoma je nekoliko poživil stike z italijanskimi pevskimi krogi. Dalje je nastopil na Cecilijanki, sodeloval na božičnici, nastopil na reviji »Koroška poje« v Celovcu. Na reviji »Primorska poje« se je zbor predstavil v mešani zasedbi v Gorici in v ženski v Trstu. To je bilo prvič, da se je ženski zbor samostojno predstavil na odru; prej je zbor le vključeval v program mešanega zbora tudi skladbe za ženske glasove. Sezono je zaključil s koncertom v Bovcu. Priredil je v avgustu »Pevske počitnice« v koči sv. Jožefa v Žabnicah.

Mešani zbor »F. B. Sedej« (vodi Herman Srebernič) je v tej sezoni nastopil na Cecilijanki, na reviji Primorska poje in na raznih domačih prireditvah.

Mešani zbor »Hrast« iz Doberdoba (vodi Karlo Lavrenčič) posveča največ pozornosti narodni pesmi, ukvarja pa se tudi s polifonskimi skladbami. Zbor je pel na Cecilijanki, Prazniku frtalje v Rupji in drugih domačih prireditvah. Imel je samostojen koncert v Milanu, kjer so ga tamkajšnji Slovenci lepo sprejeli.

Moški in mešani zbor »Štmaver« (dirigira Gabrijel Devetak) si prizadevata, da bi kulturno razgibala domačo vas. Udeležila sta se tudi italijanske in slovenske revije na čast sv. Ceciliji, pela sta na Primorska poje; moški zbor je med drugim nastopil tudi na Prazniku frtalje v Rupji.

Mešani zbor »Standrež« (vodi Mirko Špacapan st.) redno sodeluje na Cecilijanki, na božičnici, na Primorska poje in na domačih prireditvah.

### DRAMSKA DEJAVNOST

Stalna amaterska skupina na Goriškem je »Dramska skupina Standrež«. Lani je naštudirala sodobno burko »Strogo zaupno« v režiji Emila Aberška. Premiera je bila 10. februarja v Standrežu. Igro so ponovili v Gorici, Števerjanu, Doberdobo in v Globasnici na Koroškem. Za natečaj Mladi oder so se predstavili s delom »Cvetje hvaležno odklanjamo«. Prejeli so nagrado za najboljšo predstavo. Od posameznikov so bili nagrajeni Marjan Breščak, Lucijan Pavio in Lucijan Krpan. Na Prazniku špargljev so nastopili s Čehovo enodejanko »Jubilej« v režiji Mire Strukljeve.

### ANSAMBLI

Glasbeni ansambel Lojzeta Hledeta se je letos udeležil turneje po Belgiji in na Holandskem. Za to priložnost je tudi posnel ploščo in kaseto, ki nosita naslov »Večer v Števerjanu«. Nastopil je na Prazniku frtalje v Rupji in na drugih številnih prireditvah. Skupaj z društvom »F. B. Sedej« je organiziral 10. zamejski festival domače glasbe.

Precej delaven je tudi Zamejski instrumentalni kvintet. Nastopil je na festivalu v Števerjanu in na pustovanju. S slovensko narodno pesmijo je poživil tudi slovenski večer v Krminu in srečanje bolnikov v Zavodu sv. Družine.

### DRUŠTVA

Na Goriškem delujejo štiri prosvetna društva. V Gorici je dejavno SKPD »Mirko Filej«. Društvo je organiziralo predavanje g. Zaletela o Argentini, predstavitev Mohorjevih knjig, orgelski koncert v goriški stolnici (Lavrenčič, Stacul), nastop Baročnega tria iz Ljubljane, predavanje prof. Höhena »Lepote Krasa«. Omogočilo je na-



Ansambel »Galebi« z Opčin je 16. marca 1980 nastopil v Katoliškem domu v Gorici

stop dramske skupine iz Globasnice z igro »Kastelka«, nastop ansambla Galebi in tria Mavrica ter koncert dua Lorenz-Sček.

PD Štandrež je poskrbelo za srečanje z Vincom Zaletelom; za jubilejno proslavo mladinskega zbora; pripomoglo je tudi pri poimenovanju osnovne šole v Štandrežu. Organiziralo je vsakoletni Praznik špargljev, v okviru katerega se je vršil tudi slikarski ex-tempore.

S.K.P.D. »F. Sedej« v Števerjanu posveča veliko pozornosti mladini. V njegovem sklopu delujeta športno združenje »Brda« in mladinski krožek. Letos je dramska skupina naštudirala pod vodstvom Franka Žerjala Jalnovo dramo »Srenja«. Premiera je bila 16. marca v Števerjanu. Mladinska dramska skupina pa je nastopala z igrico »Janček«. Mlade igralce je pripravila Alenka Černic. Poleg tega je društvo organiziralo več kulturnih večerov in z ansamblom Lojzeta Hledeta 10. zamejski festival.

KPD »Hrast« iz Doberdoba je oskrbelo za nastop dramske skupine iz Štandreža, organiziralo na velikonočni ponedeljek Praznik pomladi, na katerem je pel tudi en italijanski zbor. S tem je društvo hotelo navezati stike z italijanskimi kulturnimi organizacijami. Sodelovalo je pri organizaciji prireditve za mlajše »Pastirčkov dan«.

MIRKO MAZORA

#### ZADNJI PRIVID

*Ko sonce šlo bo za gore  
in mrak se bo potapljal v noč,  
obzorja zožil se obroč,  
kaj razodelo boš, srce?*

*Ko zadnja iskra bo nekje  
mi gasnila na dnu duha,  
da v večni plamen vzplapola,  
takrat kdo stopil bo pred me?*

*Iz dalj onstranskih, glej, prikaz,  
v teh prsih venomer vklesan,  
doslej bil poln je tožb in ran,  
sedaj pa sreče — tvoj obraz.*

*Se dvigam z zadnjimi močmi,  
na glas, razločno kličem te,  
v objem povzdignjene roke,  
navzoči solzne imajo oči.*

*Nebeški zadnji ti privid!  
Morda zaslužil sem ga jaz.  
Kako me vabi tvoj izraz:  
»Zdaj pridi k meni v večni svit!«*



# Iz svojih spominov: Pot na Kanin

Potem ko smo oblezli nižje hribe, Mijo, Matajur, Stol, Krn in višarske Lovce, ki smo jih pozneje imenovali »krtine«, smo se končno odločili za »višji podvig« na Kanin. Pozneje pa smo šli še na Mangart in Jalovec. Na Kanin smo šli v šestih: trije »gospodnunci«, bogoslovec, lekarniški pripravnik in gostilničar. Med prvimi je bil eden »filozof«, drugi »fotograf« in tretji »hišni pomočnik«; od ostalih pa eden »božji sluga«, potem »zdravnik« in končno slavni kuhar.

Sestali smo se v Plužnjah med Žago in Bovcem, ker smo prišli z dveh strani: trije na kolesih s Kobariškega, trije pa peš z Bovškega. Kolesa smo pravzaprav pustili že na Žagi in šli peš do Pluženj. Z nekdanj slovensko točnostjo smo se zbrali ob določeni popoldanski uri ter se počasi obloženi z nahrbtniki začeli v božjem imenu dvigati proti planini in koči, da tam prenočimo.

## Pot do koč

Pot sicer ni bila prestrma; toda če neseš poleg kosila še pet kilogramov breskev na hrbtu in moraš hoditi kot na vzmeh, postane vzpenjanje kočljiva zadeva, da se breskve ne spremenijo v mezgo in bi začelo »deževati« iz nahrbtnika. Da smo hodili pametno in počasi je skrbel »filozof«. Mislim, da cela Kropa ne premore takega kovaškega meha kot so bila njegova pljuča. Brez oddiha je razpravljaj o modroslovju, bogoslovju, iznajdbah, novicah in drugih rečeh, mi pa smo komaj sopli pred njim. Hotel je namreč biti zadnji v gosji vrsti, da bi ga vsi lahko slišali. Njegov globoki bas je odmeval po hosti in od skalnih sten.

Da, po hosti in od sten, boljše rečeno nad hosto in pod stenami. Na desni strani smo imeli kakih 700 m navzgor štrleče skalovje, na levi pod nami pa

prekrasen bukov gozd, ki se je poševno spuščal navzdol. Gotovo je bil po vseh gozdarskih pravilih umetno nasajen. Mlade bukve so rastle v ravnih vrstah po dva metra narazen, v premeru so imele 15-20 cm, gladke in ravne kot sveče na oltarju, brez vsake vejice do zelene krone v višini 15 m. To čudo narave smo zavzeto gledali in ugotovili, da se tukaj bojuje boj na življenje in smrt: tukaj gre zares za »prostor na soncu«. Drevo, ki bi iz katerega koli vzroka zastalo v rasti in bi ga sosedne veje skrile v senco, bi neizogibno usahnilo. Lahko pa bi mu zeleno krono prelomil sneg, ki se kakor odeja nabere po gostih vršičih. Če bi le nekoliko zastalo v rasti, bi se sneg nanj podrl in ga zlomil. Spomladi pa bi mladi poganjki zaradi sence ne mogli tekmovali z drugimi in se povzpeli k soncu, zato bi mlada bukev usahnila. Zadostovalo bi, če bi sneg krono upognil, ker tudi v tem primeru ne bi moglo drevo dohiteti drugih in bi se posušilo. Takega urejenega nasada nismo videli več nikjer. Res, boj za obstanek!

Dvignili smo se že precej visoko proti planini, ko nas je od daleč opazil oskrbnik kaninske koč. Kosil je namreč nizko in gosto planinsko travo, ki je zelo redilna in zato živini zadostuje komaj polovico od navadne dolinske. Oskrbnik je bil obveščten o naši poti in nam je v koči pripravil vse potrebno. Slovenska gostoljubnost ga je tudi naučila, na katere vrste hribolazcev se lahko zanese.

Hvala Bogu, da se je sicer »nerodni fotograf« spomnil vprašati, kako bomo vrata odprli, da ne bi zločinsko vdrali v koč. Mož nam je povedal, da je ključ pod pragom. Tako smo brezskrbno nadaljevali pot navkreber. Do koč smo imeli še kake pol ure, ko nas je zajela nevihta. Tudi to je spadalo v program! Bog že ve, kaj dela! Menili

smo, da se po dežju nebo izčisti in da bomo naslednjega dne imeli lepo sončno jutro.

Kot nalašč smo ob prvih kapljah zagledali blizu steze globok skalnat previs, v katerem smo se kar udobno nastanili. Dvajset minut počitka se je tudi prileglo. Nevihta je medtem zbežala preko Prestreljnika in Rombona za Jalovec in Mangart, mi pa smo se veselo odpravili dalje, da bi bili še pred nočjo v koči pod streho. Pa kaj bi! Proti koncu julija dobiš po hribih debele in okusne jagode. Tako lepo so rdele iz trave in tako prijetno dehtele, da se nismo mogli več upirati. Usmilili smo se jih in si zmočili jezike.

Končno smo dospeli do kočice. Pod pragovno desko smo našli ključ in se takoj polastili hiše. Treba je bilo pomisliti tudi na večerjo in prenočišče. Saj smo imeli »oštirja« in »hišnega pomočnika«. Kmalu je v štedilniku veselo zaplapolal ogenj. Petorica si je dala opraviti v kuhinji: »filozof« je šaril po omari, »božji slavec« in »lekar« sta nanesa snega, ker v hiši ni bilo vode, »oštir« ga je topil v velikem loncu, nakar je »filozof« privlekel prave pristne »pekatete« in lonček paradižnikovega soka, s katerim na jugu zabelijo testenine.

Jaz, »hišni pomočnik«, sem poskrbel za prenočišče. Ker sem se želel do-

bro naspati za drugo jutro, sem si izbral samotno sobico, dočim so ostali želeli prenočiti na skupnem ležišču, kjer so potem pozno v noč pošteno kramljali in obujali spomine, kot sem izvedel naslednje jutro, ko jih nisem mogel spraviti pokonci.

Medtem so skuhalo večerjo. Sedli smo za mizo, na kateri se je kadila velika skleda rdeče pobarvanih testenin. Pomolili smo in v božjem imenu začeli. Hentajte, pa ni šlo. Pozabili so osoliti! Kakšni kuharji so bili to! Torej osolili smo in jo kot norec zmešali. Bo kar bo, smo si mislili. Zopet smo vzeli vilice v roke, toda »paštašuta« še ni hotela po grlu. Vprašal sem, s čim so jo zabelili. »Krčmar« je ponosno izjavil: »S paradižnikovim "sugom"!« »Ali ne veš ti, oštir, da to ni nikaka zabela? Brž maslo sèm,« sem dejal, »dokler je še hrana vroča in se maslo v njej raztopi!« Dodali smo še nekaj sira in popili kozarček pijače ter končali z večerjo. »Zdravnik« je pomil posodo, mi pa smo sklenili odlikovati kuharja z zlato kolajno iz korenja.

Za dobro voljo nam je zaupal, da doma sploh nikoli ni kuhal, razen mleka. Spomnili smo ga tudi, kako smo nekaj let prej v treh od navzočih naložili več kot kilogram rakov ter bili povabljeni k njemu na kosilo: raki in polenta! Takrat smo čemerno gledali



Tržaški skavti  
na poletnem taborjenju  
v Kanalski dolini

ob začetku kosila, ko so se nam zdeli raki tako krasno rdeči in dišeči kakor otrobi brez okusa, ker so njegove imenitne kuharice pozabile soliti. Takrat pa res ni bilo pomoči, ker skozi rakov oklep sol ne pronica... tako so šli »raki rakom žvižgat«.

### Na Kanin

Zbudil sem se kmalu po štirih. Jutro je bilo sijajno, kakor pač po nevihti, brez najmanjšega oblačka. Iznad Triglava je žarela zora. Prepričan sem bil, da so se naspali in začel sem jih na ves glas buditi: V hribih se dela dan, v hribih žari, bratje, le ven na plan, gor na Kanin! Toda vpil sem gluhih stenam. Šele po dolgem času so nekateri začudeno dvignili glave, eden pa je prestrašeno bleknil: Kaj se je zgodilo? Nič ni pomagalo, moral sem jih pustiti, da so še nekoliko potegnili, sam pa sem se opravił, poskrbel za ogenj in vodo ter pripravil zajtrk. Dobri upravnik koč je bil zlata vreden! Sladkorja, kave, mleka in še kaj trdega nam je pripravil, da je bilo treba samo odpreti usta in jesti. Bog mu daj zdravja, sem si mislil, ko so začeli zaspenci drug za drugim prihajati k mizi. Nič ni zaleglo staro in zlato pravilo: Rana ura, zlata ura, ko so pravzaprav le malo spali. Polagoma smo se le oteščali, pospravili po kuhinji, da ne bi upravnik dejal: Kjer se osel valja, tam dlako pusti; zadeli smo si nahrbtnike, zaklenili kočo, spravili ključ »na varno« in se odpravili proti vrhu.

S seboj smo imeli tudi izvežbanega in izkušenega »fotografa«. Vodnjak je bil poln snega in smo si mislili, kaj ko bi se slikali pred kočo z debelimi kepami snega v rokah. Imeli bi dokaz za zanamce, da smo bili res tukaj. Vsak zase smo torej nabrali dobršno kepo snega in še eno za slikarja, ki je pripravljal svoje »strašilo« in nas urejal, da ne bo kdo pozneje iskal samega sebe za sosedovo glavo. Naravnal je aparat, ki je imel za čudo samosprožilec, ki naj bi sprožil objektiv čez nekaj sekund. To je bilo za tiste čase nekaj nezaslišanega, naravnost »zadnja

novost«, kakor nam je umetnik povedal. Ko smo se vsi lepo uredili, je skočil še on v skupino in povedal, da se aparat sproži čez 10 sekund. Le dobro se držite, je naročil. Vsak po svoje smo čakali in »rezali« planincem primerne obraze ter šteli sekunde. Toda, glej spaka! Po desetih sekundah ni nič »kliknilo« in tudi po petnajstih ne! Dvajset, trideset sekund je preteklo in še ni bilo nič. Obupani in razočarani nad »najmodernejšo pridobitvijo« smo kot na povelje dvignili vsak svojo kepo snega, da bi z njo zasuli goljufivega slikarja. Ko smo bili v najhujšem napadu, je aparat rekel: klik! Da bi le videli to sliko. Menda je malo takih na zemlji. Tega se je zavedal tudi »fotograf«, ki nam je pozneje sicer sliko pokazal, ni pa je hotel dati vsakemu ene.

Po tej dogodivščini smo se končno odpravili proti Kaninu. Pot se je vlekla nekaj ur med travo in kamenjem, o katerem smo ugibali, odkod je neki prišlo, saj so bile skale tudi precej visoke in debele. Ali je bila pred tisočletji v bližini velikanska gora, s katere se je valilo to skalovje? Tudi tu smo se hoteli slikati, da bo za našim hrbtom Kanin in kot drugi dokaz naše poti. Umetnik je pripravil aparat. Ker ni pred kočo zaradi žabje-mišjega boja potisnil filma naprej, ga je začel navijati zdaj. O, groza! Film ni šel naprej. Ker ga pri vlaganju ni bil, neroda, navil točno ob votek, se je razvijal poševno na rob votka. S silo bi se bil pretrgal. Ali naj nesemo domov kot edini dokaz samo eno sliko in še tisto skrotovičeno? Slikar, naš umetnik, se je z aparatom v roki ulegel na trebuh in nam rekel, naj ga dobesedno zasujemo z jopiči, nahrbtniki, robci in celo s skalami, če bi bilo treba. Res smo ga pokrili, dokler nam ni izpod jopičev zapel: Tam so črni dimi, tam se nič ne vidi, če se film zagati, ga umetnik uredi. Res, film je spravil spet na pravo mesto in nas slikal tam in še pozneje. Kdor zna, pa zna!

Okrog desetih smo bili upravičeno lačni in žejni. Meni so se smilile breskve in hrbet obenem. Zato sem pred-

lagal in dokazoval, da je to delo nujno potrebno, dokler se niso vsi zadovoljili in vse breskve pospravili. Res sem v želodcu imel nekaj več kot prej, a nahrbtnik je bil veliko lažji, kar je na poti v hribe velika pridobitev. Družbi sem se pošteno zahvaljeval, a me niso prav razumeli, šele popoldne, ko smo se vračali s Kanina, bi me kmalu kamenjali.

Ob ledeniku pod vrhom je bilo konec planote. Od tam do vrha je vodil nekak dimnik ali korito, po katerem je bilo treba plezati in se oprijemati skal, da ne bi zdrknili navzdol. Prav na začetku strmine smo prebrali napis na plošči v spomin tržaškemu odvetniku, na katerega je padel kamen in ga ubil. Nam pa še v glavo ni bilo kanilo, da se nam lahko tudi kaj takega pripeti. Pa saj smo imeli »lekarnarja« s seboj! Opazili smo, da bo zadnji kos navzgor hudo naporen. »Božji slavec« je celo ugotovil stari ljudski rek: Gora ni nora, nor je, kdor gre gor. Predlagal je, da bi se kar vrnili. Ne, ne, tega ne! Do vrha bomo že prilezli, če Bog da in tudi nazaj, smo si mislili. Res, celo uro smo dobesedno plezali po koritu ter se oprijemali skal prav do vrha. Pa se je tudi izplačalo. Na vrhu smo od ganotja zavriskali, ko smo imeli čudovit pogled na vse strani.

Pod seboj si zagledal Rezijo kot velikansko oljnato sliko hiš z živo rdečimi strehami in belimi zidovi, zelenimi pašniki, vrtovi, srebrno nitko rezijanskega potoka. (Danes te Rezije ni več, vsaj take ne, kot je bila takrat.) Preko Rezije so se dvigale Alpe s svojimi vrhovi in vršiči kakor snopje pšenice na požeti njivi, dalje Dolomiti vse tja do Velikega Kleka. Na severu je šel pogled preko Karavank, na vzhodu k Julijskim Alpam in veličastnemu Triglavu do okrogle kepe Mangarta, na ošljeni Jalovec, v nebo štrlečo Babo, Rombon, Prestreljenik in na druge vrhove vse do »zoba« Krna in še naprej proti jugu preko Stola, Matajurja, vse tja do Jadranskega morja.

Ta užitek ima le tisti, ki se z lastnim trudom povzpne na vrh. To je bilo

vse nekaj drugega kot danes, ko te žičnica v nekaj minutah potegne v višine in se bridko zavedaš, da si nisi zaslužil teh radosti med nebom in zemljo. Vsaj ta občutek sem imel pozneje, ko smo se z žičnico pripeljali na hrib Faloria v Cortini d'Ampezzo. Pravzaprav smo uporabili dve žičnici, ker smo na pol poti prestopili na drugo. Na vrhu sem se leno zavalil v travo na sonce, ne da bi se zanimal za okolico, ker je nisem bil vreden.

## Povratek

Iz Rezije gor je začel pihati vedno močnejši veter, zato smo sklenili, da se vrnemo do ledenika in tam pokosimo. Previdno smo se začeli spuščati po koritu navzdol, kar je bilo še težje kot vzpenjanje navzgor, ker si bil vedno v nevarnosti, da ti spodrsne in se zakotališ navzdol. Prvi je hodil »fotograf«. Prav pogosto in prepogosto nas je ustavljal in valil pred seboj kamenje proti ledeniku, mahal z rokami in kričal. Komaj smo ga prepričali, da je nevarno, ker ne ve, kam bo kamen priletel. Ko smo po dolgem trudu končno dosegli snežno kotanjo, nam je zaupal, da se ga je lotevala morska bolezen in si je zato dajal poguma.

Kosilo iz nahrbtnika nam je prav تکنilo. Neverjetno je, kako prav pride, če izletniki na svojo pest vzamejo s seboj razne vrste okrepcil. Prav bratovsko smo uživali božje dobrote in si med seboj razdeljevali. Olajšali smo svoje nahrbtnike, ne pa svojega želodca, ki je bil le za silo potolažen.

Za dobro voljo smo stavili, kdo pride prej bos preko ledenika. Tega smo morali prečkati, ker smo se spuščali proti Žagi pod Učejo. Na prvi pogled se je zdela malenkost, a ni bilo tako. Ledenik je bil širok, led pa ne gorak. Vsakih deset sekund je odrzel po eden. Kot zobotrebec suhi »gospod oštir« je bil več v zraku kot na snegu in delal je gamsove skoke. Že je bil na sredi, ko je pohlevno zajavkal, sedel in se začel obuvati. Seveda smo podobno naredili tudi ostali, ne iz obzirnosti do

njega, temveč zaradi pekočih stopal, ki jih nismo več čutili. Sicer je sonce toplo sijalo na nas, a led je led. Stave ni nihče dobil, a tudi ne zgubil.

Na južni strani ledenika smo jo mahnilo po planoti med skalami proti Žagi. »Božji slavec« je bil zdaj navdušen in je kot Gregorčičev občudovalec zapel Nazaj v planinski raj. Morda pa je prav zaradi zamišljenosti zadel ob kamen, cepnil na tla in si ranil roko, da je krvavela. No, zdaj je prišel na vrsto »gospod lekar«: razkužil ni bilo, obvez tudi ne. No, pa je Bog tudi za to poskrbel. Pogledal sem naokrog in iztaknil suličasti trpotec, ki je dobro razkuževalno sredstvo. Liste sem zmečkal in stisnil kapljico soka na rano, da je krvavenje ponehalo, nakar smo rano obvezali z robcem. Saj ne bo hodil po rokah naš gospod pesnik! »Lekar« pa je samo gledal in zmajeval z glavo. »Filozof« je pa pripomnil, da bi bilo dobro, take stvari zapičiti si v glavo. Kaj pa, če bi rana hudo krvavela? Oh, tedaj pa moraš poiskati poljsko preslico, zmeščati jo in položiti na rano, pa se kri ustavi kot na povelje. Tedaj se je »oštir« spomnil na dogodek, ki se je pripetil nekaj let prej.

Sosedov dvanajstletni sin je dva dni krvavel iz nosa. Zdravnik ga je dvakrat obiskal in mu dajal injekcije, pa nič ni pomagalo. Ko je župnik zvedel, kaj se je zgodilo, je ukazal brž natrgati dve pesti preslice, jo oprati in kuhati vsaj četrt ure, nato precediti, ohladiti in dati fantu popiti pol kozarca, nato mu je še ukazal, naj tekočino vleče skozi nos in splakuje z njo. Krvavenje se je v petih minutah ustavilo.

Bili smo že nasproti Stolu, ki se je vlekel kot veriga od Kobarida preko Borjane in Breginja do Musca nad Brezjem, kjer so govorili še staroslovenski jezik. Videli smo na Stolovem pobočju med rjavo travo tudi lepo zeleno liso, ki se je od določene točke vlekla ravno navzdol. Izvedenec nam je pojasnil, da je na Stolu majhen studenec, kjer se začenja zelena lisa, ker je Kaninov ledenik nekoliko višji, odkoder priteka voda. Sicer na Stolu ni



Ansambel »Galebi« in tercet »Mavrica« z Opčin sta bila septembra 1980 na uspešni turneji po Kanadi in ZDA. Na sliki skupina na razglednem stolpu ob nlagarskih slapovih

drugega vodnega vira. V poletnem času je v tistem studenčku voda od enajste ure do ene popoldne, prej ne in tudi pozneje ne. Luknjica je tako majhna, da moraš vodo zajemati z zajemalko, ker večja posoda ne gre vanjo. Vode pa v tistih urah nikoli ne zmanjka, tudi če jo z vso naglico zajemaš. Od tam se voda cedi naprej, zato je ob potočku vse zeleno. V opoldanskih urah se sonce upira naravnost v Kaninov ledenik, da se topi in voda pronica v skrivno zbirališče, odtod pa se verjetno po kakšnem podzemskem rovu pretaka in povezuje s Stolovim studencem. Učeni ljudje bi rekli, da sta to vezani posodi. Od zbirališča pod ledenikom si lahko predstavljamo cevko, po kateri voda gre v dolino Učeje in nato spet gor pod Stol. Od enajste do ene sonce močno pripeka in je zato voda le takrat tekoča. Nekateri dvomijo o tem, a kdor je pil tisto vodo in jo našel samo ob tistih urah, verjame, ker je voda tudi ledeno mrzla.

Naš »oštir« se je spomnil poti iz Breginja v Učejo. Ko smo bili že preko

hriba nas je zajel dež. Z vso silo smo tekli proti Učiji, da bi dobili kakšno kolibo. Nam, sopotnikom, je skušal dopovedati, da je dež izredno gorak in da mu že leze po hrbtu skozi nepremočljivi plašč. Ko smo vsi potni dosegli podrt hlev, je takoj odvezal svoj nabrtnik, da bi nam ponudil kozarček vročega čaja. Toda čaja v termosu ni bilo, ker je termos med divjim tekom počil. Spoznali smo, da je fanta grela dragocena tekočina in ne dež!

Prijetno kramljanje nas je privedlo na rob planote, da smo videli pod seboj učejško dolino, ki se je strmo spuščala proti Žagi. Zdelo se nam je trda pot navzdol, ko smo bili na vrhu kamnite drče, po kateri so spuščali hlode v dolino. In teh je bilo cel kup. Izbrali smo si vsak svoje deblo, primerno telesni teži, sedli nanj kot na mrtvega osla ter se spustili navzdol, da je bilo veselje. Zastonj in še brez posebnega truda smo se peljali. Treba je bilo seveda hlod trdno oprijeti in objeti s koleni ter po potrebi zavirati z nogami. In tedaj se

je zgodilo nekaj, kar se je moralo zgoditi. »Fotografu« je »osliček« naravnost utekel izpod nog, da je nato ubogi slikar drsel kar po zadnji plati po ostrem kamenju, hlod pa je veselo štrbunknil v grapo. Ostali smo se srečno pripeljali do dna in počakali, da se je nesrečnež prikobacal do nas. No, kaj pa je bilo? Nič posebnega, samo hlače slikarja so na zadnji strani izginile v precejšnji meri, ko so nadomestovale leseni voz. Hvala Bogu, da je imel v nahrbtniku dolgo suknjo in se tako obračal in previdno tiščal, da domačini na Žagi niso ničesar opazili. Tudi na kolesu domov je skrbel, da je vedno sedel na njej. Slovenski pisatelj bi dejal: Ne nezgoda, le neroda!

Prisrčno smo se po teh dogodivščinah poslovili ter se nasmejani in za nekaj izkušenj bogatejši odpravili proti domu. Bog nas je varoval na vsej poti, hvala mu! Sklenili smo, da se naslednje leto spet zberemo in povzpremo na Mangart z okroglo »bučo«. Le vreme bo moralo biti sijajno.



Dečki v počitniški koloniji SLOKAD v Dragi

# Mož s kamnom

Cesta mu je edini prijatelj, odkar so ga spet pustili med ljudi. Stopa s sklonjeno glavo, hrbet je upognjen pod udarci življenja. Kljub sivini na glavi je korak prožen, kot da bi se mu mudilo, čeprav Cestnik ne ve kaj početi z dnevom. Steklo prodorne oči na izsušenem obrazu nemirno begajo v luči dneva in nejasne misli se nemo prepletajo v korak pod njim. Njegov pogled ne odzdravlja, kajti odrinjencu se zdi, da svet izven njega ne obstaja.

Sredi julijskih dni ga je srečal v bližini svojega doma Ražem, uradnik v dobro vpeljanem tržaškem podjetju v starem delu mesta. Po končanem opravilu se je peš vračal od zadnje avtobusne postaje v predmestje, v eno izmed rojanskih dolin pod strmino openskega Obeliska.

Že je pričakoval, da se bo dokončno oddahnil od moreče mestne soparice prepletene z nalivi poletja, ki ga tisto leto dolgo ni hotelo biti, kar je na ozki, samotni cesti zagledal pred seboj Cestnika. Starikavi mož se je nenadoma ustavil pred njim na robu poti, mrko dvignil oči in srepo pomeril nanj.

Ražma je bolesten pogled pretresel. Zazeblo ga je:

»Kaj mi hoče ta človek?«

Cestnik je še bolj napel zenice, da je iz njih odsevala vsa trpkost razbolele duše, nato pa siknil skozi priprta usta:

»Ne glej me!«

Uradnik se je za hip zmedel in obstal. Pogledal je neznančev zaraščeni obraz in skušal ugotoviti, kakšen odgovor pričakuje.

»Gledaš me, ker sem strgan!« je zabrusil starikavec.

»Ne, ne!« je brez premisleka odvrnil Ražem.

Tedaj je neznanec z obema rokama krčevito razpel nezapeto ponošeno srajco in razgalil svoje sive prsi pred njim. Pognal se je za korak bliže in se zarezal:

»Le oglej se me!«

Ražem se še vedno ni znašel, kajti nepričakovani pogled ga je docela zmedel.

»Kaj želiš?« ga je skoraj boječ vprašal.

Ustnice na starikavem obrazu so se napele kot v odgovor, ki ga ni bilo. Namesto besede je Cestnik segel v žep po kamen, nato grožeče dvignil oboroženo pest in zamahnil, da se je

ostrina nenavadnega orožja nevarno približala Ražmu. Uradnik je podzavestno odskočil...

Položaj je postajal napet... In šele sedaj se je Ražem zavedal, da ima pred seboj blaznega človeka. Sunkovito je v mislih iskal izhod iz stiske:

»Kako naj potolažim tega reveža, kateremu nisem nič hudega napravil? Nikoli ga še nisem videl. Ne vem, kdo je in kaj želi.«

Cestnik je pretrgal mučni molk:

»Sovražim te!«

Ražem se je za hip oddahnil. Vsaka izgovorjena beseda mu je bila dobrodošla, saj ga je nevidno povezovala s sočlovekom, pa čeprav mu je bil sovražem.

»Prijatelj, s čim sem te prizadel?« je navezoval stik.

»Ker me gledaš!« so zamrmrale ustnice.

Napadeni je z besedo gladil vznemirjenega nesrečnika:

»Nočem ti delati krivice!«

Cestnik je povetil kamen in ga spravil v razcapani suknjič. Nato se je umaknil in z očitajočim pogledom pribil:

»Revež sem, strgan...«

»Prijatelj, vidim, da govoriš resnico. Kako naj ti pomagam?«

»Ti služiš denar!«

Ražem je še vedno iskal primerne besede:

»Kaj hočeš reči?«

»Dobro se ti godi! Jaz pa sem razcapan, zato me ne glej!«

Uradnik ni odgovoril. Še bolj je spoznal, kako nesrečnik stoji izven njegovega miselnega brega in ne more najti uglasene poti do bližnjika. Namenoma je za trenutek umaknil pogled in se ozrl proti jugu, kjer je valovilo razburkano morje. Nenadno srečanje s tem človekom mu ni bilo prijetno, kar je čutil po srčnem utripu. Hotel se je umiriti, zato je brez posebne prizadetosti nadaljeval:

»Želiš denarja?«

»Ne beračim!« je kratko usekal Cestnik. Nato se je domislil in pristavil:

»Imaš cigareto?«

»Prijatelj, in zato si me napadel s kamnom!« mu je hotel plačati, a se je premislil. »Ne zamerim ti!«

»Dam ti jih. Kadil boš ves večer!«

Zopet trenutek tišine. Cestnikove oči so izgubile sovražno ostrino, medtem ko se njegove ustnice niso premaknile v odgovor, le roka je nehote segla po ponujenem zavojčku cigaret.

Ražem se je oddahnil. Zdelo se mu je, da hoče Cestnik še nekaj pripomniti, a se je zadržal. Le salutiral je in sunkovito nadaljeval pot navzdol proti mestu.

\* \* \*

Tudi Ražem je naprožil korak, a ne navzdol. Sel je v breg, kjer je ob zaraščinem latniku sredi sadnega drevja počival njegov dom. Misel na razburljivo srečanje z neznancem mu je kljuvala v glavi in dalje burila zavest.

Ko je bil sam v sobi, kjer je v naslonjaču odložil skrbi trgovskega poklica, se mu je zdelo, da je nekdo tiho vstopil. Beseda mu je zavznela v ušesih:

»Govoriti moram s tabo!«

»Nimam časa!« je podzavestno odvrnil.

»Prišel sem, da ne boš slabo sodil...«

Ražem je šele sedaj dvignil glavo in opazil, da ima pred seboj neznanca s ceste.

»Ti si?« je bolj v mislih kot v besedah nazrjal dalje.

»Kako se imaš?«

»Sedaj dobro, ko sem pri tebi... Prejle pa me je mučila strmina. Nisem več mlad in bolezen me daje... Ošibel sem. Ves dan sem na cesti. Nimam miru kot ti, ki po delu počivaš med domačim zelenjem... Moj dom je pust, majhen in brez sonca. Odmerili so mi ga v stari predmestni hiši, potem ko so mi rekli, da sem zdrav in da za take ljudi nimajo bolnišnic... Pa ni res! Jaz čutim svojo bolezen. Zaradi nje sem nebogljn, sam, brez družine, odrinjenec...«

Ražem je hotel prekiniti pogovor.

»Pusti me, da govorim!... Upal sem, da se mi bo zdravje izboljšalo. Potem bi si poiskal delo, zaslužek, svojo življenjsko srečo... A zaman! Usojeno mi je, da hodim sam po poti, sebi v nadlego, drugim v napoto...«

Mož s kamnom je obmolnil. Hotel se je prepričati, če ga uradnik posluša, zato je dvignil glas:

»Postal sem cestnik!«

»Cestnik?« je polglasno zategnil sobesednik v naslonjaču in si prižgal cigareto.

»Življenje se mi izteka na cesti. Kamen mi je brat. Tega nosim v žepu, da mi daje občutek varnosti...«

Nekoč so me razburili. V vasi je bil praznik sv. Jerneja in zabavali so se, le jaz ne. Nisem

prenesel tega. Jeza mi je priklopela, stisnil sem svoj kamen in ga z vso močjo zalučal med plesalce...

Znašel sem se na policijski stražnici, kjer so hoteli vedeti vse o meni. Povedal sem jim, da sovražim srečo drugih, ker je sam nimam. Komisar je bil dober in je razumel. Potrepljal me je po rami in dejal:

»Pepi, kroti jezo!«

»Gospod, kako naj jo krotim, ko pa mi uha-ja!« sem užaljeno protestiral. Zasmeljali so se mi in pustili domov.

Od tedaj nosim kamen s seboj, spremlja me v težavah. Kadar mi je posebno hudo, ga stisnem in iščem moči v njem.«

Ražem se je vzdramil:

»Torej si nevaren ljudem?«

Mož je sprevidel, da se je nerodno izrazil, zato je dodal:

»Potrebujem ga za obrambo! Tudi kadar mi duša kipi ob bolečini, hoče ljubiti, a ji ni dano... Manjka mi ljubezni. Iščem jo, a ljudje mi jo skopo merijo... Včasih mi je dovolj prijazen pogled, lepa beseda, pozdrav, podarjena cigareta in že mi odleže... Ti si bil dober z menoj, zato sem prišel, da se ti zahvalim...«

Ražem ni odgovoril. Z roko je žel preko potnega čela, kot bi hotel odgnati neprijetne misli. Tisti hip je opazil, da je sam v sobi. Od gradeških lagun pa je posijalo izza črnih kopa-stih oblakov skozi okno julijsko sonce s svojimi svetlimi žarki...

---

MIRKO MAZORA

## SKALA

*Velikanska za Preslavom skala  
tam nekje v pradavnini  
se je utrgala v strmini,  
krog nje vodovja v dno so štropotala  
— plazovi, trušč, pekla kovala —  
grmela po zasuti je dolini,  
pošast, dokler ni tu obstala.*

*Rodovom nasledujejo rodovi,  
kaj dali, vzeli so vekovi,  
spremembe večne in premiki;  
le ti boš stalno tu v tej obliki,  
ogromni kamen, le poslednji dan  
boš premaknjen in razklan.*



## PETER KUSTERLE

Peter Kusterle, doma iz Podbrda, je bil osebni služabnik samega cesarja Franca Jožefa. Poznal sem ga osebno, a ne globlje. Bil je zares lepe postave, pravi korenjak.

Cesar mu je zapustil pet sto tisoč kron. Da, starih avstrijskih kron, kar je bilo ob cesarjevi smrti, čeprav že sredi prve svetovne vojne, še vedno zelo lep denar. Avstrija pa je šla v rožiče in z njo vred krone. Peter pa se je znašel brez denarja in že v letih.

Če ga je obiskal kak časnikar z željo, da bi mu kaj povedal, seveda za denar, mu je Peter odvrnil:

»Bil je moj gospodar, o njegovem osebnem življenju ne bom govoril.«

Pa koliko bi lahko povedal, saj je spremljal cesarja na marsikateri poti!

Živeti pa je le bilo treba. In Peter je hodil streč na poroke in druge slavnosti. Le od tega pa v onih časih, in to še v Podbrdu, ni bilo mogoče živeti.

Bil je še krepak, pa je šel celo med drvarje. Delal je trdo, a je živel, živel in molčal. Prav nič ni sličil onim, ki izdajajo skrivnosti ne le svojih gospodarjev ali znancev, ampak celo prijateljev, in to za denar. Že zaradi tega, menim, zasluži, da njegov spomin povsem ne izgine.

## ALBERT MIKLAVEC

## VEČER V SV. KRIZU

*Ze dnevna luč prehitro dogoreva,  
megla večerna morsko plan pokriva,  
k pomolu ribič barko že poriva,  
ko zadnje sonce v morju že odseva.*

*Gladino morsko sonce vso obseva:  
morja modrino slednjič nam odkriva  
s svetlobno črto, ki se vsa igriva  
v valovih lesketa do konca dneva.*

*Toplota doma nas v obroč oklepa  
prijateljstva in pristne dobre volje:  
tesnejše še vezi med nami sklepa.*



Združena otroška zbor »Slomšek« iz Bazovice in »Slovenski šopek« iz Mačkolj sta na Prešernovi proslavi v Bazovici zapela tri pesmi pod vodstvom Ljube Smotlak in ob spremljavi Katje Grgič (harmonika)

# V snežnem metežu

## 1

Miha Kotnik, kaplan v Štivanu, se je vračal peš iz Studenega, kjer je obiskal svojo bolno mater. Zjutraj se je pripeljal z vlakom iz Prestranka do Postojne — v tistih časih drugih prevoznih sredstev ni bilo — in potem je šel peš po otoški cesti do Studenega. Upal je, da bo prisedel na kake sani, a na cesti ga ni prehitel noben voznik s težkimi sanmi, ker je bilo januarja in že proti koncu meseca, ko niso vozili iz Podgore hlo dov v postojnske žage.

Kaplan Miha se ni bal tiste poti od postaje do Studenega, kakih slabih devet kilometrov, torej dve uri hoda, saj jo je že večkrat prehodil v tistih treh letih, odkar je bil za kaplana v Štivanu, na svojem prvem službenem mestu v dušnem pastirstvu. In kaj je deset kilometrov za mladega kaplana, pivškega fanta, ki je v svojih študentovskih letih preromal vse naše gore, hodil od ranega jutra do pozne noči ne da bi se utrudil, vse peš, z nahrbtnikom na plečih, od Postojne pa do Triglava, Mangarta in Jalovca, čez Idrijo in Cerkno?

Ko je na povratku prispel do Belske žage in potem na križpotje Bukovje-Postojna, se je nenadoma spomnil, da bi moral tisti popolden obiskati bolnika v Grobščah. Bil je to Grabarjev Janez, star že čez 85 let in ga je tisto zimo zelo treslo, tako da so poslali po kaplana, da bi mu podelil sveto olje. Kaplan Miha je obljubil, da bo prišel tisto popoldne, proti večeru, ker je istega dne moral obiskati tudi svojo bolno mater, kar ji je že pred dnevi sporočil po pošti. Vzel je s seboj vse potrebno, da bolnika odpravi na dobro zadnjo pot — ni mislil na svojo mater, ki je že dobro okrevala — ampak le, da ne bi ob povratku zgubljal časa in da bi se s postaje v Prestranku odpravil naravnost v Grobšče skozi Matenjo vas, vsekakor mimo Štivanja, ker drugih bližnjic ni bilo, ne bi se ustavil v kaplaniji.

## 2

Na križpotju se je ustavil za minuto, da bi se odločil, ali naj bi šel do Postojne in potem z vlakom do Prestranka in od tam v Grobšče, ali pa bi jo mahnil naravnost proti Grobščam ob

Podnanašci in potem ob Pivki, kakor je večkrat storil v zgodnji pomladi, v pozni jeseni in tudi poleti, ko so po tistih mlakah, senožetih in travnikih že pokosili seno. »Od križpotja pa do ceste Postojna-Trst bo kakih pet-šest kilometrov, če jo urežem ravno, in potem še kake tri kilometre do Grobšč,« je pomislil. »Če grem do Postojne in z vlakom do Prestranka in tam s postaje v Grobšče, imam dvakratno izgubo časa, ker imam samo do postojnske postaje skoro sedem kilometrov poti. In če bi vlak imel slučajno zamudo, potem je še večja izguba časa.« Tako je hitro preračunal in se odločil, da jo mahne naravnost čez zasneženo polje, travnike in senožeti.

Pred dnevi je sicer ponovno zamelo, a snega ni bilo več kot 25-30 centimetrov na visoko in bil je že strjen in zamrzel. Miha je pogledal nazaj na Hrušico in tam je bilo temno, skoro črno. Sicer pa je bilo sivo vse nebo nad Pivško dolino, toda tam v kotu nad Sv. Lovrencem je bilo nebo zares peklensko črno in polno snega ter je poleg tega vel še tisti severnjak, ki prinaša snežni metež. Miha je vedel, da se bo v eni uri usuilo in da bo melo v gostih kosmih po vsej dolini od Nanosa do Snežnika. »Moram pohiteti, da bom vsaj v dveh urah v Grobščah, še predno zapade toliko novega snega, ki ti otežuje korak in časovno daljša pot,« je znova pomislil z oziranjem na svojo odločitev. »Usekal jo bom kar vprek, kar tako naravnost, brez nepotrebnih ovinkov,« si je še prigo varjal. »Do državne ceste ne bom šel ob strugi Podnanašce, ampak kar naravnost v smeri med Hraščami in Malim Otokom, kakor po navadi v boljših okoliščinah. Naravnal se bom malo levo od orehovškega zvonika, ki stoji tam kot naravna smerna točka in potem ob Pivki do pod Grobšč.«

Pogledal je po cesti proti Postojni. Vse je bilo mirno. Ni bilo slišati nobenega glasu voznikov, ne v to, ne v ono smer. Po cesti so tekli med snegom kolovozi, ki so jih napravili najprej vozovi in potem sani. Takšni bi ga ovirali pri hoji in mu ne bi dovolili, da bi lahko hitro stopal v težkih okovanih čevljih, medtem ko je bila pot čez zasnežene njive, travnike in senožeti

zanj lažja, ker se je sneg udiral samo za par centimetrov pod čevlji.

Kaplan Miha je ponovno pogledal proti Hrušici in potem odločno krenil s poti čez zasneženo polje in senožeti, ki so se raztezale na levem bregu Podnаноšce, ki je tekla tam nekje med grmovjem, približno dva kilometra od križišča; kakor je vedel iz prejšnjih potovanj od Studenega do Štivana.

Ko je kaplan Miha napravil približno kilometer poti in torej še ni došel do struge Podnаноšce, so že padle prve snežinke. Pogledal je znova proti Hrušici: tam je bilo črno in ni obetalo ničesar dobrega. Kmalu se je usulo tako nagosto, da je videl orehovški zvonik kot v megli. Cvrsto je korakal dalje, da bi čimprej prekoračil Podnаноšco in bi čim hitreje prišel med Hračče in Mali Otok in to še predno bi zgubil tisto smerno točko, ki mu jo je nudil orehovški zvonik.

### 3

Korakal je že več kot pol ure. Ni bil truden od prejšnje poti in čutil je v sebi mladostno moč, ker je pred odhodom od doma v Studenem pojedel zalogaj domačega kruha z gnjatjo in izpil kozarec hruškovca, ker ni imel časa, da bi počakal na kosilo. Iz Studenega je odšel takoj po poldnevu, da bi pravočasno prišel do vlaka, kakor je imel takrat namen, da bi prišel iz Prestranka do Grobšč še predno bi zapadel večerni zimski mrak, ki se v pol uri spremeni v temo. S seboj je imel še zalogaj kruha z gnjatjo in stekleničko žganja. »Za vsak primer,« tako mu je rekla mati pri odhodu. Po več kot polurni hitri hoji je došel do struge Podnаноšce in jo prekoračil na primernem kraju. Voda v strugi je tekla med ledom, ki se je naredil na obeh bregovih in le v sredini je bil tok viden, a ne povsod, ker je bila tudi struga na mnogih krajih zasnežena. Ko je prekoračil strugo, se je ozrl naokrog. Vse je bilo zakrito, kot da bi bil svet okrog njega pogreznjen v belo meglo. V dalji ni več razločil orehovškega zvonika, ki je medtem popolnoma izgínil z obzorja. Snežinke so padale že tako nagosto, da se mu je zdelo, da je napravil preseko v zraku, če je včasih zamahnil z roko, tako za kratek čas, kot da bi hotel loviti snežinke. Takega meteža še nikoli ni videl v svojem življenju.

Ker je bila zima in ker je vedel, da je imel dolgo pot pred seboj, se je zjutraj opravil temu primerno. Nihče ga ne bi spoznal za duhovnika, ker si je ovil okoli vratu volneno rufo, ki mu

je zakrivala duhovniški ovratnik. Ko je stopil na križpotju s ceste, si je snel tisti ovratnik, ki ga je malo rezal pod brado, in ga vtaknil v žep. Hlače jahalnega kroja iz rebrastega temnega žameta so pele med kolena pri urni hoji in krepkih korakih. Suknjič iz težkega nepremočljivega platna, ki mu je segal za dobro ped nad kolena, je bil na ramenih že pokrit s snegom. Postajalo mu je vroče, ker je bil za tako naglo hojo preveč oblečen. Med srajco iz debelega barhanta je imel še pulover iz debele volne, ki mu ga je za novo mašo spletla mati, ker je bila prepričana, da ga bodo kot mladega kaplana poslali v gore.

Čutil je, da se je močno spotil. Razpel si je platneni suknjič in privzdignil kučmo visoko nad oči in ušesa. Lasje so bili potni in zazebljo ga je, da je ponovno potisnil kučmo malo nižje. Potipal se je po nogah pod kolena. Zazdelo se mu je, da so se snežinke, ki so se zaustavljale na debeli volni nogavic, polagoma strjevale v majhne ledene curke, ki so viseli na volnenih nitkah. Tudi na nizkih volnenih nogavicah, ki jih je primerno zavihal nad gorske čevlje, da mu ne bi šel metež noter, je bila zamrznjena lahka snežna plast. Čez zasnežene senožeti je vel mrzel veter, ki mu je metal snežinke v oči, v obraz, v usta. Prepričan je bil, da je hodil v ravni smeri, kakor si jo je začrtal. Melo je vedno bolj nagosto, tako da ni videl več kot kakih osem metrov predse. Koračil je hitro, čeprav ga je že nekoliko oviral na novo padli sneg.

Bil je tako prepričan, da je hodil v pravi smeri, da ni niti pomislil, da bi krenil malo na levo in tako prišel zopet do struge Podnаноšce. Zdelo se mu je, da je slutil tam daleč bolj na desni orehovški zvonik, ki je bil vedno zanj usmerjevalna točka na tisti poti. Zdelo se mu je, da je zvonik vedno še v isti smeri, kakor ga je videl, ko je stopil na križpotju s ceste in jo urezal ravno čez zasneženo pokrajino, mogoče pa je bilo vse tisto le slutnja, v katero je veroval. Drugih usmerjevalnih predmetov ni bilo, da bi se po njih uravnaval, ker v kolobarju okrog sebe je videl le deset korakov naprej, deset nazaj, deset na levo in deset na desno. In še tisti kolobar se je vedno bolj manjšal, vidno ožil in stiskal, da ni kmalu videl več kot pet ali šest korakov okoli sebe.

Metež je bil vedno gostejši in že tako ozko obzorje se je krčilo in krčilo. Miha je potegnul iz žepa uro in pogledal na kazalce, da bi pre-

sodil točno, koliko časa je že hodil: »Dve uri,« se je začudil in obstal. »Moral bi že biti vsaj pred pol ure na državni cesti blizu mosta čez Pivko, o cesti pa ni sledu,« je še pomislil. »Novi sneg mi je skrajšal korake in tako sem izgubil več časa, kot pa sem računal,« se je opravičeval sam pri sebi. »Dve uri za pet dobrih kilometrov od križišča, a državne ceste še nikjer,« se je zdrznil. Nekaj mu je v srcu pravilo, da se je izgubil v metežu. »In zdaj?« mu je šinilo skozi misli, ki so mu rojile po glavi. »Ne,« je pritrdil samemu sebi, »naprej moram, ker me v Grobščah čakajo pri Grabarjevih zaradi starega Janeza, ki mogoče umira in čaka na sveto olje, mogoče celo na spoved, da odide s tega sveta v božjem miru.«

Z roko je potipal po žepu, kjer je imel v kovinasti škatlici vato namočeno s svetim oljem in poleg v majhnem zavitku še posvečeno hostijo, za primer, da bi se Janez še mogel spovedati in prejeti obhajilo. Pomislil je na možnost, da bi mogel priti do Janeza prepozno, česar si ne bi mogel nikdar odpustiti, na kar ne bi mogel nikoli pozabiti, ker je šlo za dušo, ki se je odpravljala s tega sveta in si je želela, da bi se dobro poslovila. Miha je stresel glavo, kot da bi šlo življenje za življenje, in nadaljeval svojo pot čim hitreje je mogel.

Zopet mu je zašepetalo v notranjosti, da je zgrešil smer. »Ni mogoče,« je sam odgovarjal tisti bojzani. »Kmalu bom na državni cesti pri mostu čez Pivko in potem bom šel ob strugi dalje, da bom bolj gotov.« Znova je pospešil korake. Novega snega je bilo že za deset centimetrov visoko. Korakal je krepko naprej, trdno je bil prepričan, da je hodil v pravi smeri.

#### 4

Snežilo je v gostih in dolgih kosmih, tako da je bilo vse naokrog bela snežna megla, ki ni dovoljevala, da bi Miha videl več kot pet korakov predse. Skušal je hoditi z dolgimi koraki med metežem, a metež ni imel namena, da bi vsaj malo ponehal, da bi se Miha nekoliko razgledal. »Da bi vsaj zapihal močan veter in odnesel te oblake polne snega,« je zaželel štivanški kaplan. Vedno bolj ga je trpinčila misel, da je resnično zgrešil smer in da je zašel. Tega si ni mogel predstavljati. Za trenutek je prisluhnil. Od nikoder nobenega glasu, nobenega šuma. Vse naokrog samo globoka tišina, kakor da bi bil ves svet obložen z vato. Čudno se mu je zdelo, da ni zaslišal niti žvižga parnih strojev s po-

stojnske postaje. Vse je bilo tiho in mirno, niti prejšnjega mrzlega vetra ni bilo več.

Zdelo se mu je, da je bilo okrog njega vse zagrnjeno z belimi volnenimi zavesami, ki niso dovoljevale, da bi prišel skozi niti najmanjši glas ali šum. Z višave je prihajalo le pritajeno šumenje, rahlo in komaj slišno, kot bi tam daleč visoko bingljalo tisoč in tisoč prav majhnih kraguljčkov in njihov glas je prihajal do njegovih ušes kot skrivnostno šepetanje. A tisto niso bili daljni kraguljčki: snežinke so rahlo udarjale druga ob drugo, zaletavale so se zdaj levo, zdaj desno, se dotikale druga druge, dokler niso dosegle svojis sestric, ki so že tvorile plast petnajstih centimetrov na prejšnjem snegu. Vse drugo je ginilo v popolnem miru in globoki tišini. Če je Miha močno napejnal ušesa, se mu je dozdevalo, da prihaja s snežne površine, s senožeti in grmovja, nerazločen in pritajen drget, ki ga je slišalo in slutilo mogoče le njegovo srce. Tisto tajinstveno vršenje, komaj slišno z dušo, ki v drugačnih razmerah tako tolažilno in pomirjevalno vpliva na človeka, a je v tistih okoliščinah v kaplanu vzbujalo čudno vznemirjenost, ki je ni mogel odpoditi. Tisto je bil gotovo šum snežink, ki so v tisočih in tisočih udarjale ob snežno plast in ob rogovilasto vejevje drevja in grmovja.

Zazdelo se mu je tudi, da je drevje in grmovje postajalo vedno gostejše in to dejstvo ga je presunilo prav na dnu srca: saj proti državni

ALBERT MIKLAVEC

## POMLADNE MISLI

*Popotnik stopam zdaj po novi cesti,  
svetlobna zarja sije mi z obraza,  
sem se otresel z zimo vsega mraza,  
razbil sem plaz razgaljene bolesi.*

*V razpaljeni zavesti danes pojem  
pojoče pesmi jasnega spoznanja,  
ki nove svetle dneve mi naznanja:  
ves svet mi zdaj postal je klanec shojen.*

*Na žrtvenik sem legel, krotka žrtev,  
prežgal v plamenih sem vse svoje sanje  
in spet svetloben dan mi v dušo sije.*

*Spoznal sem davi, da še nisem mrtev  
in da minilo je brezplodno spanje:  
brezmejna cesta pred menoj se vije.*

cesti in mostu nad Pivko drevja ni bilo, kakor je dobro vedel, a le tu in tam kak grm. Ali je zašel v nepravo smer in v katero? In kje je bil v tistem trenutku? Ni mogel najti odgovora na tista vprašanja.

Korakal je naprej in kmalu je došel do gostejšega grmovja in drevja. Ozrl se je okrog: sama bela megla, tista snežna megla, ki se je strnjevala okrog njega v bele zavese, še več, v bel zid, kjer se je pogled ustavil in se je njegovo obzorje končalo. Hitra hoja in dolgi koraki so ga utrudili in nehoté je skrajšal korake in zmanjšal hitrost hoje, ker je bila nova snežna plast zelo visoka in rahla, da se je udiral visoko čez čevlje. Trenutno se mu je zazdelo, da je na svoji levi zaslišal kratko lajanje psa kot v votlem svetu in daljini. Potem se mu je zazdelo, da je na isti strani zaslišal pritajeno šumljanje, ki ni bilo šumenje udarjajočih snežink v zraku, ampak kakor rahlo žuborenje, kot da bi tam v bližini tekel potoček.

Pogledal je proti nebu in zazdelo se mu je, da se je na njegovi levi nekaj dvigalo v zrak, nekaj sivega, v tisti belini dimu podobnega. Takoj je pomislil, da je dim iz kake hiše in da je torej zašel preveč na desno iz prvotne smeri. »Tam so Hrašče,« je pomislil za trenutek. »Če je tako, pojdem iz Hrašč po državni cesti proti mostu nad Pivko. Tri kilometre približno, to ni dolga pot,« se je odločil, »in po cesti bom lažje

koračil.« Ko pa je tisti pojav bolj natančno premotril, se je uveril, da ni bil dim iz kakega ognjišča v Hraščah, ampak le pramen gostejšega meteža, ki ga je zanesel tja pihljaj mrzlega vetra. Vse obzorje, ozko in megleno od snežink, je bilo zavito v bele zastore, v zraku pa je viselo nekaj težkega, ki je imelo v sebi še mnogo in mnogo snega, ki bo padal gotovo še ure in ure, vse tja v pozno noč.

Kaplan Miha se je zdrznil. Ni si mogel razložiti, kako da se je mogel toliko oddaljiti od struge Podnanašce in zaiti v nasprotno smer, kar je bilo gotovo, ker ni prišel do ceste, čeprav je hodil že več kot tri ure. Ni bilo več dvoma, da je izgubil smer in zašel bogve kam. Med grmovjem je zaslišal lahek šum, kakor pritajeno žuborenje vode. Stopil je še par korakov naprej in bil je ob strugi reke, ki je bila zamrznjena in zasnežena na obeh bregovih, le v sredini je bil viden in slišen ozek tok vode: tekla je v isto smer, v katero je korakal on sam zadnjih deset minut. »Podnanašca!« se je zdrznil Miha. »Le kje sem jo znova dosegel, mogoče v bližini izliva v Pivko?« Ni znal odgovora na tisto vprašanje, ki si ga je sam stavil, ker ni imel ničesar, da bi se razgledal in se znašel. V srce mu je segla še večja vznemirjenost in prevzelo ga je prepričanje, da je izgubil mnogo dragocenega časa in da tiste izgube ne bo mogel nadomestiti na noben način.

»Miha,« je pogrjal samega sebe, »Miha, zavozil si jo, polomil si jo, res zavozil in polomil po svoji neumnosti, ker se nisi držal že takoj od začetka ob strugi Podnanašce.« Zjezil se je nad samim seboj in lomastil dalje ob strugi, da ne bi več zgrešil smeri.

## 5

Ko je napravil kakih dve sto korakov, se mu je zazdelo, da je videl zametene sledove. Ustavil se je in razmetal novi sneg, da bi se prepričal, kakšni so bili tisti komaj vidni sledovi pod novo plastjo snega. Takoj je dognal, da so bili sledovi človeške noge v težko okovanih čevljih, kakor je razvidel iz stopinje, ki je ostala v trdem prejšnjem snegu. »Tu je hodil človek pred metežem ali pa takoj ob prvem metežu,« je nemudoma pomislil. Potem ga je nekaj zbadlo v glavi, kakor sitna in neprijetna misel, kakor neka določena sumnja. Očistil je sled in položil nanjo svojo desno nogo, da bi se prepričal, če je bila tista sled njegova. Ista dolžina čevljev, iste zareze okovanih podplatov, isti žebliji krog

## ALBERT MIKLAVEC

### VABILO

*Vse trte polne grozdov so rumenih,  
ki soncu se ponujajo v zorenje;  
od vsepovsod razširja se žehtenje  
sladkih vonjev v soncu požlahtnjenih.*

*Krdelo ptic se spušča po pramenih  
svetlobnih žarkov in kot za proščenje  
se zbirajo po latnikih in poželenje  
jih žene vsepovsod po sladkih pleni.*

*Zivljenje moje se je napolnilo  
z nabrekliimi zorečimi plodovi  
in sonce se je name vse razlilo.*

*Le pridite in okrepcajte se, rodovi,  
po žarkih milosti je tu hranilo:  
le pridite, saj polni so vrtovi!*

podplata, v sredini in na peti. »Sled je moja,« se je žalostno prepričal in se znova zjezil nad samim seboj, da je tako nespametno ravnal kljub metežu, ki ga je nebo napovedovalo nad Hrušico, in jo je mahnil kar tako počez, pa še brez vsake usmerjevalne točke, ker bi moral vedeti, da bo prej ali slej orehovški zvonik izginil v snežni megli. »Kako sem mogel priti nazaj do kraja, kjer sem prekoračil Podnanošco, in blodil ure in ure in izgubil toliko dragocenega časa?«

Kaplan Miha se je demoraliziral nad samim seboj, ne zato, ker se je po nepotrebnem zamudil in močno utrudil, ampak zato, ker se je tako nespametno ravnal v tistih okoliščinah, ki so narekivale drugačno odločitev. Potipal je po žepu, kjer je imel hostijo in mazilno olje za Grabarjevega Janeza. »Kristus,« je vzdihnil, »ne dovoli, da bi Janez umrl predno jaz pridem.« Bila je prošnja, da bi imel moči in časa, da bi prišel v Grobšče še pravočasno. Potegnil je iz žepa uro in pogledal: manjkalo je deset minut do štirih. Blodil je torej že nad tri ure od križišča in lahko bi bil že pod Grobščami, pa je bil oddaljen še približno sedem kilometrov. »Še dve dobri uri hoda,« je pomislil, »če bo šlo vse v najboljšem redu in me ne bo noč prehitro zalotila.« Ni se zbal noči in truda: bil je pivški fant.

V resnici je torej krenil v tistem metežu preveč na desno in se tudi pozneje nevede in nehote držal vedno preveč na desno, tako da je napravil jajčasto črto, šel mimo Hrašč in Malega Otoka ter pod Podgledom in prišel ponovno na kraj, kjer je prekoračil Podnanošco pred približno tremi urami. Čutil je, da je bil ves poten, da je prihajalo skoro gorko puhtenje iz njegove obleke, in zavedel se je, da je bil izmučen. Potipal se je po levem žepu na platnenem površniku: tam je bil zalogaj kruha z gnjatjo in steklenička žganja. Pogledal je okrog, da bi se na kaj usedel vsaj za kratek čas. »Ne, ne smem se ustaviti,« si je zabičal v glavo. »Vsak trenutek je dragocen in ne morem se zaustaviti, ker je potem še slabše,« si je prigovarjal, kakor je vedel še iz svojih planinskih tur. Izpil je požirek žganja, potem pa pričel s prigrizki kruha in gnjati ter nadaljeval svojo pot.

Še vedno je bil metež gost in neprekinjen. Stopal je krepko po novem snegu, ki je bil že visok kakih petindvajset centimetrov. Ko je korakal, je mislil: »V pol uri moram biti v Malem Otoku in potem še slabo uro in pol, pa

bom v Grobščah, če ne bo preveč temno, da se ne bom zadeval ob grmovje. Da bi vsaj malce pojenjal ta metež!« Opogumil se je, ker je bil prepričan, da bo kmalu po šesti uri ali vsaj pred sedmo pri bolniku v Grobščah. Ko je končal s kruhom in gnjatjo, je še krepko potegnil do zadnjega iz stekleničke. Žganje mu je dobro delo, skoro oživilo ga je in pospešilo je korake, seveda ne po prejšnji sledi, ampak ob strugi Podnanošce, da ne bi ponovno zašel, ker izkušnja je najboljši nasvet v življenju.

6

In res, nekaj več kot po polurnem težkem korakanju je bil ob Malem Otoku. Šel je skozi vasico, a se ni ustavil in ni srečal žive duše.

ALBERT MIKLAVEC

## PROŠNJA ZA DRUŽINO

*Človek,  
v onemoglost gostoliš  
ko trudna ptica,  
ki stremi po veji,  
da bi postala,  
se odpočila  
in se okrepila  
za nadaljnji let  
v novi svet:  
a drevesa ni,  
ne veje,  
ker si vse posekal  
in zdaj še ruješ  
poslednjo korenino,  
družino ...*

*Odslej ti nemogoče  
bo živeti  
v samotni sedanjosti  
in poleteti  
v skrivnost bodočnosti ...  
Prizanesi  
vsaj poslednji korenini,  
svoji družini:  
bo še pognala  
in ti postala  
drevo in veja,  
da se boš spočil,  
ptica selivka,  
na dolgi poti  
v toplejše kraje.*

Tu in tam so že svetile petrolejke v kuhinjah in v hlevih. Ko je bil iz vasi, je za njim zalajal pes, a Miha se ni niti ozrl. Metež ni bil več tako gost in obzorje se je polagoma širilo na deset, na dvajset metrov. Zavelo je od leve, mrzlo, v malih sunkih. »Burja,« je pomislil kaplan Miha. »Da bi vsaj odgnala proti Nanosu te oblake, ki usuvajo toliko snega, da ga bo čez dve uri že za pol metra na visoko na stari plasti.«

Še tri četrt ure borbe z metežem in snegom na tleh ob strugi in bil je na mostu čez Pivko. Na cesti se je za trenutek ustavil, da bi izbral pravo odločitev: okrog do Kazarja in potem po reški cesti do stranske poti, ki je peljala v Grobšče, vsega skupaj kakih slabih pet kilometrov, kakor je dobro vedel, ali pa naravnost čez mlake in senožeti ob Pivki, kjer je bilo vse zasneženo, kar pa bi mu skrajšalo pot na polovico v času. Preskusil je svoje moči in mišice na nogah in zazdelo se mu je, da je bil zelo izčrpan od tiste dolge blodnje.

Pogledal je naokrog. Obzorje se je širilo. Zazdelo se mu je, da je na svoji levi slišal žvižg parnih strojev, ki so klicali zavirače, da naj pritisnejo na zavore, ker se je tovorni vlak bližal postaji v Prestranku, ki leži precej nižje od postojnske postaje. Bilo je dobro znamenje, ker so snežne zavese bile vedno tanjše. Metež ni bil več tako gost, polagoma je pojemal. Sunki burje

## ALBERT MIKLAVEC

### JESEN

*Vsa gmajna je naenkrat zagorela  
in plapolala povsod, kot ob kresovih;  
kako čarobno živo je v gozdovih,  
se zdi, da je narava ponorela.*

*Preproga listja je zemljo odela:  
nič več zelenih barv ni po hregovih,  
nič več zelenih trav ni po vrtovih,  
še zadnja zdaj bo ptica odletela.*

*Kako bi rad spremenil zdaj še sebe,  
da tujec ne bi bil več v novem svetu,  
da bolj je bi spoznal do dna še tebe.*

*Kako bi rad osebek bil v razpletu  
današnjega življenja in potrebe  
prav vseh bi rad dojel v mladostnem vzletu.*

so gnali temne oblake proti Nanosu, toda že je padala prva tema. »Dobre tri četrt ure, pa bom pri Grabarjevih, če jo urežem kar čez senožeti in mlake ob Pivki, ne pa po cesti, ki je isto tako težko prehodna.«

Kaplan Miha je občutil v sebi še zadostno moč, da bi nadaljeval svojo pot, in pogum se je polagoma vračal v njegovo srce. Odločil se je, da bo šel naravnost čez zasnežene senožeti in mlake ob strugi Pivke, da ne bi ponovno zašel in se zgubil v tistih prvih teminah. »Ej, Miha,« je govoril sam s seboj, »le pokaži, da imaš samo osemindvajset let, da si fant s Pivke, da se ne bojiš kar tako meteža in teme!« Izvlekel je iz žepa stekleničko, da bi še enkrat potegnil iz nje, pa je bila prazna. Stresel je z glavo, ker mrzla burja mu je prišla do kože, ko je za par trenutkov stal na mostu. Potem se je spustil nizdol po cestnem nasipu ter jo mahnil ob strugi Pivke proti Grobščam.

Bil je prepoten, tista dolga blodnja po snegu ga je utrudila, izčrpala, toda kaplana Miha ni ugnala. Tam ga je čakala duša, ki se je mogoče poslavljala s tega sveta, in zanj je bila pastirska dolžnost, da napravi vse, kar je bilo v njegovi moči, da bi šla tista duša mirno na oni svet. Pogledal je na uro: ob pol sedmih bi moral biti pri Grabarjevih, tako je preračunal.

Tema je hitro zagrinjala okolje in to dejstvo mu je otežilo pot med grmovjem in drevjem ob Pivki. »Če bi svetila luna, ne bi bilo nobene težkoče,« je pomislil in pogledal proti nebu. A lune ni bilo na nebu, tam je bilo vse črno in še je snežilo v dolgih kosmih. Pogrezal se je globoko v sneg, ker so bile mlake polne kotanj in jarkov. S težavo je včasih izvlekel nogo iz kake luknje v snegu, medtem ko se mu je vdiral druga noga še globlje v snežno plast. Lomastil je dolgo v padajočih teminah, vdiral se globoko v sneg, zatekal se je sem ter tja, večkrat se je tudi zgrudil v sneg, ker se je vdrl v kak jarek ali kotanjo pod snegom. Zavil je malce v desno od struge, da bi se izognil neredni površini mlak ob strugi, a tam je bilo grmovje gostejše in večkrat ga je kaka veja oplazila po obrazu, ker je v temini ni pravočasno opazil.

Čutil je, da ga moči zapuščajo in da se ni takoj dvignil, ko je včasih padel v sneg podolgoma, če je zadel pod snežno plastjo ob kak štor. Tista pot od mosta do pod Grobšč ga je izčrpala bolj kot prejšnja blodnja, ker se je pregloboko udiral in se mučil, da se je izkopal iz snega. S čela mu je pot lil curkoma in po

vsem životu je čutil tanke potočke potu. »To je obnemoglost,« je pomislil in računal, koliko poti je imel še do Grobšč. »Slabe pol ure, če bom lazil kakor polž,« si je odgovoril. Pod Grobščami se je ustavil za trenutek, da je izsledil smer do cilja. Potipal se je po žepu, kot bi iskal pomoči in poguma pri Kristusu, ki ga je nosil s seboj v podobi hostije. »Kristus, tako si se potil, ko si nosil križ na Golgoti,« je pomislil in tista misel je bila kot molitev, kot prošnja.

Od struge Pivke je krenil navzgor proti Grobščam skozi drevje, kjer je bila pot lažja, čeprav bolj strma. Tam ni bilo kotanj in jarkov pod snežno plastjo in sneg ni bil tako visok, ker se ga je mnogo ustavilo na vejah smrečja. Vedel je, da od struge do vasi ne bo več kot dvajset minut, čeprav je bila že noč, a pri hoji mu je pomagalo dejstvo, da so mu kazala pot debela dreves, ki so tvorila črne lise med belo snežno plastjo.

## 7

Sredi gozda se je za trenutek ustavil in pogledal v smer, kjer bi morala biti vas. Zazdelo se mu je, da se je med drevjem nekaj medlo zasvetilo. »Luč v prvi hiši!« je z oddihom pomislil kaplan Miha. »Še pet minut in bom v Grobščah.« Pogledal je proti nebu med drevjem. Nebo je bilo še vedno brez vsakega najmanjšega luninega odseva in temno, kakor da bi imel nad seboj velikanski črn dežnik. V vasi je zalajal pes in Mihi se je zazdelo, da je bil tisto prisrčen pozdrav.

Ko je bil ob prvi hiši, si je zapel platneni suknjič in otresel z njega sneg, ki se je nabral na ramenih in plečih. Okrog vratu si je ponovno nataknil duhovniški ovratnik, ki ga je potegnil iz žepa, da bi se pri Grabarjevih predstavil kot se spodobi za tako priložnost. V kuhinji je gorela luč in tudi v sosednji sobi je bila leščerba: tam je gotovo ležal Janez. Slišal je glasove, moške in ženske, ki so prihajali iz hiše. Pred vrati se je vzravnal, potrkal in vstopil. Zazdelo se mu je, da mu toplota v zaprti hiši ni dobro dela. Grabarjeva nevesta ga je prva zagledala in se začudila. »Joj, gospod kaplan, kako ste potni in bledil!« je skoro vzkliknila, ko ga je bolje pogledala v obraz. »Malce sem se spotil,« se je opravičil Miha in takoj vprašal, kako gre s stricem Janezom. Grabarjeva nevesta mu je odgovorila, da je stric še pri sebi in da so njega čakali že več kot dve uri, da bi prišel in ga spravil z Bogom. Kaplanu Mihi je odleglo ob ti-

sti novici, ker je iz njegovega utrujenega srca izginila bojazen, da bi prišel prepozno. Tudi Grabarjeva mati je videla, da je bil kaplan ves prepoten in bled in mu je takoj ponudila kozarček domačega žganja. Vedela je, da tudi kratka pot v snegu človeka zdela. Kaplan Miha je odgovoril, da mora najprej spovedati strica Janeza in ga dati v sveto olje. Po tem dušnem opraviilu pa da bo rade volje sprejel kozarček domačega žganja. V topli kuhinji je občutil, da je utrujen in da se mu kolena šibijo. Zdelo se mu je, da ne bi več zmozel niti polurne poti, pa tudi če ne bi bilo meteža.

Grabarjevi niso kaplana povprašali kod in kako je hodil, ker so bili prepričani, da se je iz Studenega napotil na postojnsko postajo in od tam z vlakom do Prestranka, potem pa peš skozi Stivan v Grobšče. Prav gotovo se je ustavil v kaplaniji, ker se je toliko zamudil. Kdo bi pač mislil, da se je kaplan Miha vrnil iz Studenega kar naravnost čez polje, senožeti in mlake in to v tistem gostem metežu, da bi čimprej prišel k bolniku v Grobšče?

Ko je opravil s stricem Janezom kakor vera zapoveduje za zadnjo pot, se mu je težak kamen odvalil z duše in kaplan Miha je stopil v kuhinjo z odločnejših korakom. Na mizi ga je čakal kozarček žganja in Grabarica mu je namignila, naj izpije, kar mu bo dobro delo. Miha je izpil žga-

---

## ALBERT MIKLAVEC

### ZELJA PO ŽIVLJENJU

*Kako bi rado še in še živelo,  
kar kmet si posejal je po vrtovih  
in kar si posadil je po bregovih:  
vse po življenju je zahrepenelo.*

*Sadiko za sadiko je zajelo  
umiranje in drevje po gozdovih  
po listih hrepeni in po sadovih,  
ki ni jih več: živeti bi hotelo...*

*V nas vseh je živa želja po življenju  
in hočemo, še hočemo živeti,  
vse dneve preživimo v hrepenenju.*

*In vendar so nam naši dnevi šteti:  
živimo jih v dobroti in poštenju,  
da bomo mogli smrti spev zapeti.*



nje na dušek in potem zagotovil, da je Janez napravil vso dolžnost pravega kristjana. Stara Grabarica je pripomnila, da bo stric težko dočkal jutra, ker se je vidno poslabšal zadnje dni. Kaplan pa je sodil, da je Janez stara grča in da bo mogoče z božjo pomočjo prenesel še tisto zimo.

Ko se je kaplan Miha poslavljaj od Grabarjevih in še enkrat pozdravil Janeza, ki je mirno ždel v postelji in obrnil proti kaplanu samo oči, je Grabar ponudil kaplanu še en kozarček žganja. Miha se je nekoliko obotavljaj, toda izpil ga je, ko je že držal za kljuko pri vratih, da bi odšel. Spomnil se je na tisti gost in neprekinjen metež, ki je bil vzrok, da je zgrešil smer in da je blodil kar šest ur po snegu, ne da bi vedel, kod in kam. Po navadi je porabil za tisto pot največ dve uri in pol in mu je bila pot ob Podnanošci in Pivki za kratek čas. Ni sprejel povabila, da bi se malo usedel za mizo in opravičil se je, da mora čimprej v Štivan, da ne bi začelo ponovno tako močno snežiti. Čutil je, da se mu kolena še bolj šibijo, tako, da je skoro trdo zadel ob prag, ko je stopil skozi vrata. Znova se je zahvalil za žganje in voščil lahko noč. Grabar je videl, da kaplan Miha ni bil gibčen in krepak kot po navadi. Zdel se mu je močno utrujen, skoro izčrpan, prav nič tisti fant, ki so ga poznali že tri leta. Menil je, da je kaplan prišel kljub temu, da se je slabo počutil tisti popoldan. Zato je rekel sinti, naj

spremlja gospoda kaplana do Štivana, ker je bila tema in visok sneg. »No, tega pa ne,« je ugovarjal kaplan Miha, »Saj sem par let mlajši od vašega sina in do Štivana sta dva slaba kilometra, niti pol ure hoda tudi v snegu.« Sveži zrak ga je nekoliko oživel. Na vratih je še pripomnil: »Kaj bi v dveh gazila po tem snegu!«

## 8

Ko je kaplan Miha zavil v temno noč, se mu je zazdelo, da sta ga dva kozarčka domačega žganja skoro upijanila in da ni mogel najti takoj prave smeri za Štivan. Pomislil je, da je bil tisto le trenuten občutek, mogoče le nevšečen in zbadljiv spomin na tisto tako dolgo blodnjo v popoldanskem metežu. Ko je bil ob robu vasi, se je ustavil za trenutek, globoko zadihal in si nehote pokazal z roko smer do kolovoza proti Štivanu. Poznal je tisti kolovoz, čeprav je bil ves zasnežen, ker je tekel skozi gozdič skoro do kaplanije.

»Miha,« se je potolažil, »še dva kilometra, niti pol ure, pa boš doma.« Misel na dom je bila tako prijetna, da je pozabil, da se mu kolena šibijo in da se je skoro opotekal po kolovozu. »Zadnji kozarček žganja me je ugnal, ker je bil želodec prazen,« si je prigovarjal in se malo pojezil, da se ni znal odredi žganju. Hodil je po snegu na kolovozu kot bi bil v resnici pijan, od ene strani do druge. Pa ga je le popadla močna utrujenost, ki je do tedaj ni poznal, tako da bi se zleknil vsaj za trenutek ob kakem smrekovem deblu in se odpočil. Zdaj pa zdaj se je usulo z drevja in zamolklo padlo na tla. Veje so klonile pod težo snega in z najšibkejših vej je sneg zdrknil, čeprav ni bilo vetra.

Sredi gozda se je Miha ustavil: zdelo se mu je, da ne bi mogel naprej. Naslonil se je na deblo ob kolovozu in skoro bi zdrknil na tla. »Ne, Miha, tega ne, ker bi tam zadremal od utrujenosti!« si je ukazoval in se polagoma odpravil naprej po kolovozu.

Čez pol ure je zavil okrog vogla ljudske šole v Štivanu in bil je v kaplaniji, bil je doma. Pritisnil je na kljuko pri železnih vratih na dvorišče. Skoro istočasno so se odprla tudi vežna vrata v kaplanijo. Na pragu se je prikazala Mica, kaplanova sestra. Ko je Miha stopil čez prag, je vzkliknila: »Joj, Miha, kaj pa je s teboj, da si se tako zakasnil.« V kuhinji je Mica videla, da je bil brat ves prepoten, bled, zdelan, izčrpan, da se je prestrašila. Zdelo se ji je, da

---

## ALBERT MIKLAVEC

### BOŽIČNI DAR

*Sveta noč  
bo razpela  
svoja večna krila,  
jasna, snežnobela,  
ter vstopila  
v brezličnost  
naših dni...*

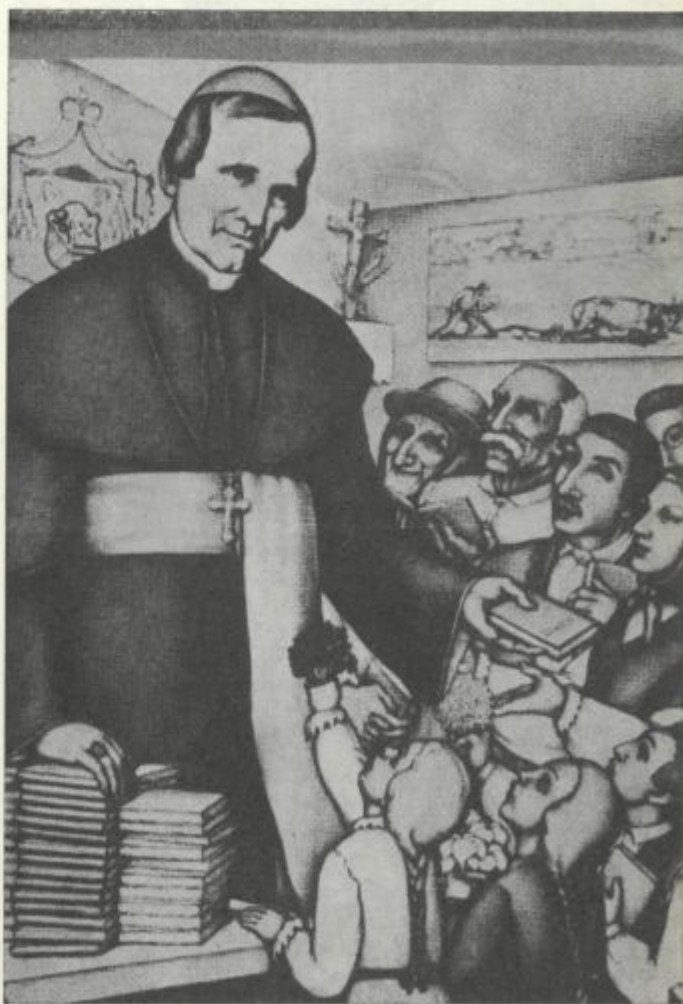
*Vsa zemlja  
bo postala oltar  
in zvezde,  
kot sveče  
večne zarje:  
in vsak izmed nas  
bo prinesel svoj dar  
s svojih skritih jas.*

je shujšan, skoro brez moči, da se bo zdaj pa zdaj zgrudil na tla.

Pomagala mu je, da je sedel k mizi. »Večerja je pripravljena,« mu je rekla. Miha jo je hvaležno pogledal, a ko je videl njene prestrašene in zbegane oči, se je zdrznil. Bil je gotov, da zgleda spremenjen v obraz, tako da je bila sestra v skrbeh za njegovo zdravje. »Nič hudega,« ji je zagotovil, »samo metež je bil tak, da me je res močno zdelal.« A njegov glas je bil šibek, kot bi imel suho grlo, in jezik se mu je zapletal. »Da, malo povečerjam in potem grem takoj počivat,« ji je pritrdil. »Bil sem tudi pri Grabarjevih,« ji je zagotovil. »Ali si mi zakurila v sobi?« jo je še povprašal. »Da, soba je gorka,« mu je zatrdila Mjca.

Pojedel je samo pol večerje in voščil sestri lahko noč. Povzpel se je po stopnicah v prvo nadstropje, kjer so bile spalne sobe. Lezel je gor počasi in se oprijemal lesene ograje. Sestra je gledala za njim, čudila se je sama pri sebi, a ni rekla bratu ničesar.

Ko je bil kaplan v svoji sobi, je slekel prepoteno obleko, hlače, srajco, volneno jopo in jih razvesil skupno na eno stolico, medtem ko je spodnje perilo, ki je bilo najbolj mokro od potu, raztegnil na drugo, da bi se vse posušilo pri peči, v kateri je gorelo še zadnje poleno. Ko je bil v suhi nočni obleki, je trudno pokleknil na klečalnik pod razpelom, se upri na komolce in naslonil glavo prav na Kristususa. Zazdelo se mu je, da je bilo Kristusovo telo mrzlo, skoro



Tone Kralj: Škof Anton Martin Slomšek deli »Drobtinice«. Silka krasí pred dverje župnijskega doma v Bazovici

ledeno, in da ga je žebelj na nogah zbedel v ustnice, ko je poljubil Zveličarjeve prebite noge.

V sobi je blede svetila petrolejka in Miha je kot po navadi pogledal na podobo Jezusovega Srca, predno je ugasnil luč in legel k počitku. S podobe so zrle nanj oči, ki niso imele vsakdanjega izraza. Zazdelo se mu je, da so bile resne, karajoče, skoraj trde. Mogoče je bilo vse tisto le tvorba senc, ki jih je v sobi delal z lastnim



Knežak in v ozadju Bača, dve osrednji vasi na Zgornji Pivki

telesom in z lasnimi gibljami. Pogledal je na kazalec desnice, ki je na podobi kazala proti srcu, ki ga je Jezus držal v svoji levici. »Pre-sveto srce Jezusovo, usmili se me,« je tiho zašepetal Miha. Ponovno je pogledal na Kristusove oči, da bi se prepričal, če je njih izraz še vedno tako tuj in strog. Zazdelo se mu je, da je Jezus gledal sedaj nanj pomilovalno in dobrohotno še bolj kot po navadi. »Da, Miha, kar miren bodi,« mu je zašepetalo globoko v srcu, »saj si v potu napravil svojo pastirsko dolžnost.« Miha se je umiril in potolažil, saj mu je prav gotovo sam Kristus zašepetal tiste besede v spodbudo, skoro za očitje in priznanje.

Tedaj se je Miha spomnil, da s sestro ni spregovoril niti besedice o materi, ki jo je obiskal tisti dan. Odprl je vrata in poklical: »Mica!« Sestra je bila že v svoji spalni sobi in je odprla vrata. Miha je videl dvojce preplašenih oči v špranji med vrati, ker se je zbala, da jo je klical zaradi slabih novic o materi. Ko je dospel domov, si ni upala, da bi ga povprašala o materini bolezni, ker je bila prepričana, da je bilo tisto čudno bratovo stanje v zvezi z materino boleznijo. »Mica, z materjo gre na boljše in pozabil sem te o tem obvestiti. Prav lepo te pozdravljajo in enako vsi drugi domači in poznani. Lahko noč!«

Mica se je pomirila, iz njenih oči je zginila preplašenost. Zaprla je vrata in zamrmrala: »Lahko noč, Miha!«

Miha je sedel na posteljo in privil petrolejko, da bi dokončal dnevne molitve v brevirju. Prebral je samo četrť strani in skoro ni mogel slediti z mislijo temu, kar je bral s trudnimi očmi. Ni zmoget, da bi dokončal dnevne molitve. Pogledal je na Kristusa na razpeli in zdelo se mu je, da ga Kristus razume. »Oprosti mi, ampak danes sem preveč truden, da bi dokončal dnevne molitve, kakor predpisujejo cerkvene naredbe,« se je opravičeval. »Sveti križ božji, kar manjka pa Bog doloži!« je še poltiho izustil.

Postelja je lahko zaškripala, ko se je Miha zgrudil pod odeje. Zdelo se mu je, da je zabredel v temine brez konca, ko je upihnil petrolejko. Le prekrizal se je še, pa je že trdno spal, tako trdno, da ni sanjal ne o dolgi poti, ne o metežu, ne o bojazni, da jo je zavozil, temeljito zavozil, ker se v tistem vremenu ni držal bregov Podnanaoše in Pivke. Zazdelo se mu je, da je videl v trenutnih sanjal le dušo, ki je plavala s tega sveta proti nebu in da je imela podobo Grabarjevega Janeza.

Zjutraj ga je morala sestra poklicati in zbuditi, da ne bi Miha zapoznil z mašo, a opoldne je bil znova mladi kaplan, poln moči in kmečke prešernosti kot so bili takrat vsi pivški fantje.

ALBERT MIKLAVEC

## SAMOTNA PESEM

*Nocoj  
je za vasjo  
zapel samoten bor  
otožno pesem...*

*Obujal je spomine:  
»Nekoč nas je bilo  
vse do ravnine  
in peli smo glasno!«*

*Nocoj  
pa za vasjo  
samoten bor  
otožno pesem poje!*



Apostola in prosvetitelja sv. Ciril in Metod

Kalendarij	3
------------	---

## *Verska problematika*

Papež na potovanjih iz ljubezni do človeka (K. Humar)	28
Zivljenje je treba evangelizirati (Lovrenc Bellomi)	34
Vera in kultura za svobodnega človeka (Lovrenc Bellomi)	35
Ob zamenjavi v vrhu Cerkve na Slovenskem (Drago Klemenčič)	39
nadškofijskem sedežu (Jože Markuža)	46
Benediktova dediščina tudi za Slovence (Maks Šah)	48
Msgr. Alojzij Turk - prvi Slovenec na beograjskem	
Potovanje v Taizè (Marijan Kravos)	123

## *Spominski jubileji*

Dve pomembni obletnici za primorske Slovence (A. Tul)	53
Ob 60-letnici koroškega plebiscita (Valentin Inzko)	60
Slavje v Štivanu (Ivan Kretič)	68
Znanci s pobočja Parnasa (Vinko Beličič)	71
Baragov dom v Ricmanjih (Angel Kosmač)	95
15 Drag za razmišljanje (Sergij Pahor)	100
Spominska plošča v Plestiščih (Saša Martelanc)	101
Petindvajset let Slovenske kulturne akcije (Vinko Beličič)	103
Sest desetletij teološke fakultete v Ljubljani (J. M.)	107

## *Naši veliki možje*

Zaslužni možje (Martin Jevnikar)	77
Umrli leta 1980 (Martin Jevnikar)	85
Ivanu Prinčiču v spomin (K. H.)	93
Pokojni dr. Bogo Senčar (S. P.)	94

## *Dežela Furlanija-Julijska krajina*

Upravne volitve v Italiji (Drago Štoka)	57
Celovita zaščita Slovencev v Italiji (Drago Štoka)	66
Gorica — pomembno glasbeno središče (A. B.)	108
Oddaje v slovenščini na Ljudskem radiu Gorica (Harjet Dornik)	110
Nadzorovana izvorna imena za krajevna vina (Edi Žerjal)	124
Medmanjšinske zveze in seminar v Trstu (Ivo Jevnikar)	126
Otrok izseljenskih delavcev v EGS (Edi Žerjal)	132

## *Iz preteklosti*

Svet ob Pivki (Joško Šavli)	112
Drobne zanimivosti iz Mačkolj (L. P.)	118
Drobci zgodovine iz Podgore (J. Š.)	121
Iz gornjega območja Soče (Carl Czoernig)	134

## *Hagiografija*

Svetniški zdravnik iz Moskve (prireديل Mirko Rijavec)	144
-------------------------------------------------------	-----

## *Prosvetna dejavnost*

Prosvetna dejavnost na Tržaškem (M. M.)	153
Prosvetna dejavnost na Goriškem (Marjanka Cevdek)	157

## *Pripovedni spisi*

Pisatelj Pregelj (Julče Gorjan)	120
Iz svojih spominov (Mirko Zorn)	160
Mož s kamnom (Ivan Artač)	166
Peter Kusterle (Julče Gorjan)	168
V snežnem metežu (Leopold Slavec)	169

## *Pesmi*

Moja pomlad (Albert Miklavec)	45
Štivan (Jože Aleksij Markuža)	51
Sedaj in nekoč (Mirko Mazora)	52
Po stopnicah (Mirko Mazora)	67
ponoči - Chamonix (Ljubka Šorli)	80
Zima (Albert Miklavec)	91
Če mi uspe (Mirko Mazora)	92
Cigan (Jože Aleksij Markuža)	99
Vstajenje na obzorju (Jože Aleksij Markuža)	106
Melanholija (Ljubka Šorli)	125
Obljuba (Mirko Mazora)	130
Sv. Ana (Stana Vinšek)	133
Zadnji privid (Mirko Mazora)	159
Skala (Mirko Mazora)	167
Večer v Sv. Križu (Albert Miklavec)	168
Pomladne misli (Albert Miklavec)	171
Vabilo (Albert Miklavec)	172
Prošnja za družino (Albert Miklavec)	173
Jesen (Albert Miklavec)	174
Želja po življenju (Albert Miklavec)	175
Božični dar (Albert Miklavec)	176
Samotna pesem (Albert Miklavec)	178
Romarski odmevi: Nevers - Lisieux - Chartres - Pariz	

## KNJIŽNA ZBIRKA ZA LETO 1981

1. KOLEDAR 1981
2. REDNIK - 1. del - Jan Dobraczynski
3. REDNIK - 2. del - Jan Dobraczynski
4. ZEMLJAKI - Stanko Janežič

### Naslov:

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

Riva Piazzutta, 18

34170 Gorica - Gorizia

Italia - Italy (Europe)

